

12—17 november

Debatter m. m.

Fredagen den 12 november

	Sid.
Svar på interpellation av herr Lorentzon ang. geologiska undersökningar i uranhaltiga områden i västra Ångermanland	5
Svar på fråga av herr Jansson ang. anvisande av medel för blodanalys å nyfödda barn	11
Interpellation av herr Jansson ang. åtgärder mot luftföroreningar	13
Meddelande om enkla frågor av:	
herr Svenning ang. försäljning av bostadsrättslägenheter på exekutiv auktion	16
herr Persson i Heden ang. verkningarna av betningsmedel och liknande preparat	16
herr Boo ang. principerna för bildande av storkommuner	16
herr Nordgren ang. tillträde till ordinarie tjänst för vissa vikarie- rande lärare	16
herr Gustavsson i Alvesta ang. åtgärder i fråga om försumliga försörjare	16
herr Ullsten ang. Rhodesias självständighetsförklaring	16

Tisdagen den 16 november

Svar på frågor av:

herr Åkerlind ang. kollektivanslutning till politiskt parti	16
fru Eriksson i Stockholm ang. den svenska kärnvapenfrågan	19
herr Johansson i Skärstad ang. postverkets service på landsbygden	19
herr Berglund ang. kanaltrafikutredningens arbete	22
herr Nilsson i Bästekille ang. vuxenutbildningen för handikappade	23
herr Hedin ang. delningstal och lärarlöner i grundskola och folkskola	24
fröken Ljungberg ang. kvarsittningsfrekvensen vid stockholmsgymnasierna	25

	Sid.
herr Wennerfors ang. studiemedel till vissa äldre studerande	26
herr Nordgren ang. tillträde till ordinarie tjänst för vissa vikarierande lärare	27
herr Grebäck ang. medel för vägar inom kommunblock	28
herr Boo ang. principerna för bildande av storkommuner	29
herr Ullsten ang. Rhodesias självständighetsförklaring	32
Interpellationer av:	
herr Gustafsson i Uddevalla ang. föreslagen begränsning av lokaliseringskungörelsens tillämpningsområde	34
herr Berndtsson ang. lokaliseringspolitikens målsättning	35
fröken Sandell ang. Dansmuseets utvecklingsmöjligheter	36
herr Nelander ang. undervisningen i kristendomskunskap i grundskolan	37
herr Jonasson ang. lokaliseringspolitiska stödåtgärder inom säffle-regionen	40
herr Öhvall ang. besättandet av vakanta provinsialläkartjänster	41
herr Andersson i Billingsfors ang. lokaliseringspolitiska åtgärder avseende Dalsland	41
Meddelande om enkla frågor av:	
herr Mattsson ang. lokaliseringsstöd till norra Bohuslän och Dalsland	42
herr Werbro ang. kontrollen av höjdmätarinstrument i flygplan	42
 Onsdagen den 17 november fm. 	
Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 174, angående statsbidrag till politiska partier	43
Den framtida användningen av Haga slott	48
Nedbringande av kostnaderna för den statliga heraldiska verksamheten	49
Långsiktsplanering av statsbudgeten	51
Tillgodoräknande i lönehänseende av lärartjänst i utvecklingsländerna	55
Rätten till änkepension enligt statens tjänstepensionsreglemente	57
Ändring i taxeringsförordningen, tillika svar på interpellation av herr Wiklund ang. en statlig upplysningservice i deklarationsfrågor	58
Beskattningen av utländska artister m. fl.	71
Försäljningen av rusdrycker	72
Gudstjänst och korum i militärtjänst	84
Förvaltningen av den allmänna pensionsfonden m. m.	112
Interpellationer av:	
herr Nihlfors ang. åtgärder för att få till stånd en effektiv katastrofberedskap	121

	Sid.
herr Källstad ang. studier i Radiouniversitetets regi för två betyg i statskunskap	122

Onsdagen den 17 november em.

Möjlighet för visst värnpliktigt befäl att erhålla reservanställning	123
Förbud för minderårig att inneha och bruka luftvapen m. m.	124
Jakten på sjöfågel vid Bottenviken och Östersjökusten	126
Åtgärder för att öka åldringarnas trygghet till liv och egendom	141
Meddelande om enkla frågor av:	
herr Björk i Göteborg ang. en av flygstabens pressavdelning utarbetad sammanställning över flygkriget i Vietnam	142
herr Henrikson ang. tillvaratagandet av svenska medborgares intressen i Rhodesia	143

Samtliga avgjorda ärenden

Onsdagen den 17 november fm.

<i>Statsutskottets</i> utlåtande nr 148, om den framtida användningen av Haga slott	48
— nr 149, ang. statsbidrag för anordnande av lägerskolor	49
— nr 150, om nedbringande av kostnaderna för den statliga heraldiska verksamheten	49
— nr 151, ang. långsiktplanering av statsbudgeten	51
— nr 152, om vidgade direktiv för konsumentupplysningsutredningen	55
— nr 153, ang. tillgodoräkande i lönehänseende av lärartjänst i utvecklingsländerna	55
— nr 154, ang. rätten till änkepension enligt statens tjänstepensionsreglemente	57
— nr 155, ang. säkerhetsinspektionen vid sprängämnestillverkning . . .	58
<i>Bevillningsutskottets</i> betänkande nr 39, om ändring i taxeringsförordningen	58
— nr 40, ang. beskattningen av utländska artister m. fl.	71
— nr 42, beträffande försäljningen av rusdrycker	72
— nr 45, i anledning av riksdagens revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverket m. m.	83
<i>Första lagutskottets</i> utlåtande nr 33, ang. fortsatt giltighet av atomansvarighetslagen	83
— nr 34, ang. lag om erkännande och verkställighet av vissa utländska domar och beslut angående underhåll till barn, m. m.	83
<i>Andra lagutskottets</i> utlåtande nr 63, om gudstjänst och korum i militärtjänst	84
— nr 64, ang. förvaltningen av den allmänna pensionsfonden m. m.	112

Onsdagen den 17 november em.

	Sid.
<i>Andra lagutskottets</i> utlåtande nr 65, ang. förskydd på traktor	123
— nr 66, om höjd dagpenning till värnpliktig m. m.	123
— nr 67, om möjlighet för visst värnpliktigt befäl att erhålla reservanställning	123
— nr 68, om viss ändring av reglerna för beviljande av förtidspension	124
— nr 69, om ändrade regler för tillstånd till innehav av radioamatöranläggning	124
— nr 70, om förbud för minderårig att inneha och bruka luftvapen m. m.	124
<i>Tredje lagutskottets</i> utlåtande nr 28, ang. jakten på sjöfågel vid Bottenviken och Östersjökusten	126
<i>Jordbruksutskottets</i> utlåtande nr 20, om höjd övre gräns för lån ur kronotorparnas inventarielånefond	141
— nr 21, ang. vissa åtgärder för bekämpande av salmonella	141
— nr 22, om utbyggnad av den resistensbiologiska forskningen	141
— nr 23, ang. godkännande av protokoll rörande förlängning av giltighetstiden för 1962 års internationella veteavtal	141
— nr 24, ang. åtgärder för att förhindra olaga trålfiske i Öresund	141
<i>Allmänna beredningsutskottets</i> utlåtande nr 45, om åtgärder för att öka åldringarnas trygghet till liv och egendom	141

Fredagen den 12 november

Kl. 14.00

§ 1

Justerades protokollet för den 5 innevarande november.

§ 2

Svar på interpellation ang. geologiska undersökningar i uranhaltiga områden i västra Ångermanland

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet LANGE, som yttrade:

Herr talman! Herr Lorentzon har i interpellation frågat mig, om jag överväger några initiativ till att från statens sida lämna ekonomiskt stöd i syfte att trygga ett fullföljande av fortsatta provborrningar jämte övriga undersökningar i de uranhaltiga områdena i västra Ångermanland.

Jag vill svara följande.

För några år sedan påbörjade Sveriges geologiska undersökning (SGU) en systematisk geologisk kartering av Västernorrlands län. Undersökningen bedriver även vissa prospekteringsarbeten i länet. Dessa arbeten kan väntas öka något allteftersom Skelleftefältet i Västerbotten blir fullständigt utforskat.

Som interpellanten påpekat har vidare Aktiebolaget Atomenergi i Västernorrlands län en särskild prospekteringsverksamhet för uran. Ganska omfattande undersökningar har gjorts bl. a. i Tåsjöområdet. Atombolaget har hos Norrlandsfonden begärt medel för att fullfölja dessa arbeten. Fonden har ännu inte färdigbehandlat ansökningen. Detta sammanhänger med att överläggningar under det senaste halvåret skett mellan atombolaget och SGU om att föra bolagets uranprospektering över till

SGU:s allmänna prospekteringsverksamhet. Denna fråga kommer att prövas i samband med prövningen av SGU:s anslagsframställningar för nästa budgetår.

I sammanhanget vill jag erinra om att den framtida karteringen och prospekteringen i landet för närvarande utreds av 1964 års geologiutredning. Utredningen har enligt sina direktiv att pröva vilka organisatoriska former som är mest lämpade för att effektivt genomföra arbetsuppgifterna på området. Detta gäller även beträffande den speciella uranprospektering, som hittills bedrivits i atombolagets regi. Geologiutredningen framhöll i remissyttrande över SGU:s anslagsframställningar för nästa budgetår, att utredningen i princip fann det lämpligt att föra uranprospekteringen till SGU men att underlag ännu saknades för ett definitivt ställningstagande.

Jag är med hänsyn till de pågående övervägandena inte beredd att nu lägga fram förslag beträffande uranprospekteringen. Jag vill emellertid framhålla betydelsen av att denna verksamhet, som kan komma att få stor omfattning, på lämpligt sätt samordnas med övrig prospektering. Detta gäller givetvis inte bara för Västernorrlands län utan för landet i dess helhet.

Vidare anförde:

Herr LORENTZON (k):

Herr talman! Jag ber att till statsrådet och chefen för handelsdepartementet få framföra ett tack för svaret på min interpellation. Handelsministern har tagit ovanligt lång tid på sig för att besvara denna interpellation, som framställdes i denna kammare så

Svar på interpellation ang. geologiska undersökningar i uranhaltiga områden i västra Ångermanland

tidigt som den 12 maj i år. Denna långa väntan bibringade mig faktiskt den uppfattningen, att handelsministern skulle komma att avge ett betydligt mera positivt svar än han har gjort i dag.

Jag är helt på det klara med att det ligger nära till hands att svara på det sätt som handelsministern här har gjort, då en omfattande utredning i ärendet pågår, nämligen den utredning som tillsattes den 3 januari 1964 och som skall utreda den geologiska karteringen och prospekteringen i vårt land.

Den stora frågan i detta sammanhang är dock att utan uppehåll kunna fortsätta den verksamhet som AB Atomenergi sedan ett antal år bedriver i det s. k. Tåsjö-området i Västernorrlands län. Enligt experter är detta område ur geologisk synpunkt synnerligen intressant. Här har nämligen inregistrerats bergarter med ända upp till 1 000 gram uran per ton, d. v. s. 3—4 gånger så hög uranhalt som vid Ranstad. Här har man även funnit en uranhaltig zon, där man kan utvinna fosforit som biprodukt, vilket i en framtid skulle kunna skapa sysselsättning vid framställning av gödningsmedel.

Nu är det tyvärr så, att AB Atomenergi av brist på kapital sett sig tvingat att knappa in på sin prospekteringsverksamhet och nu står inför hotet att helt få inställa verksamheten, om anslag inte beviljas. På atombolaget säger man att man till sitt förfogande har skicklig personal och tidsenlig utrustning men att personalen måste avskedas eller omplaceras om man inte erhåller anslag.

En av anledningarna till denna interpellation var det uttalande som bankoutskottets representant gjorde då motion nr 161 under riksdagens vårsession behandlades i denna kammare. Motionen gällde gruvdrift i mellersta Norrland, och representanten för bankoutskottet uttalade då bl. a. följande:

»Vi tror att det finns anledning att återkomma till denna fråga då de stat-

liga myndigheterna får större anslag för att utvidga sin malmletning och provbrytning i Norrland, speciellt av AB Atomenergi.»

Jag tog detta som ett löfte om att tillräckliga ekonomiska anslag skulle utgå till AB Atomenergi, tills det skapats en enhet, dit all verksamhet för prospektering och därmed sammanhängande forskning beträffande råmaterial för kärnforskning sammanfördes, men jag ville i en interpellation få ett bekräftande svar av handelsministern.

Jag har tagit del av handelsministerns direktiv till 1964 års geologiutredning — en för övrigt mycket intressant läsning — varav framgår att AB Atomenergi i sitt remissyttrande framhåller att »nu kända tillgångar på uran i världen inte kan tillgodose behovet under någon längre tid. Med hänsyn till betydelsen av en inhemsk uranförsörjning är det enligt bolaget angeläget att få till stånd en fullständig kartering av eventuella urantillgångar. Enligt bolagets mening bör en utredning göras om möjligheterna att organisera en enhet.»

Enligt handelsministern är man alltså på atombolaget helt övertygad om att denna forskning och prospektering skall samlas inom en enhet och att denna enhet skall vara Sveriges geologiska undersökning.

Den springande punkten är dock om den för hela vårt land viktiga verksamhet som AB Atomenergi bedrivit i det inre av Ångermanland samt delar av Jämtland och Västerbotten skall upphöra därför att anslag inte ställs till AB Atomenergis förfogande eller om tillräckliga anslag skall lämnas för att verksamheten skall kunna fortsättas till dess 1964 års geologiska utredning är klar och SGU tagit hand om verksamheten.

Frågan är inte endast ur sysselsättningsynpunkt av vikt för ifrågavarande områden, utan också, såsom påpekas i interpellationen, för betydande och

Svar på interpellation ang. geologiska undersökningar i uranhaltiga områden i västra Ångermanland

värdefulla malmfyndigheter får betydelse inte endast för det lokala området utan också för hela vårt land och därför inte kan betraktas som en speciell norrlandsfråga.

Redan under försommaren uppvaktade en delegation från AB Atomenergi ordföranden i Norrlandsfonden, landshövding Näsström i Luleå, med en hemställan om anslag ur denna fond för att kunna fortsätta sin påbörjade prospekteringsverksamhet. Även malmfonden har uppvaktats. Hittills har det dock inte blivit något som helst resultat av dessa uppvaktningar.

Enligt AB Atomenergi har den reduktion av anslagen som skett under senare år tvingat bolaget till en sådan koncentration av arbetsuppgifterna, att medel för prospektering — fränsett viss begränsad vetenskaplig verksamhet — inte längre rymms inom bolagets anslag.

Jag instämmer helt i att denna verksamhet bör sammanföras under ett tak. Vad man i detta sammanhang känner oro för är att AB Atomenergi på grund av uteblivna anslag tvingas att helt upphöra med sin verksamhet i detta uranhaltiga område och att ingenting blir utträttat under tiden fram till dess 1964 års geologiutredning är klar och SGU kan sätta i gång verksamheten. Värdefull tid kommer i så fall att gå förlost.

Jag hade givetvis, herr talman, helst sett att handelsministern delat uppfattningen att frågan är av så stor vikt, att inga uppehåll får göras i verksamheten, och att AB Atomenergi blivit utlovat erforderliga medel för sin fortsatta verksamhet på detta område.

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Jag är ledsen över att jag har gjort herr Lorentzon besviken genom att han — efter långt dröjsmål — inte fick det svar han väntat. Jag vill emellertid påpeka att anledningen

till att svaret dröjt nog är känt av herr Lorentzon. Interpellationen kom mig till handa vid sen tidpunkt under vårriksdagen, och det och andra omständigheter gjorde det tekniskt omöjligt för mig att besvara interpellationen redan då. Svaret hade emellertid knappast fått någon annan utformning än vad det givits i dag.

Som framgår av vad jag redan svarat är jag helt på det klara med att uranprospektering är en betydelsefull verksamhet. På den punkten råder det inga delade meningar mellan mig och herr Lorentzon. Atombolaget har ju — som framgått av den redan förda debatten — vid flerfaldiga tillfällen understrukit hur väsentliga man anser kartering och prospektering av urantillgångarna i vårt land vara.

Men det är en sak. En annan sak är att våra resurser i detta sammanhang, om vi ser landet i dess helhet, ändå är begränsade. Vi har under senare år undan för undan byggt ut den geologiska prospekteringen i en takt som knappast någon skulle föreställt sig för bara 5—6 år sedan. Den främsta anledningen till att vi inte gått ännu snabbare fram har inte varit brist på medel, ty det har statsmakterna anslagit till denna utvidgning av verksamheten, utan att vi här som på andra områden har en besvärlig flaskhals i tillgången på skolad personal och utbildade geologer. Därför får man också här — herr Lorentzon — ta tingen i tur och ordning. Vi har en omfattande prospekteringsverksamhet i gång i hela övre Norrland. Vi har fullföljt vad som skett i Västerbotten genom att nu träffa förberedelser för en brytning i Stekenjokk, icke av uran, men av andra malmer. Det är ting som ligger mera omedelbart i tiden än en eventuell exploatering av urantillgångar utanför de mellansvenska fälten, framför allt i Billingen.

Uranpriset är för närvarande så pass lågt, att det inte är ekonomiskt lönsamt

Svar på interpellation ang. geologiska undersökningar i uranhaltiga områden i västra Ängermanland

att bryta uran i vårt land. Vi har ändå en provbrytning i gång i Ranstad. Tillgångarna i Billingen är så pass stora, att de i och för sig skulle förslå att för en nästan obegränsad tid framöver fylla vårt behov av uran. I själva verket är den fyndigheten den största nu kända i hela den västliga världen.

Det kan ändå ha sitt intresse — jag har inte bestritt detta, jag upprepar det, utan tvärtom erkänt det — att vi får klarlagt vilka övriga tillgångar vi kan ha beträffande också andra intressanta geologiska ämnen, såsom herr Lorentzon påpekat, men när man väljer var man skall koncentrera de ändå knappa personella resurserna, måste viss hänsyn tas till vad som ur exploaterings-synpunkt så småningom blir det mest angelägna. Därvidlag kommer uranexploateringen på andra områden än den redan öppnade gruvan i Ranstad ändå rätt långt ned och rätt långt in i framtiden. Det är anledningen till att jag tar det med en viss ro att vi kan riskera att det kommer att bli avbrott i verksamheten. De utbildade geologer som varit inkopplade på detta kommer sannoligen ändå inte att sakna arbetsuppgifter.

Även om atombolaget understrukt betydelsen av att uranprospektering ingår som ett viktigt led i hela vår undersökning av de geologiska naturtillgångarna, har bolaget ändå inte i år i sina petita, som ligger till grund för anslags-äskandena för nästa budgetår, yrkat några särskilda medel för att fortsätta uranprospekteringen. Jag tycker det är väsentligt att denna prospektering liksom annan geologisk prospekteringsverksamhet sammanförs under Sveriges geologiska undersökning. Jag tror sålunda inte att det medför några större olägenheter att vi på detta område tar det en smula med ro.

Herr LORENTZON (k):

Herr talman! Handelsministern anför

två skäl som skulle vara bärande argument för att atombolaget i detta fall inte skall beviljas anslag för fortsatt verksamhet i det här aktuella området. Det första är att de ekonomiska resurserna i vårt land är begränsade och det andra är att det är brist på geologer.

Utän tvivel är det brist på geologer. Detta är emellertid inte avgörande i förevarande fall. Atombolaget förklarar nämligen klart och tydligt att man har skicklig personal till sitt förfogande. Om man inte får anslag måste denna personal antingen avskedas eller omplaceras. Därtill kommer att bolaget har tidsenlig maskinell utrustning. Det är alltså inte brist på geologer som är avgörande vad beträffar bolagets fortsatta verksamhet i det inre av mellersta Norrland.

Vad beträffar fyndigheterna på Billingen vill jag framhålla att det området är undersökt. Undersökningarna där är klara. Däremot är undersökningarna i det område vi nu talar om inte helt färdiga. De vetenskapsmän som håller på med undersökningarna där menar faktiskt att det här finns fyndigheter som är större än i Billingen och enligt uppgifter som jag har fått större än de som finns i norra Europa och kanske i hela världen. Detta gäller framför allt uranhalten i malmen. Redan nu kan man bevisa att det finns omkring 1 000 gram uran per ton i det område vi nu diskuterar. Uranhalten i Billingen är betydligt mindre.

Mot bakgrunden av talet om våra begränsade resurser är det mycket intressant att ta del av vad som står i statsverkspropositionen i år. Där finns bl. a. följande att läsa — det är handelsministern själv som svarar för den skrivningen:

»Beträffande uranverket i Ranstad, som beräknas bli driftklart vid mitten av innevarande år, finner jag, i likhet med delegationen, att det är angeläget

Svar på interpellation ang. geologiska undersökningar i uranhaltiga områden i västra Ångermanland

att verket därefter provkörs så att erforderliga data beträffande produktionskapacitet och driftkostnader kan erhållas. Frågan om anläggningens fortsatta drift för uranproduktion blir givetvis främst beroende av om produktionen kan anses ekonomiskt försvarbar och får provas då provdriftens resultat föreligger. Jag utgår ifrån att detta kan ske vid slutet av budgetåret 1965/66. Förutsättningarna för fortsatt drift får emellertid i dagens läge betraktas som högst ovissa. Bolaget bör vid sina dispositioner ta hänsyn till oklarheten rörande verkets fortsatta drift.»

Så långt handelsministerns skrivning i statsverkspropositionen.

Ranstad är ett dyrt företag. Det kostar enligt tillgängliga uppgifter 140 miljoner kronor. Det är ju inga småpengar precis; det är nära nog lika mycket som varje år delas ut i lokaliseringsbidrag. Byggandet av Ranstad gjordes i anslutning till upptäckten av uran i detta område år 1957. Redan 1959 beslutade riksdagen om byggandet av Ranstad. Det kan naturligtvis synas underligt att tala om våra begränsade resurser, när det satsas 140 miljoner kronor på en anläggning, om vilken det, då den är färdig att tagas i bruk, meddelas från högsta ort att förutsättningarna för driften i företaget är mycket ovissa.

Det må vara hur som helst med den saken. Emellertid finner man, mot bakgrunden av snabbheten i handlandet i fråga om Ranstad och av vad som har sagts här och vad som har redovisats i statsverkspropositionen, det förströdda intresset för geologiska undersökningar och prospektering i ett annat område, där det konstaterats förekomster av uran som håller upp till 1 000 gram per ton eller 3 å 4 gånger mera än vid Billingen, högst märkligt.

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Det är vissa uppgifter i

herr Lorentzons senaste anförande som jag inte kan låta stå oemotsagda.

Vad Ranstad beträffar redovisades för riksdagen alldeles klart i samband med anslagsäskandena för att möjliggöra upptagande av brytning i Billingen, att för detta kunde anföras en rad skäl men att man inte väntade sig att där uppnå en ekonomiskt lönande drift inom en överskådlig framtid. Det kan herr Lorentzon få bekräftat, om han läser vad som i det sammanhanget anfördes lika noga som han till min glädje har läst tionde huvudtiteln för innevarande år.

Det är alla bekant att det på många håll i detta land finns fyndigheter med högre uranmalmhalt än de som ansetts brytningsvärda i Billingen. Detta visste man redan när beslut fattades om att göra en försöksdrift i Billingen med de kostnader som denna förde med sig. Men jag har inte hört — och jag tvivlar uppriktigt sagt på den uppgift som herr Lorentzon lämnade — att man i Väster-norrland, där projektering pågått, nu med visshet kan säga att det föreligger en i uranmalm räknat betydligt större tillgång än vi har i Billingen. Jag har inte hört någon som gjort gällande detta. Hade så varit förhållandet kanske man, om man ändå skulle öppna provdrift, skulle ha gjort det där i stället. Jag tror emellertid inte att herr Lorentzon kan få denna uppgift bekräftad av Aktiebolaget Atomenergi. Även om här skulle finnas en tillgång som under vissa omständigheter skulle kunna vara brytningsvärd, tror jag ändå inte att man ens med den högre uranhalt som föreligger åtminstone inom detta område bör räkna med att i dagens läge en ekonomiskt lönsam drift skulle kunna upptagas. Nu har vi försöksverksamheten i Billingen. Därför får vi avvakta resultatet där innan vi tar ställning till fortsatt drift i Ranstad.

Även om Kungl. Maj:t och riksdagen kommer fram till den uppfattningen,

Svar på interpellation ang. geologiska undersökningar i uranhaltiga områden i västra Ångermanland

att vi bör avbryta driften i Ranstad, tror jag inte att förutsättningarna kommer att bedömas som så gynnsamma för upptagande av drift i Västernorrland att man där öppnar en annan gruva. En sådan tanke tror jag är ganska verklighetsfrämmande. I varje fall vet jag inte någon inom Aktiebolaget Atomenergi eller Sveriges geologiska undersökning som vågat uttala något sådant.

Den omständigheten att det kan komma att friställas vissa personer hos Aktiebolaget Atomenergi betyder inte att dessa sedan kommer att gå sysslösa. Både de och de maskiner som de kan ha disponerat kan lätt föras över till en i tiden mera angelägen verksamhet än den som en fortsatt prospektering och kartering av uranförekomster i Västernorrlands län innebär.

Herr LORENTZON (k):

Herr talman! Som jag inledningsvis nämnde har denna fråga ur sysselsättningssynpunkt stor betydelse för stora delar av inre Norrland. När undersökningarna en gång blir färdiga där anser faktiskt dessa experter att det bör finnas stora möjligheter inte bara för brytning av malm som ger uran utan även för utvinning av fosforit. Med tiden skulle här kunna byggas fabriker för framställning av gödningsämnen.

Jag menar givetvis inte att driften i Ranstad skall avbrytas, och det har jag inte heller sagt. Det var endast den snabbhet med vilken beslutet då fattades jämfört med vad som nu göres som förefaller mig märklig.

I detta sammanhang skulle jag vilja fråga om handelsministern nu kan lämna besked om när han tror att 1964 års geologiutredning kan var klar med sitt betänkande. Det skulle vara intressant att få veta det.

De stora malmförekomsterna här i landet har man funnit och finner alltså jämt framför allt i Norrland. Men kartering och geologiska undersökningar

beträffande de nedre delarna av Norrland, Västernorrlands län och angränsande delar av Jämtland och Västerbotten, har varit synnerligen bristfälliga, och så är alltså fallet. Det förhåller sig faktiskt så, att den ene efter den andre amatörgeologen dyker upp där. Det socialdemokratiska organet i Ångermanland meddelade för en tid sedan att ungdomar som stått inför tvånget att resa söder ut i stället givit sig ut i bygderna och själva upptäckt fyndigheter. I bergen lär de ha hittat kvartsfyndigheter och satt i gång egna brytningar med leveranser till Fosfatbolaget, trots att de varken haft startkapital eller maskinpark. I ett annat område — för att ta ytterligare ett exempel — hittade de kvarts och andra mineraler. Här bollandes emellertid ungdomarna bort av Fosfatbolaget, som tog hand om företaget — det var naturligtvis mera profitabelt — och nu är 15 man sysselsatta där. Dessa ungdomar var inga geologer, utexaminerade från våra stora akademiska utbildningscentra, utan vanliga arbetarpojkar. I andra områden har man hittat upp till 17 nya fyndigheter av olika arter. Så kan det alltså enligt tidningarna gå till när inte de statliga myndigheterna ombesörjer kartering och geologiska undersökningar.

Beträffande Aktiebolaget Atomenergis undersökningar kan jag nämna, att även på det området har privatpersoner gjort undersökningar — jag vågar dock inte uttala mig om huruvida det hände innan Aktiebolaget Atomenergi startade sina undersökningar — och även fått inmutningsrättigheter av statliga myndigheter.

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Vad herr Lorentzon sade sist vittnar om riktigheten av vad jag framhållit, nämligen att våra resurser, trots den expansion som den statliga verksamheten på detta område un-

Svar på fråga ang. anvisande av medel för blodanalys å nyfödda barn

dergått, ändå är otillräckliga för en fullständig och omedelbar kartläggning av alla vårt lands tillgångar.

Jag vill också säga till herr Lorentzon — jag glömde att beröra saken i mitt förra anförande — att det inte är något ovanligt att man i samband med uranförekomster påträffar enskilda kroppar som innehåller många gånger högre uranmalmhalt än vad som är genomsnittligt för området. Detta är även fallet med Billingen. Om vi skulle beräkna urantillgången i Billingen bara med utgångspunkt från siffrorna för de borrhål, som i detta avseende givit det mest lovande resultatet, och dessa beräkningar skulle ha visat sig riktiga, skulle det ha varit mycket lättare att åstadkomma en ekonomisk drift vid Billingen.

Herr Lorentzon åberopade vissa anonyma experter som han talat med. Jag vet inte vilka experter det är fråga om. För min del kan jag bara upprepa att de uppgifter, som har stått mig till buds, på intet sätt bekräftar de en smula förhastade slutsatser som herr Lorentzon tycks dra.

Herr talman! Jag vill än en gång understryka vikten av att vi både när det gäller uran och annat skaffar oss kännedom om de naturtillgångar som finns i vårt lands berggrund. Jag är också medveten om att den verksamhet som därvidlag bedrivs har varit stadd i stark utvidgning under senare år och att den även kan komma att behöva utvidgas ytterligare, i den mån personella resurser ger möjlighet därtill. Men man måste ändå inom ramen för denna verksamhet göra en angelägenhetsgradering och ett tidsschema för olika projekt.

Herr LORENTZON (k):

Herr talman! Jag skall inte förlänga diskussionen. Den fråga som jag ställde till handelsministern kanske inte kan besvaras nu men när 1964 års geologiutredning är klar med sitt betänkan-

de, så kanske det bättre framgår vem som i dag haft de riktiga synpunkterna.

Chefen för handelsdepartementet, herr statsrådet LANGE:

Herr talman! Jag kan inte för dagen lämna något besked om när 1964 års geologiutredning är färdig med sitt arbete, men min önskan är att arbetet inte på något sätt skall fördröjas. Sedan jag tagit kontakt med utredningen skall jag också för riksdagen redovisa vad man där anser om tidpunkten för utredningsarbetets slutförande.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 3**Svar på fråga ang. anvisande av medel för blodanalys å nyfödda barn**

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet ASPLING, som yttrade:

Herr talman! Herr Jansson har frågat finansministern om anvisande av medel för blodanalyser i syfte att hos nyfödda barn upptäcka eventuell förekomst av den s. k. PKU-sjukdomen. Frågan har överlämnats till mig för besvarande.

En framställning från statens bakteriologiska laboratorium om medelsanvisning för ifrågavarande ändamål är föremål för remissbehandling. Sedan remissinstanserna avgivit sina svar, är regeringen beredd att snabbt pröva frågan i positiv anda.

Vidare anförde:

Herr JANSSON (k):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Aspling för svaret på denna fråga.

Jag hade nog räknat med att svaret skulle bli ännu positivare i den meningen, att socialdepartementet redan nu skulle vara berett att utanordna de

Svar på fråga ang. anvisande av medel för blodanalys å nyfödda barn

medel som statens bakteriologiska laboratorium har begärt. Då skulle behandlingen ha gått snabbare. Jag vill inte alls kritisera att man använt sig av ett remissförfarande. Saken förefaller emellertid vara så klar beträffande vilka åtgärder som måste sättas in, att en medelsanvisning kunde ha kommit i fråga mera omedelbart.

Statens bakteriologiska laboratorium föreslog ju att man skulle skapa en anläggning som enligt dess beräkningar skulle dra en anläggningskostnad av ungefär 300 000 kronor, vilket väl måste sägas vara en jämförelsevis liten kostnad om man ser till vad man vinner.

Det föds ju, om jag får ta upp tiden med att erinra härom, tolv PKU-barn om året i Sverige. För närvarande finns det ungefär 400 fall. Jag vet inte hur tillförlitlig statistiken är, men man har anledning att tro att den är tillförlitlig.

Den diagnostiska metoden är mycket enkel och de erfarenheter man gjort i andra länder, framför allt i USA, talar för att det egentligen inte är så mycket att överväga. Däremot kan jag medge att frågan om hur man skall gå till väga kan diskuteras. Jag utgår emellertid från att statens bakteriologiska laboratorium självt hade övervägt saken innan den anhöll om ett anslag.

Jag menar alltså att det hade varit bättre om man redan nu kunnat bestämma sig för en medelsanvisning för detta ändamål. Å andra sidan vill jag notera socialministerns löfte att regeringen sedan remissinstanserna avgivit sina svar är beredd att pröva frågan i positiv anda.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet ASPLING:

Herr talman! Jag vill med anledning av herr Janssons påpekande bara säga att förutsättningen för att vi skall kunna starta denna, som jag tycker, mycket angelägna verksamhet är att vi har lokaler och att organisationen är uppbyggd.

Statens bakteriologiska laboratorium har för närvarande inga tomma lokaler utan behövliga lokaler måste skaffas på ett eller annat sätt. Personal skall sedan finnas inom organisationen och även om den till sin, skall vi säga materiella, omfattning är relativt begränsad måste man ha klart för sig att den kommer att kräva insatser. Det blir ändå fråga om analyser av alla de barn som föds i vårt land, sannolikt mellan 120 000 och 130 000, och det har sagts ifrån att det är önskvärt att dessa analyser kan ske centralt. Det fordras alltså en central organisation och självfallet också förberedelser ute på fältet. Vi är angelägna om att verksamheten kommer i gång, men vi är naturligtvis lika angelägna om att denna verksamhet när den gör det har den organisatoriska uppbyggnad att den verkligen fungerar och fyller sina uppgifter.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4

Föredrogs var för sig följande Kungl. Maj:ts å bordet vilande propositioner; och hänvisades därvid

till bevillningsutskottet propositionen nr 164, angående godkännande av avtal mellan Sverige och Brasilien för undvikande av dubbelbeskattning beträffande skatter på inkomst och förmögenhet;

till statsutskottet propositionen nr 165, angående godkännande av avtal mellan vattenfallsstyrelsen och Bolidens gruvaktiebolag om utbyggnad av Grytfors kraftstation m. m.; samt

till lagutskottet propositionen nr 167, om upphävande av reglerna i konkurrensbegränsningslagen angående särskilt forum vid talan om ämbetsbrott.

§ 5

Föredrogs var för sig följande, vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda men då bordlagda interpellationsframställningar, nämligen av:

Interpellation ang. åtgärder mot luftföroreningar

herr *Hamrin* i Jönköping, till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet angående undersökning av orsakerna till trafikolyckor,

herr *Franzén* i Träkumla, till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet angående statsbidrag till vatten- och avloppsanläggningar i anslutning till fritidsbebyggelse, samt

herr *Hedin*, till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet angående antalet prästtjänster.

Kammaren biföll dessa framställningar.

§ 6**Interpellation ang. åtgärder mot luftföroreningar**

Ordet lämnades på begäran till

Herr JANSOON (k), som yttrade:

Herr talman! Ett växande problem i hela landet, men i särskild grad i storstäderna, utgör luftföroreningarna. Luftföroreningarna är inte endast källor till sanitär olägenhet och ekonomiska förluster genom korrosion och växtskador utan påverkar också enligt tillförlitliga undersökningar människans hälsotillstånd.

Flera undersökningar har påvisat ett samband mellan långvarig exponering av förorenad luft och allvarliga förändringar i andningsvägarna. Lungkancerfrekvensen i Stockholm, Göteborg och Malmö är tre till fyra gånger så hög som på landsbygden. En annan aspekt, nyligen redovisad i ett radioprogram, är att den dammbelagda luften över storstäderna skärmar av de ultravioletta strålarna upp till 40—60 procent, vilket i sin tur skapar trötthet och olust bland en stor del av invånarna i dessa centra.

De främsta källorna till luftföroreningen i städerna härrör dels från bostadsuppvärmningen som ger svavel-

dioxid i luften, dels från bilismen som ger koloxid. Vid de undersökningar som under de senaste åren gjorts i centrala Stockholm har man uppmätt koncentrationer av svaveldioxid som överstiger vad som den medicinska vetenskapen anser vara tolerabla normer. Ansvariga myndigheter i Stockholm har mot bakgrunden av dessa undersökningar bl. a. uttalat sig mot att man vid uppvärmningen av Nedre Norrmalm använder sig av de ur fastighetsägarsynpunkt ekonomiskt fördelaktiga tjocka eldningsolja. Som alternativ har diskuterats fjärrvärme, gas eller elektrisk uppvärmning.

Även om bostadsuppvärmningen ännu kan anses vara den främsta källan till luftföroreningarna i de större städerna utgör avgaserna från bilarna ett snabbt växande problem. Biltätheten i Stockholm uppgår nu till 800 bilar per km², Göteborg 550 och Malmö 600. Varje dag passerar ca 300 000 bilar genom Stockholms tullar. Vid jämförelse med andra länder kan erinras om att exempelvis Los Angeles, där särskilda bestämmelser införts för att skydda mot avgaserna, har en biltäthet som ligger något under Stockholms.

Folkhälsoinstitutet, som undersökt luftföroreningssituationen i Stockholm, har redovisat att mer än 95 procent av koloxiden kommer från bilarna, då huvudsakligen från de bensindrivna bilarna. Avgaserna blir särskilt betydande i de delar av Stockholms centrum där anhopningen av fordon skapar köer och bilarna under långa tider går tomgång.

Även om det ännu tycks vara svårt att helt överblicka luftföroreningens långtidseffekter och kombinationsverkningsningar, måste större uppmärksamhet ägnas de varningar, observationer och förslag som lagts fram i avsikt att stoppa luftföroreningen. De ekonomiska skadeverkningsarna genom korrosion och korrosionsskydd uppskattas till en miljard om året.

De ökade statliga anslagen till utred-

Interpellation ang. åtgärder mot luftföroreningar

ningar och forskning av luftförorening- en är visserligen bevis för statsmakter- nas ökade uppmärksamhet på luftför- sämringens faror, men redan gjorda forskningsresultat utgör tillräckliga mo- tiv för ökade åtgärder. Det kan erinras om att i en del andra länder har åtgär- der fått vänta ända till dess att en kata- strof inträffat, som exempelvis i London 1952, då hundratals människor fick sätta livet till.

Om åtgärder skall komma till stånd i det tempo som situationen kräver be- ror väsentligen på statliga och kommu- nala organ. När det gäller nya tekniska metoder för bostadsuppvärmningen är detta i hög grad beroende av kommu- nala initiativ. När det gäller bilarnas avgaser torde bilarnas och motorernas konstruktion vara nyckelfrågan, men uppenbart är att luftföroreningarnas olägenheter också kan modifieras ge- nom en mer förutseende trafik- och stadsplanering. Då det inte kan förutsät- tas att kommunerna förfogar över nöd- vändig expertis för att komma till rätta med luftföroreningen, bör mer göras från de statliga myndigheternas sida för att underlätta och stimulera kom- munerna till så effektiva åtgärder som tänkas kan.

Med hänvisning till det anförda hem- ställer jag att till statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet få ställa följande frågor:

1. Pågår inom kommunikationsdepar- tementet utarbetande av något hand- lingsprogram för systematiska förebyg- gande åtgärder mot den tilltagande luft- föroreningen?

2. Är några av de erfarenheter som vunnits och åtgärder som vidtagits i andra länder på detta område, exempel- vis att i lag stadga införandet av av- gasrenare på bilar, föremål för övervä- ganden?

3. Är ökad information till allmän- heten genom radio och TV påtänkt dels för att upplysa om luftföroreningens vådor, dels för att upplysa allmänheten

om hur den genom egna åtgärder kan bidra till att bekämpa densamma?

Denna anhållan bordlades.

§ 7

Till bordläggning anmäldes statsutskottets utlåtanden:

nr 148, i anledning av väckt motion om den framtida användningen av Haga slott,

nr 149, i anledning av väckta motio- ner angående statsbidrag för anordnan- de av lägerskolor,

nr 150, i anledning av väckt motion om nedbringande av kostnaderna för den statliga heraldiska verksamheten,

nr 151, i anledning av väckta motio- ner angående långsiktspanering av statsbudgeten,

nr 152, i anledning av väckta motio- ner om vidgade direktiv för konsument- upplysningsutredningen,

nr 153, i anledning av väckta motio- ner angående tillgodoräknande i löne- hänseende av lärartjänst i utvecklings- länderna,

nr 154, i anledning av väckta motio- ner angående rätten till änkepension en- ligt statens tjänstepensionsreglemente, och

nr 155, i anledning av väckt motion angående säkerhetsinspektionen vid sprängämnestillverkning;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i taxeringsförordningen den 23 november 1956 (nr 623),

nr 40, i anledning av väckta motio- ner angående beskattningen av utländska artister m. fl.,

nr 42, i anledning av väckta motio- ner beträffande försäljningen av rus- drycker, och

nr 45, i anledning av riksdagens år 1964 församlade revisorers berättelse an- gående verkställd granskning av stats- verket m. m., såvitt berättelsen hänvi- sats till bevillningsutskottet;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av atomansvarighetslagen den 3 juni 1960 (nr 246), och

nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om erkännande och verkställighet av vissa utländska domar och beslut angående underhåll till barn, m. m.;

andra lagutskottets utlåtanden:

nr 63, i anledning av väckta motioner om gudstjänst och korum i militärtjänst,

nr 64, i anledning av väckta motioner angående förvaltningen av den allmänna pensionsfonden m. m.,

nr 65, i anledning av väckta motioner angående förarskydd på traktor,

nr 66, i anledning av väckta motioner om höjd dagpenning till värnpliktig m. m.,

nr 67, i anledning av väckt motion om möjlighet för visst värnpliktigt befäl att erhålla reservanställning,

nr 68, i anledning av väckt motion om viss ändring av reglerna för beviljande av förtidspension,

nr 69, i anledning av väckta motioner om ändrade regler för tillstånd till innehav av radioamatöranläggning, och

nr 70, i anledning av väckta motioner om förbud för minderårig att inneha och bruka luftvapen m. m.;

tredje lagutskottets utlåtande nr 28, i anledning av väckt motion angående jakten på sjöfågel vid Bottenviken och Östersjökusten;

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 20, i anledning av väckta motioner om höjd övre gräns för lån ur kronotorparnas inventarielånefond,

nr 21, i anledning av väckt motion angående vissa åtgärder för bekämpande av salmonella,

nr 22, i anledning av väckta motioner om utbyggnad av den resistensbiologiska forskningen,

nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av protokoll rörande förlängning av giltig-

hetstiden för 1962 års internationella veteavtal, och

nr 24, i anledning av väckt motion angående åtgärder för att förhindra olaga trålfiske i Öresund; samt

allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 45, i anledning av väckta motioner om åtgärder för att öka åldringarnas trygghet till liv och egendom.

§ 8

Anmälades och godkändes följande förslag till riksdagens skrivelser till Konungen, nämligen

från bevillningsutskottet:

nr 356, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m., jämte i ämnet väckta motioner; samt

från första lagutskottet:

nr 354, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om säkerheten på fartyg, m. m.; och

nr 355, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av 1960 års internationella konvention om säkerheten för människoliv till sjöss.

§ 9

Tillkännagavs, att följande Kungl. Maj:ts propositioner överlämnats till kammaren:

nr 157, angående godkännande av överenskommelse mellan Sverige och Folkrepubliken Kina om upplåtelse av tomt och utförande av beskickningsanläggning för Sverige i Peking,

nr 160, angående ackord och eftergift beträffande vissa statens fordringar, m. m.,

nr 168, angående förvärv av aktierna i Svenska Durox aktiebolag, m. m., samt

nr 173, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 31 maj 1963 (nr 268) om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete.

Dessa propositioner bordlades.

§ 10

Till bordläggning anmäldes bankoutskottets anmälan jämlikt § 21 riksdagsstadgan, att till utskottet från fullmäktige i riksgäldskontoret inkommit framställning angående riksdagsledamöternas arbetsrumsfråga.

§ 11

Meddelande om enkla frågor

Meddelades, att herr talmannen tillställts sex enkla frågor, nämligen av:

herr *Svenning*, till herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet angående försäljning av bostadsrättslägenheter på exekutiv auktion,

herr *Persson* i Heden, till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet angående verkningarna av betningsmedel och liknande preparat,

herr *Boo*, till herr statsrådet och che-

fen för inrikesdepartementet angående principerna för bildande av storkommuner,

herr *Nordgren*, till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet angående tillträde till ordinarie tjänst för vissa vikarierande lärare,

herr *Gustavsson* i Alvesta, till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet angående åtgärder i fråga om försumliga försörjare, samt

herr *Ullsten*, till hans excellens herr ministern för utrikes ärendena angående Rhodesias självständighetsförklaring.

§ 12

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 14.42.

In fidem

Sune K. Johansson

Tisdagen den 16 november

Kl. 15.30

§ 1

Herr talmannen meddelade, att herr Rimmerfors, som vid kammarens sammanträde den 18 nästlidne oktober beviljats ledighet från riksdagsgöromålen från och med samma dag tills vidare, denna dag åter intagit sin plats i kammaren.

§ 2

Svar på fråga ang. kollektivanslutning till politiskt parti

Ordet lämnades på begäran till

Hans excellens herr statsministern ERLANDER, som yttrade:

Herr talman! Herr Åkerlind har frå-

gat mig, om jag anser att kollektivanslutning till politiskt parti är förenlig med artikel 20 i Förenta Nationernas förklaring om de mänskliga rättigheterna.

I vårt land sker kollektivanslutningen i demokratisk ordning och innebär medbestämmanderätt i vederbörande parti samt är dessutom förenad med reservationsrätt för den som vill stå utanför. Mitt svar på frågan är mot den bakgrunden ja.

Vidare anförde:

Herr ÅKERLIND (h):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsministern för svaret, trots att jag kanske hade väntat mig en litet utför-

Svar på fråga ang. kollektivanslutning till politiskt parti

ligare motivering för statsministerns synsätt.

Statsministern gör det sannerligen en smula lätt för sig. Det är verkligen förvånansvärt att herr Erlander inte fäster större vikt vid denna frågas allvarliga karaktär. Jag är, herr Erlander, inte ensam kritiker av det tvång som kollektivanslutningen till det socialdemokratiska partiet medför för dem som inte delar den socialdemokratiska uppfattningen men som ändå lojalt vill stödja fackföreningsrörelsens arbete.

Statsministerns svar innehåller en värdering av FN-stadgan som knappast överensstämmer med den allmänna uppfattningen om föreningsfrihet. Eller vill statsministern försvara det sätt på vilket 5 500 arbetare i Örebro för en tid sedan kollektivt blev anslutna till det socialdemokratiska partiet av storavdelningens representantskap? 134 representanter deltog i beslutet. 74 röstade för kollektivanslutning, 60 emot. De 74 representanternas beslut blev alltså bindande för mer än 5 000 arbetare som inte var där. 5 500 arbetare blev alltså tvingade in i ett visst parti trots att det i representantskapet rörde sig om en knapp majoritet.

Hjalmar Branting yttrade en gång: »Kollektivanslutningen är ett tvång till frihet.» Enligt hans mening skulle detta tvång inte vara nödvändigt när den allmänna rösträtten och föreningsrätten genomförts. Såväl rösträtten som föreningsrätten har nu genomförts i vårt land. De ursprungliga motiven för kollektivanslutningen existerar alltså inte längre. Det borde därför vara rimligt att nu avskaffa denna förlegade form av tvångsvist medlemskap i det socialdemokratiska partiet — i all synnerhet som inte ens socialdemokraterna bör vara främmande för att det finns människor även bland oss arbetare som hysar en annan politisk uppfattning.

Nu svarar statsministern genom att hänvisa till den reservationsrätt som finns. Men vore det inte bättre att slip-

pa denna förnedrande omväg och i stället se till att det socialdemokratiska partiet i sina stadgar införde bestämmelsen om att medlemskap i partiet skall vara personligt liksom i andra demokratiska partier? Som det i dag är drar sig alltför många arbetare för att lämna in reservationsanmälan. De vill helt enkelt inte avslöja sin politiska tillhörighet. Det åsiktstvång som kollektivanslutningen till det socialdemokratiska partiet innebär kan inte vara förenligt med FN-stadgan.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Herr Åkerlind tyckte att jag har behandlat frågan nonchalant. Jag har svarat på den fråga som framställts: huruvida enligt min mening kollektivanslutningen är förenlig med FN-förklaringens artikel 20. På grund av de skäl som jag har anfört i mitt svar anser jag den vara förenlig med artikel 20.

Herr Åkerlind vidgar debatten till att omfatta skäl för och emot kollektivanslutningen. Det är en helt annan fråga som han då tar upp. Jag står gärna till förfogande för en sådan vidgning av debatten. Redan nu kan jag för det första säga att vi kan sluta att tala om att det är ett tvång. Var och en har ju sin reservationsrätt. Ingen blir på något sätt malträterad därför att han begagnar sig av denna reservationsrätt.

För det andra kan jag säga att vad som händer är ju att en organisation i vanlig demokratisk ordning fattar ett beslut. Jag föreställer mig att inte ens herr Åkerlind vill att vi skall lagstifta om förbud för organisationer att fatta beslut som de finner vara förenliga med sina intressen.

För det tredje innebär ju kollektivanslutningen i själva verket att de som ansluter sig får en medbestämmanderätt vid utformningen av partiets politik. Det är någonting helt annat och mera demokratiskt än den ordning som

Svar på fråga ang. kollektivanslutning till politiskt parti

förekommer inom de borgerliga partierna, där bolagsstyrelser bestämmer inte bara över aktieägarnas pengar utan — det kan man lugnt säga — över de insatser de anställda gör inom företaget genom sitt arbete. En liten grupp människor sitter i ett slutet rum och avgör huruvida ett visst politiskt parti skall stödjas eller ej. Arbetare, tjänstemän eller aktieägare har inte något som helst inflytande vare sig på beslutet eller på det partis politik som de med sina insatser stöder.

Nu hoppas jag att det partistöd, som vi väl kommer att få i år, kommer att göra slut på ett så odemokratiskt förhållande. Men tillhör man ett parti som finner sig i en sådan ställning skall man vara ganska försiktig med att tala om i demokratisk ordning tillkomna beslut om kollektivanslutning.

Herr ÅKERLIND (h):

Herr talman! Herr Erlander talar om att vidga debatten. Det är väl just det som han gör i och med att han är inne på företagsbidrag till politiska partier. Det kan vi jämföra med LO:s, fackförningars och fackförbunds anslag till det socialdemokratiska partiet. Men det är inte den saken vi diskuterar nu. Min fråga gällde ju om systemet med tvångsanslutning av personer till ett politiskt parti är förenligt med FN-förklaringens anda. Jag får en allmän känsla av att det var länge sedan herr Erlander stod ute på en arbetsplats och talade med arbetare för vilka dessa frågor är personliga problem. Det kan inte förnekas att många arbetare i dag av rädsla för vad arbetskamrater skall tycka och tänka drar sig för att lämna in reservationsansökan om utträde ur det socialdemokratiska partiet.

När man vet detta, och det bör inte vara obekant på socialdemokratiskt håll, borde det vara ett allmänt demokratiskt intresse att se till att den för många arbetare mycket besvärliga situation som

kollektivanslutning innebär inte skall behöva uppstå.

Jag citerade i mitt förra inlägg Hjalmar Branting, som sade att kollektivanslutningen är ett tvång till frihet. Vill statsministern förneka att kollektivanslutningen är ett tvång, eller kan statsministern skriva under vad Hjalmar Branting sade? Här står påstående mot påstående. Är socialdemokraterna rädda för att det egna partiets dragningskraft är så liten att man utan kollektivanslutning inte skulle få några medlemmar?

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Jag kan försäkra den ärade talaren, att om det ute på arbetsplatserna rådde allmän motvilja mot kollektivanslutningen, så är Sveriges arbetare inte sådana ynkyggar att de inte skulle säga ifrån. Men det förhåller sig inte på det sättet. Det intresse som där finns för kollektivanslutningen beror på att arbetarna känner samhörighet med det socialdemokratiska partiet och anser sig bära stödet. Och vi i vår tur tar gärna emot fackförningarnas stöd, men vi säger att den som inte vill tillhöra partiet har alla möjligheter att via reservationsrätten ställa sig utanför.

Att detta mitt resonemang vinner anklang på arbetsplatserna torde framgå av att sedan högern hade sitt presentationsprogram i TV, där denna fråga var huvudnumret, har intresset för kollektivanslutning stigit i hög grad. Vi har i dag flera fackföreningar anslutna än vi hade före det programmet, och jag hoppas att dagens debatt skall ge oss några till.

Herr ÅKERLIND (h):

Herr talman! Jag noterar att herr Erlander ännu inte har svarat på frågan om hans åsikt, att kollektivanslutningen icke är ett tvång, eller Hjalmar Brantings åsikt, att den är ett tvång, är den riktiga.

Svar på fråga ang. den svenska kärnvapenfrågan — Svar på fråga ang. postverkets service på landsbygden

För övrigt vidhåller jag vad jag framhållit tidigare.

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER:

Herr talman! Jag tvivlar inte ett ögonblick på att den ärade talaren vidhåller sin uppfattning. Det brukar vara svårt att få bort de felaktiga föreställningar som någon har.

Beträffande Hjalmar Brantings ord vill jag gärna se citatet i dess sammanhang. Jag har många gånger tillåtit mig säga att solidariteten inom arbetarrörelsen kan se ut som ett tvång, men det är ett tvång som leder till frihet. Det kanske var det Branting sade. Det skulle förvåna mig mycket om Branting varit kritiskt sinnad mot kollektivanslutningen. Han satt dock som partiets ordförande fram till 1925, efter det demokratiska genombrottet. Jag har inga som helst belägg för att han hade någon annan uppfattning i denna fråga än den som den nuvarande ledningen inom partiet har. Men jag skall gärna studera fallet. Har han inte sagt något annat än att solidariteten ibland kan kännas som ett tvång, men det är ett tvång som leder till frihet, så är det en sak som säkert varenda fackföreningsmedlem utom den siste ärade talaren begriper.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 3

Svar på fråga ang. den svenska kärnvapenfrågan

Ordet lämnades på begäran till

Hans excellens herr statsministern
ERLANDER, som yttrade:

Herr talman! Fru Eriksson i Stockholm har frågat mig om jag i en intervju i USA den 5 november avsett att uttrycka en annan mening i den svenska kärnvapenfrågan än den försvarsminister

Sven Andersson delgav den svenska riksdagen i våras.

Svaret på frågan är nej.

Vidare anförde

Fru **ERIKSSON** i Stockholm (s):

Herr talman! Jag ber att få framföra mitt tack för det kärnfulla svaret nej.

Försvarsministern meddelade i våras att regeringen inte hade några planer på att framlägga förslag om forskning som syftade till konstruktion av kärnladdningar. Men av det tydligen missvisande referatet från USA föreföll det som om statsministern där gjort sig till tolk för den meningen att man inom regeringen eventuellt var beredd att ompröva sin ställning, om inte Genèvekommittén kunde få till stånd ett förbud mot underjordiska kärnvapenprov eller om stormakterna inte kunde förhindra en spridning av kärnvapen till nya stater. Det var det referatet som gjorde mig och många andra litet ängsliga. Vi är tacksamma för och glada över att nu höra att vår ängslan var onödig, och jag är helt tillfredsställd med statsministerns svar.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 4

Herr talmannen meddelade, att herr Björks i Göteborg fråga angående lagstiftning mot diskriminering på grund av ras eller nationalitet, och herr Svennings fråga angående försäljning av bostadsrättslägenheter på exekutiv auktion icke komme att besvaras vid dagens sammanträde.

§ 5

Svar på fråga ang. postverkets service på landsbygden

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **SKOGLUND**, som yttrade:

Svar på fråga ang. postverkets service på landsbygden

Herr talman! Herr Johansson i Skärstad har frågat mig, om jag uppmärksammat den fortgående försämringen av postverkets service på landsbygden och vilka åtgärder jag i så fall har för avsikt att vidtaga.

Inom postverket pågår sedan flera år en omfattande utbyggnad och rationalisering av postanordningarna på landsbygden. Utbyggnaden sker främst genom en successiv utveckling och motorisering av lantbrevbäringen, som för närvarande har en linjelängd om cirka 140 000 km och betjänar mer än 570 000 hushåll. Enbart under den senaste femårsperioden har drygt 100 000 hushåll fått bättre postbetjäning, av vilka cirka 35 000 tidigare icke haft någon postutdelning alls. Motoriseringen av lantbrevbäringen har numera drivits så långt att omkring 85 procent av linjelängden betjänas av bilburna brevbara-re.

Jag vill i sammanhanget erinra om att lantbrevbäraren inte bara bär ut vanliga brevfrösendelser utan också paket, rekommenderade och assurerade frösendelser, postförskott och pengar för inlösen av postanvisningar m. m. Han tar vidare emot frösendelser av alla slag, ombesörjer postbetalningar samt förmedlar insättningar och uttag på postsparbanken. Lantbrevbäraren fungerar således i praktiken som en rörlig postanstalt.

Utbyggnaden av lantbrevbäringen medför en årlig utgiftsökning av ungefär en miljon kronor, varav endast hälften kompenseras av den besparing som görs genom den samtidigt pågående utvecklingen av fasta postanordningar på landsbygden.

Sammanfattningsvis anser jag mig i fråga om postverkets åtgärder på detta område kunna hävda, att de i stort innebär en fortgående förbättring av postservicen på landsbygden och icke en försämring, som herr Johansson hävdar.

Vidare anförde:

Herr JOHANSSON i Skärstad (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka kommunikationsministern för svaret på min fråga.

Något positivt innehöll svaret inte, utan det var snarare ett försvar för den pågående försämringen av postverkets service. Denna serviceförsämring pågår ju både i städerna och på landsbygden. Jag skall inte nu ta upp problemet med nedlagda poststationer; den frågan vill jag aktualisera i ett annat sammanhang.

Anledningen till att jag ställt min fråga är bl. a. de omläggningar av postens lantbrevbärlinjer som skett och sker. Genom sådana omläggningar får en del sina postlådor flyttade 50, 75 eller 100 meter bort. Anser kommunikationsministern att en sådan försämring i servicen är riktig och rättvis? Jag tänker inte minst på glesbygdens folk, som också på andra områden förlorar serviceanordningar. Och borde inte staten gå före med gott exempel och ge sina kunder en förbättrad service?

Om flera fått en förbättrad postbetjäning, vilket jag inte vill förneka, så är detta inte något försvar för den försämrade betjäning andra fått. Vi hade nog tänkt oss att postlådan skulle flyttas mot familjens villa och inte längre bort!

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet SKOGLUND:

Herr talman! Herr Johansson i Skärstad får väl lov att välja linje och ta ståndpunkt.

Herr Johansson konstaterade att det för flertalet skett en förbättring av postservicen på landsbygden men att det för vissa hade blivit en försämring. Ja, det har skett och sker alltjämt en förbättring av postservicen på landsbygden. För att använda herr Johanssons eget uttryck är det faktiskt så att postlådan har kommit in till familjen; tidigare satt den hundratals meter från villan eller ännu längre bort. I och med

Svar på fråga ang. postverkets service på landsbygden

att vi fått den bilburna lantbrevbäran har vederbörande hushåll möjlighet att få posten ända in i köket. Och om herr Johansson gör en intervjuundersökning kommer han ganska snart att upptäcka att flertalet människor med tillfredsställelse hälsar den omläggning till bilburen lantbrevbäring som har skett och sker i vårt land.

Jag har därmed inte sagt att brev­bäringen för ögonblicket är hundraprocentigt utbyggd. Men successivt bygger vi ut den och åstadkommer en förbättring. De siffror jag redovisat i mitt interpellationssvar bär också vittne om att en sådan utveckling är på gång. — Sker det någon försämring så är det faktiskt i tätorterna — jag skall gärna tillstå att en försämring kan förekomma där — men på landsbygden sker det en successiv förbättring. Vi kommer inte ifrån det, herr Johansson i Skärstad, om vi ser till realiteterna. Har man bestämt sig för att inte göra det, fastnar man emellertid i den Johanssonska ståndpunkten!

Herr JOHANSSON i Skärstad (cp):

Herr talman! Jag skall bara konstatera, att vid omläggningar i år har åtskilliga fått sin postlåda flyttad 50—75 meter längre bort, och då kan man inte påstå att de får posten »in i köket».

Jag vet att lantbrevbärarna tar med sig paket och sådant, men nu när det börjar bli kallt är det inte lätt att gå kanske 200 meter och stå där och vänta på brev­bäran. Och det är inte för dem som fått det bättre som jag frågat utan för dem som fått det sämre. Kvar står att vi måste tänka även på de små minoriteterna. Om det är en del som får det bättre — i vilket sammanhang som helst — är det inte något försvar för att andra får det sämre.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet SKOGLUND:

Herr talman! Jag måste än en gång understryka för kammarens ledamöter

att här pågår en ständig förbättring av postservicen på landsbygden, men vi har ännu inte lyckats utbygga den fullständigt. Det återstår givetvis områden — kanske t. o. m. stora områden på en del håll — där servicen ännu inte är färdigutbyggd. Herr Johansson begär emellertid det orimliga, om han menar att man på en gång skall åstadkomma förbättringen överallt och för alla.

Poststyrelsen är inne på att fortsätta utbyggnaden och förbättringen av servicen för landsbygdens folk. Den försämring som skett och sker förekommer i tätorterna, men även detta problem är poststyrelsen sysselsatt med att söka lösa.

Jag har haft många uppvaktningar av villaägare, som klagat över den försämring vilken för deras vidkommande uppstått i tätorterna. Jag har dock praktiskt taget inte fått in några klagomål från landsbygden, ty där märker man att servicen i mycket snabb takt är på väg att förbättras. Den ende som tydligen inte upptäckt detta är frågeställaren.

Herr JOHANSSON i Skärstad (cp):

Herr talman! Jag har blivit ombedd att framföra denna fråga från sådana, som utsatts för en försämring av postbetjäningen.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet SKOGLUND:

Herr talman! Om jag får adressen på de hushåll, som petitionerat hos herr Johansson i Skärstad så skall vi undersöka saken.

Herr JOHANSSON i Skärstad (cp):

Herr talman! Ja, herr kommunikationsminister, jag skall lämna några av dessa adresser efter debattens slut.

Kommunikationsministern måste väl ändå hålla med om att jag inte kan gå med på att det innebär en förbättring, om min eller kommunikationsministerns brevlåda blir flyttad 100 meter längre bort.

Svar på fråga ang. kanaltrafikutredningens arbete

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **SKOGLUND**:

Herr talman! Att brevlådan flyttas kan ibland bero på att vägen har förbättrats. Det har inträffat att postlådan kommit på ett annat ställe än tidigare, just därför att vägen blivit förbättrad vilket som bekant också är något som folk önskar sig!

Herr **JOHANSSON** i Skärstad (cp):

Herr talman! Men det har inte skett någon förbättring av vägen för min granne. Denne har fått brevlådan flyttad från sin portstolpe 75 meter längre bort.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 6

Svar på fråga ang. kanaltrafikutredningens arbete

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **SKOGLUND**, som yttrade:

Herr talman: Herr Berglund har frågat mig hur långt den arbetande kanaltrafikutredningen fortskridit, särskilt beträffande den del som avser breddning av Göta kanals västgötaled, och när utredningen kan komma att avlämna sitt betänkande.

Jag vill, herr talman, som svar på herr Berglunds fråga meddela följande.

Kanaltrafikutredningens arbete är i det närmaste avslutat. Den mera omfattande arbetsuppgift som återstår avser prövning av ett relativt sent framlagt tekniskt alternativ rörande Göta kanals västgötaled. Utredningen räknar med att kunna lägga fram sitt betänkande under nästa år.

Vidare anförde

Herr **BERGLUND** (fp):

Herr talman! Jag är något förundrad över att utredningen har behövt så lång tid för att avge sitt betänkande, inte minst med tanke på det underlag, som utredningen haft för sitt arbete. En så fyllig utredning som den vilken Vättern-delegationen ställt till förfogande borde ha resulterat i en ganska snabb behandling av denna viktiga fråga.

Att frågan är viktig visar för övrigt inte minst det sammanträde, som förra tisdagen hölls i Motala med de samlade representanterna för berörda kommuner, varvid man uttryckte sin otålighet över att utredningsarbetet dragit ut så långt på tiden.

Jag skall dock, herr talman, inte närmare gå in på detta. Vad vi nu ville få reda på var tidpunkten för avlämnandet av utredningens betänkande. Jag har tidigare i denna kammare vid flera tillfällen frågat kommunikationsministern om detta och alltefter den tidpunkt, då frågorna ställts, fått beskedet att betänkandet skulle framläggas under den kommande våren eller hösten.

Enligt det svar jag nu fått skall betänkandet framläggas nästa år. Jag hade hoppats få svaret »nästa vår». Nu hoppas jag att det i dag lämnade beskedet är definitivt. Det är på tiden att vi får resultatet av denna utredning.

Jag vill bara tillägga att jag hoppas att betänkandet blir mera positivt än de uttalanden varit, som utredningens ordförande gjort, ty dessa är sannerligen nedslående.

Tyvärr får kommunikationsministern och jag enligt vad jag förstår inte agera ytterligare tillsammans i denna fråga. När jag nu tackar för svaret blir det därför också ett tack för de gångna årens meningsutbyte i denna fråga. Jag beklagar bara att något resultat inte har kunnat nås under denna tid.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 7

Svar på fråga ang. vuxenutbildningen för handikappade

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet EDENMAN, som yttrade:

Herr talman! Herr Nilsson i Bästekille har frågat om jag vill medverka till att vuxenutbildningen för de handikappade görs mera effektiv.

Frågan torde omfatta såväl allmänt inriktad utbildning som yrkesinriktad utbildning efter tidigare avslutad eller avbruten grundutbildning.

Som svar vill jag först upplysa om att skolöverstyrelsen har i uppdrag att i samråd med såväl den av chefen för socialdepartementet tillkallade handikapputredningen som medicinalstyrelsen utarbeta förslag till åtgärder för att i största möjliga utsträckning bereda handikappad *ungdom* fackskole- och gymnasieutbildning. Överstyrelsens uppdrag omfattar även en prövning av i vilken mån speciella åtgärder krävs och kan genomföras inom den ordinarie yrkesutbildningens ram för att bereda sådan ungdom yrkesutbildning. Jag vill vidare upplysa om att frågor om yrkesutbildningen för de svårast handikappade, för vilka det inte torde vara realistiskt att räkna med att de kan tas emot inom den ordinarie yrkesutbildningen, ankommer på nyssnämnda handikapputredning. I utredningens uppdrag ingår att överväga hur yrkesutbildningen för de handikappade i största möjliga utsträckning skall kunna inordnas i det allmänna yrkesutbildningsväsendet.

Frågan om utbildningsmöjligheterna för handikappade *vuxna* har behandlats av 1960 års arbetsmarknadsutredning i dess innevarande år framlagda betänkande om arbetsmarknadspolitiken. Utredningens förslag prövas för närvarande i samband med arbetet på en proposition om riktlinjerna för arbetsmarknadspolitiken som avses bli framlagd för 1966 års riksdag. Bland de åtgärder

för handikappade som övervägs i detta sammanhang utgör utbildning av olika slag en betydelsefull del. I anslutning härtill må framhållas att det utredningsförslag om vuxenutbildning som nyligen framlagts (SOU 1965: 60) syftar till en långtgående samordning av ungdomsutbildning och vuxenutbildning.

Jag vill slutligen framhålla, att jag för egen del är beredd att beakta och i positiv anda pröva de olika frågor och förslag rörande vuxenutbildning för handikappade, som kan bli aktuella inom ecklesiastikdepartementet såväl i anledning av nämnda utredningar som i andra sammanhang.

Vidare anförde

Herr NILSSON i Bästekille (h):

Herr talman! Jag vill framföra ett tack till ecklesiastikministern för det fylliga svaret på min fråga. Han har alldeles rätt när han säger att frågan har en vidare omfattning, och jag tycker bara det är bra att detta klargörs.

Anledningen till att jag tog upp denna fråga är att det med jämna mellanrum genom pressen går notiser om att handikappade människor inte har fått den utbildning som vi anser vara en minimifordran i dagens läge. Senast förra veckan läste jag i en tidning en artikel om denna sak. Det var en insändare som på nytt tog upp dessa problem. Den hade inte insänts av någon kverulant vem som helst, utan den var undertecknad med namn, yrke och hemvist.

De människor som blivit kroppsligt handikappade har tillräckligt besvär av detta, utan att de, trots att de andligen är fullt vitala, skall gå miste om viss utbildning som de kunde behöva; inte bara de själva utan även samhället kunde ha nytta av att de fick denna utbildning.

Om jag inte missminner mig var det 1961 års riksdag som drog upp riktlinjerna för vuxenutbildningen för de handikappade. År 1965 finns det fortfarande många handikappade — and-

Svar på fråga ang. delningstal och lärarlöner i grundskola och folkskola

ligen fullt vitala och även unga människor — som inte har fått den utbildning som anses nödvändig.

Det sista stycket i ecklesiastikministerens svar, där han framhåller att han för egen del är beredd att beakta och i positiv anda pröva olika frågor, ser jag som ett löftesrikt tecken på att någonting kommer att göras. Jag vill gärna tillägga: Skynda på, och gör så mycket som möjligt i denna fråga, så att de människor jag här har talat om slipper att ställa sig frågan: »När blir det någonting gjort? Skall vi över huvud taget sluta hoppas?»

Jag tackar än en gång för svaret.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 8

Svar på fråga ang. delningstal och lärarlöner i grundskola och folkskola

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet EDENMAN, som yttrade:

Herr talman! Herr Hedin har frågat om jag anser godtagbara skäl tala för de skillnader som råder mellan grundskola och folkskola i fråga om bl. a. delningstal och vissa befattningshavares löner.

Sänkningen av delningstalen för inrättande av klasser utgjorde ett väsentligt led i 1962 års grundskolereform. Under grundskolereformens riksdagsbehandling framfördes inte något yrkande på att det beslut som fattades om delningstalen i grundskolan också skulle gälla de äldre skolformerna. Enligt min mening är det nu väl sent att väcka denna fråga. Grundskolan är nu införd i kommuner som tillsammans omfattar 88 procent av landets befolkning.

Vad angår påtalade skillnader i lönesättning för vissa befattningshavare utgör detta en förhandlingsfråga som jag inte här anser mig kunna kommentera.

Vidare anförde:

Herr HEDIN (h):

Herr talman! Jag ber att få tacka ecklesiastikministern för svaret.

Först vill jag säga att den samlade attacken, om jag får uttrycka mig så, från fem högerledamöter i dag inte på något sätt är organiserad utan bara är uttryck för vårt stora intresse för dessa frågor.

Man blir förvånad över den skillnad som finns mellan folkskolan och grundskolan och som nu har berörts av ecklesiastikministern. Kanske innebär svaret ett medgivande att det ändå är felaktigt att ha olika delningstal; det enda svar ecklesiastikministern ger är att det är väl sent att väcka denna fråga. Jag tycker inte att det är för sent; det är åtskilliga kommuner som ännu inte har grundskola, och just olikheten i fråga om delningstal innebär en väsentlig skillnad i arbetsförhållandena. Det medför att klasserna som regel är större i folkskolan än i grundskolan. Därtill kommer att klasserna, i varje fall klass 7 och uppåt, i folkskolan är något mera svårarbetade än klasserna i grundskolan, beroende på att så många elever gått över till realskola och flickskola. Vidare är i praktiken lärartjänsterna i folkskolan i större utsträckning än i grundskolan besatta av icke examinerade lärare. Därtill är skillnaden mellan folkskola och grundskola inte så förfärligt stor: man har i folkskolan i hög grad anpassat sina undervisningsmetoder efter grundskolan.

Den sak som ecklesiastikministern inte ville gå in på är kanske det som mest har upprört sinnena och som mest har diskuterats i den allmänna debatten, nämligen lönsättningen, och då framför allt för rektorerna. Det är verkligen förvånande att de som regel ligger mer än 10 000 kronor lägre i inkomst i folkskolan än i grundskolan. Det är faktiskt något av en diskriminering — något som också rektorerna själva framhåller — och framför allt innebär det en personlig orättvisa för de rektorer som myc-

Svar på fråga ang. kvarsittningsfrekvensen vid stockholmsgymnasierna

ket snart går i pension och också för de eventuella änkorna efter sådana rektorerna.

Jag kan alltså, herr statsråd, omöjligt förstå att det finns några godtagbara skäl för de skillnader som nu finns mellan folkskola och grundskola. Folkskolan skall ju ändå bestå några år framåt — hur länge vet vi inte riktigt. Statsrådet Sträng sade i ett anförande i våras att det kan tänkas att vi får skjuta fram det slutliga införandet av grundskolan längre än till 1968, kanske till 1972.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet EDENMAN:

Herr talman! Jag vill bara stryka under att lönefrågan inte är särskild komplicerad; de båda lärarkategorierna är ju anslutna till samma organisation. Det är inte möjligt för regering och riksdag att lägga sig i de uppgörelser som träffas.

Herr HEDIN (h):

Herr talman! Jag förstår att det är svårt att säga någonting i frågan. Men det hade ändå varit glädjande om ecklesiastikministern liksom jag hade kunnat ge uttryck för uppfattningen att detta med den stora löneskillnaden ändå inte kan vara riktigt.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 9

Svar på fråga ang. kvarsittningsfrekvensen vid stockholmsgymnasierna

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet EDENMAN, som yttrade:

Herr talman! Fröken Ljungberg har frågat, om jag vill uttala mig om orsakerna till den förhållandevis höga kvarsittningsfrekvens, som i år konstaterats i samband med en av Svenska Dagbladet företagen stickprovsundersökning vid stockholmsgymnasierna.

Svenska Dagbladet har från åtta stockholmsgymnasier inhämtat uppgifter angående antalet kvarsittare som ingår bland eleverna i första årskursen av gymnasiet innevarande läsår. I samtliga dessa gymnasier hade man fler kvarsittare i år än i fjol. Som framgår av en artikel i tidningen den 29 oktober i år beror det ökade antalet kvarsittare i första årskursen delvis på att det fyraåriga gymnasiet avvecklas och att kvarsittare i innevarande läsårs första årskurs av det treåriga gymnasiet därför kommit från föregående läsårs såväl årskurs II⁴ som I³. I vilken utsträckning andra orsaker kan ha medverkat torde inte vara möjligt att klarlägga utan en specialundersökning, vilket även framgår av expertuttalanden i tidningens artikel.

Vidare anförde:

Fröken LJUNGBERG (h):

Herr talman! Jag tackar statsrådet Edenman för svaret. Någonting av ja så blev det kanske för mig. Statsrådet Edenman säger att en av orsakerna till det påtalade förhållandet är att man så att säga dubblar kvarsittningen på grund av avvecklingen av det fyraåriga gymnasiet. Detta är jag väl underkunnig om, inte minst därför att jag haft äran att tidigare tala med statsrådet Edenman om det vanskliga i att för tidigt dra in det fyraåriga gymnasiet.

Men det finns tydligen även andra orsaker. Här om säger statsrådet bara att det inte kan vara möjligt att klarlägga dessa orsaker utan en specialundersökning. Jag hade möjligen hoppats att statsrådet skulle ha fullföljt detta med att meddela, att man *kommer att* göra en sådan specialundersökning. En sådan vore desto viktigare som följdverkningarna av denna kvarsittning är allvarliga. Jag vill peka på att den begränsar antalet platser på hösten; det tas ofta in för många elever på våren, eftersom man inte räknar med att så

Svar på fråga ang. studiemedel till vissa äldre studerande

många skall gå om som sedan blir fallet. Till detta kommer att det redan visat sig att man i åtskilliga läroverk härigenom får för stora klasser i de första årskurserna med de svårigheter som därav följer att hjälpa fram och individuellt handleda dem som skulle behöva en mer personlig handledning.

Det vore önskvärt om en sådan undersökning som statsrådet talade om kunde göras, så att bot kunde rådås.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **EDENMAN**:

Herr talman! Jag delar fröken Ljungbergs uppfattning att detta är en väsentlig fråga. Jag har helt enkelt utgått från att det är i det närmaste ett tjänsteåliggande för skolöverstyrelsen att följa upp sådana här undersökningar, och det kommer man säkerligen att göra. Fröken Ljungberg är välkommen att påminna mig om igen vid någon lämplig tidpunkt.

Fröken **LJUNGBERG** (h):

Herr talman! Nu vill jag bara i ärlighetens namn säga ett uppriktigt tack till statsrådet.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 10

Svar på fråga ang. studiemedel till vissa äldre studerande

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **EDENMAN**, som yttrade:

Herr talman! Herr Wennerfors har frågat, om jag anser det förenligt med en positiv inställning till vuxenutbildning att i enlighet med 7 § studiemedelsförordningen förvägra studerande som fyllt fyrtio år rätt till studiemedel.

Jag vill svara med att citera mitt eget uttalande i frågan i proposition 1964: 138 angående studiesocialt stöd till studerande ungdom.

»Mera tveksamt med hänsyn till rikt-

linjerna för den moderna vuxenutbildningen är om det även bör föreskrivas en viss ålder efter vilken den studerande ej vidare skall kunna få studiemedel. Eftersom studiemedelssystemet förutsätter återbetalning av en väsentlig del av studiemedlen kan emellertid en åldersgräns knappast undvaras. Utredningens förslag om en 40-årsgräns, vilken skall kunna överskridas på särskilda skäl, förefaller att vara en godtagbar lösning på det föreliggande problemet. Jag förutsätter då, att de tillämpande organen vid bedömningen av frågan, huruvida särskilda skäl föreligger, skall ta tillbörlig hänsyn bl. a. till den inte obetydliga grupp gifta kvinnor, som — efter att ha varit borta från arbetsmarknaden ett antal år för att ta vård om hem och barn — vill skaffa sig en postgymnasial utbildning eller fullfölja en sådan utbildning, som de tidigare avbrutit.»

Särskilda utskottet underströk min rekommendation om en liberal tillämpning i frågor om överskridande av åldersgränsen och framhöll, att detta borde gälla även andra fall än jag i mitt uttalande exemplifierat. Vad utskottet anförde godkändes av riksdagen.

Studiemedelssystemet har således utformats i syfte att på denna punkt tillgodose de berättigade anspråk på postgymnasial utbildning som kan ställas av vissa äldre studerande. Herr Wennerfors tar alltså upp en fråga som både riksdagen och Kungl. Maj:t nyligen tagit ställning till. Några erfarenheter som motiverar en omprövning finns självfallet ännu inte.

Vidare anförde:

Herr **WENNERFORS** (h):

Herr talman! Det kan naturligtvis synas ha gått väl kort tid sedan riksdagen beslutade om det nuvarande studiemedelssystemet för att det skall vara berättigat att ånyo ta upp frågan. Att jag likväl gjort det beror dels på

Svar på fråga ang. tillträde till ordinarie tjänst för vissa vikarierande lärare

de snabba samhällsförändringarna och dels på de krav som dessa samhällsförändringar ställer på oss människor att ständigt vidareutveckla och vidareutbilda oss. Men orsakerna till att jag tagit upp frågan ligger också däri, att vi kanske inte hade riktigt samma inställning när det gäller studiemedelssystemet, något som herr Edenman kanske minns.

Jag har fått ett svar, där ecklesiastikministern har hänvisat till sitt uttalande i propositionen, och jag medger att man kan känna en viss tvekan inför själva frågeställningen. Ecklesiastikministern berör i sitt uttalande också de särskilda skäl som man skall kunna ta hänsyn till. Men jag undrar om det ändå inte är tid att ta ställning till frågan om en höjning av åldersgränsen. Helst skulle man vilja ta bort åldersgränsen helt, men frågan är om man inte åtminstone skulle kunna gå en medelväg och höja åldersgränsen. Det bör väl ändå finnas möjligheter för en människa som har kommit upp i åldern över 40 år att få i varje fall låna pengar med statlig garanti och med gynnsamma återbetalningsvillkor.

Jag vill tacka statsrådet för svaret. Jag kommer själv att följa denna fråga uppmärksamt. Jag hoppas att också statsrådet kommer att göra det och att vår skolminister när vi nästa gång får tillfälle att diskutera frågan — kanske när vi skall ta ställning till vuxenutbildningsreformen — skall ha en positiv inställning till denna fråga.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet EDENMAN:

Herr talman! Jag är ledsn att jag måste uppta tiden med ett litet tillrättaliggande. Men herr Wennerfors talar hela tiden vid sidan om mitt svar och till och med vid sidan om sin fråga.

Det är här inte tal om att förvägra studerande som fyllt 40 år rätt till studiemedel. Det finns möjligheter för dem att få sådana. Jag har till och med

strukit under vad särskilda utskottet och denna kammare anförde i anslutning till behandlingen av propositionen angående studiesocialt stöd, nämligen att en liberal tillämpning skulle gälla i frågor om överskridande av åldersgränsen. Det kan väl inte sägas vara att förvägra en människa som fyllt 40 år studiemedel, tvärtom. Men det är fråga om en regel.

Herr WENNERFORS (h):

Herr talman! Nu tror jag att herr statsrådet tolkar något annat än vad jag sade.

Jag är medveten om — och jag framhöll det i mitt förra inlägg — att det finns särskilda skäl som man kan ta hänsyn till. Jag är medveten om att man inte förvägrar dem som fyllt 40 år studiemedel. Men jag har den uppfattningen, och den har jag framfört, att vi skulle kunna ta bort bestämmelsen om särskilda skäl. Vi skulle också kunna tänka oss att eventuellt höja åldersgränsen till 50 eller 55 år.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 11

Svar på fråga ang. tillträde till ordinarie tjänst för vissa vikarierande lärare

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet EDENMAN, som yttrade:

Herr talman! Herr Nordgren har frågat, om jag anser att vikarierande lärare på grundskolans låg- och mellanstadium med bristande formell kompetens men med mångårig, väl vitsordad tjänstgöring efter viss pedagogisk utbildning bör ges tillträde till ordinarie tjänst.

Frågan torde avse möjligheten för de omnämnda lärarna att efter dispens från gällande behörighetsvillkor erhålla ordinarie tjänst. Dylik dispens prövas enligt skolstadgan från fall till fall av vederbörande tillsättningsmyndighet.

Svar på fråga ang. medel för vägar inom kommunblock

Praxis kan inte sägas vara ofördelaktig för lärarna i fråga.

Vidare anförde

Herr NORDGREN (h):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet för det positiva svaret på min fråga om möjligheter att ge dispens till vissa vikarierande lärare.

Min fråga är föranledd av bristen på lärarkrafter, inte minst i norrlandsområdena. Det förefaller mig troligt att man skulle kunna få ökad tillgång till lärare om de vikarierande lärare, som utfört en mångårig och väl vitsordad tjänst, genom just en sådan dispens som statsrådet talade om bereddes ökade möjligheter att få ordinarie tjänster.

Med tanke på den brist på arbetskraft som råder på snart sagt alla områden är intresset för dessa vikariatjänster med viss osäkerhet i anställningen naturligtvis inte så stort. Jag tror att intresset för sådana tjänster skulle öka i hög grad om möjligheter kunde beredas dessas innehavare att så småningom få tillträde till ordinarie tjänster. Önskvärt vore att statsrådet medverkade till inrättandet av pedagogiska kurser för dylika lärare.

En inventering, som går ut på att undersöka hur många vikarierande lärare det finns som eventuellt skulle kunna bli ordinarie, borde verkställas. Jag avser här helt naturligt inte tillfälliga vikarier utan lärare som har en mångårig god erfarenhet från lärarbanan, förvärvad genom vikariatstjänster. Dessa skulle efter genomgång av ovannämnda pedagogiska kurs kunna beredas möjligheter att erhålla dispens. På det sättet skulle läget på lärarfronten kunna förbättras.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 12

Svar på fråga ang. medel för vägar inom kommunblock

Ordet lämnades på begäran till

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet SKOGLUND, som yttrade:

Herr talman! Herr Grebäck har frågat om inrikesministern, i enlighet med uttalanden i samband med förarbetena för den nya kommunindelningen, är beredd medverka till särskild medelstilleddning för byggande eller upprustning av sådana vägar som är oundgängligen nödvändiga för en ur kommunikationssynpunkt tillfredsställande sammanbindning av kommuner som önskar sammanläggning enligt fastställd kommunblocksplan.

Då frågan närmast berör kommunikationsdepartementets verksamhetsområde har den överlämnats till mig för besvarende.

I årets statsverksproposition har jag redovisat resultatet av en inventering som väg- och vattenbyggnadsstyrelsen gjorde på Kungl. Maj:ts uppdrag under år 1963 angående behovet av sådana allmänna vägföretag, vilka bedömdes underlätta samordningen av verksamheten inom de kommunblock, som avsågs bildas i olika län. Därvid avsågs bl. a. behovet av vägar som förenar de perifera delarna av kommunblocken med centralorten. Av inventeringen framgick att åtskilliga av de vägar som ingår i flerårsplanerna för perioden 1964—1968 utgörs av vägar, som tillgodoser nämnda ändamål. Jag uttalade i anslutning härtill i statsverkspropositionen att de mest angelägna projekten syntes komma att genomföras under de närmaste åren. I den mån övriga i inventeringen angivna företag inte kunde komma till utförande som beredskapsarbeten under nuvarande planperiod syntes de på sedvanligt sätt få prioriteras tillsammans med andra angelägna företag vid den revision av flerårsplanerna, som författningens skall ske under år 1966.

Enligt min mening har det inte inträffat något som motiverar ett ändrat ställningstagande i frågan.

I sammanhanget vill jag även nämna

Svar på fråga ang. principerna för bildande av storkommuner

att utredningen rörande den översiktliga vägplaneringen enligt sina direktiv skall ta hänsyn till det ny- och ombyggnadsbehov, som kan föranledas av kommunblocksbildningen.

Vidare anförde

Herr GREBÄCK (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka kommunikationsministern för svaret på min fråga. Jag hade ställt den till inrikesministern, eftersom jag hade tänkt ställa honom till ansvar för hans kanske något oförsiktiga uttalande i samband med förarbetena för den nya kommunindelningen. Av detta uttalande framgick att han hade för avsikt att begära särskilda medel för byggande och upprustning av de vägar, som är oundgängligen nödvändiga för en ur kommunikationssynpunkt tillfredsställande sammanbindning av kommunerna. Det har av allt att döma inte blivit några särskilda medel som ställts till förfogande, utan man har försökt täcka in detta behov genom att i vägplanerna infoga en rekommendation om dess tillgodoseende.

Orsaken till att jag ställde denna fråga är att vi inom fullmäktige i min hemkommun hade frågan uppe om sammanläggning av kommunen med närliggande kommun där tätorten är belägen. Vi har en utomordentligt dålig väg, som förbinder vår kommun med tätorten. För att ta ett exempel innebär detta att skolbarnen nu dagligen får resa 9—10 mil i stället för halva vägsträckan, vilket skulle ha blivit fallet, om den väg som är den naturliga mellan vår kommun och tätorten blev upprustad.

En bidragande orsak till att kommunen inte gick med på en sammanläggning med den närgränsande kommunen var just vägförhållandena. Vi inser mer än väl att en sådan sammanläggning på längre sikt blir nödvändig, men en förutsättning är enligt vår uppfattning att en upprustning av vägen kommer till stånd.

Nu säger kommunikationsministern: »I den mån övriga i inventeringen angivna företag inte kunde komma till utförande som beredskapsarbeten under nuvarande planperiod syntes de på sedvanligt sätt få prioriteras tillsammans med andra angelägna företag vid den revision av flerårsplanerna, som författningens enligt skall ske under år 1966.» Skall detta tolkas på det sättet att man kommer att beakta detta och att man helt enkelt ställer medel till förfogande för att rusta upp kommunvägar, vilka är av betydelse när det gäller sammanläggning av olika kommuner? I Stockholms län med dess oerhört expansiva utveckling tillgodoser man i första hand — vilket jag förstår — vägförbindelserna kring Stockholm. Jag har svårt att förstå att glesbygden i Stockholms län skall ha möjlighet att konkurrera om anslagen när det gäller att bygga ut vägförbindelserna från Stockholm och ut till kranskommunerna. Att man inom vägplanens ram skulle avbryta t. ex. byggandet av huvudleden ut emot Huddinge eller mot något annat håll för att ge oss pengar att rusa upp våra kommunvägar är otänkbart. Då får vi nog vänta, och då blir det nog nödvändigt att tvinga fram en sammanläggning av kommunerna på litet längre sikt — frivilligt går de nog aldrig med därpå, förrän denna väg blir upprustad. Förhållandena är nog liknande på många andra håll i landet, där dessa kommunvägar kommer i efterhand. De blir inte tillgodosedda, om man inte specialdestinerar medel därtill.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 13

Svar på fråga ang. principerna för bildande av storkommuner

Ordet lämnades på begäran till

Herr statsrådet LUNDKVIST, som yttrade:

Herr talman! Herr Boo har frågat

Svar på fråga ang. principerna för bildande av storkommuner

statsrådet och chefen för inrikesdepartementet, om det anses förenligt med gällande bestämmelser i lagen om kommunal och ecklesiastik indelning att sammanläggning av kommuner inom ett kommunblock kan ske utan att den nybildade storkommunen utgör en geografisk enhet.

Då det enligt fastställd fördelning av ärendena inom inrikesdepartementet ankommer på mig att besvara herr Boos fråga, ber jag få anföra följande.

De bestämmelser som gäller i angivna hänseende återfinns i 3 § i den av herr Boo åberopade lagen. Av dessa följer att sammanläggning av kommuner som är överens härom kan ske, därest indelningsändringen bedöms medföra fördelar för den kommunala förvaltningen eller lättnad eller utjämning i kommunala bördor eller främja den ekonomiska utvecklingen i orten eller eljest medföra gagn.

Jag antar, att herr Boo med sin fråga åsyftar fall, där endast vissa kommuner i blocket önskar sammanläggning. Den omständigheten att de inte utgör ett geografiskt sammanhängande område bör i och för sig inte vara något hinder för sammanläggning. Nästan undantagslöst torde någon av de i lagen angivna förutsättningarna vara för handen även i ett sådant fall. Det skulle för övrigt vara en otillfredsställande ordning om en mellanliggande kommuns inställning skulle få hindra genomförandet av en av övriga kommuner frivilligt beslutad sammanläggning.

Med anledning härav anser jag mig kunna svara ja på den ställda frågan.

Vidare anförde:

Herr BOO (cp):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet för svaret på min fråga. Denna är föranledd av att en länsstyrelse i sitt yttrande angående sammanläggning av kommuner inom ett kommunblock inte varit främmande för en samman-

läggning av fyra av blockets fem kommuner. I det aktuella fallet blir den kommun, som inte berörs av sammanläggningen, inskjuten mellan de för sammanläggning aktuella kommunerna.

Av statsrådets svar framgår nu, att han anser det rimligt med en sådan kommunal sammanläggning. Detta måste man beklaga. Det innebär bl. a., att grundtanken med samarbetet inom kommunblocken över samarbetsnämnderna får ett grundskott. Den samordning och planering, vilka ändå är huvudmotiven för en regional utvecklingsverksamhet, måste väl kunna ske bättre, om man har en förnuftig arrondering på de områden som innefattas i en kommunal enhet. Om man vill åstadkomma ett utvecklingsarbete, måste man också få en gemenskap i bygden, som gör att miljön för detta utvecklingsarbete också finnes. Om man nu ändock accepterar principen om geografiskt icke sammanhängande kommuner kommer man i det aktuella fallet trots allt att möta problem i ett annat sammanhang, nämligen i fråga om valkretsindelningen. I kommunallagens 9 § regleras ju denna, och där förutsättes att man i en valkrets utser minst tio ledamöter i fullmäktige. I detta fall utgör valkretsen en så liten del av den nya kommunen att man inte uppnår det i § 9 åsyftade resultatet. Man kan inte heller samordna med andra områden i den nya storkommunen, då man därvid inte kan uppfylla vad som i samma paragraf sägs om en sammanhållen geografisk gränslinje för en valkrets.

Jag vill således ha sagt att jag beklagar att man över huvud taget tänker sig en sammanslagning av kommuner som inte gränsar till varandra geografiskt. Dessutom kommer man i konflikt med avseende på vad som stadgas i § 9 i kommunallagen.

Jag beklagar alltså att vi kan få en kommunal stjärnhimmel i framtiden med en hel del kommunala satelliter. För min del tycker jag att det inte är

Svar på fråga ang. principerna för bildande av storkommuner

särskilt lyckligt om den nya »kommunministern» kommer att inleda en sådan utveckling.

Herr statsrådet LUNDKVIST:

Herr talman! Det är självfallet att en kommunsammanläggning av den typ som vi just nu diskuterar kan vara förenad med vissa praktiska olägenheter, men om vi exempelvis har fem kommuner inom ett block och fyra av dessa vill gå samman vore det väl ändå rätt orimligt om en kommun, den femte, skulle kunna hindra en sådan sammanläggning, genom att den inte önskar vara med.

När vi diskuterade dessa frågor 1962 var riksdagens inställning att frågan om sammanläggningarna i betydande grad skulle vara beroende av de enskilda kommunernas fria vilja. En av de främsta tillskyndarna härvidlag var herr Boo, och det vore väl en konstig utfolkning av den inställning som riksdagen då hade om man nu säger, att *en* kommuns fria vilja i detta sammanhang skall få gälla mer än fyra kommuners.

Jag har funnit att man i detta sammanhang, som i andra, bör söka främja de önskemål om en sammanläggning, om kommunerna som önskar sammanläggningen finner att fördelarna med denna överväger de praktiska olägenheterna.

När det gäller valkretsindelningen vill jag säga att den kommer att regleras på samma sätt som då det gäller andra indelningsärenden. Det finns alltså möjlighet att få valkretsindelningen reglerad efter det att sammanläggningen beslutats.

Herr BOO (cp):

Herr talman! Den kommunala sammanläggningen skall väl ändå främja utvecklingen inom en region. Det förutsättes ju att sammanläggning skall ske om man kan utjämna de kommunala skattebördorna och främja den ekonomiska utvecklingen. I den region det

här gäller är det en relativt jämn standard. Jag tror ingalunda att man kan främja en framtida ekonomisk utveckling, om man gör en sammanläggning enligt den norm, som kommer i fråga om man följer länsstyrelsens rekommendationer i det aktuella fallet. Jag vill alltså påstå att man inte alls uppfyller den grundtanke som fanns, då man beslöt indela landet i kommunblock.

Herr statsrådet LUNDKVIST:

Herr talman! Jag konstaterar bara att herr Boo har ändrat ståndpunkt sedan 1962. Då skulle vi ta största möjliga hänsyn till de enskilda kommunernas vilja, men i dag har herr Boo, som sagt, en annan ståndpunkt. Herr Boo har tagit upp sin hemkommuns förhållanden i denna debatt. Jag trodde faktiskt att han skulle vara mycket glad när jag gav honom detta besked, eftersom det ger hans egen kommun möjlighet att få sin vilja igenom.

Herr BOO (cp):

Herr talman! Jag vill bara framhålla att jag inte ändrat uppfattning sedan 1962. Fortfarande menar jag att det måste vara en orimlig kommunal indelning om man får s. k. kommunala satellitområden vid sidan av storkommunerna. Detta kan ingalunda vara till gagn för utvecklingen.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 14

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren medgiva, att besvarandet av återstående på dagens särskilda frågeförteckning upptagna frågor uppsköttes till ett senare sammanträde.

§ 15

Justerades protokollen för den 9 och den 10 innevarande november.

§ 16

Svar på fråga ang. Rhodesias självständighetsförklaring

Ordet lämnades på begäran till

Herr statsrådet PALME, som yttrade:

Herr talman! Herr Ullsten har frågat utrikesministern på vilket sätt Sverige kommer att reagera med anledning av att den härskande vita regimen i Syd-Rhodesia förklarar landet självständigt på basis av fortsatt minoritetsstyre.

Till svar härpå vill jag meddela följande.

Regeringen förklarade omedelbart efter meddelandet om självständighetsförklaringen den 11 november att Sverige icke avser erkänna den nya regimen i Rhodesia, att vi omedelbart indrar konsulatet i Salisbury, samt att regeringen överväger vilka ytterligare åtgärder som kan visa sig påkallade efter beslut av vederbörande FN-organ.

FN:s säkerhetsråd dryftar just nu utformningen av en resolution beträffande åtgärder gentemot Rhodesia. Vad som närmast kommer i fråga är olika slag av ekonomiska motåtgärder. Den svenska regeringen är beredd att följa de rekommendationer säkerhetsrådet kommer att göra.

Vidare anförde:

Herr ULLSTEN (fp):

Herr talman! Jag är givetvis tillfredsställd med att regeringens reaktion på händelserna i Rhodesia kom så snabbt och att den deklARATION, som utrikesministern utfärdade, så klart slår fast att ett fritt Rhodesia måste bygga på invånarnas politiska, ekonomiska och sociala rättigheter. Det är också lovande att regeringen ställer ytterligare åtgärder i utsikt, både egna och åtgärder via Förenta Nationerna.

Jag vet inte vilka åtgärder utom Förenta Nationernas ram som utrikesministern hade i tankarna vid sin formulering, men vi har en speciell möjlighet att handla i detta fall. Premiärminister

Wilson har bett om internationellt stöd för en handelsblockad av Rhodesia. Ett av de viktigaste hindren för att en sådan åtgärd skall bli effektiv är att Portugal via sina kolonier öster och väster om Rhodesia sannolikt kommer att ge Ian Smiths regering ett andningshål mot världen. Sverige har ju genom att tillsammans med Portugal vara medlem i EFTA mycket intima förbindelser med Portugal. Vi har, för att citera ett av statsministerns uttalanden, lyckats bygga upp en anda av förtroende och förståelse inom denna krets av stater.

Jag skulle med herr talmannens tillåtelse vilja ställa ytterligare en fråga till herr Palme. Är det tänkbart att den svenska regeringen inför det som nu hänt skulle vara beredd att ompröva sina relationer med Lissabon-regimen; att överflytta sitt förtroende och sin förståelse till dem som i både Rhodesia, Angola och Mosambique kämpar för social och politisk rättvisa mot dem som främst har sina privilegier att mista?

Herr statsrådet PALME:

Herr talman! Jag vill bara göra klart att detta var en hypotetisk fråga. Vi måste ju först se hur stater kommer att reagera inför ett eventuellt beslut om sanktioner av säkerhetsrådet. För det första måste vi avvakta vad säkerhetsrådet kommer att besluta, och för det andra får vi avvakta om länderna kommer att ställa sig säkerhetsrådets beslut till efterföljd. Därefter får vi diskutera vad vi ytterligare bör göra.

Herr ULLSTEN (fp):

Herr talman! Det finns en intressant korrigerig i det dokument som har lämnats ut strax före denna debatt, d. v. s. det svar som herr Palme har gett till mig. Han har i sitt återgivande av utrikesministerns deklARATION strukit orden »i förekommande fall». Jag uppfattade uttrycket på det viset att man dels skulle ställa sig till efterrettelse det som kom att beslutas av FN och dessutom kunde tänkas vidta åtgärder

Svar på fråga ang. Rhodesias självständighetsförklaring

på egen hand. Då föll det mig in att vi t. ex. via våra förbindelser med Portugal skulle kunna göra en insats även här. Efter det svar som herr Palme har givit mig, skulle jag vilja fråga honom:

1) Innebär denna korrigerig att det finns någon meningsskiljaktighet mellan herr Palme och herr Torsten Nilsson i denna fråga?

2) Innebär den formulering, som herr Palme själv hade, att Sverige bara under den förutsättningen att säkerhetsrådet ger sin sanktion till ekonomisk blockad mot Rhodesia skulle kunna tänka sig att delta i en sådan? Räcker det inte för den svenska regeringen att t. ex. England självt och Amerika säger att de tänker vidta en sådan blockad?

Herr statsrådet **PALME**:

Herr talman! Den första frågan är nästan rörande. Jag är djupt skyldig. Jag gjorde en stilistisk korrigerig i svaret för att det inte skulle vara så många ord staplade på varandra i meningarna. Det innebär ingen som helst meningsförskjutning. Det faktum att vi skall ställa oss FN-organs beslut till efterrättelse hindrar inte alls att vi också kan överväga andra åtgärder, t. ex. besluta att indra konsulatet i Salisbury. Där tror jag att herr Ullsten är på alldeles fel spår.

Vidare tror jag inte att frågeinstitutionens mening är att man skall ta upp och besvara hypotetiska frågor. Nu behandlas Rhodesia-frågan i FN:s säkerhetsråd. Vi måste ju förutsätta att detta säkerhetsråd kommer till ett enigt beslut, och vi måste sedan förutsätta att alla länder kommer att ställa sig säkerhetsrådets beslut till efterrättelse och vara lojala mot FN. Att nu börja diskutera hypotetiska fall — om man inte blir enig i FN:s säkerhetsråd; om inte alla stater följer rådets beslut — det stöder inte FN:s prestige i ett läge, då vi skall hålla ihop om världsorganisationens styrka och respekt.

Herr **ULLSTEN** (fp):

Herr talman! Min fråga till statsrådet Palme är givetvis hypotetisk, men jag tycker den är i högsta grad relevant. Frågan är: Kommer Sverige, även om England utan att ha fått säkerhetsrådets stöd ber om Sveriges stöd, att vara lojalt mot England i fråga om handelsblockad mot Rhodesia? En sådan fråga tycker jag inte är mera hypotetisk än att den kan ställas i riksdagens frågestund.

Herr statsrådet **PALME**:

Herr talman! Jag tycker det är en principfråga det här gäller. Varför skall vi diskutera, som om England icke skulle få gehör för sina synpunkter i säkerhetsrådet, som om säkerhetsrådet icke skulle bli enigt, som om stater icke skulle ställa sig säkerhetsrådets rekommendationer till efterrättelse? Vår primära skyldighet i dag på grundval av den rekommendation som FN:s säkerhetsråd gör och på grundval av den deklaration som den svenska regeringen gjort är att vara lojala mot FN och hoppas att FN skall visa sig vara vuxet den situation som nu uppstått.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 17

Föredrogs och hänvisades till statsutskottet Kungl. Maj:ts å bordet vilande proposition nr 157, angående godkännande av överenskommelse mellan Sverige och Folkrepubliken Kina om upplåtelse av tomt och utförande av beskickningsanläggning för Sverige i Peking.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts å bordet vilande proposition nr 160, angående ackord och eftergift beträffande vissa statens fordringar, m. m., hänvisades propositionen, såvitt avsåg dels ändring i uppbördsförordningen, dels förordning om ackord och avskrivning

rörande vissa skatter och dels ändring i förordningen angående uppbörd av vissa avgifter enligt lagen om allmän försäkring, till bevillningsutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Vidare föredrogs var för sig följande Kungl. Maj:ts å bordet vilande propositioner; och hänvisades därvid

till statsutskottet propositionen nr 168, angående förvärv av aktierna i Svenska Durox aktiebolag, m. m.; och

till lagutskott propositionen nr 173, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 31 maj 1963 (nr 268) om igångsättningstillstånd för byggnadsarbete.

§ 18

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet en vid utskottets anmälan jämlikt § 21 riksdagsstadgan fogad, å bordet vilande framställning från fullmäktige i riksgäldskontoret angående riksdagsledamöternas arbetsrumsfråga.

§ 19

Föredrogs, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden nr 148—155, bevillningsutskottets betänkanden nr 39, 40, 42 och 45, första lagutskottets utlåtanden nr 33 och 34, andra lagutskottets utlåtanden nr 63—70, tredje lagutskottets utlåtande nr 28, jordbruksutskottets utlåtanden nr 20—24 samt allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 45.

§ 20

Föredrogs den av herr *Jansson* vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda, men då bordlagda anhållan att få framställa interpellation till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet angående åtgärder mot luftföroreningar.

Kammaren biföll denna anhållan.

§ 21

Interpellation ang. föreslagen begränsning av lokaliseringskungörelsens tillämpningsområde

Ordet lämnades på begäran till

Herr GUSTAFSSON i Uddevalla (s), som yttrade:

Herr talman! På grund av riksdagens beslut utfärdade Kungl. Maj:t den 23 april i år kungörelse (SFS nr 101) om statligt lokaliseringsstöd. Detta stöd skall enligt kungörelsens kunna utgå i de fyra nordligaste länen samt vissa angivna kommuner i Gävleborgs, Kopparbergs, Värmlands, Älvsborgs samt Göteborgs och Bohus län.

Beslutet i fråga om verkningsområde (det s. k. norra stödområdet) fattades efter ingående utredningar och remissförfarande samt i enlighet med Kungl. Maj:ts proposition. Någon begränsning av norra stödområdets geografiska omfattning ifrågasattes icke under riksdagsbehandlingen. I stället aktualiserades vissa utvidgningar, vilket emellertid tillbakavisades.

Lokaliseringskungörelsen trädde i kraft den 1 juli i år. Efter knappt 4½ månader har arbetsmarknadsstyrelsen beslutat föreslå Kungl. Maj:t en inskränkning i fråga om lokaliseringsstödet geografiska omfattning. Enligt förslaget skulle Dalsland, delar av Värmland samt de tre kommunblocken i norra Bohuslän, som ingår i norra stödområdet, ställas utanför.

Lokaliseringskungörelsen har ännu inte hunnit verka, eftersom den varit i kraft under så kort tid. Den har emellertid i de berörda områdena skapat en optimistisk framtidssyn med realistiska förhoppningar om en gynnsammare utveckling av näringslivet, vilket är ett livsvillkor för ifrågavarande regioner på sikt. Om arbetsmarknadsstyrelsens proposition genomföres riskerar man att de arbetsmarknadspolitiska målsättningarna i detta avseende brytes.

Med hänvisning till vad här anförts

Interpellation ang. lokaliseringens målsättning

anhålles om andra kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för inrikesdepartementet få framställa följande fråga:

Avser herr statsrådet att vidtaga någon åtgärd med anledning av arbetsmarknadsstyrelsens förslag om en begränsning av lokaliseringsskugörelsens tillämpningsområde?

Denna anhållan bordlades.

§ 22

Interpellation ang. lokaliseringens målsättning

Ordet lämnades på begäran till

Herr BERNDTSSON (fp), som yttrade:

Herr talman! Efter beslutet av 1964 års riksdag om lokaliseringens stödåtgärder är det med tanke på den kommunala planeringen nödvändigt att lokaliseringens målsättning preciseras på ett bättre sätt än som hittills skett. Två uppfattningar framförs: dels att lokaliseringens målsättning fyllt sin uppgift när balans uppnås på arbetsmarknaden och dels att målet nås först när de näringsgeografiska regionerna byggts ut på ett sådant sätt, att de blir funktionsdugliga i modern mening.

Som exempel på ett område där dessa båda uppfattningar bryts mot varandra kan nämnas norra Bohuslän. Där har åskicklig planering, syftande till att bereda mark för de lokaliseringens ansträngningarna, gjorts under senare tid. Industrimark har köpts och förhandlingar om köp av mark pågår i flera kommuner. I den situationen förklarar kungl. arbetsmarknadsstyrelsen, att lokaliseringens stöd bör dras in för det nämnda området med motivering att balans på arbetsmarknaden anses kunna uppnås inom kort.

De tre kommunblock i norra Bohus-

län, som berörs av lokaliseringens målsättning, nämligen Strömstads, Munkedals och Tanumshede kommunblock, har under de senaste 20 åren förlorat omkring 15 procent av sin befolkning—en minskning från 37 769 år 1945 till 31 771 1964. En befolkningsframräkning gjord av statistiska centralbyrån utvisar, att om utvecklingen inte bryts, kommer Strömstads kommunblock att förlora ytterligare 1 100 invånare till 1980. Tanumshede kommunblock skulle under samma tid förlora 3 723 invånare och Munkedalsblocket 1 819 invånare. Under de närmaste femton åren skulle alltså den del av norra Bohuslän som ingår i lokaliseringens stödområdet förlora ytterligare omkring 6 600 invånare, vilket är emot 20 procent av befolkningen år 1964.

De hittillsvarande lokaliseringens insatserna är inte tillräckliga för att vända utvecklingen. Redan inlämnade ansökningar om lokaliseringens stöd ger förhoppning om att 300—400 nya arbetstillfällen kan komma att anordnas i norra Bohuslän. Dock är ännu inte något ärende slutligt avgjort. Om 400 nya arbetstillfällen anordnas kan det medföra direkt försörjning åt omkring 1 200 personer. Någon egentlig utbyggnad av servicenäringsarna, som ökar denna siffra, är inte att räkna med. För det första kommer de flesta av de nya arbetstillfällena att tas i anspråk för personer som redan bor på orten och som nu är arbetslösa eller ofullständigt sysselsatta. För det andra är handel, kommunikation och viss annan service överdimensionerad i området till följd av befolkningsavtappningen.

Som synes kan de i dag tänkbara förstärkningarna av näringslivet i norra Bohuslän inte stabilisera, än mindre vända befolkningsutvecklingen. Till detta kommer att befolkningens fördelning på de olika åldrarna är synnerligen ogynnsam. Ett förhållandevis mycket stort antal invånare är i åldrarna 60 år och uppåt. Många av dessa är brukare

av små jordbruk, som inom de närmaste tio—femton åren läggs ned eller slås samman till större enheter.

Det står alltså klart, att om endast arbetsmarknadsmässig balans avses med de lokaliseringpolitiska åtgärderna, kommer folkavtappningen i norra Bohuslän att fortgå, med påföljd att underlag för en såväl samhällelig som av enskilda bedriven service i modern mening icke kan uppehållas. Regionens funktionsduglighet äventyras.

Eftersom norra Bohuslän här tagits som exempel bör det också framhållas att påståendet, att arbetsmarknadsmässig balans inom kort kommer att uppstå i området, är högst diskutabelt. Av såväl folkräkningen 1960 som av punktvis gjorda lokala inventeringar av senare datum framgår, att den så kallade dolda arbetslösheten är omfattande. Sålunda har i området förhållandevis mycket få gifta kvinnor förvärvsarbete.

I den kommunala planeringen har siktet inriktats på i första hand att häva befolkningsminskningen, i andra hand på en sådan expansion att funktionsdugliga tätorter kan byggas ut som stöd- och jerpunkter för bland annat den samhällseliga servicen.

Med hänvisning till det ovan sagda anhåller jag om andra kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för inrikesdepartementet få framställa följande frågor:

1) Anser icke statsrådet att lokaliseringspolitikens mål måste vara att skapa en sådan balans inom de näringsgeografiska regionerna att de kan ge invånarna inte bara goda utkomstmöjligheter utan också en god service i modern mening?

2) Om så är fallet, kan man då räkna med att riksdagens beslut om stöd till norra Bohuslän och Dalsland kommer att fullföljas?

Denna anhållan bordlades.

§ 23

Interpellation ang. Dansmuseets utvecklingsmöjligheter

Ordet lämnades på begäran till

Fröken SANDELL (s), som yttrade:

Herr talman! Sedan femton år tillbaka har det av Rolf de Maré till svenska staten donerade Dansmuseet bevarats och utvecklats till ett monument över en gammal fin konstart och en vallfartsort för alla danskonstens vänner. De samlingar som där bevaras ger också ett rikt underlag för forskning i många olika länders danskultur och spelar en stor roll för studier och kulturell upplysning bland en alltmer för dansen som konstart intresserad allmänhet. På så sätt fyller också museet en stor uppgift när det gäller ökad kännedom om danskonsten och tjänar som ett centralt organ i vårt land för den konstuppföstran som skapar nya grupper av tacksam publik vid teatrarernas dansaftnar.

Samhället behöver ett institut som Dansmuseet. Genom de Marés generositet har inrättats två fonder, knutna till museet, vilka främst skall användas till att stödja museet som forskningsinstitution, och med de medlen har museet möjligheter att göra en internationellt viktig insats. Museets nuvarande lokaler är dock alltför små och otidsenliga för såväl forskning som studier. Och då Operans ledning nu har aviserat att den önskar att för teaterns egen räkning disponera de utrymmen där museet nu är inrymt är det med stor oro alla som känner och uppskattar Dansmuseet avvaktar utvecklingen.

Jag hemställer därför om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet få rikta följande interpellation:

Har statsrådet uppmärksammat det trängda läge som Dansmuseet befinner sig i och har statsrådet för avsikt att tillförsäkra detsamma möjligheter att ut-

Interpellation ang. undervisningen i kristendomskunskap i grundskolan

vecklas både som museum och som forsknings- och upplysningsinstitution?

Denna anhållan bordlades.

§ 24

Interpellation ang. undervisningen i kristendomskunskap i grundskolan

Ordet lämnades på begäran till

Herr NELANDER (fp), som yttrade:

Herr talman! 1962 och 1964 års riksdagsbeslut om grundskolan resp. det nya gymnasiet håller nu på att följas upp. 1960 års lärarutbildningssakkunniga har under året lagt fram betänkanden om Lärarutbildningen (SOU 1965: 29) och Studieplaner för lärarutbildningen (SOU 1965: 25). Den av läroboksnämnden tillsatta granskargruppen för läroböcker i kristendomskunskap i grundskolan har börjat arbeta och redan underkänt nio sådana för granskning inlämnade böcker. De synpunkter efter vilka granskargruppen arbetar och vilka nu utlämnats till offentligheten har i många kretsar väckt oro. Man menar att denna uppföljning på administrativ väg icke står i överensstämmelse med nämnda riksdagsbeslut.

»Granskargruppens synpunkter på objektivitetskravet vid undervisningen i kristendomskunskap, med särskilt beaktande av läroboksfrågan för grundskolan» återges här:

Att iakttaga läroplanens objektivitetskrav vid författandet av läroböcker i kristendomskunskap för grundskolan innebär

1) att man vid framställningen är saklig, d. v. s. ger en korrekt bild av företeelser och sammanhang och söker ge en så klar insikt som möjligt i berörda religiösa upplevelser och åskådningar; det som står i texten skall alltså vara sakligt oantastligt ur dessa synpunkter. Detta betyder att framställningen skall motsvara vetenskapens senaste rön. Med vetenskap åsyftas här både den teo-

logiska forskningen och den profana, den naturvetenskapliga inräknad;

2) att man vid urvalet av fakta och moment är samvetsgrann, d. v. s. tar fram allt som man finner relevant i ett givet sammanhang och därvid inte döljer fakta som kan ställa textens innehåll i en mera allsidig belysning; framställningen får alltså inte bedömas enbart i ljuset av vad som står i texten utan också av vad som inte står där;

3) att man i formuleringarna, när det gäller religioner och livsåskådningar, i urvalet av moment och i den belysning man ger stoffet är neutral, så att man inte — direkt eller indirekt — tar ställning för en viss åskådning mot en annan. Denna neutralitet får inte anses stå i motsättning till engagemang i stoffet. Ett sådant engagemang är tvärtom en förutsättning för en levande framställning.

Objektivitetsprincipen kräver å ena sidan, att gudstron i Gamla Testamentet, i Nya Testamentet och i kristenhetens historia med särskild tonvikt på evangeliets budskap utförligt behandlas, å andra sidan att man i belysning av den historiska utvecklingen och den jämförande religionsforskningen framställer gudstron som problematisk och uttryckligen nämner, att gudsuppfattningen skiftar vid olika tider till och med inom en och samma tradition.

Personer och händelseförlopp får inte framställas som faktiska, när de enligt teologisk forskning är legender. Objektivitetsprincipen kräver dock å andra sidan, att man inte nöjer sig med att blott ange distinktionen mellan historia och legend. Legendens möjlighet att förmedla en upplevelse bör tillika på ett efter elevernas stadium avpassat sätt behandlas.

Objektivitetskravet vid undervisningen i trosfrågor innebär

1) att alla behandlade åskådningar, även de som är läroboksförfattaren eller läraren främmande, får tillbörligt utrymme och allsidig belysning;

Interpellation ang. undervisningen i kristendoms-kunskap i grundskolan

2) att det vid varje meddelande om en trosåskådning innebär i visst hänseende klart framgår av sammanhanget vilket samfund, vilken grupp eller vilken människa som svarar för denna åskådning. En kort refererande passus eller ett representativt citat kan sålunda inledas med uttryck av typen: »Enligt gemensam kristen uppfattning —», »En för de flesta kristna samfund gemensam övertygelse är —», »Enligt den romersk-katolska kyrkans lära —», »De protestantiska kyrkorna menar —», »Enligt den svenska kyrkans bekännelseskrifter —», »Enligt ateistisk livsuppfattning —», »Skalden N. N. har uttryckt denna tanke på följande sätt: —». Där emot kan uttryck av typen »Vi tror —», »Psalmen vill lära oss —», där förf. i »vi» och »oss» inbegriper sig själv, läraren och eleverna, icke godtagas.

Mot ovanstående kan ställas följande avsnitt ur läroplanen för grundskolan, som ju utgör normen för läroboksförfattare:

KRISTENDOMSKUNSKAP

Mål . . . Undervisningen skall vara objektiv i den meningen att den meddelar sakliga kunskaper om olika trosåskådningars innebörd och innehåll utan att auktoritativt söka påverka eleverna att omfatta en viss åskådning (s. 221).

Anvisningar och kommentarer. Grundskolans undervisning i kristendoms-kunskap skall — — — ge kunskap om kristendomen och i viss utsträckning även om andra religioner . . . (s. 221).

Undervisningen i kristendoms-kunskap skall liksom i andra ämnen också ha en fostrande inverkan på individen . . . Normer och livsideal, som är av betydelse för deras (elevernas) personliga utveckling och som fostrar till sanningssökande och livsallvar kan härigenom förmedlas (s. 221).

Om relationen till hemmen säger läroplanen vidare:

Läraren bör städse erinra sig att de hem, från vilka eleverna kommer, ofta

företräder olika uppfattningar i de frågor som behandlas. Han bör sorgfälligt undvika allt som kan verka som sårande angrepp på andras åskådning (s. 221).

Om bibelstudiet framhålls:

Bibeln skall stå i centrum för undervisningen. Det är väsentligt, att eleverna blir förtrogna med bibelns religiösa och etiska budskap och får en god biblisk allmänbildning (s. 221).

1957 års skolberedning under ordförandeskap av ecklesiastikminister Ragnar Edenman, framhöll i sitt 1961 framlagda huvudbetänkande beträffande kristendomsundervisningen följande:

»Religionen hör till den verklighet som skolan har att orientera i och ge kunskap om. Den kristna religionen är en väsentlig del av grundvalen för de etiska och sociala värderingar, som vårt samhälle och vår samlevnad bygger på. Kunskap om kristendomen är nödvändig för förståelsen av västerlandets kultur- och samhällsliv såväl i gångna tider som i nutiden. Skolans religionsundervisning måste därför i vår kulturmiljö i första hand vara en undervisning om kristendomen: de bibliska skrifternas innehåll, kristendomens historia och samskapsformer samt kristen trosuppfattning och etik. Även kunskap om de icke-kristna religionerna hör till den orientering som skolan skall ge. Detta är särskilt angeläget i en tid, då kontakterna mellan folk och kulturer blir allt livligare och alltmera oundgängliga. Eleverna bör emellertid också få kännedom om de strömningar som satt de religiösa sanningarnas värde i fråga.

Undervisningen i kristendoms-kunskap skall liksom undervisningen i andra orienteringsämnen också ha en fostrande inverkan på individen. Genom det stoff som behandlas aktualiseras frågor, som rör elevernas egen livsinställning. Normer och livsideal, som är av betydelse för deras personliga utveckling och som fostrar till sanningssökande och livsallvar, kan härigenom för-

Interpellation ang. undervisningen i kristendomskunskap i grundskolan

medlas. Undervisningen skall samtidigt ge en inblick i nutidens religiösa och etiska grundfrågor i nära anslutning till sådana problem av personlig och social natur som är eller kan bli aktuella för eleverna, t. ex. nykterhet, laglydnad, brottslighet, fredssträvanden, äktenskap och gruppgemenskap. De etiska kraven bör ställas så att de väcker till ansvar utan att detta förknippas med fruktan eller förlamande skuld känslor. En ensidig moraliserande undervisning bör undvikas. Även i övrigt bör kristendomsundervisningen vara så beskaffad, att den tar hänsyn till elevernas förutsättningar och behov.»

Skolberedningen angav kristendomsundervisningens mål sålunda:

»Undervisningen i kristendomskunskap har till uppgift att orientera eleverna om de bibliska skrifternas huvudsakliga innehåll, om kristen tro och etik, om huvuddragen av kristendomens historia och samfundsformer samt om viktiga icke kristna religioner. Den skall också ge inblick i nutidens religiösa och etiska grundfrågor och tankeströmningar. Undervisningen skall vara objektiv. Den bör vidare ske på ett sådant sätt, att eleverna uppfattar frågeställningarnas allvar och betydelse och så att den främjar deras personliga utveckling och bidrar till att skapa förståelse och respekt för olika uppfattningar i livsåskådningsfrågor.»

Rörande objektiviteten i kristendomsundervisningen anförde skolberedningen följande (bet. s. 176):

»Kristendomsundervisningen måste bedrivas så, att den inte kommer i strid med kravet på tanke- och trosfrihet. Därför skall den vara objektiv i den meningen, att den meddelar sakliga kunskaper om olika trosåskådningars innebörd och innehåll utan att auktoritativt söka påverka eleverna att omfatta en viss åskådning. Den fundamentala principen skall även här upprätthållas, att eleverna skall fostras till självverksamhet, självständigt tänkande och person-

ligt ställningstagande. Om skolan med vidsynthet och tolerans ger kännedom om skilda åskådningar, som rymmes inom och utom kristendomen, grundlägger den hos eleverna förståelse, aktning och respekt för oliktankande samt hjälper dem själva fram mot en personlig livsuppfattning.»

I 1964 års gymnasieproposition ansåg departementschefen, att riksdagens ställningstagande år 1962 beträffande objektivitetskravet gjorde en förnyad diskussion angående detta spörsmål överflödigt. »Därmed är även fastställt, att gymnasiets och fackskolans religionsundervisning skall vara objektiv. Såsom gymnasieutredningen framhåller måste frågan om denna undervisning avgöras med hjälp av samma kriterier som tillämpas för alla övriga ämnen.»

Särskilda utskottet vid 1964 års riksdag (utl. nr 1) anslöt sig beträffande gymnasiets mål och innehåll till och ville starkt understryka departementschefens uttalande om gymnasiets personlighetsutvecklande uppgift »vilket innebär, att den målsättning, som i berörda hänseende år 1962 fastställdes för grundskolans del, också skall gälla för gymnasiet».

Utskottet erinrade vidare om att i det av Kungl. Maj:t fastställda avsnittet Mål och riktlinjer i Läroplan för grundskolan konstaterats bl. a. följande: »Skolans sociala fostran skall (därför) grundlägga och vidareutveckla sådana egenskaper hos eleverna, som i en tid av stark utveckling kan bära upp och förstärka demokratins principer om tolerans, samverkan och likaberättigande mellan kön, nationer och folkgrupper. Att väcka respekt för sanning och rätt, för människans egenvärde, för människolivets okränkbarhet och därmed för rätten till personlig integritet är en huvuduppgift också för den sociala fostran, som skolans verksamhet skall omfatta.»

Utskottet gjorde herefter följande uttalande:

Interpellation ang. lokaliseringpolitiska stödåtgärder inom sällfleregionen

»Vad i grundskolans läroplan säges om skolans etiska fostran och om objektivitet i undervisningen sammanfaller enligt utskottets mening i sak med gymnasieutredningens uttalande i dessa hänseenden och bör ha giltighet även för gymnasiet.»

Beträffande målet för och innehållet i gymnasiets och fackskolans religionsundervisning borde enligt utskottets mening kristendomen givetvis få en sådan plats, som svarar mot dess i jämförelse med andra religioner dominerande ställning i vår kulturmiljö. Vid religionsundervisningen i de nämnda skoltyperna borde behandlingen av icke-kristna religioner och andra livsåskådningar få ett relativt sett större utrymme. Utskottet framhöll emellertid, att detta inte bör leda till någon kvantitativ uppdelning av undervisningen i olika moment, vilket icke vore förenligt med den avsedda uppläggnings av undervisningen. Undervisningen borde därför bli väl integrerad, »vilket innebär att praktiskt taget alla spörsmål och problem som tas upp bör ges en allsidig behandling och belysas såväl ur kristendomens som ur andra religioners och livsåskådningars synvinkel.»

Den i ovan citerade uttalanden apostroferade målsättningen, skolans sociala fostran, synes ej ha tillräckligt betonats i Lärarutbildningssakkunnigas (LUS) betänkanden. Med mycket starkt eftertryck hävdas däremot kravet på att skolan skall vara neutral och undervisningen objektiv.

I anslutning till ovanstående anhåller jag om andra kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet få framställa följande frågor:

1) Anser herr statsrådet att de synpunkter och formuleringar, efter vilka den av läroboksnämnden tillsatta granskargruppen bedömer läroböckerna i grundskolans kristendomskunskap, på ett täckande sätt uttrycker innebörden i de av riksdagen fastställda riktlinjer-

na för detta ämne och de därefter framlagda kursplanerna?

2) Vill herr statsrådet medverka till att de för ifrågavarande undervisning fastställda riktlinjerna helt följes upp i administrativ ordning?

Denna anhållan bordlades.

§ 25

Interpellation ang. lokaliseringpolitiska stödåtgärder inom sällfleregionen

Ordet lämnades på begäran till

Herr JONASSON (cp), som yttrade:

Herr talman! Enligt uppgifter i pressen kommer kungl. arbetsmarknadsstyrelsen att föreslå att lokaliseringstödet skall slopas för norra delarna av Bohuslän, vissa delar av Dalsland samt för sällfleregionen i Värmlands län.

Ett sådant förslag förefaller mig vara alltför tidigt väckt. Riksdagens beslut beträffande de lokaliseringpolitiska stödåtgärderna innebar en provotid av fem år. Man ville då närmare överblicka verkningarna av beslutet. Det stöd som för närvarande utgår har varit av stor betydelse för berörda områden, men ännu återstår ett stort behov innan systerstaten kunnat beredas tillgänglig arbetskraft.

Med hänvisning till ovanstående synpunkter anhåller jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för inrikesdepartementet få ställa följande frågor:

1) Har statsrådet uppmärksammat det stora behov av lokaliseringpolitiska stödåtgärder som fortfarande föreligger inom sällfleregionen?

2) Avser statsrådet att grundligt utreda frågan om behovet av fortsatta lokaliseringpolitiska stödåtgärder inom sällfleregionen, innan eventuella förslag framlägges för riksdagen?

Denna anhållan bordlades.

§ 26

Interpellation ang. besättandet av vakanta provinsialläkartjänster

Ordet lämnades på begäran till

Herr ÖHVALL (fp), som yttrade:

Herr talman! Antalet vakanta provinsialläkartjänster är mycket stort. Situationen är speciellt besvärande i norrlandslänen, där vissa kommuner står helt utan läkare.

Bristen på provinsialläkare sammanhänger givetvis med den allmänna bristen på läkare i landet. Provinsialläkarorganisationen synes emellertid drabbas hårdast, och den öppna vården försättes på sina håll helt ur funktion. Detta förhållande ökar i sin tur trycket på sjukhusen och den slutna sjukvården. Inte sällan ter sig möjligheterna att komma i förbindelse med läkare som hopplös för den hjälpbehövande.

I Norrbottens län var den 1 november i år inte mindre än 15 av 42 provinsialläkarbefattningar obesatta. Förhållandet är således mycket otillfredsställande i en landsdel där även vid fullbesättning avståndet till läkare kan vara betydande. Situationen skapar en otrygg känsla speciellt hos äldre människor som känner behov av att ha rimliga möjligheter till kontakt med läkare vid sjukdomsfall.

I den offentliga debatten om bristen på läkare i Norrbottens län har bl. a. anförts att de militära skyddsområdesbestämmelserna utgör hinder för utländska läkare att upprätthålla provinsialläkarbefattning.

Med hänvisning till det anförda anholder jag om kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för socialdepartementet få framställa följande fråga:

Vilka åtgärder anser statsrådet angelägna för att i större utsträckning besätta vakanta provinsialläkartjänster?

Denna anhållan bordlades.

§ 27

Interpellation ang. lokaliseringspolitiska åtgärder avseende Dalsland

Ordet lämnades på begäran till

Herr ANDERSSON i Billingsfors (s), som yttrade:

Herr talman! Industrielokaliseringen till Dalsland har varit så gott som obefintlig. Industrimännen har inte velat lägga ner något kapital i denna del av vårt land. Detta har inneburit, att näringslivet har blivit ganska ensidigt till sin struktur. Det är skogsindustrien som varit ryggraden och dominerat. Detta å sin sida har inneburit, att landskapet har avtappats den ungdom som skall vara vår framtid, och därmed har innevånarantalet stadigt sjunkit, med allt vad detta för med sig.

Kommunalmännen har mot denna bakgrund gripits av pessimism som i många fall lett till oföretagsamhet på flera områden.

Därför blev det en allmän glädje och optimism hos alla kommunalmän i landskapet, när riksdagen genom kungl. proposition beslöt att Dalsland skulle tillhöra norra stödområdet i fråga om ekonomiskt lokaliseringstöd. Nu skyntade man en vändning åt rätt håll för sitt landskap. Optimismen innebar, att man på många håll började planera för en utveckling mot industriellt uppsving. Under de månader som gått har detta också visat sig riktigt. Industrimännen har fått upp ögonen för de möjligheter som Dalsland kan erbjuda, och industrier har börjat etableras.

Så kommer då som en kalldusch arbetsmarknadsstyrelsens förslag att lokaliseringstödet skall upphöra för bl. a. Dalslands vidkommande. Detta skapar helt naturligt oro i lägret, och många uppgjorda planer kanske slås i spillror.

Mot bakgrunden av det läge som här har uppstått vill jag fråga statsrådet och chefen för inrikesdepartementet:

Ämnar statsrådet fullfölja den loka-

Interpellation ang. lokaliseringpolitiska åtgärder avseende Dalsland

liseringsstödspolitik för landskapet Dalsland som påbörjades den 1 juli 1965?

Denna anhållan bordlades.

§ 28

Anmäldes och godkändes allmänna beredningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 366, till Konungen i anledning av väckta motioner om utbyggnad av gymnastiska centralinstitutet m. m., angående idrottens hälsofrämjande betydelse och angående samhällets stöd åt idrotten.

§ 29

Tillkännagavs, att följande Kungl. Maj:ts propositioner överlämnats till kammaren:

nr 155, angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1965/66,

nr 169, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 4:o, 5:o, 14:o, 16:o och 17:o lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt,

nr 170, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 67 och 68 §§ vägtrafikförordningen den 28 september 1951 (nr 648),

nr 171, med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 21 december 1949 (nr 655) med särskilda bestämmelser om utskrivning från sjuksjukhus, samt

nr 174, angående statsbidrag till politiska partier.

Dessa propositioner bordlades.

§ 30

Anmäldes, att följande motioner under sammanträdet avlämnats till herr talmannen:

nr 940, av herr *Fridolfsson* i Stockholm, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 149, med förslag till förordning om upphävande av förordningen den 18 maj 1934 (nr 168) angående postverkets ansvarighet för försändelser och medel, som mottagits till postbefordran,

nr 941, av herr *Werbros*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 150, med förslag till förordning om ändring i taxeringsförordningen den 23 november 1956 (nr 623),

nr 942, av herr *Martinsson*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 163, med förslag till förordning angående ändrad lydelse av 2 § förordningen den 2 juni 1922 (nr 260) om automobilsfatt, samt

nr 943, av fru *Ryding*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 166, med förslag till lag om ändrad lydelse av 5 § kommunallagen den 18 december 1953 (nr 753).

Dessa motioner bordlades.

§ 31

Meddelande om enkla frågor

Meddelades, att herr talmannen tillställts två enkla frågor, nämligen av:

herr *Mattsson*, till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet angående lokaliseringstöd till norra Bohuslän och Dalsland, samt

herr *Werbros*, till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet angående kontrollen av höjdmätarinstrument i flygplan.

§ 32

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 16.58.

In fidem
Sune K. Johansson

Onsdagen den 17 november

Kl. 10.00

§ 1

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts å bordet vilande proposition nr 155, angående utgifter på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1965/66, hänvisades propositionen, såvitt avsåg jordbruksärenden, till jordbruksutskottet och i övrigt till statsutskottet.

Vidare föredrogs var efter annan och hänvisades till lagutskott Kungl. Maj:ts å bordet vilande propositioner:

nr 169, med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 4:o), 5:o), 14:o), 16:o) och 17:o) lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt,

nr 170, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 67 och 68 §§ vägtrafikförordningen den 28 september 1951 (nr 648), samt

nr 171, med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 21 december 1949 (nr 655) med särskilda bestämmelser om utskrivning från sinnessjukhus.

§ 2

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 174 angående statsbidrag till politiska partier

Föredrogs för remiss till utskott Kungl. Maj:ts å bordet vilande proposition nr 174, angående statsbidrag till politiska partier.

Därvid anförde:

Herr förste vice talmannen **von FRIESEN** (fp):

Herr talman! Det hör förvisso inte till vanligheten att man försöker öppna en remissdebatt om någon annan pro-

position än Kungl. Maj:ts proposition nr 1. Då emellertid den fråga som nu förelagts riksdagen av Kungl. Maj:t är av en sådan utomordentligt stor och avgörande betydelse för hela vårt samhällsliv, förefaller det mig angeläget att redan vid remissen säga några ord.

Det är då naturligt att man särskilt ställer in sig på det förslag som Kungl. Maj:t förelägger riksdagen. Vad jag anser mig ha anledning att kritisera i detta sammanhang är den bristande beredningen av ärendet. Det är sannerligen ett utomordentligt torftigt aktstycke som vi har framför oss i dag i Kungl. Maj:ts proposition nr 174.

Man kan också fråga sig hur det över huvud taget har gått till när denna proposition behandlades inom Kungl. Maj:ts kansli. Intrasserade riksdagsmän ringde till justitiedepartementet samma dag som regeringen tillkännagav att propositionen skulle lämnas, och när man talade med höga ämbetsmän inom departementet visade sig dessa vara alldeles okunniga om existensen av den kommande propositionen. Denna måtte därför ha behandlats på ett alldeles särskilt sätt av regeringen.

En annan fråga som jag här vill resa är huruvida det är riktigt av regeringen att lämna i första hand massmedia ett meddelande om saken. I ett av sina ljusare ögonblick sade finansminister Sträng att han ansåg att innehållet i en kungl. proposition i hela dess jungfrulighet — som han uttryckte sig — skulle presenteras riksdagen, och ingen annan än riksdagen. Regeringen har här frångått denna i och för sig kloka, riktiga och moraliskt högtstående inställning och i första hand meddelat pressen och övriga massmedia att en proposition var på väg.

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 174 angående statsbidrag till politiska partier

Ärendets beredning lämnar därför åtskilligt övrigt att önska. Jag vill också framhålla att eftersom det gäller en fråga av så avgörande principiell innebörd måste departementschefen anses ha alltför torftigt bemött de invändningar som under en lång pressdiskussion har rests mot förslagen om såväl press- som partistöd.

Departementschefen gör vidare vissa uttalanden som jag tycker är mer än diskutabla. På sidan 8 säger han alldeles riktigt: »Ett statligt stöd som täcker en väsentlig del av de politiska partiernas utgifter måste alltid bli en fråga av största betydelse för det politiska livet och för demokratins arbetsvillkor.» Detta är riktigt och lika riktigt är det då han säger: »Beslutet om ett sådant stöd är av den karaktär att det bör ha förankring i en bred opinion.» Därefter yttrar han emellertid följande som jag tycker är diskutabelt: »Under senare år har i den politiska diskussionen allt oftare och från allt fler håll rests krav på ett permanent statligt partistöd. Dessutom är att märka att vi redan har praktisk erfarenhet av statliga bidrag till politisk opinionsbildande verksamhet.»

Jag måste i detta sammanhang verkligen fråga justitieministern: Hur kan justitieministern veta att det finns en bred opinion för detta förslag? Jag tror att jag har grundad anledning att fråga mig om det inte också bland det socialdemokratiska partiets breda massor, inte minst inom den äldre generationen — den yngre som längtar till köttgrytorna är kanske i viss mån förlo-rad — finns en motvilja mot detta förslag. Jag tänker på alla dem som tillsammans med liberalerna kämpade för detta århundrades största framsteg, nämligen den allmänna och lika rösträtten. Är detta vad de drömde om? Är detta någonting som vi är beredda att utan vidare acceptera? Jag tror att svaret skulle bli nej.

Det förefaller mig därför som om denna fråga, i vilken man faktiskt inte vet opinionens verkliga ställning, borde ha blivit föremål för någon form av opinionsmätning. Den skulle ha förelagts allmänheten i ett val till riksdagens andra kammare, eller då vi nu har ett folkomröstningsinstitut hade det varit naturligt att genom en folkomröstning utrona den verkliga folkmeningen innan man gör sådana här påståenden. Vad som i själva verket sker är att de politiskt etablerade partierna på det socialdemokratiska partiets initiativ begagnar sig av ett tillfälle att bevara sin maktställning. Jag anser att detta är en konserverande åtgärd av allra sämsta märke. Svårigheterna för nya meningsriktningar att komma fram blir uppenbart ännu större än de tidigare varit. Man måste ju fråga sig huruvida de politiska partierna är någon sorts evighetsvarelser, om de verkligen alltid svarar mot ett givet läges krav. Jag tror det inte.

Partierna är förgängliga institutioner. De måste förändras, ombildas, samman-slås med andra partier. I en levande demokrati måste nya partibildningar alltid vara beredda att se dagens ljus. Det är detta man söker förhindra genom det starkt konserverande och i dålig bemärkelse konservativa förslag som nu framlagts.

Herr talman! Det är av allt att döma meningen att propositionen skall remitteras till konstitutionsutskottet. Jag skulle vilja uttrycka en viss tillfredsställelse med detta, eftersom man då får tillfälle att mera grundligt än justitieministern har gjort penetrera frågans konstitutionella aspekter och förslagets överensstämmelse med den demokrati som vi nog litet var är redo att värna.

Jag hemställer därför, herr talman, att propositionen måtte remitteras till konstitutionsutskottet och satsutskottet, det senare för bedömning av de ekonomiska konsekvenserna.

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 174 angående statsbidrag till politiska partier

I detta anförande instämde herrar *Hamrin* i Jönköping (fp) och *Rubin* (mbs).

Herr **BOHMAN** (h):

Herr talman! Jag kan från denna talarstol ord för ord instämma i den kritik och den protest som herr förste vice talmannen framfört mot den proposition det nu gäller.

Här i Sverige underkastas även de minsta frågor en utomordentligt noggrann beredning innan förslag förelägges riksdagen. Man gör omfattande och långvariga utredningar, man skickar ärendena på remiss och penetrerar sedan ingående remissvaren innan propositionerna i vanliga fall läggs fram. I det nu aktuella ärendet har förslaget kastats fram i riksdagens elfte timme utan någon motsvarande beredning.

Detta är så mycket mer anmärkningsvärt, om man tar del av det stycke i propositionen som herr förste vice talmannen citerade och där justitieministern understryker frågans stora betydelse för det politiska livet och för demokratiens arbetsvillkor. Trots detta lägger man fram ett förslag, som är så ofullständigt berett, så ogenomtänkt. Man försöker inte ens lämna någon redovisning av hur förslaget kan tänkas påverka den politiska opinionsbildningen och de olika politiska partiernas förutsättningar vid skilda tillfällen, i olika situationer, före och efter val. Någon remissbehandling har inte heller ägt rum. Justitieministern nöjer sig med att hänvisa till en opinion som han tror skall finnas.

Jag tycker att det här är en fråga om ett klart missbruk av regeringsmakten som visar hur maktfullkomlig vår regering har blivit under de senaste åren.

Herr talman! Jag har velat anföra detta utan att föregripa den behandling som senare kommer att ske inom utskott och riksdag.

Herr **ELIASSON** i Sundborn (cp):

Herr talman! Jag kan dela de föregående ärade talarnas uppfattning att det här gäller en utomordentligt viktig fråga. Om vi menar att grunden för demokratin är en fri opinionsbildning och att — såsom ett bekant uttryck säger — partier är fria staters liv, kommer vi inte ifrån spørgsmålet om partiernas finansiering. Det lär inte heller vara en hemlighet för någon i denna kammare att vi inom centern har den meningen att man från statsmakternas sida bör införa någon form av allmänt ekonomiskt stöd till partierna för att underlätta deras möjligheter till opinionsbildning.

Jag vill i detta sammanhang hänvisa till vad en förutvarande riksdagsman från västkusten, mycket känd här i kammaren, nyligen skrev i en artikel i sin tidskrift. Han ifrågasatte, om inte tiden är inne att helt enkelt se till realiteterna, sådana de är och har varit, och han ställde till sist frågan, om det är staten eller bolagen, staten eller LO som skall svara för partiernas finansiering.

Vi inom centern har den alldeles bestämda uppfattningen att det inte skall vara så i vårt land, att vissa partier är eller kan misstänkas vara beroende av anslag från vissa intresseorganisationer eller stora företag. Ur den synpunkten anser vi det riktigt att införa ett parti-stöd, och jag skulle vilja understryka att det här gäller en politisk bedömningsfråga som inte i och för sig behöver föranleda långa utredningar.

Däremot skulle jag, herr talman, personligen vilja säga att när det ändå framkommit önskemål om en utredning av frågan, borde det ha varit möjligt att för tre, fyra månader sedan tillsätta en kommitté som gjort en snabbutredning, särskilt om reglerna för anslagens fördelning. Jag tror att vi därigenom skulle ha haft ett bättre underlag för vår bedömning än vad som är fallet

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 174 angående statsbidrag till politiska partier

när vi nu går att pröva förslaget i vanlig ordning, motionsvägen och i utskott.

Jag har velat, herr talman, understryka att jag beklagar att inte utformningen av förslaget, speciellt i vissa detaljfrågor, har kunnat bli föremål för en sådan utredning. Samtidigt vill jag instämma i yrkandet om remiss till vederbörande utskott.

Herr OHLIN (fp):

Herr talman! Jag håller med de föregående talarna om att detta är en utomordentligt viktig principiell fråga, som också innehåller många praktiska problem som måste lösas. Därför tycker jag det är alldeles uppenbart att en utredning borde ha föregått framläggandet av detta förslag för riksdagen. I detta land utreder vi ju alla frågor, ibland med nästan för stor omsorg, och trycker tjocka betänkanden. Varför skulle just denna fråga inte behöva utredas? Den är känslig så till vida att partierna i riksdagen här skall besluta i en angelägenhet som berör deras egen verksamhet. Desto större anledning är det väl att sörja för att vi får en offentlig, inte alltför kortvarig men välinformerad debatt, där de konkreta frågeställningarna är belysta genom en ordentlig utredning. Jag kan inte finna att regeringen har anfört några vägande skäl för ett motsatt förfaringsätt. Jag ser det som en ur demokratiens synpunkt ytterst viktig sak att man tillhandahåller för offentligheten erforderliga upplysningar och utredningar samt att möjligheter ges till en belysande debatt innan vi tar ställning till frågan.

I den kommunicé regeringen utsände innan propositionen offentliggjordes polemiserade man mot vår ståndpunkt att en utredning var erforderlig. Låt mig här bara helt kort ange några av de ting som skulle behöva utredas närmare. Jag nämner då först beloppets storlek och möjligheterna att undvika att

beloppen i framtiden skruvas i höjden succesivt. Formellt kan ingen riksdag binda en kommande riksdag, men det kan ändå finnas möjligheter för politiska församlingar att skapa någon trygghet för att inte en icke önskvärd utveckling kommer till stånd.

Vidare behöver man upplysa om lämpliga stödmeter. Det kan vara fråga om huruvida det allmänna skall ersätta även andra kostnader än tryckning av valsedlar. Även andra metoder kan tänkas för att betala för vissa konkreta saker. Utöver bidrag kan man tänka sig den metod som har aktualiserats av högerpartiet, nämligen viss skattelättnad för den som ger bidrag till ett politiskt parti. Även detta är ju ett sätt för statskassan att stödja partierna. Därvidlag finns det sålunda inga delade meningar, och ingen politisk meningsriktning tar i princip avstånd från tanken på ett visst stöd. Hur mycket det skulle kosta att medge skattefrihet för gåvor till de politiska partierna är svårt att säga — den saken skall jag inte diskutera — men det är uppenbart att det skulle bli betydande kostnader för statskassan. Nog är den frågan tillräckligt intressant för att förtjäna en belysning.

Vi bör också diskutera metoderna för fördelningen mellan partierna och vilka metoder som där kan vara de mest motiverade. Inte minst nödvändigt är att pröva hur man skall kunna trygga att inte i framtiden ett regeringsparti, som har majoritet i båda kamrarna, godtyckligt ändrar fördelningsgrunderna till egen fördel. Jag är överraskad över att det problemet inte har ägnats större uppmärksamhet av regeringen.

Ett annat problem är i vad mån man kan trygga att ett eventuellt stöd blir ett direkt stöd till partierna såsom viktiga organ för demokratien och inte något annat.

Jag skulle kunna nämna flera saker men skall här bara beröra en fråga yt-

Vid remiss av Kungl. Maj:ts proposition nr 174 angående statsbidrag till politiska partier

terligare. Det måste framstå som angeläget att man inte konstruerar stödet så att de existerande partierna därigenom skyddas sig själva mot uppkomsten av nya politiska meningsriktningar. Det skulle mycket väl kunna tänkas att man använde en sådan metod att nya partier, som i ett val visat sig ha en viss livskraft, får stöd i efterskott, därför att de inte har kunnat få stödet i förskott. Detta skulle åtminstone i någon mån underlätta deras arbete, så att de inte står alltför handikappade i förhållande till de redan existerande partierna. Jag uttalar emellertid i dag ingen mening på den punkten eller beträffande de föregående, utöver den att dessa problem behöver utredas och att regeringens uttalande i kommunikén att det här inte finns någonting att utreda därför förefaller sällsynt obefogat.

Till sist är det, herr talman, angeläget för den offentliga debatten att så mycket material som möjligt ställes till förfogande. Men inte ens den knapphändiga propositionen ställdes till allmänhetens förfogande, när regeringen skulle visa sin hand, utan man fick bara en kommunicé med några godtyckligt utvalda argument med polemik mot andra meningsriktningar. Att välja en sådan kortfattad kommunicé för att i viss mån kunna lägga debatten till rätta i stället för att offentliggöra själva propositionen, som dock innehåller *något* material, framstår för mig som en nyhet som sannerligen inte bör vinna efterföljd. Det kan väl inte vara regeringens avsikt att konsekvent — inte bara genom att underlåta att utreda utan även på andra vägar — försvåra en upplyst offentlig debatt?

Efter härmed slutad överläggning hänvisades propositionen till konstitutionsutskottet, utom i vad avsåg anvisande av anslag, i vilket hänseende propositionen hänvisades till statsutskottet; och skulle till nämnda utskott jämväl överlämnas de i anledning av

propositionen inom kammaren avgivna yttrandena.

§ 3

Föredrogs var för sig följande å bordet vilande motioner; och hänvisades därvid

till bevillningsutskottet motionerna nr 940—942; och

till konstitutionsutskottet motionen nr 943.

§ 4

Föredrogs var för sig följande, vid kammarens nästföregående sammanträde gjorda men då bordlagda interpellationsframställningar, nämligen av:

herr *Gustafsson* i Uddevalla, till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet angående föreslagen begränsning av lokaliseringkungörelsens tillämpningsområde,

herr *Berndtsson*, till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet angående lokaliseringpolitikens målsättning,

fröken *Sandell*, till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet angående Dansmuseets utvecklingsmöjligheter,

herr *Nelander*, till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet angående undervisningen i kristendoms-kunskap i grundskolan,

herr *Jonasson*, till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet angående lokaliseringpolitiska stödåtgärder inom säffleregionen,

herr *Öhvall*, till herr statsrådet och chefen för socialdepartementet angående besättandet av vakanta provinsialläkartjänster, och

herr *Andersson* i Billingsfors, till herr statsrådet och chefen för inrikesdepartementet angående lokaliseringpolitiska åtgärder avseende Dalsland.

Den framtida användningen av Haga slott

Kammaren biföll dessa framställningar.

§ 5

Den framtida användningen av Haga slott

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 148, i anledning av väckt motion om den framtida användningen av Haga slott.

I en inom första kammaren av herr *Erik Jansson* väckt motion (I: 24) hade hemställts att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhölle om åtgärder i syfte att aktualisera frågan om det framtida användandet av Haga slott i Solna samt att de synpunkter som framfördes i motionen därvid beaktades.

Utskottet hemställde, att motionen I: 24 icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservation hade avgivits av herr *Söderberg*, som ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte, med bifall till motionen I: 24, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om åtgärder i syfte att aktualisera frågan om det framtida användandet av Haga slott i Solna samt att de synpunkter som framförts i motionen därvid måtte beaktas.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **CARBELL** (s):

Herr talman! I motionen i detta ärende framhålls att Haga slott stått oanvänt i 17 år. Det framgår av motionen att den sammanlagda golvytan i huvudbyggnaden är 850 kvadratmeter. Med beaktande av det läge vi befinner oss i beträffande tillgången på byggnader synes detta vara ett ganska egendomligt förhållande. Osökt uppstår frågan om inte byggnaden kan användas för ett praktiskt ändamål, och det har som exempel nämnts att man kunde använda den för någon social eller kulturell

verksamhet. Tanken på konvalescenthem, barn- eller mödrahem, verksamhet för handikappade och liknande eller någon form av kulturverksamhet ligger naturligtvis nära till hands.

Man har sålunda i motionen yrkat att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställer om åtgärder i syfte att aktualisera frågan om den framtida användningen av Haga slott.

Utskottet har vid sin behandling av frågan framhållit: »Haga slotts allmänna värde och belägenhet gör det naturligt, att detsamma kommer till praktisk användning.» Detta må kunna understrykas. Men utskottet fortsätter: »Då emellertid slottet står till Konungens disposition ankommer det på Konungen att taga initiativ i ämnet. Motionen torde därför icke böra föranleda någon riksdagens åtgärd.»

Herr talman! I denna fråga måste man ändå beakta att detta hus stått oanvänt i 17 år, vilket onekligen är störande. Det borde kunna komma till praktisk användning. Med hänsyn till vad utskottet här anfört, nämligen att det ankommer på Konungen att ta initiativ, och med hänsyn till den långa tid som gått utan att så skett finner jag mig, herr talman, böra yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen.

Herr **MELLQVIST** (s):

Herr talman! Herr Carbell har aktualiserat några av de synpunkter som återfinns i den motion, som väckts i detta ärende. Motionen bygger uteslutande på det resonemang som herr Carbell här har fört, och de synpunkter som anförts är inte alls främmande för utskottet.

Men med hänsyn till att Haga slott är ett av de slott som Konungen äger att själv disponera över anser utskottet, att det må ankomma på Konungen att själv ta initiativet till hur Haga slott i fortsättningen skall disponeras. Utskottet tror sig också veta att Konungen in-

Nedbringande av kostnaderna för den statliga heraldiska verksamheten

om den närmaste tiden kommer att överväga på vilket sätt Haga slott skall kunna användas under kommande år.

Med hänsyn till de fakta som anförts i motionen och under utskottets behandling ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Carbell begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 148, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Söderberg.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Carbell begärde emellertid röst-räkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 149 ja och 47 nej, varjämte 8 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 6

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 149, i anledning av väckta motioner an-

gående statsbidrag för anordnande av lägerskolor.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 7

Nedbringande av kostnaderna för den statliga heraldiska verksamheten

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 150, i anledning av väckt motion om nedbringande av kostnaderna för den statliga heraldiska verksamheten.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr **HAMRIN** i Jönköping (fp):

Herr talman! Såsom i någon mån engagerad i detta ärende skall jag be att få göra några korta randanmärkningar i polemik kanske i första hand mot riksarkivet, vars yttrande är återgivet i föreliggande utlåtande, men självfallet också mot utskottet med anledning av dess ställningstagande.

Låt mig som hastigast påminna om att frågan om den heraldiska verksamhetens organisation upprepade gånger varit föremål för riksdagens intresse. Senast var detta fallet, såsom också framgår av handlingarna, vid 1961 års riksdag. Till bilden hör vidare att riksdagen med stor tvekan — det var år 1953 — antog ett förslag till omorganisation av verksamheten, varigenom det självfinansierade riksheraldikerämbetet ersattes med en heraldisk nämnd och en heraldisk sektion inom riksarkivet. Man ansåg att organisationen sådan den var blivit alltför kostsam och vidlyftig för de jämförelsevis mycket begränsade och obetydliga ärenden det rör sig om.

Såsom villkor uppställdes från riksdagens sida kravet, att den nya organisationen skulle vara — observera detta! — ekonomiskt självbärande och skulle finansieras genom för uppdragen inflytande avgifter. Det är viktigt för det fortsatta resonemanget att hålla just denna synpunkt i minnet. Riksdagen ut-

Nedbringande av kostnaderna för den statliga heraldiska verksamheten

talade att man ville vinna närmare erfarenheter och att den nya organisationen i avvaktan härpå bara skulle betraktas såsom ett provisorium — en uppfattning som riksdagen också senare vidhållit då frågan varit på tal.

Provisoriet har nu varat i mer än tolv år. Nog måste man säga sig att det mot denna bakgrund är hög tid att organisationsfrågan äntligen får sin definitiva lösning. Utskottsmajoriteten anser sig nu emellertid inte kunna ansluta sig till motionens yrkande om en ny utredning och stöder sig därvid på ett av riksarkivet avgivet yttrande. Låt mig påpeka, att detta yttrande verkligen inte framstår såsom från alla synpunkter oantastligt eller övertygande.

Det är först och främst märkligt, att man inom utskottsmajoriteten inte tycks ha observerat hur i grunden ofullständigt och därigenom tyvärr — jag måste säga det — vilseledande riksarkivets yttrande i själva verket är. Man omnämner exempelvis bara posterna på inkomstsidan, vilka uppgår till omkring 30 000 kronor årligen. Man skriver dock inte ett enda ord om utgifterna, som med olika löneförmåner, hyror, expenser osv. torde överstiga — jag medger att siffran är approximativ — 100 000 kronor årligen. Detta innebär alltså, att det sammanlagda underskottet sedan 1953 torde ha uppgått till inemot 1 miljon kronor.

Det är mot den bakgrunden ganska häpnadsväckande att man kunnat lämna en så ofullständig redovisning som här skett. Och slutsatsen kan, som jag ser det, inte bli någon annan än att en organisation, som redovisar ett sådant resultat, omöjlig kan kallas självbärande, vilket ju riksdagen ändå förutsett att den skulle vara. Jag skulle tvärtom vilja påstå att det hela är så konkursmässigt som gärna tänkas kan.

Vad så beträffar arbetsuppgifterna, som också berörs, beräknas utredningen om rikets vapen och flagga vara färdig vid instundande årsskifte. Och till saken

hör än vidare att huvudparten av inkomsterna för den heraldiska verksamheten härleder sig från utarbetandet av s. k. kommunala vapen. Men det är då att observera att marknaden i det avseendet uppenbarligen börjar bli minst sagt mättad. Åtskilliga nya kommunvapen från senare år har för övrigt utarbetats av annan heraldisk sakkunskap än det statliga organet. Och enligt min och mångas mening är fastställandet av kommunala vapen över huvud taget tämligen överflödigt och borde snarast kunna avskaffas.

Riksarkivet berör slutligen, herr talman, i sitt yttrande frågan om det internationella heraldiska kongressutbytet, vilket bedöms som speciellt viktigt och meningsfullt. Efter vad jag tror mig ha kunnat inhämta ställer man sig i heraldiskt sakkunniga kretsar ganska skeptisk till värdet av dessa kongresser, som i varje fall ur vetenskaplig synpunkt inte anses ha särskilt mycket att ge. Någon egentlig anledning att anslå statsmedel till ett dylikt kongressdeltagande skulle alltså inte finnas. Men jag medger gärna att just detta är en detalj i det hela och ingen särskilt stor fråga.

Jag ber allra sist att kraftigt få understryka utskottets huvudsynpunkt, att den alltjämt svävande organisationsfrågan ändå bör få en definitiv lösning. Jag kan inte finna annat än att den handlagts på ett sätt som inte är alldeles korrekt. Vad jag däremot inte kan förstå är att utskottet inte kunnat ansluta sig till motionsyrkandet om en utredning i saken.

Herr talman! I det uppkomna läget, med ett enligt utskott, är det naturligtvis gagnlöst och orealistiskt att ställa något yrkande, och jag avstår alltså därifrån.

I detta anförande instämde herr *Ståhl* (fp).

Herr **TURESSON** (h):

Herr talman! Jag skall inte orda myc-

ket om detta ärende. Jag vill bara erinra om att 1961 års riksdag behandlade ett utlåtande från statsutskottet, föranlett av en motion av ungefär samma innebörd som den nu väckta. Utskottet uttalade — och riksdagen godkände detta uttalande — att 1953 års organisation av riksheraldikerverksamheten vore ett provisorium och att utskottet förutsatte att Kungl. Maj:t i lämpligt sammanhang skulle ta upp organisationsfrågan till förnyad bedömning.

Man kan naturligtvis tycka att så kunde ha skett. Men å andra sidan föreligger det inte något skäl att frånga den förhoppning som kom till uttryck i det uttalande jag nyss omnämnde, utan vi har att avvakta att Kungl. Maj:t tar upp frågan och förelägger riksdagen förslag i ämnet.

Mot vissa uttalanden av herr Hamrin i Jönköping vill man kanske göra den gensagan, att det i varje fall inte tillkommer ett riksdagens utskott att fälla sådana omdömen om ett yttrande av en ansvarig statlig myndighet som att yttrandet är »vilseledande» och »inte oantastligt». Det fanns uttalanden i motionen som inte kunde betecknas som oantastliga — det fanns påståenden rörande den nuvarande tjänsteinnehavarens engagemang på andra håll som var direkt felaktiga. Därför var det nog värdefullt att vi i utskottet fick de verkliga förhållandena klarlagda.

Jag har ingen anledning att göra någon mera detaljerad granskning av motionens påståenden eller ta upp någon debatt med herr Hamrin, utan jag inskränker mig till att med vad jag nu konstaterat yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr STÅHL (fp):

Herr talman! Jag hade tänkt nöja mig med det instämmande jag gjorde i herr Hamrins anförande. Men när utskottets talesman, min gode vän herr Turesson, sätter ett så högt pris på det yttrande, som föreligger från riksarkivet i detta

ärende, måste jag få uttala min förvåning. Det var nämligen detta yttrande som föranledde mig att anteckna en blank reservation.

I motionen har kostnaderna för denna organisation påtalats — observera att det är detta motionärerna tar upp. Vad svarar då riksarkivet och därmed statsutskottets andra avdelning på detta? Jo, man radar upp några relativt obetydliga belopp som man haft i inkomster!

Det är, herr talman, ingen nyhet för den som har följt detta ärende att inkomsterna varit små. Men vad man hade velat få reda på med anledning av motionen var utgifterna för denna verksamhet. Utgifterna är emellertid i riksarkivets inlaga och i utskottets utlåtande icke med ett ord berörda.

Det är häpnadsväckande att man behandlar en motion och avstyrker den utan att ens göra sig besvär med att ta reda på vad motionen handlar om. När det gäller heraldikens organisation i övrigt är omständigheterna inte heller så klara som herr Turesson vill göra gällande.

Det finns fullgod anledning att snarast utreda detta, men det är tydligt att Konungen har mycket annat att göra. Konungen är i detta fall ecklesiastikminister Edenman; han har annat att stå i, och så blir det ingenting gjort åt denna fråga. Jag vill emellertid understryka vad herr Hamrin yttrade, nämligen att även om detta är en liten sak, så är organisationen för närvarande så virrig och okontrollerad, att det bör vara en hederssak för vederbörande att få en annan ordning till stånd.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 8

Långsiktplanering av statsbudgeten

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 151, i anledning av väckta motioner an-

Långsiktsplanering av statsbudgeten

gående långsiktsplanering av statsbudgeten.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Torsten Andersson m. fl.* (I: 612) och den andra inom andra kammaren av herr *Hedlund m. fl.* (II: 728), hade såvitt nu var i fråga hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att Kungl. Maj:t måtte lämna riksdagen sammanställning rörande långsiktsplaneringen av statens utgifts- och inkomstpolitik att tjäna som underlag för riksdagens debatt rörande angelägenhetsgraderingen inom reformarbetet och besparingsmöjligheterna inom de statliga utgiftsområdena.

Vidare hade i två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Lundström m. fl.* (I: 623) och den andra inom andra kammaren av herr *Ohlin m. fl.* (II: 739), såvitt nu var i fråga, hemställt att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla att en sammanställning för flerårsbedömning av det statliga budgetläget förelades höstriksdagen att tjäna som underlag för debatt rörande planering och avvägning av den statliga utgiftsutvecklingen.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 612 och II: 728 samt I: 623 och II: 739, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anfört.

Reservation hade avgivits av herr *Boman*, fröken *Andersson*, herrar *Virgin*, *Per Jacobsson*, *Källqvist*, *Nils-Eric Gustafsson*, *Johan Olsson* och *Eliasson* i Sundborn, fröken *Elmén* samt herrar *Turesson*, *Gustafsson* i Skellefteå, *Björkman*, *Nelander* och *Sjönell*, vilka ansett att utskottet bort hemställa,

att riksdagen måtte, i anledning av motionerna I: 612 och II: 728 samt I: 623 och II: 739, samtliga motioner såvitt nu var i fråga, i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t måtte läm-

na riksdagen ett fylligare material för långsiktsbedömning av statens utgifts- och inkomstpolitik, att tjäna som underlag för debatt rörande angelägenhetsgraderingen inom reformarbetet samt rörande planering och avvägning av den statliga utgiftsutvecklingen.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr NELANDER (fp):

Herr talman! Det torde inte råda några större meningsskiljaktigheter om riksdagens behov av en sammanställning av de beräknade utgifterna och inkomsterna för att möjliggöra en flerårsbedömning och en angelägenhetsprovning av statsbudgeten. Utskotts-majoriteten har också medgivit detta och sagt att »det skulle vara av värde för riksdagen att såsom underlag för debatt i ämnet erhålla en — — — översikt av de hithörande problemen redan i samband med statsverkspropositionens framläggande».

Som hinder för utformandet av en sådan sammanställning anger man de personella resurserna i departementet som skulle vara otillräckliga. Samma sak framskyntade i den föredragning från finansdepartementet som gjordes i statsutskottets femte avdelning. För min del skulle jag emellertid tro att om man verkligen vill saken, så skulle man kunna presentera en sådan sammanställning redan i samband med statsverkspropositionen. Att riksdagen får den vid kompletteringspropositionens avlämnande i det hetsiga slutskedet av vårriksdagen anser jag föga lämpligt. Man skulle naturligtvis kunna tänka sig att den presenterades under höstriksdagen, såsom antytts i vår partimotion. Själv undrar jag dock om inte sammanställningen skulle vinna i värde om den kom i januari månad.

Majoritetspartiets företrädare bör inse att också oppositionen måste få de erforderliga prognoserna för sin framtidsbedömning och sin angelägenhets-

gradering av de kommande reformerna. Det är naturligtvis regeringens sak att svara för själva planeringen, men den bör också lämna riksdagen fylligt material i förväg för en bedömning.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen av herr Boman m. fl., i vilken det begärs framläggande av ett fylligare material för en långsiktsbedömning av statens utgifts- och inkomspolitik.

Herr ELIASSON i Sundborn (cp):

Herr talman! Jag skall också fatta mig kort, trots att detta problem enligt min mening är mycket viktigt.

För åtskilliga år sedan aktualiserade centerpartiet i riksdagen kravet på en rullande flerårsplan för den statliga utgiftspolitiken. Man kan knappast säga att detta förslag mötte någon större entusiasm från riksdagsmajoritetens sida. Men vi har efter hand fått visst material för belysning av kostnadsutvecklingen för två, tre år framåt.

Vi har emellertid inte ansett dessa beräkningar vara tillräckliga som underlag för en realistisk debatt om och en säkrare bedömning av de framtida statliga utgifterna. Därför har vi motionärer, som framgår av utlåtandet, begärt att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t skall begära att få ett fylligare material för långsiktsbedömning av statens utgifts- och inkomspolitik, att tjäna som underlag för debatt rörande angelägenhetsgraderingen inom reformarbetet samt rörande planering och avvägning av den statliga utgiftsutvecklingen.

Utskottsmajoriteten föreslår visserligen också en skrivelse till Kungl. Maj:t, men man anser att det material vi nu har i stort sett är tillräckligt. Utskottsmajoriteten pekar bl. a. på det »budgetperspektiv» som finansministern lade fram i samband med kompletteringspropositionen i våras. Vi reserverar har

Långsiktsplanering av statsbudgeten

velat mycket starkare understryka behovet av ett fylligare sakmaterial för att vi skall få underlag för en debatt om budgetplaneringen för åtminstone de närmaste åren och därmed för en säkrare bedömning.

Om vi med en rimlig skattenivå skall kunna minska personalbristen eller köerna — vad man nu vill kalla det — på en rad områden och om vi skall kunna genomföra nya reformer och även åstadkomma en skattelättnad vid en gynnsam ekonomisk utveckling, är det enligt min mening nödvändigt att vi kan göra en säkrare och mera noggrann angelägenhetsgradering än vad som hittills varit möjligt.

Jag vill understryka problemet med prioriteringen — angelägenhetsgraderingen — särskilt med hänsyn till det perspektiv vi har för de närmaste tio åren när det gäller arbetskraftssituationen. Allt talar för att vi kommer att få ett mycket starkt ökat behov av arbetskraft, medan antalet arbetsföra personer under samma tid kommer att vara i stort sett oförändrat, såvida invandringsspolitiken inte väsentligt omprövas. Jag tror därför att tiden nu är inne att göra en mycket mer noggrann och kritisk bedömning än tidigare av de krav på personal som inte bara redan genomförda reformer utan även planerade reformer ställer.

Jag kan väl knappast misstänkas för att vilja åstadkomma något slags social eller kulturell nedrustning. Jag tror emellertid att vi har anledning att undersöka om vi verkligen använder de samlade personalresurserna på det mest rationella sättet. Jag är övertygad om att det här och var finns folk som sysslar med uppgifter som en gång tedde sig som viktiga och betydelsefulla men som i dag inte är riktigt lika angelägna som andra uppgifter. Det bör bl. a. vara möjligt att med tekniska arrangemang — utvecklingen på teknikens område går ju snabbt — åstadkomma förenklingar som kan genomföras utan att man

Långsiktplanering av statsbudgeten

minskar den service som samhället bör ge.

Mot bakgrunden av den ständigt ökande personalbristen på allt fler områden tror jag som sagt att det blir nödvändigt att skapa möjligheter för en mera kritisk angelägenhetsgradering och prioritering. Jag erinrar bara om de förhållanden vi har på bostadsområdet, inom sjukvården och inom skolväsendet — många andra exempel kunde anföras.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationen.

Herr BLOMKVIST (s):

Herr talman! Reservanternas förslår att riksdagen hemställer hos Kungl. Maj:t om ett bättre och fylligare material för en långsichtsbedömning av statens utgifts- och inkomstpolitik. Detta material skulle sedan tjäna som underlag för debatt kring angelägenhetsgraderingen inom reformarbetet, kring planering och avvägning av den statliga utgiftspolitik.

Enligt motionärerna skulle en sådan debatt helst förläggas till höstriksdagen. Av olika skäl har dock utskottsmajoriteten liksom reservanternas — som dock inte tar upp denna tanke i sin reservation — ansett det omöjligt att genomföra en sådan debatt vid den föreslagna tidpunkten, i första hand beroende på att en debatt under höstriksdagen skulle komma väl sent. Vidare har det vid utskottsbehandlingen påpekats att finansdepartementet har mycket små möjligheter att få fram ett aktuellt material till höstriksdagen.

Utskottsmajoriteten anser emellertid att det skulle vara värdefullt för riksdagen att såsom underlag för debatt i ämnet erhålla en mera kortfattad översikt redan i samband med statsverkspropositionens framläggande. I detta sammanhang bör man kanske komma ihåg att finansdepartementet, som ju skall utarbeta materialet, under höstmånaderna arbetar fram statsverksprop-

sitionen. Det är alltså de personella resurserna som lägger hinder i vägen. Men utskottsmajoriteten anser att man bör bibehålla den nuvarande ordningen med en ingående presentation av långtidsbudgeten och att denna presentation bör ges i samband med kompletteringspropositionen.

Reservanternas har däremot helt och fullt slutit upp bakom motionärernas krav på ett fullständigare material för en långtidsbedömning av statens utgifts- och inkomstpolitik. De skriver bl. a. följande: »Det är enligt utskottets uppfattning nödvändigt att ett fylligare material förelägges riksdagen, särskilt i fråga om de reformer som befinner sig på utredningsstadiet.» Det heter också i reservationen: »Visserligen har under de senaste åren en viss antydning om den statliga inkomst- och utgiftsutvecklingen lämnats i kompletteringspropositionen.»

Som riksdagens ledamöter känner till avser man här en bilaga till kompletteringspropositionen. I denna redovisas en bedömning av den statliga utgifts- och inkomstutvecklingen på längre sikt. I bilagan, som omfattar omkring 60 sidor, presenteras ett ganska omfattande material. Det är baserat på planer och bedömningar från samtliga förvaltningsorgan och de affärsdrivande verken, och i materialet anger man också kostnadsutvecklingen inom olika områden. Här redovisas också den ökade personal fördelad på olika områden som utgiftsutvecklingen kräver. Vidare lämnar man en redogörelse för statsbudgetens utveckling när det gäller konsumtion och investeringar samt transfereringar.

Herr talman! Vi anser nog från utskottsmajoritetens sida att detta material är något mer än en antydning.

Till sist vill jag säga några ord om reservanternas krav på en prognos för framtida reformer, vilken också skulle innefatta de frågor som ligger på utredningsstadiet. Här begär man allt-

Tillgodoräknande i lönehänseende av lärartjänst i utvecklingsländerna

så, att finansdepartementet skall göra en prognos för innehållet i de framtida beslut, som regeringen och riksdagen kan komma att fatta i de reformfrågor som ännu är under utredning. Låt mig här bara säga, herr talman, att det på detta område väl är en gammal praxis att utredningar inte skall behöva redovisa sitt arbete offentligt innan det är fullständigt, innan utredarna har tagit ställning och hållbara kostnadsberäkningar har kunnat göras. Det bör kanske här framhållas, att beräkningarna inom långtidsbudgeten inte är ett försök att förutse de utgiftsbehov som kan uppstå till följd av framtida beslut och nya aktiviteter eller reformer. Men i sin nuvarande utformning är den samtidigt ett försök att skapa ett informationsunderlag, som skall underlätta för både regering och riksdag att fatta beslut både om reformer med framtida verkningar och om den ekonomiska politikens uppläggning på längre sikt.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad.

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Eliasson i Sundborn begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 151, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr Boman m. fl.

Sedan kammarens ledamöter häref-

ter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 107 ja och 99 nej, varjämte 1 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

§ 9

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 152, i anledning av väckta motioner om vidgade direktiv för konsumentupplysningsutredningen.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 10

Tillgodoräknande i lönehänseende av lärartjänst i utvecklingsländerna

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 153, i anledning av väckta motioner angående tillgodoräknande i lönehänseende av lärartjänst i utvecklingsländerna.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp):

Herr talman! Det skulle vara oklokt att uppta kammarens tid med ett längre anförande. Statsutskottet är enigt i sitt utlåtande och ansluter sig i stort till skolöverstyrelsens synpunkter på ärendet.

Utskottet synes ha stora sympatier för vad vi framfört i motionen, men stannar för att ge till känna och rekommendera en mer generös behandling än vad nu är fallet vad gäller tillgodoräkningsfrågor.

Utskottet har, om jag tolkat dess utlåtande riktigt, hakat upp sig på skrivningen i motionens kläm och tolkat den

Tillgodoräknande i lönehänseende av lärartjänst i utvecklingsländerna

så, att det här skulle gälla en generell bestämmelse in blanco. Så har inte varit motionärernas mening. Vi har yrkat på att de lärare, varom det här är fråga, vilka kan styrka att de under bortovaron utfört sin pedagogiska gärning i något av u-länderna, må vid sökande och återupptagande av tjänst i hemlandet få tillgodoräkna sig den löneklassplacering de hade då tjänsten i hemlandet avbröts för skoltjänst i utlandet. I styrkandet av denna u-landstjänst måste givetvis ingå en redovisning av arbete och skolform.

Vi har sett det som en gård av billighet och erkänsla från vårt lands sida att tillförsäkra de människor, som under några års arbete som lärare i u-länderna verkat till dessa folks höjande, samma löneklass när de kommer hem som när de reste ut. De bör få samma ställning som präster i kyrkans tjänst och samma ställning som även läkare har. Även om dessa grupper inte är till 100 procent parallella med den lilla grupp vi åsyftar i motionerna ligger de dock varandra ganska nära.

Nu har utskottet skrivit ganska välvilligt, och det är jag tacksam för. Det förhåller sig ju så, att en präst som efter en anställningstid av mer än tre år hos svenska kyrkans missionsstyrelse återinträder i tjänst som präst hos svenska kyrkan äger bibehålla samma löneklassplacering som han hade vid avgången ur tjänsten, d. v. s. före tillträdet av tjänstgöringen hos missionsstyrelsen. Vi tycker att det är en riktig ordning. Denna sak är ordnad genom § 9 mom. 4 i tilläggsbestämmelserna till prästlöneordningen. Varför inte låta samma sak gälla för kvalificerat lärarfolk i alla sammanhang där vederbörande i likhet med präster kan styrka sin gärning i u-länderna? Någon principiell skillnad mellan de båda grupperna kan jag svårigen upptäcka.

Utskottets skrivning andas i sin helhet stor förståelse för motionärernas synpunkter. Till det mest positiva hör

orden om att statsmakterna vid bedömningen av dessa frågor bör ha en »välvillig inställning» till de återkomna sökandena. Utskottet anser en sådan inställning vara naturlig och önskvärd. De återkomna lärarnas ansökningar om löneklassplacering bör, säger utskottet, få en liberal bedömning. Jag hoppas livligt på att så blir fallet och skall för dagen inte ställa något yrkande.

I detta anförande instämde herrar *Berglund* (fp), *Persson* i Heden (cp), *Hector* (k) och *Rubin* (mbs).

Herr *NELANDER* (fp):

Herr talman! Även om motionerna i denna fråga som gäller tillgodoräknande av tjänsteår för lärare som tjänstgjort i utvecklingsländerna inte har tillstyrkts av utskottet, är det av vikt att konstatera att en mycket positiv inställning har kommit till synes från såväl skolöverstyrelsen och statens lönenämnd som från utskottets sida. Skrivelsen till Kungl. Maj:t innebär ju både ett uttalande och en önskan om en mera liberal och generös behandling av dessa fall.

Enligt mitt sätt att se måste detta vara det enda naturliga och riktiga. Låt mig erinra om att en lärare, som här hemma är borta från sin lärartjänst under tre år för att ägna sig åt annat arbete, återfår sin löneklassplacering, om han endast tjänstgjort en enda dag under dessa år i en svensk skola. Skulle då inte en lärare, som haft pedagogiskt arbete under mera än tre år i ett utland eller på ett missionsfält, kunna få samma tillgodoräkning fastän han eller hon inte har haft möjlighet att komma hem och tjänstgöra denna enda dag som erfordras? Denne lärare har dock fått en vidgad syn, vilken måste bidra till att hans gagnande gärning blir än mer uppskattad. Jag förmodar därför att en mycket generös behandling av dessa ärenden i framtiden kommer att ske vem som än kommer att få avgörandet härvidlag.

Rätten till änkepension enligt statens tjänstepensionsreglemente

Självt tycker jag motionärernas begäran är tilltagen i underkant. Om vederbörande lärare efter sin återkomst till hemlandet kan styrka sin pedagogiska gärning i ett utvecklingsland eller på ett missionsfält, tycker jag att det vore rimligt och rättvist att han också finge tillgodoräkna sig denna tid utomlands för löneklassuppflyttning när han återvänder till Sverige.

Denna fråga är inte berörd i detta sammanhang, men jag har ansett det lämpligt att här ta in också denna synpunkt i bilden.

Herr talman! Jag har i övrigt inget yrkande.

I detta anförande instämde herrar *Hylltander* (fp), *Werner* (h) och *Åkerlind* (h).

Herr SVENSSON i Kungälv (s):

Herr talman! Jag skall bara lägga några allmänna synpunkter på detta ärende. Vi söker ju utvidga vår utlandshjälp, och ett av de allra största problemen i detta avseende är att få loss folk, som ägnar sig åt detta arbete. Det är kanske trots allt lättare att klara penningfrågan.

Det är därför nödvändigt att folk, som varit ute en tid och kommer tillbaka till Sverige, behandlas generöst när de återinträder i sina respektive tjänster. Jag är glad över att utskottet har tagit ställning så som det gjort. Jag är bara litet förvånad över att den generösa behandlingen inte skett tidigare, eftersom ärendet har varit uppe förr och man då har sagt att det förekommit en relativt generös behandling.

Jag vill alltså bara med dessa få ord understryka att det är nödvändigt att samhället ser positivt på dessa ting. Om vi skall få och kunna engagera folk från Sverige att resa ut är det bra om vi kan behandla dem generöst när de kommer tillbaka, ty då skapar vi ett gynnsamt klimat för detta. Härtill kan man kanske lägga att lärarna — precis som herr Nelander sade — får en vid-

gad syn, vilket de har nytta av senare i sin lärartjänst. Vi går mot ett öppnare samhälle, ett samhälle som måste präglas av en internationell syn, och det är viktigt om detta kan förmedlas till våra allra yngsta, den generation som kommer efter oss.

I detta anförande instämde fru *Johansson* (s).

Herr ALMGREN (s):

Herr talman! Det är just för att underlätta arbetet i u-länderna som utskottet skrivit så välvilligt som gjorts i detta fall. Vi anser att en generös behandling av dessa frågor skall ske, och efter herr Gustafssons i Borås inlägg om att motionärerna inte avsett någon generell reglering av dessa förhållanden, överensstämmer motionärernas och utskottets skrivning ännu mer med varandra. Det måste alltid bli en individuell prövning i varje särskilt fall, med hänsyn till de skiftande förhållanden under vilka lärarna arbetar, men utskottet har ansett att man skall behandla dessa frågor välvilligt för att göra det möjligt att intressera lärare och andra krafter att i u-länderna utföra ett gagneligt arbete.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 11**Rätten till änkepension enligt statens tjänstepensionsreglemente**

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 154, i anledning av väckta motioner angående rätten till änkepension enligt statens tjänstepensionsreglemente.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Fru JOHANSSON (s):

Herr talman! Jag är medveten om att vi motionärer skulle föra en fruktlös kamp, om vi gentemot ett i stort sett enhälligt utskott skulle söka påverka

Ändring i taxeringsförordningen, tillika svar på interpellation ang. en statlig upplysningsservice i deklarationsfrågor

kammaren att bifalla vår motion nr 357 om en utredning i syfte att borttaga 60-årsregeln i statens tjänstepensionsreglemente. Det må räcka med att hänvisa till de argument som framförts tidigare. Såväl i framförda motioner som här i riksdagen har frågan behandlats både 1958 och 1959.

Jag hänvisar också till årets motion. Riksdagen har varje gång under olika motiveringar avslagit motionerna. Bl. a. har man hänvisat till att frågan bör lösas förhandlingsvägen, och även om man kan vara överens med utskottet om att förhandlingsvägen är den mest lämpliga, så har man dock en känsla av att frågan kommer att förbli olöst.

Vi har ju alldeles nyligen begått den vänliga veckan, och något påverkad av den skall jag glädja statsutskottets femte avdelning med att åtminstone jag inte kommer att besvara avdelningen ytterligare i denna fråga.

Vid vårriksdagen behandlades en annan motion, som framlagts av samma motionärer och som har nära samband med motion nr 357. Den gällde 60-årsregeln inom ATP-systemet. Motionen som behandlades av andra lagutskottet, bifölls vid votering i andra kammaren men föll i första kammaren. I den frågan finns det anledning att återkomma.

Beträffande det spörsmål som behandlas i motion nr 357 är det nu bara att hoppas, att vid kommande förhandlingar de äldre statstjänarnas intressen skall bli bättre tillgodosedda än vad som hittills tycks ha varit fallet.

Herr talman! Jag har inget yrkande.

I detta anförande instämde herrar *Svensson* i Kungälv (s) och *Nelander* (fp).

Herr ALMGREN (s):

Herr talman! Jag vill bara säga några ord med anledning av fru Johanssons anförande. När det gäller reglerna inom ATP-systemet så är det en lagstiftningsfråga. Det är naturligt att vi behandlar den i riksdagen. Statstjänstemännens

pensionsförhållanden är däremot en ren förhandlingsfråga, och det underströk också fru Johansson. Hon trodde inte att det skulle bli några resultat den vägen, men faktum är att den frågan är under förhandlingar, så att den följs upp av respektive parter.

Jag vill, herr talman, till detta ytterligare endast säga, att frågor om statens pensioner har varit uppe till behandling ett flertal gånger i riksdagen, men varje gång har vi sagt att det är en förhandlingsfråga och att det därför är parterna själva som får komma överens om dem.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 12

Föredrogs statsutskottets utlåtande nr 155, i anledning av väckt motion angående säkerhetsinspektionen vid sprängämnestillverkning.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 13

Ändring i taxeringsförordningen, tillika svar på interpellation ang. en statlig upplysningsservice i deklarationsfrågor

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 39, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i taxeringsförordningen den 23 november 1956 (nr 623) jämte i ämnet väckta motioner.

I en den 26 mars 1965 dagtecknad, till bevillningsutskottet hänvisad proposition, nr 131, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för samma dag, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till förordning om ändring i taxeringsförordningen den 23 november 1956 (nr 623).

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande.

I propositionen framläggs förslag till

Ändring i taxeringsförordningen, tillika svar på interpellation ang. en statlig upplysningsservice i deklarationsfrågor

bestämmelser som förenklar förfarandet vid rättelse av felaktigheter i taxering för inkomst eller förmögenhet som beslutats av taxeringsnämnd. Förslaget innebär att lokal skattemyndighet och i visst fall även annan myndighet som handhar längdföring får möjlighet att rätta i förslaget närmare angivna uppenbara felaktigheter i sådan taxering.

De nya bestämmelserna är avsedda att kunna tillämpas redan innevarande år.

Till utskottet hade hänvisats den i anledning av propositionen väckta motionen II: 902 av herr *Sjöholm m. fl.*, vari hemställdts, att riksdagen i samband med behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 131 hos Kungl. Maj:t anhölle om sådant tillägg till föreslagen förordning att däri innefattades också möjlighet till rättelse av uppenbart fel i samband med allmän och särskild fastighetstaxering på sätt och i omfattning som i 72 a § första stycket samt andra stycket första punkten avsågs.

Till behandling i detta sammanhang hade utskottet jämväl upptagit följande vid riksdagens början väckta motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 468 av herr *Holmberg m. fl.* och II: 567 av fröken *Elmén m. fl.*, vari hemställdts, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning på sätt i motionerna anförts och förslag till riksdagen om åtgärder syftande till att förbättra den enskildes rättssäkerhet i skatteärenden;

2) de likalydande motionerna I: 477 av herrar *Risberg* och *Strandberg* samt II: 580 av herrar *Nordgren* och *Petersson*;

3) de likalydande motionerna I: 478 av herr *Schött* samt II: 564 av herrar *Bengtson* i Solna och *Nordgren*; även som

4) de likalydande motionerna I: 608 av herrar *Johan Olsson* och *Svanström* samt II: 364 av herr *Elmstedt*.

Utskottet hemställde,

A) att riksdagen måtte — med bifall till Kungl. Maj:ts förevarande proposition nr 131 och med avslag å motionen II: 902 av herr *Sjöholm m. fl.* — antaga det vid propositionen fogade förslaget till förordning om ändring i taxeringsförordningen den 23 november 1956 (nr 623);

B) att riksdagen måtte, med bifall till de likalydande motionerna I: 468 av herr *Holmberg m. fl.* och II: 567 av fröken *Elmén m. fl.*, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till riksdagen om åtgärder syftande till att förbättra den enskildes rättssäkerhet i skatteärenden;

C) att följande motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 477 av herrar *Risberg* och *Strandberg* samt II: 580 av herrar *Nordgren* och *Petersson*,

2) de likalydande motionerna I: 478 av herr *Schött* samt II: 564 av herrar *Bengtson* i Solna och *Nordgren*,

3) de likalydande motionerna I: 608 av herrar *Johan Olsson* och *Svanström* samt II: 364 av herr *Elmstedt*, även som

4) motionen II: 902 av herr *Sjöholm m. fl.*,

måtte, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet anfört och hemställt, av riksdagen lämnas utan åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *John Ericsson*, *Tage Johansson*, *Helleblad*, *Paul Jansson*, *Arne Pettersson*, *Brandt*, *Asp*, *Andersson* i Essvik, *Kristenson* och *Nyström*, vilka ansett, att utskottet under punkten B) bort hemställa,

att de likalydande motionerna I: 468 av herr *Holmberg m. fl.* och II: 567 av fröken *Elmén m. fl.* icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet *Sträng*, hade tillkännagivit, att han hade för avsikt att i samband

Ändring i taxeringsförordningen, tillika svar på interpellation ang. en statlig upplysningsservice i deklarationsfrågor

med behandlingen av detta ärende besvara herr Wiklunds interpellation angående en statlig upplysningsservice i deklarationsfrågor.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet STRÄNG:

Herr talman! Herr Wiklund har frågat mig, om jag är villig att medverka till att taxeringsmyndigheterna under lämplig tidsperiod före avgivande av nästa års självdeklarationer i lämplig form anordnar en särskild upplysningsservice för allmänheten. Jag vill svara följande.

I och för sig finner jag tanken på en särskild upplysningsverksamhet i deklarationsfrågor från det allmännas sida värd all uppmärksamhet. En mängd svårigheter av olika slag uppställer sig emellertid om man vill realisera denna tanke. Bland de praktiska svårigheterna må erinras om att personaltillgången inom taxeringsorganisationen inte räcker för att man skall kunna friställa vissa tjänstemän under så lång tid som erfordras för detta arbete. Trots att organisationen ökats under senare år är den fortfarande underdimensionerad bl. a. beroende på att många tjänster är vakanta. I övrigt begränsar jag mig här till att påpeka att besvärliga jävsfrågor kan uppkomma om man för uppgiften engagerar den personal som är sysselsatt med taxeringsarbetet.

Jag vill vidare framhålla att taxeringsmyndigheterna så långt möjligt besvarar förfrågningar från allmänheten i deklarations- och taxeringsfrågor. För vissa befattningshavare i taxeringsnämnd föreskrivs direkt skyldighet i detta hänseende i 7 och 10 § § taxeringsförordningen. En omfattande upplysningsverksamhet bedrivs också i pressen, av banker och sparbanker m. fl. institutioner.

Herr WIKLUND (fp):

Herr talman! Jag ber att till finansministern få uttala mitt tack för svaret på interpellationen, där jag tagit upp de deklarationsskyldigas behov av vederhäftiga upplysningar i taxeringsärenden.

Min tanke att taxeringsmyndigheterna skulle ge litet mer av den PR, som även affärsföretaget Sverige torde behöva, avsåg en till ungefär en månad före den 15 februari nästa år begränsad upplysningsaktivitet av taxeringsmyndigheterna själva, eftersom kundkretsen, den svenska allmänheten, visserligen av egen erfarenhet vet ett och annat om de förmåner, som aktiebolaget Sverige lämnar, men har litet svårare att förstå prissättningen och betalningsvillkoren för dessa förmåner till skattebetalarna. Jag tänkte mig denna upplysningsservice som ett slags experimentverksamhet bara under nästa år.

Finansministern är i sitt svar i dag om möjligt ännu mer positiv till denna idé än han var 1963, då jag i en annan interpellationsdebatt först kastade fram uppslaget och väckte finansministerns intresse för detta. Tanken är värd all uppmärksamhet, heter det i dag, men sedan kommer svårigheterna, bl. a. personalbristen och risken för att jävsfrågor skulle kunna uppkomma. Finansministern hänvisar också till att pressen, banker och sparbanker ägnar sig åt upplysningsverksamhet samt till att enligt 7 och 10 § § taxeringsförordningen ordföranden i taxeringsnämnden och taxeringsassistenten, där sådan finns, är skyldiga att lämna upplysningar, som kan vara erforderliga för deklarations- och uppgiftsskyldighetens fullgörande i taxeringsärenden.

Bevillningsutskottet för i sitt betänkande nr 39, som vi nu skall behandla, ett liknande resonemang. Där nämns också upplysningen genom övriga massmedia, främst radio och TV.

Det är ju, herr talman, gott och väl

Ändring i taxeringsförordningen, tillika svar på interpellation ang. en statlig upplysningservice i deklara-tionsfrågor

att en del är gjort för att möta upplysningsbehovet, men vi vet ju alla att det varje år strax efter nyår växer upp ett slags undervegetation av okvalificerade deklara-tionsbyråer på detta område — ett förhållande som visar det stora behovet av upplysning hos den vanlige deklaranten, den ordinarie löntagaren t. ex. I vissa fall behövs så enkla besked som t. ex. vad skillnaden är mellan inkomst och förmögenhet. Det gäller alltså inte tvistefrågor, allra minst de svåra tvistefrågorna på taxerings- och skattelagstiftningens område. Detta upplysningsbehov är uppenbarligen inte tillräckligt tillgodosett.

Vad först gäller skyldigheten för vissa funktionärer inom taxeringsmyndigheterna att lämna upplysningar fungerar tydligen inte dessa bestämmelser. Det framgår ju av att allmänheten som sagt i stor utsträckning söker sig till andra upplysningsställen. Många av dessa saknar tillräcklig kompetens eller har enligt vad erfarenheten visar inkompetent personal. Följden blir extra arbete för taxeringspersonalen med granskning av talrika felaktiga deklara-tioner och detta medför en i många fall säkerligen onödig arbetsbelastning för denna personal och ekonomiska förluster för det allmänna. Ser man nu antydda sammanhang mellan personalsvårigheterna, som även jag givetvis måste ta hänsyn till, och den otillräckliga upplysningsverksamheten, så tycker jag att invändningen att personaltillgången inte räcker till för en sådan koncentrerad, särskild upplysnings-service genom taxeringsmyndigheterna väger ganska lätt.

En av anledningarna till att behovet av upplysningar i deklara-tionsfrågor är så stort och att säkerligen många okvalificerade byråer om ett par månader växer fram igen, är ju att det är så pass svårt för den stora allmänheten att nå kontakt med vederbörande taxerings-nämndsordförande eller hans taxerings-assistent. Man vet inte vilka dessa per-

soner är och var de träffas. I de mycket små kommunerna, där alla känner varandra, är det naturligtvis lättare, men det är tydligen sämre ställt med kontaktvägarna i de större kommunerna. Kunde man inte därför erbjuda sina upplysningstjänster litet bättre än som nu ofta sker — folk läser inte länsstyrelsens kungörelser om sådant — alltså lämna mer upplysning om var upplysning är att hämta på detta område?

Vad beträffar invändningen att jäv skulle kunna uppstå, om man ägnade mer tid åt upplysning från taxeringsmyndigheternas sida, så är väl denna risk — om den nu verkligen föreligger — förefintlig redan nu på grund av upplysningsskyldigheten enligt 7 och 10 §§ taxeringsförordningen. Jag tror dock att den synpunkten är överdriven. Det har i varje fall inte föresvävat mig att man skulle inrätta några statliga deklara-tionsbyråer, som skulle skriva ut deklara-tioner åt allmänheten mot lämplig betalning och därmed binda vederbörande funktionär i ett ställningstagande. Inte heller tycker jag det är lämpligt med statlig auktorisation av enskilda deklara-tionsbyråer. För mig har det endast varit fråga om en tillfälligt förbättrad upplysnings-service genom taxeringsmyndigheterna. Man bör på ett lätt och vederhäftigt sätt kunna få besked om lagändringar, innebörden av lagtermer på detta område o. s. v. Svårare tviste- och tolkningsfrågorna skulle inte komma i fråga. Jäv skulle därför inte kunna uppkomma lika litet som jävsfrågor med nuvarande föreskrifter om vissa befattningshavares upplysningsplikt egentligen torde behöva uppkomma.

Om tanken på en särskild upplysningsverksamhet i deklara-tionsfrågor från det allmännas sida enligt finansministerns mening är värd all uppmärksamhet, kan man då, herr finansminister, räkna med att finansministern inte släpper denna tanke utan försöker för-

Ändring i taxeringsförordningen

verkliga den t. ex. i början av 1967? Eller hur skall man annars tolka finansministerns positiva inställning till min fråga i interpellationen?

Herr ANDERSSON i Essvik (s):

Herr talman! Den proposition som vi nu behandlar, nr 131, angående ändring av taxeringsförordningen innehåller förslag som vi alla måste hälsa med tillfredsställelse. Hittills har i princip gällt att även uppenbara felaktigheter som blivit kända först efter att taxeringsarbetet har avslutats endast har kunnat rättas på prövningsnämndsplanet. Den nu föreslagna förenklingen består i att den myndighet som svarar för längdföringen kommer att få rätt att ändra dylika felaktigheter. Det gäller här endast sådana felaktigheter som inte på något sätt berör frågan om rättssäkerheten. Det är fråga om felräkning eller uppenbart felaktig överföring av belopp i deklARATIONEN, uppenbar felaktighet i fråga om belopp som anger fastighets taxeringsvärde eller avdrag som medges skattskyldig utan särskild utredning och uppenbar felaktighet i fråga om allmänna avdrag, vars rätta belopp framgår av debitering, och slutligen även felaktiga ortsavdrag. Förfarandet har enligt propositionen avsetts att tillämpas vid taxering av fysiska personer och dödsbon och kommer att gälla vid inkomst- och förmögenhetstaxering.

Herr Sjöholm har i en motion yrkat att dessa regler även skall gälla vid den allmänna och särskilda fastighetstaxeringen. På s. 8 i utskottsutlåtandet hänvisas till av riksskattenämnden utfärdade anvisningar. Det heter: »Dylika fel bör därför i samråd med lokal skattemyndighet förtecknas och överlämnas till den lokala skattemyndigheten för att rättas genom dennas försorg. Det föreslagna rättelseförfarandet bör enligt riksskattenämndens mening inskränkas till att avse åtgärder av be-

tydelse för ADB-uppläggningsen.» Härmed har väl det väsentligaste i herr Sjöholms motionsyrkande blivit bifallet. Utskottet har därför enhälligt tillstyrkt propositionen och följaktligen inte ansett sig kunna förorda bifalla herr Sjöholms förslag.

I samband med behandlingen av detta ärende har även motionerna I:468 och II:567, väckta vid årets början, upptagits till behandling. I dessa motioner påpekas att rättssäkerhetsfrågorna inte är lösta på ett tillfredsställande sätt samt att riskerna för rättsförlust ökar för den enskilde. I motionerna understrykes justitieombudsmannens remissyttrande till 1964 års bevillningsutskott, vari han anförde att han »mycket ofta iakttagit brister» i tillämpningen av dessa bestämmelser. Motionärerna föreslår att en särskild befattningshavare tillsättes med uppgift att bevaka den enskildes rätt i skatteärenden gentemot taxeringsintendenten. Vidare vill man ha en särskild tjänst vid JO-ämbetet för prövning av skatteärenden samt rätt till ersättning av allmänna medel för kostnader i taxeringsprocess.

Utskottet har med lottens hjälp beslutat hemställa att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anholder om utredning i detta ärende. Den socialdemokratiska utskottshalvan kan inte avsluta sig härtill. Vi anser inte att det är så illa ställt med rättssäkerheten. Av åtgärder som vidtagits på detta område kan nämnas inrättandet av riksskattenämnden och införandet av den nya stadgan för kammarrätten samt framför allt 1956 års taxeringsreform, som jämsides med en effektivisering av taxeringsarbetet även ökar den skattskyldiges rättsskydd i taxeringsprocessen. Även för närvarande pågår ett reformarbete som kan väntas ha betydelse för rättssäkerheten. Sålunda har besvärssakkunniga i sitt betänkande »Lag om förvaltningsförfarandet (SOU 1964: 27)» framlagt förslag till bestämmelser om

bl. a. förvaltningsärendens handläggning i första instans, om besvärshöjningen, om särskilda rättsmedel och om kostnad i förvaltningsärenden. Förslaget är för närvarande föremål för Kungl. Maj:ts prövning.

Vi erinrar också om 1963 års JO-utredning, som har till uppgift att överväga möjligheterna att genom förstärkning av JO-ämbetet minska riskerna för rättsintrång inom olika ämnesområden. Därvid har också utredningen beaktat de skattskyldigas intresse av att få sina krav på rättsskydd uppfyllda.

Av JO:s remissyttrande till 1964 års bevillningsutskott, vilket citeras i det utlåtande som vi nu behandlar, framgår — vilket man från de borgerligas sida inte noterat — att utvecklingen enligt JO:s mening i första instans går i positiv riktning. Det innebär att de eventuella missförhållanden som rätt minskar allteftersom åren går.

Beträffande yrkandet om tillsättandet av en särskild tjänsteman, som skulle företräda de skattskyldigas intresse i taxeringsmål, vill jag endast erinra om att taxeringsintendenten enligt särskild föreskrift i 17 § taxeringsförordningen har att verka för att taxeringarna blir likformiga och rättvisa och att han enligt 101 § äger att i vissa fall anföra besvär till den skattskyldiges förmån. Vidare kan jag erinra om att enligt 86 § taxeringsförordningen prövningsnämnden äger rätt att åsätta en lägre taxering än vad som yrkats av någondera parten. Granskning av deklARATIONER och prövning av besvär skall sålunda ske objektivt och med beaktande av såväl de skattskyldigas som det allmännas intressen.

I samband med detta ärende har behandlats tre motionspar. I motionerna I: 477 och II: 580 har yrkanden framställts beträffande kostnaderna för deklARATIONSHJÄLP och hjälp vid tvister och mål rörande beskattning, i motionerna I: 478 och II: 564 har yrkanden framställts om tillsättandet av auktori-

serade deklARATIONSBYRÅER och i motionerna I: 608 och II: 364 har yrkanden framställts om en allsidig utredning beträffande möjligheten att underlätta den enskildes deklARATIONS- och UPPGIFTSKYLDIGHET.

Eftersom utskottet varit enigt om att inte tillstyrka bifall till dessa yrkanden skall jag inte, herr talman, söka redogöra för de skäl som ligger bakom utskottets ståndpunkt. En hel del av de borgerliga är ju anmälda på talarlistan och jag skall inte genom att presentera motiven för utskottets ställning på något sätt försöka grumla den glädje som de kanske kan känna när de för sina partivänner kan få tala om orsakerna till att deras motioner inte blivit bifallna.

Jag yrkar bifall till utskottets förslag på alla punkter utom på punkten B, där jag yrkar bifall till reservationen.

Herr LARSSON i Umeå (fp):

Herr talman! När det gäller utskottets uttalande beträffande proposition nr 131 och de frågor rörande vilka det föreligger enighet i utskottet skall jag inte yttra mig. Herr Andersson i Essvik har redogjort för utskottets uppfattning. Endast på en punkt har utskottet varit oenigt, nämligen beträffande en motion om ökad rättssäkerhet för de skattskyldiga. Som herr Andersson tidigare meddelat har utskottet på den punkten tagit ställning genom lottning. Jag tror inte att det finns någon anledning att glädjas häröver eller att grumla någons glädje, som herr Andersson uttryckte sig, utan man bör bedöma frågan sakligt.

I den reservation, som hälften av utskottets ledamöter fogat till betänkandet, finns det en passus som jag tycker säger det mesta. Jag citerar: »Härutöver vill utskottet framhålla följande. Utskottet har tidigare upprepade gånger — senast i betänkande nr 61 till förra årets riksdag — uttalat att taxeringsförordningens regler för taxeringsprocessen enligt utskottets mening måste

Ändring i taxeringsförfordningen

anses fullt tillfredsställande från rätts-säkerhetssynpunkt och att» — här kommer det — »i den mån brister i taxeringsnämndernas handläggning av skatteärenden framkommit, detta berott på att bestämmelserna inte rätt tillämpats.»

Jag tycker för min del att detta tvärtom är en mycket stark motivering för motionärernas begäran att man skall tillsätta en person vid länsstyrelserna som särskilt bevakar de skattskyldigas intressen. Det kan ju göras felbedömningar, och med tanke på just sådana fall kan det finnas anledning att någon står på de skattskyldigas sida för att garantera bl. a. rättssäkerheten.

Vad har då gjorts på detta område? Man kan med tillfredsställelse konstatera att utvecklingen har gått åt rätt håll vad beträffar rättssäkerheten, men vi har ingalunda ännu nått målet. Det finns olika utredningar som behandlar olika delfrågor, men det saknas en riktigt klar bild. Det vore bra om det material som framkommit kunde samlas och om man undersökte på vilka områden man kan komma ännu längre för att nå större rättssäkerhet.

Motionärerna har också begärt att det skall undersökas, huruvida man skulle kunna tänka sig en förstärkning av JO-ämbetet. Jag tror att det beträffande denna sak, som ju är en rättssäkerhetsfråga av största betydelse, är mycket viktigt att det görs en riktig bedömning. Härvidlag lär väl inte föreligga någon tvist mellan de olika falangerna i utskottet. Jag tror att man gott kan säga att vi härvidlag strävar åt samma håll, nämligen att uppnå rättssäkerhet. Vad tvisten gäller är, om vi med nuvarande bestämmelser kan anses ha nått rättssäkerhet. Jag menar att man bör kunna nå ett bättre resultat och anser att det, som utskottet skrivit, finns anledning att företa en översyn och åstadkomma ett samlat grepp på denna fråga som är så viktig för alla medborgare.

Herr talman! Med detta ber jag få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr BJÖRKMAN (h):

Herr talman! Som herr Andersson i Essvik redan påpekat är vi ense om det allra mesta i detta betänkande från bevillningsutskottet.

Propositionens förslag om ett enklare förfarande vid rättelse av uppenbara felaktigheter i taxeringen av inkomst och förmögenhet som beslutats av taxeringsnämnd är vi helt överens om, och vi är också mycket tillfredsställda med att detta förslag framlagts. Närmast är det väl föranlett av de mycket uppmärksammade felaktigheter som förekom vid taxeringen i Stockholm för tre år sedan. Det är tacknämligt att finansministern sökt åstadkomma ett enklare förfarande, och att vi nu slipper det omständliga förfarandet med besvär till prövningsnämnden för att få rättelse i fråga om uppenbara felaktigheter.

I år har jag själv varit offer för detta omständliga förfarande. Det gällde ett obetydligt belopp, men det kunde ju ha varit fråga om ett mycket större. Detta utgör en illustration till de motioner som vi framfört och som avser den enskildes rättssäkerhet i taxeringsprocessen. Denna säkerhet är ändå ett gemensamt intresse för oss alla, oavsett vilket parti vi tillhör.

Som herr Andersson i Essvik sade har det vidtagits åtskilliga åtgärder under de senaste åren, och flera beslut har fattats för att stärka effektiviteten i taxeringsarbetet, men enligt vår mening har rättssäkerhetsfrågorna då det gäller skatteärenden ännu inte lösts på ett tillfredsställande sätt. Då skattereglerna blir alltmer komplicerade för varje år och då skattetrycket är så hårt som det för närvarande är, är det av utomordentlig vikt att skattelagarna utformas och tillämpas på ett sådant sätt att den skattskyldiges rättssäkerhet inte äventyras.

Jag vill understryka att justitieombudsmannen i ett remissyttrande till bevillningsutskottet i anledning av ett liknande motionsyrkande förra året

Ändring i taxeringsförordningen

framhöll, att han vid prövning av klagomål och vid inspektioner ofta iakttagit brister i lägsta instans vid tillämpningen av bestämmelserna att den skattskyldige skall erhålla underrättelse om avvikelse från självdeklarationen och även om skälen för detta. Detta är en mycket viktig bestämmelse som alltså inte alltid fungerar och det försätter de skattskyldiga i en sämre situation. För min del fick jag underrättelse om avvikelserna från min deklaration, annars hade jag måst betala den högre skatten. Nu var det visserligen inte fråga om något större belopp, men jag hade i alla fall blivit ställd i en sämre situation.

Enligt motionärernas mening finns det alltså ett jämt i taxeringsförfarandet brister som gör att rättssäkerheten inte kan anses vara fullt tillgodosedd. I motionerna anvisas olika vägar i syfte att avhjälpa dessa brister, bl. a. genom att till länsstyrelserna knyta en särskild befattningshavare med uppgift att bevaka den skattskyldiges rätt gentemot vederbörande taxeringsintendent samt genom anställandet av en särskild befattningshavare för skatteärenden vid JO-ämbetet.

Herr Andersson i Essvik åberopade vad reservanterna sagt om att taxeringsintendenten i vissa fall kan anföra besvär till den skattskyldiges förmån. Ja, det kanske förekommer. Herr Andersson i Essvik är ju en erfaren taxeringsman och kan möjligen bekräfta att det förhåller sig så. Men det låter som en saga; de skattskyldiga har snarare den uppfattningen att taxeringsmyndigheterna i första rummet tillvaratar statens fiskala intressen, inte de skattskyldigas. Jag har i varje fall för egen del inte befunnit mig i den belägenheten att taxeringsintendenten tillvaratagit mina intressen. Även om jag har fått rätt i högre instans, har han tydligen inte stått på min sida.

En del av förslagen i motionerna har behandlats eller kommer att behandlas

av olika utredningar. Herr Andersson i Essvik räknade upp tre sådana utredningar. Men motionärerna har också haft i tankarna andra åtgärder som ligger utanför företagna eller planerade utredningar. Vi har därför ansett det lämpligast att frågan om den enskildes rättssäkerhet i skatteavseende blir belyst av en enda utredning med den bestämda uppgiften att syssla med denna fråga, så att inte problemkomplexet såsom nu behöver splittras på en rad utredningar.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till mom. B i utskottets hemställan.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Den proposition som vi nu behandlar är givetvis i och för sig alldeles utmärkt, eftersom den syftar till avskaffandet av en hel del onödigt krångel. Men förslaget skulle ha kunnat vara ännu bättre. Man har fullt medvetet bibehållit en del av krånglet. Det förefaller som om man menade att det skulle bli tomt att på en gång avskaffa allt krångel och att det måste finnas litet krångel kvar för att vi skall känna oss hemmastadda.

I en motion har jag och några andra kammarledamöter ifrågasatt, om inte propositionens intentioner skulle kunna utvidgas att avse även fastighetstaxeringen, både den allmänna och den särskilda. Propositionen omfattar ju endast den allmänna inkomsttaxeringen, men det finns precis samma motiv för att låta den avse även fastighetstaxeringen. Det förekommer formella fel också vid fastighetstaxeringen, och så blir säkert förhållandet så länge den nuvarande fastighetstaxeringen finns kvar.

Herr Andersson i Essvik erinrar om att, såsom även framgår av utskottsutlåtandet, frågan om förfarandet vid fastighetstaxeringen har lösts på ett speciellt sätt. Ja, det inträffade i år något av en katastrofsituation när det gäller denna taxering och då ordnade man så

Ändring i taxeringsförordningen

att säga bakvägen genom riksskatte-nämndens försorg saken på det sätt som nu föreslås i propositionen beträffande inkomsttaxeringen. Varför skall då inte detta förfarande kunna inskrivas i författningen, där det hör hemma, så att man slipper gå denna bakväg?

De motiveringar som i övrigt anföres från utskottets sida är inte heller hållbara. Herr Andersson i Essvik trodde att jag skulle vara nöjd med vad utskottet säger, men så är ingalunda fallet. Först och främst skulle jag vilja ha en förklaring till att man inte i författningen kan skriva in det förfarande beträffande fastighetstaxeringen som man i år tvingats genomföra. Varför skall man inte kunna ordna denna sak enligt författningsbestämmelser, i stället för så att säga utanför denna och på ett speciellt sätt?

Vidare kan jag inte vara nöjd med utskottets uttalande om anledningen till att man inte har velat biträda motionärernas förslag om att göra det förenklade förfarandet tillämpligt också på fastighetstaxeringen »av hänsyn till den skattskyldiges rättssäkerhetsintresse». Detta uttalande är alldeles obegripligt; det måste bero på en ren lapsus eller på att man inte tänkt igenom saken. Om det vore någon mening med uttalandet, skulle det innebära att man medger att genom det förenklade förfarandet vid inkomsttaxeringen tillgodoses inte längre rättssäkerhetens intresse.

Syftet med vår motion är bara att man skall utöka tillämpningsområdet till att omfatta även fastighetstaxeringen. Vi vill inte ta bort några av de garantier för rättssäkerheten som finns i propositionen, utan dessa skall givetvis gälla även beträffande fastighetstaxeringen. Sålunda skall man naturligtvis bibehålla den bestämmelse som innebär att ändring av en deklaration endast skall utan vidare få företas när den sker till den skattskyldiges förmån.

Jag skulle gärna av utskottets talesman vilja ha ett klarläggande av på vad

sätt man genom att biträda vår motion skulle träda rättssäkerheten för nära. Ett bifall till denna motion innebär ju endast en utsträckning av det förenklade förfarande som föreslås. När vi nu har möjligheter att förenkla ett led i taxeringssystemet, så skall vi göra det fullt ut och inte göra denna i och för sig utmärkta proposition till en halvmesyr. Jag yrkar därför bifall till motion II: 902.

Sedan vill jag också säga några ord om den motion som väckts av fröken Elmén m. fl. och som har varit på tal här tidigare. Den är sakligt mycket väl underbyggd. Vi skall komma ihåg att taxeringsprocessen för den enskilda människan är mycket svårare än en vanlig process, därigenom att bevisbördan är omkastad. I en vanlig process är det åklagaren som skall bevisa att en person har gjort sig skyldig till en förseelse, men när det gäller taxeringen är det tvärtom. En taxeringsintendent kan påstå att jag har tjänat 50 000 kronor, och då är det jag som skall bevisa att jag inte har gjort det. En åklagare däremot som påstår att en person har stulit, måste bevisa detta sitt påstående.

Dessutom är det så att när någon klagar över en taxering i prövningsnämnden, kan taxeringen ändras inte bara till den klagandes fördel utan även till hans nackdel. Detta är också en skillnad mot vad som gäller vid en vanlig process. Därför finns det här ett starkt intresse av att tillvarata den enskilda människans rättssäkerhet — som utskottet ju i andra sammanhang har uttalat sig så vackert om. Och det kan man göra exempelvis genom att det vid varje prövningsnämnd finns ett ombud för allmänheten som för de klagandes talan där.

Men jag kan inte hålla med herr Björkman om att en taxeringsintendent aldrig går en klagandes intressen till mötes. Så är det inte. En taxeringsintendent, som har en deklaration framför sig, kan rätta till den, även om änd-

Ändring i taxeringsförordningen

ringen blir till den skattskyldiges förmån. Det finns otaliga exempel på det. Men detta innebär ju ingalunda att det inte skulle vara till allmänhetens fördel och bidra till att främja rättssäkerheten på detta område, om vi biföll motionen av fröken Elmén m. fl.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan, med det tillägg som ett bifall till motion nr II: 902 innebär.

Herr BENGTON i Solna (h):

Herr talman! I bevillningsutskottets föreliggande betänkande nr 39 behandlas en motion, II: 564, som tar sikte på att öka möjligheterna för de skattskyldiga att göra en riktig deklaration. Som alla vet är detta inte det lättaste man kan företa sig. Att deklarerar har med åren blivit alltmer komplicerat, samtidigt som det med ett ständigt ökat skattetryck får en allt större ekonomisk och även juridisk betydelse för den enskilde. Därför bör det vara självklart att statsmakterna vidtar alla till buds stående åtgärder för att hjälpa människor att deklarerar. Som utskottet framhåller görs det också en hel del på detta område, framför allt genom olika skrifter och anvisningar som ges ut av både myndigheter och enskilda.

Motionärerna har här pekat på TV:s möjligheter — där de också har fått instämmande av utskottet — och framhållit att just massmedia som radio och framför allt TV har en mycket stor funktion att fylla i detta sammanhang. Det talade ordet och den visade bilden har ett instruktivt värde som vida överträffar alla skrifter.

Men det är inte bara upplysningar som är väsentliga när det gäller att underlätta för de skattskyldiga. Det är också viktigt att blanketter och andra hjälpmedel finns lätt tillgängliga. Det får därför hälsas med tillfredsställelse att postverket nästa år kommer att hjälpa till med att hålla blanketter tillgängliga åt dem som skall deklarerar.

Det tror jag är ett steg i rätt riktning. Det är ofta av stor vikt att ha tillgång till dessa blanketter i god tid. Där är det främst rörelseidkare som får stora problem vid uppkomna dröjsmål. Om man har en omfattande rörelse, är det ytterst angeläget att man kan lägga upp bokföringen så att man direkt kan utläsa de uppgifter som behövs för deklarationen. Det underlättar deklara-tionsarbetet i mycket hög grad. Och inte mindre viktigt är att det ger större säkerhet. Därigenom kan man få en så riktig deklaration som möjligt, vilket ur rättssäkerhetssynpunkt är högst väsentligt.

Men om man inte får de nödvändiga blanketterna förrän bokföringsåret har gått till ända, ställes man inför kinkiga problem. Vi hade en sådan historia här i våras. Jag tänker nu på den s. k. representationsbilagan, som var ganska detaljerad, för att inte säga petig. Myndigheterna efterlyste däri bl. a. redovisning av kostnader, hänförliga till personalvård, och ville också ha uppgifter om kostnader som sammanhänge med informationsmöten och personalfester. Den uppgiftsskyldigheten är i och för sig ganska betungande, men den blir rent omöjlig när en mängd siffror skall grävas fram ur ett bokföringsmaterial som kanske är upplagt efter helt andra principer, därför att man inte i tid har känt till vilka uppgifter myndigheterna skulle komma att begära. Detta är en sak att beakta inte bara för de myndigheter, som har ansvaret för blanketterna, utan även för lagstiftaren. Utskottet har också på den punkten varit välvilligt inställt till de synpunkter motionärerna anlagt.

Herr talman! Jag har inget annat yrkande än bifall till utskottets hemställan.

Herr ANDERSSON i Essvik (s):

Herr talman! Beträffande herr Sjöholms resonemang skall jag först erinra honom om att jag företräder reservan-

Ändring i taxeringsförordningen

terna och inte, som han trodde, majoriteten. Men om han så vill kan jag ändå bidra något genom att förklara varför jag anser det vara olämpligt att koppla in fastighetstaxering i detta resonemang.

De fel som kan uppstå genom databehandling kan ju rättas i annan ordning, och det tycker ju även herr Sjöholm är bra.

Sedan är frågan hur man förfar vid fastighetstaxering i övrigt. Vid den allmänna fastighetstaxeringen, som ju regelmässigt skall äga rum vart femte år, sker ju taxeringen i två omgångar. Det är först en preliminär taxering, där samtliga fastighetsägare blir underrättade om de nya taxeringsvärden som blivit föreslagna. Sedan har fastighetsägarna möjligheter att komma med erinringar. När dessa erinringar kommit in, sker den slutliga fastighetstaxeringen. Denna dubbla omgång och dubbla kontroll måste innebära att risken för felskrivningar är mindre än vid inkomsttaxeringen. Vad finansministern i det här sammanhanget avser är ju att rätta dylika rent tekniska fel — inte fel som beror på feltolkningar av taxeringsförordningen och dylikt.

Ännu en sak som måste tala för att det är mindre risk för fel vid fastighetstaxeringen är att för varje deklarat omfattar i regel sifferbatteriet endast två kolumner — dels markvärde och dels bostadsvärde. Risken för felsummeringar måste därvid vara avsevärt mindre än vid inkomsttaxeringen med hela det batteri av siffror som ingår i en inkomstdeklaration.

Till herr Björkman skulle jag vilja säga att han satsat något för hårt när han påstår att det är så illa ställt. Jag tror att om herr Björkman och jag varit här för 20—30 år sedan hade hans bild varit verklig. När jag för 25 år sedan för första gången kom med i en taxeringsnämnd som dess ordförande, sade en då gammal och mycket erfaren taxeringsman i den lokala nämnden till mig:

»Avvikelser och sådant skall du inte oroa gubbarna med, utan det kan du låta bli.» Men så är det inte nu. Nu underrättas praktiskt taget om allt. Jag skulle våga tippa att hälften av de underrättelser som går ut talar om att deklarationen ändrats till den skattskyldiges fördel. Man kan följaktligen inte på den punkten påstå att det är så stor rättsosäkerhet.

Jag håller ändå med om att det fortfarande förekommer en hel del fall där behandlingen inte är till fyllest, något som ju JO konstaterade i sitt utlåtande till bevillingsutskottet förra året. Men han har även konstaterat att det sker en förändring till det bättre, och det tycker jag att även herr Björkman bör notera här.

Summan av resonemanget beträffande dessa motioner blir att den borgerliga majoriteten säger sig vilja ha en utredning där man skall samla allt under en hatt för att på så sätt klara upp problemen. Vi har i vår motivering sagt att det pågår utredningar som omspannar praktiskt taget hela detta område, och vi bör vänta och se resultatet av Kungl. Maj:ts åtgöranden.

Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till reservationen under punkt B.

Herr BJÖRKMAN (h):

Herr talman! Jag tolkar herr Anderssons i Essvik anförande så att vi står varandra ganska nära. Även herr Andersson i Essvik erkänner att det fortfarande finns ett och annat som inte är riktigt bra. Han anser att jag kanske satsar litet för hårt när jag säger att det är så illa ställt, och han åberopar bl. a. vad JO sagt, nämligen att det har blivit en förändring till det bättre. Ja, herr Andersson i Essvik, det var precis vad jag underströk i mitt första anförande: det har verkligen gjorts åtskilligt för att stärka effektiviteten. Det har fattats en rad beslut, sade jag, i syfte att förbättra den skattskyldiges ställning i taxeringsprocessen. Därvidlag råder

Ändring i taxeringsförordningen

alltså inga som helst meningsskiljaktigheter mellan oss.

Vi är tydligen också överens om att det är en del som skulle kunna göras bättre. Jag är tacksam för att herr Andersson i Essvik mot bakgrunden av sin mångåriga erfarenhet talade om att det även sker ändringar till den skattskyldiges fördel i många fall. Herr Sjöholm menade också att det inte var riktigt som jag hade hävdad, att detta aldrig skedde. Men så har jag ju inte sagt — jag har sagt att när man inte varit med om det själv låter det som en saga. Ty de ändringar jag varit utsatt för har alltid varit till min nackdel. Jag väntar emellertid ännu på den dag då det sker en ändring till min fördel. Då skall jag stiga upp och helt instämma med herr Andersson i Essvik.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Om det vore så, herr Björkman, att allting som man inte varit med om själv vore som en saga, så bleve det mycket sagoberättande.

Det är som herr Andersson i Essvik säger, att deklARATIONER ändras även till den skattskyldiges förmån. Jag har faktiskt, i motsats till herr Andersson i Essvik, fört statistik i det distrikt där jag under många år varit ordförande. Det visade sig att det belopp med vilket sänkningar företogs av taxeringsnämnden var större än beloppet för höjningarna. Det var alltså ren förlust för statsverket att det fanns en taxeringsnämnd i detta distrikt. Men så skall det gå till: det är taxeringsnämndens skyldighet att se till att bedömningen blir objektiv och riktig.

Herr Andersson i Essvik — som ju var vänlig att föra utskottets talan trots att han är reservant — sade att rättelse kan ske »i annan ordning» när det gäller databehandling vid fastighetstaxering. Men vilken annan ordning är det? Jo, det är en ordning som man hittat på själv, utanför alla författningar. Vore det inte bättre att ha bestämmel-

serna i författningen, så att man stod på fastare mark? Det är detta jag vill, och det är just ett sådant rättelseförfarande som är föremål för behandling i denna proposition.

Herr Andersson i Essvik sade vidare, att på grund av att det vid allmän fastighetstaxering är en dubbel omgång, så skulle risken för en felskrivning vara mindre. Men det är tvärtom: det är naturligtvis dubbel risk för felskrivning. Förhållandet talar alltså snarare för min uppfattning än för herr Anderssons.

Och även om det nu vore så att risken för fel vid fastighetstaxeringen är liten, så är det dock en risk, och det kommer otvivelaktigt att bli vissa felaktigheter varje gång. Varför skall man inte ta hänsyn till detta vid lagstiftningen? Skall det vara ett visst antal? Nej, det är bättre att söka fånga in allt när man nu stiftar lag.

Jag har ännu inte fått svar på frågan varför det skulle vara ur rättssäkerhetsynpunkt menligt att ta in fastighetstaxeringen. Det står i utskottsutlåtandet att så är fallet, och man bör inte avvisa en motion genom att göra ett uttalande som är fullständigt obelagt. Det går helt enkelt inte att på något sätt styrka detta uttalande.

Herr ANDERSSON i Essvik (s):

Herr talman! Jag vill säga till herr Björkman, att orsaken till att han aldrig fått en avvikelse till sin fördel måste väl vara, att han i sin deklARATION ständigt hållit sig så nära den gräns som är motsatt den man håller sig till när man får en glädjande avvikelse.

Herr Sjöholm och jag skall kanske inte fortsätta att diskutera längre. Men jag vill bara slå fast att, samtidigt som ni påstår att ni i högre grad slår vakt om rättssäkerheten än vi skulle göra från socialdemokratiskt håll, vill ni öka antalet fall som definitivt skall avgöras på ett rent tjänstemannamäs-

Ändring i taxeringsförordningen

sigt plan, ärenden som dock i sin tur, om man slår vakt om rättssäkerheten, måste begränsas till det minsta möjliga. Detta har Kungl. Maj:t även tagit hänsyn till i sin proposition.

Jag sade nyss att en utökning av förfarandet till att omfatta även de särskilda och de allmänna fastighetsdeklarationerna kommer att närmare närma oss den gräns, som väl ändå ingen av oss vill passera med hänsyn till det allmänna intresse, som vi har att i görligaste mån slå vakt om den enskildes rättssäkerhet.

Herr SJÖHOLM (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Andersson i Essvik talar som om den proposition vilken nu behandlas skulle vara synnerligen äventyrlig från rättssäkerhetssynpunkt. Det är den ingalunda. Herr Andersson kanske i stället menar att den om man toge med ytterligare ett litet antal ärenden, plötsligt skulle bli farlig från rättssäkerhetssynpunkt. Så är dock inte fallet.

Enligt det föreliggande förslaget skall den nya förordningen avse de flesta fallen av uppenbara felaktigheter. Då godkänner herr Andersson den från rättssäkerhetssynpunkt. Men om man varje år skulle ta upp ytterligare ett litet antal ärenden, skulle förordningen plötsligt bli äventyrlig från rättssäkerhetssynpunkt.

Detta är ett resonemang som jag absolut inte kan förstå. Jag menar att det inte finns något från rättssäkerhetssynpunkt äventyrligt i denna proposition. Det är t. o. m. så väl sörjt i detta avseende att ett formellt fel inte får ändras till den skattskyldiges nackdel. Det skall bara få ändras till hans fördel.

Det finns, herr Andersson, inga rättssäkerhetsintressen som kommer i kläm i detta fall. De är ett tomt prat och ingenting annat. Motionen är fortfarande icke på någon punkt bemött eller sakligt avvisad.

Herr ANDERSSON i Essvik (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skulle bara vilja påpeka, att det förslag vi nu behandlar om en förenklad förordning avstyrkts av vissa instanser med hänvisning till rättssäkerheten. Man har inte velat i högre grad lägga avgörandet i dessa skattefrågor på ett rent tjänstemannamässigt plan.

Det innebär ej att jag ställer mej bakom denna uppfattning, men man skall inte utvidga förenklingen mer än nödvändigt.

Herr SJÖHOLM (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Andersson i Essvik anser själv inte att dessa remissyttrandena varit av något värde. Herr Andersson är nämligen med på att förslaget till den nya förordningen skall bifallas. Han anser alltså personligen inte att förordningen är vådlig från rättssäkerhetssynpunkt. I så fall är den det inte heller när det gäller fastighetstaxeringen. Det kan herr Andersson rätt gärna inte hävda att den är.

Herr WIKLUND (fp):

Herr talman! Bara ytterligare några få ord till sist från min sida.

Debatten har i sitt senare skede rört sig om skatteprocessuella förbättringar, och jag ställer mig givetvis bakom sådana strävanden. Men, herr talman, det är en lång väg till dess att sådana kan genomföras, och vad kan göras under tiden för att främja sådana förbättringar?

Felaktigheter i tillämpningen av lagbestämmelser uppstår inte sällan på alla områden på grund av rent missförstånd beträffande innebörden i gällande bestämmelser eller på grund av ovetskap om dessa bestämmelser. Att ge en objektivt hållen information från samhällens sida och att få till stånd upplysningsställen, som är lätta att nå, tycker jag också är viktiga inslag i strävandena att förstärka rättssäkerheten och att till-

Beskattningen av utländska artister m. fl.

se att deklARATIONERNA blir riktigt utformade. Detta kan göras omedelbart.

Jag har alltjämt den åsikten att man mycket väl skulle kunna koncentrera en del taxeringspersonal till början av deklARATIONSTIDEN, alltså till tiden närmast före den 15 februari, för att ge information till allmänheten. Detta kan som sagt ske snabbt i väntan på den utredning om de skatteprocessuella frågorna, vilken vi hoppas att riksdagen nu skall fatta beslut om.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. A

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring däri, som föreslagits i motionen II: 902; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Sjöholm begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i mom. A) i utskottets betänkande nr 39, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets hemställan med den ändring däri, som föreslagits i motionen II: 902.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Sjöholm begärde emellertid röst-räkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 166 ja och 19 nej, varjämte 17 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. B

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Andersson i Essvik begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i mom. B) i utskottets betänkande nr 39, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr John Ericsson m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 98 ja och 107 nej, varjämte 3 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit reservationen av herr John Ericsson m. fl.

Mom. C

Utskottets hemställan bifölls.

§ 14

Beskattningen av utländska artister m. fl.

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 40, i anledning av väckta motioner angående beskattningen av utländska artister m. fl.

Sedan utskottets hemställan föredragits anförde

Herr LASSINANTTI (s):

§ 15

Herr talman! Fru Jäderberg och jag har aktualiserat en fråga som i förstone verkar vara tämligen obetydlig, men de praktiska verkningarna av den föräldrade förordning som gäller på detta område medför många gånger avsevärda olägenheter. Vi har naturligtvis ingenting emot att utländska artister erlägger skatt här i landet, och vi har inte heller någonting emot att man på det sätt som dubbelbeskattningsakkunniga föreslagit inför en löneskatt som till och med innebär en skärpning av beskattningen.

Situationen är emellertid den, att åtskilligt har förändrats sedan år 1908 då denna förordning antogs. Vi har t. ex. här i de nordiska länderna ett mycket omfattande samarbete över gränserna. Vi har nu helt andra möjligheter än tidigare att stifta bekantskap med grannländernas konst och kultur. Ofta möjliggörs dessa ökade kontakter genom stipendier eller blygsamma anslag från olika kulturfonder eller från staten. Det har ofta hänt att arrangörerna — det kan ha varit en ideell förening — tagit upp en blygsam avgift för att täcka kostnaderna för lokalen. Sedermera har vederbörande arrangör uppvaktats av en offentlig myndighet här i landet och blivit krävd på artistskatt. Detta har skapat mycket stora olägenheter.

Vi uttalar som motionärer förhoppningen att man skall genomföra en praxis som gör det möjligt för t. ex. länsstyrelserna att ge befrielse från avgiften när det är fråga om gästbesök från grannländerna av den art och omfattning som jag nyss nämnde. Vi tycker att bestämmelserna i förordningen är föräldrade och inte står i samklang med t. ex. strävandena till ökat nordiskt samarbete.

Herr talman! Jag har inget yrkande för dagen.

Vidare yttrades ej.

Utskottets hemställan bifölls.

Försäljningen av rusdrycker

Föredrogs bevillningsutskottets betänkande nr 42, i anledning av väckta motioner beträffande försäljningen av rusdrycker.

Till bevillningsutskottet hade hänvisats följande inom riksdagen väckta, av utskottet till behandling i ett sammanhang upptagna motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 207 av herr *Erik Filip Petersson* och II: 258 av herr *Hamrin* i Jönköping *m. fl.*;

2) de likalydande motionerna I: 213 av herr *Wanhainen m. fl.* och II: 261 av fru *Holmqvist m. fl.*;

3) de likalydande motionerna I: 216 av herr *Åkesson m. fl.* och II: 255 av herr *Börjesson* i Falköping *m. fl.*, vari hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhänga om skyndsamt prövning och förslag angående registrering av spritköpen med målsättningen att skärpa kontrollen över missbrukare och yrkeslangare i enlighet med vad i motionerna anförts;

4) de likalydande motionerna I: 576 av herr *Hedlund m. fl.* och II: 691 av herr *Enskog m. fl.*, vari hemställts, att riksdagen måtte besluta

a) att försöksverksamhet i nykterhetsvårdande och brottsförebyggande syfte finge anordnas i Västerås,

b) att Nya systemaktiebolaget lämnade sin distriktsförvaltning i Västmanlands län möjlighet att i Västerås effektuera försöksverksamheten i enlighet med i motionerna närmare angivna riktlinjer, samt

c) att, såvitt på Nya systemaktiebolaget ankomme, försöksverksamheten vidmakthölls intill dess andra direktiv lämnades av kontrollstyrelsen i dess egenskap av tillsynsmyndighet på rusdrycksförsäljningens område; samt

5) motionen II: 82 av herr *Dickson*, vari hemställts, »att riksdagen måtte besluta att hos Kungl. Maj:t hemställa om sådan åtgärd, att det renade bränn-

vinet försöksvis och tills vidare upphör att tillverkas och saluföras».

Utskottet hemställde,

att följande motioner, nämligen

1) de likalydande motionerna I: 207 av herr Erik Filip Petersson och II: 258 av herr Hamrin i Jönköping m. fl. om höjning av åldersgränsen vid utskänkning av rusdrycker,

2) de likalydande motionerna I: 213 av herr Wanhainen m. fl. och II: 261 av fru Holmqvist m. fl. angående inrättandet av utminuteringsställen för rusdrycker,

3) de likalydande motionerna I: 216 av herr Åkesson m. fl. och II: 255 av herr Börjesson i Falköping m. fl. om registrering av spritköp,

4) de likalydande motionerna I: 576 av herr Hedlund m. fl. och II: 691 av herr Enskog m. fl. om viss försöksverksamhet i nykterhetsvårdande och brottsförebyggande syfte, ävensom

5) motionen II: 82 av herr Dickson om åtgärder för att försöksvis bringa tillverkning och saluförande av renat brännvin att upphöra,

icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits

I) av herrar *Sundin*, *Vigelsbo* och *Eriksson* i Bäckmora, vilka ansett att utskottet under 3) bort hemställa,

att riksdagen i anledning av de likalydande motionerna I: 216 av herr Åkesson m. fl. och II: 255 av herr Börjesson i Falköping m. fl. måtte uttala sig för försöksverksamhet med allmän registrering av spritköp, samt

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla att ifrågavarande motioner överlämnades till utredningen för översyn av alkohol- och nykterhetspolitiken för beaktande i enlighet med vad i reservationen anförts;

II) av herrar *Lundström*, *Erik Filip Petersson*, *Gustafson* i Göteborg och *Enskog*, vilka ansett,

dels att visst avsnitt av utskottets

Försäljningen av rusdrycker

betänkande bort ha annan, i reservationen angiven lydelse,

dels att utskottet under 4) bort hemställa,

att riksdagen med bifall till de likalydande motionerna I: 576 av herr Hedlund m. fl. och II: 691 av herr Enskog m. fl. måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära att viss försöksverksamhet i nykterhetsvårdande och brottsförebyggande syfte igångsattes i enlighet med de riktlinjer som angåves i motionerna och att verksamheten skedde parallellt och i samförstånd med utredningen för översyn av alkohol- och nykterhetspolitiken;

III) av herr *Vigelsbo*, vilken ansett att utskottet under 4) bort hemställa,

att riksdagen i anledning av innehållet i de likalydande motionerna I: 576 av herr Hedlund m. fl. och II: 691 av herr Enskog m. fl. måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära att viss försöksverksamhet i nykterhetsvårdande och brottsförebyggande syfte igångsattes i enlighet med de riktlinjer som angåves i motionerna och att verksamheten skedde parallellt och i samförstånd med utredningen för översyn av alkohol- och nykterhetspolitiken.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr ENSKOG (fp):

Herr talman! I detta bevillningsutskottets betänkande behandlas ett flertal motioner, som i första hand berör olika bestämmelser i rusdrycksförsäljningsförordningen. I reservationerna II och III till utskottsbetänkandet har fem av ledamöterna yrkat bifall till de likalydande motionerna I: 576 och II: 691. I dessa motioner har föreslagits, att försöksverksamhet i nykterhetsvårdande och brottsförebyggande syfte skall anordnas i Västerås, varvid Nya Systemaktiebolaget skall medverka med en viss registrering.

Bakgrunden till motionerna är det speciellt bland de yngre åldersgrup-

Försäljningen av rusdrycker

perna tilltagande missbruket av alkohol; statistiken visar att antalet fylleriförseelser i åldersgrupperna 15—17 år ökat avsevärt. År 1954 hade vi 3 fylleriförseelser per 1 000 invånare i denna åldersgrupp; i fjol hade antalet stigit till 10, alltså mer än en tredubbling under dessa tre år. Mellan åren 1954 och 1957 fördubblades antalet förseelser — det steg från 3,0 till 6,0. Denna ökning berodde väl delvis på att motboken slopades den 1 oktober 1955. År 1958 var antalet förseelser 6,3. De följande åren steg antalet till 7,1—8,4—9,3 och 9,6. År 1963 sjönk siffran till 9,0 — den minskningen berodde väl på konflikten vid Spritcentralen. Under fjolåret steg antalet till 10,0 per 1 000 invånare. Totalt för samtliga åldersgrupper har antalet förseelser under denna period ökat från 7,8 till 13,3 per 1 000 invånare. Ökningen av antalet fylleriförseelser i de yngsta åldersgrupperna har alltså gått betydligt snabbare än i övriga grupper.

Vi motionärer har med denna skrämmande utveckling som bakgrund föreslagit att vissa registrerande åtgärder på försök skall vidtas vid Nya Systemaktiebolagets affärer i Västerås för att utröna om det är möjligt att komma till rätta med framför allt langning och missbrukares rusdrycksanskaffning. Avsikten är inte att förhindra inköp, utan att i de fall då tveksamhet föreligger registrera inköpen. Materialet skall sedan överlämnas till nykterhetsnämnden för bearbetning i samarbete med socialförvaltningen, polismyndigheten och rådgivande nämnden.

Utskottet uttalar i betänkandet att den nyligen tillsatta utredningen för översyn av alkohol- och nykterhetspolitiken kommer att behandla alla de spörsmål som är av betydelse för nykterhetspolitiken. Utskottet säger också att »försöksverksamhet och delreformer visserligen bör kunna förekomma under pågående utredning, men detta bör i så fall ske i samförstånd med eller på förslag

av utredningen. Självfallet bör riksdagen inte under utredningens gång besluta om separata lösningar av de nykterhetspolitiska problemen och därigenom begränsa utredningens möjligheter till en förutsättningslös bedömning.»

Gentemot detta hävdar vi reservanter liksom allmänna beredningsutskottet gjorde i sitt betänkande nr 34, vilket behandlades och bifölls av värriksdagen i år, att utredningen inte bör utgöra hinder för försöksverksamhet och delreformer under utredningsarbetets gång.

Vi finner det angeläget, att försöksverksamhet i nykterhetsvårdande och brottsförebyggande syfte verkställs parallellt och i samförstånd med pågående utredning. Härigenom får utredningen säkrare underlag för sina bedömningar.

För egen del anser jag att den nya nykterhetsutredningen bör skaffa erfarenhet genom praktiska prov, innan den lägger fram något förslag. Om 1944 års nykterhetskommitté handlat på det sättet skulle vi säkerligen ha sluppit en del av de delreformer som följt på 1954 års reform. Vi har ju fått ändringar åren 1957, 1959, 1960, 1961, 1963 och även i år. Och nu är vi framme vid en ny utredning.

Tyvärre tillåter inte nykterhetstillståndet, allra helst med hänsyn till den av mig tidigare redovisade försämringen av nykterhetstillståndet bland ungdomen, att man gör några alltför djärva försök med fri försäljning. Man kan inte heller — det är min uppfattning — införa långtgående restriktioner. Man får i det avseendet säkerligen begränsa sig till sådana personer som omnämns i 18—20 §§ i nu gällande rusdrycksförsäljningsförordning. Det är en registrering av just dessa personer som avses i de motioner som väckts av samtliga riksdagsmän i Västmanlands län. Om en försöksverksamhet får utföras i Västerås, skulle vissa jämförelser kunna göras med tidigare gjorda undersökningar i Västerås. Stadens myndigheter av olika slag, polismyndigheten, nykterhetsnämnden och

rådgivande nämnden i länet har samtliga uttalat sig för en sådan verksamhet. Den personal som skulle medverka vid försöksverksamheten är också mycket intresserad.

Herr talman! Jag har svårt att förstå hur ett riksdagsbeslut om bifall till motionerna skulle begränsa utredningens möjligheter till en förutsättningslös bedömning. Jag yrkar bifall till reservation nr II.

Herr ERIKSSON i Bäckmora (cp):

Herr talman! Vi brukar ibland skildra vårt land som en välfärdsstat, och det saknas nog inte fog för en sådan bedömning. På många områden av samhällslivet kan vi konstatera hur framstegsarbetet fortsätter och förbättras. Men den vackra fasaden har också en baksida som ger en dyster och oroande bild av vårt samhälle. Jag tänker då på alkoholproblemet.

Alkoholproblemet är ingen ny företeelse i vårt samhälle, det har alltid varit något av mänsklighetens gissel. Vad som emellertid i dag gör det problemet allt allvarligare är det tilltagande ungdomsfylleriet och i samband därmed den ökade ungdomsbrottsligheten. Denna tendens blir allt tydligare, och samhället tycks inte förfoga över några effektiva motåtgärder.

För min egen del — och jag tror att den åsikten delas av många — ser jag alkoholproblemet, sådant det tar sig uttryck i ökat spritmissbruk, ungdomsfylleri och brottslighet, som ett av de stora olösta sociala problemen i vårt samhälle. Situationen blev inte bättre av riksdagens beslut att tillåta tillverkning och försäljning av mellanöl i vårt land. Statistiken visar nu en total uppgång i ölkonsumtionen på cirka 25 procent. Det synes vara framför allt hos ungdomen som mellanölet har rönt den starkaste efterfrågan.

Dagen D den 1 oktober blev också något av en öldag i skolorna. Från skilda platser i vårt land har det berättats hur

Försäljningen av rusdrycker

skolungdomen faktiskt stod i kö för att få sig en »pava» mellanöl. I det sammanhanget kommer jag tillbaka till den uppfattning jag tillät mig att framföra från denna talarstol i samband med att vi diskuterade mellanölet, nämligen att tillverkning och försäljning av mellanöl inte kan vara någon åtgärd i syfte att förbättra nykterhetstillståndet. Närmast rör det sig väl här i stället om ett bryggerinäringens intresse.

De alltmer utbredda alkoholvanorna i de lägre åldersgrupperna är av så allvarlig art att snara åtgärder enligt min mening är påkallade. I det föreliggande betänkandet har bevillningsutskottet haft att behandla ett antal motioner i nykterhetsvårdande och brottsförebyggande syfte, vilka dock inte funnit något större gensvar hos utskottsmajoriteten. Det har därför blivit nödvändigt att följa upp motionerna med reservationer. I reservation I som jag närmast talar för har vi från centerhåll velat stödja motionsyrkanden om en allmän registrering av spritinköpen. Enligt centerpartiets och motionärernas mening bör en sådan registrering kunna få en avsevärd nykterhetspolitisk effekt. Vidare skulle man kunna få till stånd en bättre kontroll över den yrkesmässiga langningen och effektivare kunna motverka otillåtna överlåtelser som nu i stor utsträckning sker just till ungdomen.

Erfarenheterna från utlandet, där man redan har infört denna registrering, är såvitt vi kunnat finna enbart goda. Varför då inte också pröva detta registreringssystem i vårt eget land?

Utskottsmajoriteten har emellertid inte velat biträda motionärernas yrkanden utan nöjt sig med att hänvisa till den nyligen tillsatta nykterhetspolitiska utredningen. Vi reser anser emellertid att det vore ett allmänt intresse att motionerna överlämnades till utredningen för beaktande. Eftersom utredningen sannolikt behöver lång tid på sig för att utföra sitt arbete vore det av vär-

Försäljningen av rusdrycker

de, inte minst för utredarna själva, att snarast och samtidigt med att utredningen pågår försöksvis pröva en registrering. En sådan åtgärd skulle också mycket väl sammanfalla med allmänna beredningsutskottets synpunkter i frågan. Allmänna beredningsutskottet har framhållit att den av riksdagen begärda utredningen för översyn av alkohol- och nykterhetspolitiken inte utgör något hinder för försöksverksamhet och delreformer under utredningsarbetets gång. Vi bedömer langningen vara ett sådant samhällsont att åtgärder från samhällets sida snarast bör vidtas för att motverka de allvarliga tendenser som nu visar sig. I det sammanhanget ser vi registreringsförfarandet som ett väsentligt samhällsvapen.

Herr talman! Jag ber därför att med dessa ord få yrka bifall till reservation I av herr Sundin m. fl.

I detta anförande instämde herrar *Börjesson* i Falköping (cp) och *Westberg* (fp).

Herr ENGKVIST (s):

Herr talman! Det är kanske rätt naturligt att många är oroade av alkoholkonsumtionens utveckling och de svårigheter på olika sätt som denna konsumtion medför. Mot denna bakgrund får man väl se de förslag till åtgärder som vi nu behandlar enligt bevillningsutskottets betänkande nr 42.

Vid en bedömning av dessa förslag bör man emellertid komma ihåg att Kungl. Maj:t nu på riksdagens begäran tillsatt en nykterhetspolitisk utredning som förutsättningslöst skall utreda alla de problem som är av betydelse för utformningen av alkohol- och nykterhetspolitiken i vårt land. Att vi nu fått till stånd denna utredning har för bevillningsutskottets majoritet varit motive- ringen för att avstyrka de i detta sammanhang framlagda motionerna.

Herr Engskog och även herr Eriksson i Bäckmora åberopade nyss i sina anföranden att allmänna beredningsutskot-

tet i sitt utlåtande med begäran om utredning av nykterhetspolitiken även framhållit den meningen att en utredning inte skulle få hindra försöksverksamhet och delreformer under arbetets gång. Det är riktigt. Bevillningsutskottets majoritet har emellertid ansett att riksdagen i denna situation, när utredningen nyss har tillsatts och knappast ens hunnit påbörja sitt arbete, inte skall ge särskilda anvisningar för viss del av utredningsarbetet.

Utskottet har emellertid också i betänkandet sagt att det finns all anledning förvänta att samtliga de frågor som nu aktualiserats i de behandlade motionerna kommer att prövas av den nykterhetspolitiska utredningen. Vi är således i sak praktiskt taget överens. Det är bara så att utskottets majoritet inte anser det lämpligt att göra särskilda beställningar i den situation där vi befinner oss med en nyss påbörjad utredning. Utskottsmajoriteten framhåller i stället: »Självfallet bör riksdagen inte under utredningens gång besluta om separata lösningar av de nykterhetspolitiska problemen och därigenom begränsa utredningens möjligheter till en förutsättningslös bedömning.»

Samtidigt säger bevillningsutskottets majoritet också, och det har tidigare anförts här, att »försöksverksamhet och delreformer visserligen bör kunna förekomma under pågående utredning, men detta bör i så fall i huvudsak ske i samförstånd med eller på förslag av utredningen». Detta är en princip och en ordning som vi tidigare brukat tillämpa.

Herr talman! På dessa grunder och med denna korta motivering ber jag att få yrka bifall till bevillningsutskottets hemställan.

Herr MAGNUSSON i Borås (h):

Herr talman! Jag kan till alla delar instämma i det anförande som hållits av herr Engkvist och samtidigt instämma i hans yrkande om bifall till utskot-

tets hemställan. Jag vill bara erinra om att vi, som företräder majoriteten inom bevillningsutskottet, är mycket väl medvetna om att nykterhetsläget i dag inte är tillfredsställande. I utskottets betänkande har vi också sagt detta. Men vi kan naturligtvis inte utan närmare utredning säga, om de motionsuppslag som här föreligger innebär de ur nykterhets-synpunkt bästa åtgärderna. Sedan Kungl. Maj:t nu tillsatt en nykterhets-utredning, som fått mycket vida perspektiv för att ta upp hela detta problem, är det därför, som herr Engkvist framhåller, naturligt att man först låter denna utredning lägga fram sitt förslag innan riksdagen föregriper några delbeslut. Jag har sålunda, herr talman, inget annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Herr ERIKSSON i Bäckmora (cp) kort genmäle:

Herr talman! Både herr Engkvist och herr Magnusson i Borås har sagt att det skulle vara att föregripa denna utredning, om riksdagen nu i skrivelse pekade på vissa åtgärder som den skulle önska genomförda på försök under den tid som denna utredning pågår. Detta kan ingalunda vara att föregripa utredningen, allra minst som allmänna beredningsutskottet i sitt utlåtande just har påpekat möjligheten av att vidta delreformer och bedriva viss försöks-verksamhet under den tid som den tillsatta utredningen arbetar. Även i utredningsdirektiven har statsrådet pekat på möjligheten av delreformer och försöksverksamhet.

Eftersom vi redan nu kan utgå ifrån att denna utredning kommer att ta ganska lång tid på sig för att klarlägga detta mycket viktiga samhällsproblem, tror jag att vi under den tiden inte helt kan avstå ifrån att gå till angrepp mot de allvarliga tendenser till langning och överlåtelse av sprit, framför allt till ungdom, som sker i vårt samhälle i dag. Vi reservanter har velat påpeka detta och

Försäljningen av rusdrycker

framhåller såsom angeläget att motionerna överlämnas till utredning för beaktande.

Herr ENSKOG (fp) kort genmäle:

Herr talman! Utöver vad herr Eriksson i Bäckmora nu framförde och i vilket jag instämmer skulle jag vilja fråga herr Engkvist, om han tror att utredningen hos Nya Systemaktiebolaget kan beställa ett sådant prov som vi vill ha genomfört. Tror herr Engkvist att det verkligen blir genomfört, om utredningen beställer ett sådant?

Herr ENKQVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Den fråga som herr Enskog ställde till mig kan jag inte besvara. Det är alldeles omöjligt. Jag kan inte företräda Nya Systemaktiebolaget i något avseende. Jag vill emellertid betona att det i utredningen finns företrädare för Nya Systemaktiebolaget, och jag har aldrig funnit att detta skulle vara främmande för tankegångar som syftar till att få en god ordning när det gäller nykterhetspolitiken. Det är vad jag kan säga på den punkten.

I övrigt ber jag framför allt till herr Eriksson i Bäckmora få säga att det ändå föreligger en viss skillnad mellan detta fall och andra. När en utredning tillsatts och knappast hunnit påbörja sitt arbete, kan man inte från riksdagen komma med en beställning på att utredningen direkt skall syssla med en viss fråga. Eftersom en utredning med ambition med största sannolikhet kommer att gå igenom alla de offentliga uttalanden som finns i frågan för att närmare redovisa dem, anser jag detta vara tillräckligt. Vi bör inte i strid mot all gängse praxis göra en direkt beställning.

Herr ERIKSSON i Bäckmora (cp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Engkvist tycks vara fullt tillfredsställd med att vi har fått en utredning till stånd som skall

Försäljningen av rusdrycker

ta sig an problemen. Att så sker kan också jag hälsa med tillfredsställelse. Men jag finner det dessutom på sitt sätt beklagligt att herr Engkvist kan företräda en sådan uppfattning som han gör i denna fråga att han inte ens kan biträda en viss försöksverksamhet i nykterhetsfrämjande syfte. Jag har svårt att förstå hur herr Engkvist med sin framskjutna ställning i exempelvis nykterhetsrörelsen så helt och fullt kan nonchalera langningens problem. Där har vi dock en av orsakerna till det ökade ungdomsfylleriet. Varifrån får ungdomen eljest sprit? Herr Engkvist avfärdar nu registreringen som en tänkbar möjlighet att komma åt langarna, och då gör han det utan att sätta något annat i dess ställe, trots de förhållanden vi har i dag. Vad vill då herr Engkvist göra? Att vi fått en utredning har han redan framhållit, men det utgör inget skäl varför vi inte också skulle få en försöksverksamhet i förebyggande syfte på detta område. Som jag tidigare sagt behöver en utredning ha lång tid på sig, men under den långa väntetiden kan vi ändå inte sitta med armarna i kors och vänta på att något skall hända. Jag trodde att herr Engkvist allra minst skulle vilja tillhöra dessa.

Herr ENKVIST (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill säga till min gode vän herr Eriksson i Bäckmora att vi inte är så långt ifrån varandra i vår uppfattning. Det gäller här den rent praktiska utformningen av hur man skall gå till väga, den arbetsmetodik det här är fråga om.

När det gäller nykterhetsrörelsens ställning till exempelvis registreringen tror jag att betydligt fler inom nykterhetsrörelsen är inne på min linje. Detta är emellertid bedömningsfrågor. Utredningen skall få arbeta förutsättningslöst, och vi hoppas väl båda att det skall bli ett resultat med förslag, som verkligen kan ge det innehåll åt nyk-

terhetspolitiken som utvecklingen påfordrar, och som inte minst tar sikte på nödvändiga förebyggande åtgärder för att bryta de allt mer avancerade alkoholvanorna bland en ökande del av vår ungdom.

Herr PERSSON i Heden (cp):

Herr talman! Jag förmodar att det i sak inte finns någon ledamot som sätter i tvivelsmål det faktum att den nuvarande alkohollagstiftningen ej har lyckats bemästra den illojala spritförsäljningen. Jag tänker närmast på langningen, som pågår med oroväckande styrka.

Det är nu mer än tio år sedan motboken avskaffades här i landet. Det fanns på den tiden de som hade den uppfattningen att om bara motboken avskaffades så skulle alkoholmissbruket och därmed följande förhållanden bortfalla. Langning och smuggling skulle i huvudsak upphöra. Visserligen förutskickades en övergångstid med ökat fylleri, men snart skulle en minskning av alkoholförsäljningen ske, och därmed också av de följder som spritmissbruket för med sig. Så uttrycktes det ungefär, och så var uppfattningen då.

Nu skriver bevillningsutskottet i sitt betänkande nr 42 bland annat: »Att en så genomgripande åtgärd som 1954 års nykterhetsreform fått vissa följder, som inte kunde förutses vid tidpunkten för beslutet därom, är enligt utskottets mening inte förvånansvärt.» Men, herr talman, utskottet har, såvitt jag kan förstå, inte med ett enda ord redovisat den utveckling som skett efter motbokens avskaffande.

Jag är medveten om att någon ökning av spritinköpen bland de skotsamma alkoholbrukarna inte ägt rum. Det har snarare kanske skett en minskning, men det är ju heller inte något problem med denna kategori människor. Problemet gäller främst dem som enligt alkohollagstiftningen inte har inköpsrättigheter, alltså ungdom under 21 år och

sådana som på grund av förseelser — spritmissbruk och liknande — blivit avstängda. Det är denna kategori som utgör dagens bekymmer. Här har sannoligen ingen förbättring skett. Den tillgängliga statistiken över brott mot rusdrycksförsäljningsförordningen visar en ständigt stegrad tendens. 1954 hade vi 707 registrerade fall, 1955 789, och sedan har det skett en ständig och kraftig ökning av antalet sådana brott. Sälunda registrerades 1959 1 317, 1962 2 327 och 1964 2 600 brott mot rusdrycksförsäljningsförordningen.

Det är också att märka att endast ett fåtal brott uppdragas och beivras. Langarnas verksamhet fortsätter i ökad utsträckning. Så länge en praktiskt taget okontrollerad spritförsäljning sker, så länge kommer också denna langning att fortsätta. Langarna har i allmänhet inga svårigheter att komma åt sprit. De har fri inköpsrätt, och i regel är det sådana människor, som inte har några förseelser när det gäller alkoholmissbruk. De aktar sig för detta. De ser det hela rent affärsmässigt. De har därför lätt att komma åt veckans lager genom att gå från det ena försäljningsstället till det andra.

Vi kan aldrig komma åt dessa individer om vi inte inför ett registreringstvång på alla spritinköp. Man kan fråga sig varför det skall vara så oerhört svårt i vårt land, att åtminstone på försök prova systemet med registrering. Låt mig poängtera att det inte rör sig om någon ransonering av inköpen, utan det gäller endast registrering av dessa. Härigenom kunde man vinna att dessa langare, som går från den ena systembutik till den andra, kunde kontrolleras beträffande inköpens storlek. Man finge då undersöka huruvida inköpen skett i lojalt syfte eller inte, och på så vis kunde man få fast langarna.

Erfarenheterna av registrering — som tidigare sagts i debatten — är utomlands övervägande goda. Systemet med registrering, som bland annat tillämpas i Finland, är enbart positivt.

Försäljningen av rusdrycker

Det finns andra länder i detta nu som har nödgats införa ransonering av spritinköp.

Många av vårt lands socialvårdare, speciellt de som har nykterhetsvård till uppgift, vädjar om åtgärder för att dämpa den fruktansvärda langning som pågår. Hur många ungdomar som blivit offer för alkoholen genom langarnas framfart är svårt att säga, men den oerhörda ökningen av sådana som omhändertagits för fylleriförseelser och liknande brott talar ett tydligt språk här om. En ändring till det bättre måste åstadkommas och det med det snaraste.

Finansministern har visserligen tillsatt en kommitté för översyn av alkohol- och nykterhetspolitiken och en försöksverksamhet skulle väl vara ett värdefullt komplement till utredningen. Jag är ytterst förvånad över att herr Engkvist går emot en sådan försöksverksamhet. Herr Engkvist borde väl ändå ha erfarenheter av vad som händer och sker på sprithanteringens område. Det är förvånansvärt att han — i egenskap av förutvarande godtemplarchef — kan gå emot ett försök som odiskutabelt kommer att leda till ett bättre förhållande. Vi vet ju hur långsamt utredningskvarnarna mal. Innan den pågående utredningen är klar har säkerligen oerhört mycket hänt av allvarlig karaktär. Det föreslagna försöket innebär utan tvekan inget ingripande i utredningens direktiv. För övrigt har väl riksdagen tidigare trots pågående utredningar fattat beslut i frågor som varit ganska omfattande.

Det i motionerna I: 216 och II: 255 föreslagna försöket med registrering av spritinköp torde utan tvivel vara ett verksamt led i kampen mot den illojala spritförsäljningen.

Herr talman! Jag hade inte tänkt yttra mig i denna debatt. Jag är nämligen inte motionär och jag har inte heller deltagit i utskottsarbetet. Men då jag från olika delar av landet sett förhållanden som oroar och som ledamot av en rådgivande nämnd för utskänkings-

Försäljningen av rusdrycker

ärenden sett utvecklingen anser jag att här måste vidtas åtgärder och det omedelbart. Därför, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den till utskotts- betänkandet fogade reservationen nr I av herrar Sundin m. fl.

Herr förste vice talmannen övertog ledningen av förhandlingarna.

Fru HOLMQVIST (s):

Herr talman! I bevillningsutskottets föreliggande betänkande nr 42 behandlas ett knippe motioner som har det gemensamt att de berör olika bestämmelser i rusdrycksförsäljningsförordningen. Enligt betänkandet är samtliga motioner dikterade av oro för den nykterhetspolitiska utvecklingen, med undantag för motionerna I: 213 och II: 261. Jag har inte tillfrågat mina medmotionärer om den saken. Detta motionspar rör inte den nykterhetspolitiska frågan. Vi har inte i princip vänt oss mot den nedläggning av systembutiker som sker utan endast påpekat att dessa nedläggningar medfört försämrad service för den berörda kundkretsen.

För att i någon mån uppväga den försämrade service som nedläggningen av systembutiker på landsbygden otvivelaktigt innebär skapas möjlighet till rekvisitionsköp på orten. Sådana köp får ett löjets skimmer över sig när de som i ett fall görs genom samhällets enda sybehörsaffär. Enligt uppgift har valet skett med hänsyn till att övriga affärsinnehavare annars riskerade ej önskvärd konkurrens om kunderna. I samband med rekvisitionen kan kunderna kanske känna sig skyldiga att inhandla varor som tillhandahålls i affären. Jag vet inte om det är så, men jag föreställer mig det.

Där rekvisitionsrätten överlåtes till en av flera affärsmän i samma bransch kan man befara att arrangemanget frestar till olaga handel eller får andra ej avsedda verkningar.

Genom rekvisitionsförfarandet påver-

kas inte valet av vara såsom vid inköp över disk, exempelvis från alkoholstarkare drycker till alkoholsvagare, genom den reklam som görs i systembutikerna.

Detta är ju tankegångar som den nyss tillsatta utredningen får pröva. Yrkandet i motionsparet I: 213 och II: 261 gäller uteslutande en enkel redaktionell ändring i rusdrycksförsäljningsförordningens 3 kap. 14 § för att denna skall få en sakligt riktigare lydelse.

Bevillningsutskottet håller med motionärerna om att bestämmelserna om inrättande av utminuteringsställen är föråldrade. Sådana får ej inrättas annat än i stad, köping eller municipalsamhälle med minst 5 000 invånare. Man kan fråga sig varför Hofors, Lycksele och Gällivare kommuner skall behöva begära dispens hos Kungl. Maj:t för att få inrätta utminuteringsställe, trots invånarantal på över 12 000, 16 000 och 27 000, medan för städer med betydligt lägre invånarantal denna fråga kan handläggas på länsplanet. Tilläggas kan att inget av de få kvarvarande municipalsamhällena har ett invånarantal som överstiger 5 000. Municipalsamhällena är ju som känt en speciell kommunbildning som kommer att försvinna.

Om en motion blir hänvisad till en redan arbetande utredning brukar motionärerna trösta sig med att frågan fallit framåt — ett vanligt uttryck i riksdagskretsar. I detta fall är det nog tyvärr så att den tillsatta utredningen har så stora uppgifter sig förelagda att den kommer att försena denna lilla detalj. Jag hoppas att den skall komma med större och mera genomgripande förslag.

Det enklaste vore att lagtexten gjordes tidsenlig. Jag tror inte att riksdagen har något emot det.

Herr talman! Jag finner ett särskilt yrkande vara utsiktslöst.

Herr DICKSON (h):

Herr talman! Jag har under årens lopp fått en viss erfarenhet av bevill-

Försäljningen av rusdrycker

ningsutskottets onekligen skickliga sätt att i formuleringar slingra sig förbi tvånget att vidta en drastisk åtgärd. Nu har utskottet avstyrkt de motioner som föreligger om vissa uppmjukningar, vissa utredningar och åtminstone en drastisk åtgärd för att förbättra situationen på alkoholfronten. Utskottet finner, för allt i världen, förhållandena »utgöra ett mycket oroande inslag» men »anser det inte styrkt, att de av motionärerna förordade åtgärderna skulle vara de lämpligaste». Vad är nu detta för nonsens? Om en utredning påstår något, är det därmed styrkt att det är bättre? Att något är styrkt borde väl innebära att det är bevisat att om man gör så och så, kommer det och det att inträffa. Varenda människa i denna kammare vet emellertid att vad människor tar sig till i olika situationer och under nya omständigheter kan ingen hundra procentigt säkert veta.

Flera motionärer, däribland jag själv, har under många år pekat på det renade brännvinet såsom den största olyckan i dessa sammanhang. Ingen har någonsin vederlagt detta påstående, men bevillningsutskottet har alltid krånglat sig ifrån att göra någonting. Det rullar därför vidare med alla de olyckor som nu inträffar på grund av alkoholen.

Jag skall inte fördjupa mig häri. Många av kammarens ledamöter när sig just nu i restaurangen. Det är inget ont i det, men jag kan inte härifrån övertala dem genom argument. Jag skall därför inskränka mig till att yrka att motionen II:82 återremitteras till bevillningsutskottet för åtgärder. Skulle detta inte vinna kammarens bifall — och jag har mina onda aningar om den saken — kommer jag att rösta för reservationen II. Jag kan inte finna att den i klämman skiljer sig från reservationen III trots att jag sökt och sökt. Om kammaren såsom en nödfallsåtgärd skulle välja att gå på den senare linjen ber jag kammarens ledamöter att un-

der den experimenttid som förutsättes dagligen följa serien av förluster i människoliv, olyckor i hem och samhälle, brott och försämrade samhällsanda över huvud taget, som kunde ha undvikits om kammaren haft tillräcklig handlingskraft för att vidta en drastisk åtgärd.

Att det skulle vara en sådan olycka att ta bort det renade brännvinet kan jag inte förstå. Vi förbjuder många saker, och jag har i likhet med många andra som yrkat parallella åtgärder förutsatt att det endast skulle gälla under en experimenttid.

Med detta, herr talman, och med en försäkran att jag kommer att begära rösträkning som vanligt ber jag än en gång att få understryka mina båda yrkanden: återremiss av motionen II:82, alternativt bifall till reservationen II.

Herr CARLSSON i Västerås (s):

Herr talman! Jag vill med några ord beröra vad bevillningsutskottet i sitt utlåtande nr 42 anfört angående motionerna I: 576 och II: 691. Samtliga riksdagsledamöter i Västmanlands län står som undertecknare av detta motionspar, vilket syftar till att i Västerås på försök införa en särskild form av kontroll vid försäljning av sprit, detta som en försöksverksamhet i nykterhetsvårdande och brottsförebyggande syfte. Motionerna är ett resultat av synnerligen omfattande utredningar och undersökningar som den rådgivande nämnden i Västmanlands län företagit. Den har därvid haft flera överläggningar med nykterhetsvårdande myndigheter i vårt län och i Västerås stad. Alla berörda instanser i vårt län är överens om att de i motionerna föreslagna åtgärderna bör få prövas på försök i Västerås och eventuellt i länet som helhet.

Det måste vara en angelägenhet av största betydelse att komma till rätta med de förhållanden som nu är rådande och som ger mindre nogräknade män-

Försäljningen av rusdrycker

niskor möjligheter att praktiskt taget utan kontroll överlämna och »långsprit till alkoholskadade medborgare och även till ungdom i mycket låg ålder. Då fylleriförseelserna av ungdomar mellan 15 och 17 år för vårt lands vidkommande uppgår till flera tusentals fall per år är det tydligen på tiden att samhället vidtar åtgärder så att det i någon mån kan kontrolleras varifrån ungdomen får spriten och att de som gör sig skyldiga till lagöverträdelser i större utsträckning stoppas med lagens hjälp.

Jag kan inte underlåta att uttala mitt beklagande över att även denna motion har drabbats av samma öde som flertalet andra motioner som kommer på riksdagens bord. Utskottsmajoritetens avstyrkande under hänvisning till pågående utredning är naturligtvis ett bekvämt sätt att avvisa motionen. Men i detta fall är det enligt min uppfattning något av en dubbelbottnad motivering som utskottet anger i sitt avslagsyrkande. Utskottet säger: »Bevillningsutskottet vill som sin mening uttala, att försöksverksamhet och delreformer visserligen bör kunna förekomma under pågående utredning, men detta bör i så fall i huvudsak ske i samförstånd med eller på förslag av utredningen.» Detta är väl ändå egendomligt. Vi har egentligen inte begärt annat i vår motion än att få en utredning i samförstånd med utredningen och att vår motion måtte behandlas i en sådan anda.

Med anledning av de förslag som vår motion upptar och med hänsyn till de stora förhoppningar som stora grupper i vårt län ställer på att vår motion skall bifallas, finner jag skäl att rösta för reservation II vid utskottets utlåtande, och jag ber följaktligen att få yrka bifall till denna reservation.

I detta anförande instämde herr *Vigelsbo* (cp).

Härmed var överläggningen slutad.

Det av herr Dickson under överläggningen framställda yrkandet om återremiss av motionen II: 82

Herr förste vice talmannen gav propositioner på bifall till eller avslag å nämnda yrkande; och fann herr förste vice talmannen den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Antby begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren avslår yrkandet om återförvisande till bevillningsutskottet av den i motionen II: 82 av herr Dickson upptagna frågan, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit nämnda yrkande.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Dickson begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 161 ja och 23 nej, varjämte 24 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså avslagit yrkandet om återremiss av motionen II: 82.

Mom. 1 och 2

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. 3

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen I); och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara

med övervägande ja besvarad. Herr Eriksson i Bäckmora begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i mom. 3) i utskottets betänkande nr 42, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen I) av herr Sundin m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Eriksson i Bäckmora begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 138 ja och 46 nej, varjämte 23 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 4

Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen II); och fann herr förste vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Enskog begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller bevillningsutskottets hemställan i mom. 4) i utskottets betänkande nr 42, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Försäljningen av rusdrycker

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen II) av herr Lundström m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr förste vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Enskog begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 122 ja och 75 nej, varjämte 11 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. 5

Utskottets hemställan bifölls.

§ 16

Föredrogs och lades till handlingarna bevillningsutskottets betänkande nr 45, i anledning av riksdagens år 1964 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverket m. m., såvitt berättelsen hänvisats till bevillningsutskottet.

§ 17

Föredrogs vart efter annat första lagutskottets utlåtanden:

nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av atomansvarighetslagen den 3 juni 1960 (nr 246), samt

nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om erkännande och verkställighet av vissa utländska domar och beslut angående underhåll till barn, m. m.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 18

Gudstjänst och korum i militärtjänst

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 63, i anledning av väckta motioner om gudstjänst och korum i militärtjänst.

Andra lagutskottet hade till behandling förehått två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 53 i första kammaren av herr *Lars Larsson m. fl.* samt nr 63 i andra kammaren av herr *Björk* i Göteborg *m. fl.*

I motionerna, vilka var likalydande, hade yrkats, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om sådan ändring i 1960 års tjänstereglemente för krigsmakten att gudstjänst eller korum ej må förekomma i tjänsten».

Utskottet hemställde,

1) att riksdagen i anledning av förevarande motioner, I: 53 och II: 63, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t såsom sin mening giva till känna vad utskottet anförde; samt

2) att motionerna, i den mån de icke kunde anses besvarade genom vad utskottet ovan hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

I utskottets yttrande anfördes bl. a. följande:

Enligt utskottets mening finns det tillfällen då gudstjänst eller korum förekommer i sådant samband med militärtjänsten att det framstår som naturligt att all personal deltar däri. Att införa förbud för anordnande av sådan i tjänsten ingående förrättning finner utskottet därför inte motiverat. Emellertid bör med hänsyn till principen om religionsfrihet understrykas, att deltagande i gudstjänst eller korum i största utsträckning bör vara frivilligt och sålunda inte utgöra ett obligatoriskt tjänsteåliggande. Det är av vikt att förrättningens frivilliga karaktär alltid tydligt klargöres för de värnpliktiga.

Utskottets uttalanden synes böra bringas till Kungl. Maj:ts kännedom.

Reservationer hade avgivits

I. av fru *Hamrin-Thorell*, herrar *Lundberg* och *Odhe*, fröken *Sandell* samt herr *Ullsten*, vilka ansett,

a) att ovan intagna avsnitt i utskottets yttrande bort ersättas med text av följande lydelse:

»Utskottet delar motionärernas uppfattning att det inte är förenligt med en individualistisk syn på religionen och religionsfriheten att människor kommanderas till gudstjänster eller andaktsstunder. Därför bör sådana förrättningar inte heller ingå i den militära tjänsten. Detta betyder inte att utskottet förnekar den enskildes behov av religiös utövning även under den tid han fullgör uppgifter inom försvaret. Men enligt utskottets uppfattning bör detta behov tillgodoses helt utanför tjänsten. Endast då kan de religiösa förrättningarna i egentlig mening sägas vara frivilliga.

Enligt nuvarande bestämmelser för korum m. m. är dessa obligatoriska men med rätt för den som av samvetsskäl inte önskar delta att få fullgöra annan tjänst. Utskottet betvivlar inte möjligheterna att för personalen tydligt klargöra detta. Men frivillighetens innebörd när det gäller religiös utövning bör enligt utskottet inte vara begränsad till rätten att under vissa betingelser få avstå. Frivilligheten bör bestå i friheten att utan krav på särskilt tillstånd själv få välja om man vill delta. Utskottet vill härvid helt instämma i motionärernas formulering: 'Det obehag som en begäran om befrielse kan tänkas innebära, torde i de flesta fall väga tyngre än känslan att tvångsvis utsättas för religiös påverkan i viss riktning.'

Om korum och andra religiösa förrättningar helt utesluts från tjänstetid är det emellertid enligt utskottets mening angeläget att reella möjligheter ges att anordna sådana förrättningar under fritid. Vilka krav på materiellt och annat bistånd som därvid bör ställas till förfogande bör det ankomma på behörig myndighet inom högsta försvarsledningen att närmare utreda. Arbetet härmed kan enligt utskottets mening lämpligen

ske i anslutning till den översyn av korumbestämmelserna m. m. som f. n. övervägs inom försvarsdepartementet. Även frågan om militär personals användande i vissa officiella ceremonier där religiösa inslag förekommer bör närmare regleras i samband med en sådan översyn.»;

b) att utskottet bort hemställa,

att riksdagen med bifall till förevärande motioner, I: 53 och II: 63, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om sådan ändring i 1960 års tjänstereglamente för krigsmakten att gudstjänst eller korum ej finge förekomma i tjänsten;

II. av herr *Lars Larsson*, utan angivet yrkande.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr **LUNDBERG** (s):

Herr talman! Låt mig först och främst konstatera att den fråga, som vi i dag skall söka lösa på ett vettigt sätt, icke gäller något som helst ställningstagande för eller emot de religiösa värdena. Debatten om den saken klarades av i samband med dissenterlagkommitténs redovisning och religionslagstiftningen 1951 samt skolreformen 1962. Vid dessa tillfällen fastslog vi religionsundervisningens neutrala karaktär, den enskildes rätt att fritt utgestalta sin livsåskådning, statens skyldighet att lämna allsidig information om olika åskådningar, toleransen mot oliktankande, rätten till fritt utbyte av tankar under ömsesidig respekt, friheten från obehörigt miljöförtryck och aggressivitet samt kravet på att staten eller det allmänna skall förhålla sig neutral i livsåskådningsfrågor och garantera den enskildes rätt till en fri utformning av sin livsåskådning.

Frågan om religionsfriheten har diskuterats i olika sammanhang. Det beslut riksdagen därvid har fattat innebär egentligen ett understrykande av vad som säges i regeringsformens § 16, där det bl. a. heter att Konungen bör

Gudstjänst och korum i militärtjänst

»ingens samvete tvinga eller tvinga låta, utan skydda var och en vid en fri utövning av sin religion, så vitt han därigenom icke störer samhällets lugn eller allmän förargelse åstadkommer».

Däremot gäller dagens ärende en mycket viktig principiell sak, nämligen frågan om de mänskliga fri- och rättigheterna, som helt naturligt bör vara den centrala punkten i den här diskussionen.

Under dessa förhållanden är det märkligt att trots vad som sagts om religionsfriheten föreskrives ändå i 1960 års tjänstereglamente för krigsmakten att deltagande under tjänstetid i gudstjänst eller korum är obligatoriskt för i förband ingående meniga jämte erforderligt befäl samt den personal i övrigt som har uppgifter i samband med förrättningen. När gudstjänst eller korum anordnas under större, för förband gemensam högtid, får även annan personal beordras delta i förrättningen. Befrielse från deltagande skall meddelas den som anmäler att han på grund av sin inställning i religiösa frågor inte önskar delta, dock under förutsättning att han inte erfordras för bestämd uppgift i samband med förrättningen. Befriad personal bör sysselsättas i annan verksamhet, om möjligt inom något av personalvårdens övriga områden.

Detta är ett ganska märkligt aktstycke, ty det synes mig inte stå i någon som helst överensstämmelse med svensk grundlag, med religionsfriheten eller med de människans rättigheter som uttryckes i FN:s allmänna förklaring av 1948.

Gandhi höll 1922 ett försvarstal, innan han blev dömd till sex års fängelse, i vilket han bl. a. sade: »Min offentliga verksamhet började 1893 i Sydafrika under en upprörd tid. Min första beröring med de brittiska myndigheterna i detta land var föga lycklig. Jag upptäckte att jag som människa och indier icke hade några rättigheter. Jag fann, närmare bestämt, att jag icke hade någ-

Gudstjänst och korum i militärtjänst

ra rättigheter som människa, därför att jag var indier.»

Man har skäl att ställa frågan om de militära myndigheterna betraktar till militärtjänst inkallade meniga eller befäl som tillhörande samma rättslösa klass som Gandhi tillhörde. Och är det försvarbart att den ungdom som vi alla måste lita till, inte minst ur försvarssynpunkt, inte skall ha de mänskliga rättigheter som gäller för andra under den tid inkallelsen varar? Jag anser det vara oförsvarbart av ett demokratiskt samhälle att bemöta sin ungdom på det sättet. Är det verkligen möjligt att militär ceremoni och sedvänja kan sätta grundlag och religionsfrihet åt sidan?

Man kan också ställa frågan om de militära myndigheterna vid tillämpningen av bestämmelserna har calvinismens brutala femtonhundratalsdoktrin som riktmärke: att kyrkan och militären är som två svärd i en skida.

Varje gång som frågan om religionsfriheten tagits upp till debatt har det skett på grund av vissa händelser i det svenska samhällslivet. Adolf Hedin påtalade i Dagens Nyheter 1888 i en artikel om församlingsfriheten att »Sant är visserligen, att Sverige trots sextonde paragrafens vackra löfte, att Konungen skall 'ingens samvete tvinga eller tvinga låta, utan skydda hvar och en vid en fri utöfning af sin religion', intill de sista årtiondena upprätthållit ett statskyrkotvång, som gjorde oss till föremål för harm och medömkan i andra länder. Ej mer än 30 år har nu förflutit sedan den lag upphäfdes (år 1858), enligt hvilken en person, som på en söndag inför 13 män och 20 kvinnor läst några stycken ur bibeln samt 'Fader vår,' dömdes till 66 rdr 32 sk. bko böter utom 3 rdr 16 sk. för sabbatsbrott, eller vid bristande tillgång 28 dygns vatten och bröd.»

Förvisso har svensk frikyrkorörelse hårt fått pröva på den bristande respekten för religionsfriheten, och man har

där fått göra stora och hårda offer innan man vunnit gehör för sin tro.

Jag vill också erinra om att i en interpellation i denna kammare den 20 januari i år refereras att värnpliktiga trots grundlagen dömts till dagsböter om 10 dagar å 40 kronor därför att de inte i Krigsmans erinran ville inlägga sådant som skulle ha inneburit att de gjort våld på sin uppfattning och sina samveten.

Man kan därför säga att religionsfriheten icke har respekterats av de militära myndigheterna, och det finns anledning att i dag framhålla att tros- och religionsfriheten ingår i de mänskliga rättigheter, som även skall komma den ungdom till del som är inkallad i militärtjänst.

Det innebär en oerhörd makt och ett stort ansvar att kommendera svensk ungdom under en tid som förefaller mig vara mycket känslig. Varje kränkning av ungdomens rätt till fri religionsutövning eller till annan uppfattning känns som en kränkning av heliga rättigheter. Det är också självklart att den som är inkallad till militärtjänst bör ha rätt att känna sig som en fullgod medborgare och få religions- och trosfriheten respekterad på samma sätt som andra medborgare i samhället.

Även om man i det militära i äldre tid ansåg att ungdomen skulle fostras mera till robotar, måste man väl ändå säga att det i dagens situation och med dagens ungdom är olämpligt även ur försvarets synpunkt att fortsätta med denna uppfattning. Det religiösa livet är bäst betjänt av att staten icke anger en viss normaliserad bekännelse i religiösa frågor. Statens intresse måste begränsas till att meddela verklig kunskap i religiösa spörsmål. Det gäller att ge en solid och bärande kunskap i religiösa företeelser utan att kränka någon enskilds samvete. Staten skall alltså se till att dess medborgare får goda kunskaper om de kulturella företeelserna inom dess sfär. Dit kan staten gå, men

den skall icke gå längre, ty då gör man intrång på medborgarnas fundamentala rätt att tänka fritt och tro fritt, en rätt som måste upprätthållas.

Det är beklagligt att det skall vara nödvändigt att i dag ånyo upprepa denna gamla regel. Det hade varit önskvärt att andra lagutskottet oavsett personlig inställning till religiösa och andra ting, som är privatsaker och inte hör till den fråga som nu skall diskuteras, hade kunnat enas i denna principiellt viktiga grundläggande fråga. Tyvärr har en sådan enighet inte kunnat ernås, och därför har vi reserveranter tvingats avge ett eget utlåtande med yrkande om bifall till den i ärendet väckta motionen.

Det är angeläget att vi uppmärksammar att Kungl. Maj:t, såsom redovisats på sid. 3 i utskottsutlåtandet, har sagt att man skulle utforma ett förslag som skulle innebära att intrång på religionsfrihetens område inte skedde. Men det förefaller som om utskottet har tagit bort denna regel, eftersom det i stort sett har stannat vid status quo, bibehållande av nuvarande förhållanden, trots att ett lagutskott borde känna respekt för de mänskliga fri- och rättigheterna, för de beslut som riksdagen har fattat och även för den grundlag, som vi så småningom högtidligt kommer att få lov att ändra på vissa punkter men som ännu gäller och som har gällt sedan början av 1800-talet.

I vår reservation understryker vi också motionärernas uppfattning att gällande bestämmelser i tjänstereglementet för krigsmakten inte står i överensstämmelse med religionsfrihetens grundprincip och att den personliga integriteten i religiösa ting även skall gälla för dem som fullgör militärtjänst.

Utskottsmajoriteten kan naturligtvis säga att enligt nuvarande bestämmelser är korum m. m. obligatoriskt men med rätt för dem som av samvetsskäl inte önskar delta att fullgöra annan tjänst. Vi reserveranter vill dock kraftigt understryka att frivilligheten i fråga om reli-

Gudstjänst och korum i militärtjänst

gionsutövning innebär en rätt för den enskilde och att denna rätt inte skall begränsas genom att man bara under vissa betingelser kan avstå från deltagande. Vi kan även säga att frivilligheten i denna fråga kan sättas i tvivelsmål. Alla som gör militärtjänst vet vad det kan innebära att motivera så känsliga frågor som religiös uppfattning eller en avvikande uppfattning i det militära. Därför anser vi att även en i militärtjänst inkallad skall ha samma rätt som andra att företräda sin uppfattning.

Vi har också sagt, att om man nu slopar korum och andra religiösa förordningar, så skall de religiösa ha möjligheter att utöva religiös verksamhet och att hålla religiösa sammankomster på fritid. Vi hyser givetvis också uppfattningen att samma rätt skall gälla för andra frivilliga organisationer.

Reservationen I innebär bifall till de i ärendet väckta likalydande motionerna och därmed en rekommendation till Kungl. Maj:t att militär personal inte i tjänsten skall kunna kommenderas att delta i korum eller gudstjänst och att religionsfrihetens och grundlagens principer skall gälla även inom det militära. Jag vill än en gång understryka att detta är en viktig principiell fråga, kring vilken kammarens ledamöter enigt borde kunna sluta upp. — Jag yrkar, herr talman, bifall till reservationen I.

Herr **BJÖRK** i Göteborg (s):

Herr talman! Den fråga som kammaren nu har att ta ställning till uppfattas väl inte av alla som en av riksdagens största, men att döma av första kammarens debatt i ärendet räknas den till dem som väcker störst intresse.

Det gäller, som redan har framhållits, ett problem av principiell betydelse — närmare bestämt ett problem om tillämpningen av en princip rörande vilken nästan alla är ense. Principen innebär, som det heter i det socialdemokratiska partiprogrammet, att all religionsutövning skall ske på frivilligheten

Gudstjänst och korum i militärtjänst

grund. Jag läste i Dagens Nyheter för någon vecka sedan, att man kunde vänta sig en rejäl religionsdebatt i samband med riksdagens behandling av motionerna om korum. Jag kan nu inte riktigt förstå vad det skulle finnas för anledning att diskutera religiösa problem i detta sammanhang. Det är inte fråga om huruvida man är för eller mot den kristna religionen, inte heller om man är för eller mot kristen förkunnelse. Vad saken gäller är att unga och även medelålders människor i militärtjänst inte skall tvingas deltaga i en viss typ av förkunnelse och religionsutövning, även om de skulle föredra ett helt annat slag av förkunnelse eller ingen förkunnelse alls.

Det har framgått av första kammarens debatt och omröstning, att det finns också djupt religiösa ledamöter av riksdagen som är motståndare till den nuvarande ordningen, inte minst därför att de finner kombinationen mellan övning i vapnens bruk och religionsutövning smaklös och utmanande. Motionen kan betraktas som ett led i strävandena att röja upp bland institutioner och förhållanden som bygger på en gången tids tänkesätt och som har överlevt sig själva. Bevisbördan ligger på dem som önskar bevara korum i nuvarande former, inte på dem som begär en ändring.

Det har i sak ingen betydelse om flertalet av de närmast berörda skulle ställa sig mer eller mindre likgiltiga till detta avsteg från principen om frivillig religionsutövning. Det räcker om en minoritet finner sig utsatt för en obehörig och omotiverad frihetskränkning. Flertalet av oss har fullt klart för sig att man måste acceptera tvång i samband med den militära utbildningen. Men de uppväxande generationerna lär inte i längden acceptera ett sådant tvång, om det inte kan förnuftsmässigt motiveras. Någon sådan förnuftsmässig motivering existerar inte när det gäller tvång till korum.

Det är inte bara de värnpliktiga som berörs av denna fråga — även den fast anställda personalen har sina intressen i saken. I samband med att motionen väcktes skrev Svensk underbefälstidning på ledarplats att korumdeltagandet numera visserligen inte är något större problem för den anställda personalen. Därefter heter det emellertid i ledaren: »Men företeelsen lämnar oss ingen ro, helt enkelt därför att den på ett område och i ett avseende där sakliga motiv inte rimligen kan anföras gör den militära tjänsten olik likartad civil verksamhet. Parallellen med skolornas morgonsamling håller inte och under sådana omständigheter är det särskilda militära gudstjänstfirandet något alldeles speciellt, som knappast kan innehålla något positivt utan bara medverkar till att göra den militära tjänsten särpräglad och i största allmänhet underlig. Sådant skall bort tycker vi.»

Detta ansåg alltså Försvarsväsendets underbefäl förbunds tidning.

Det finns väl ingen anledning förneka att utskottsmajoritetens utlåtande av sina författare varit avsett som ett framsteg i den riktning som motionärerna har önskat, även om tolkningen av det måste bli i hög grad beroende på de bruksanvisningar som utskottsmajoritetens talesmän kan komma att ge. Om utskottet i sin helhet hade samlats kring ett utlåtande som klart markerat principen om frivillighet men antytt möjligheten av vissa undantag, hade väl motionärerna knappast funnit det lönt att ställa något särskilt yrkande, även om vi ville gå ett stycke längre. Men nu föreligger en reservation som närmare ansluter sig till motionen, och vid ett studium av de alternativa skrivningarna måste jag konstatera att reservationen är överlägsen i fråga om logisk klarhet och konsekvens.

Huvudprincipen, att deltagande i gudstjänst och andaktsstunder skall vara fullt frivilligt för de värnpliktiga och för övrig personal, kan man visserligen

läsa ut ur båda skrivningarna. Men det finns otydligheter i majoritetens skrivning som kan föranleda tolkningstvisiter, vilket inte minst har demonstrerats under första kammarens debatt. Majoriteten lägger vikt vid att det kan förekomma undantagsfall, där kommendering av trupp till deltagande i gudstjänstinslag framstår som naturlig med hänsyn till den militära tjänstgöringens speciella karaktär. Personligen kan jag nu inte betrakta det som en stor fråga.

Om man såsom en eftergift till tradition och konvention till exempel vill lägga in en bön eller psalmsång i programmet för Regementets dag, är väl detta i och för sig ett måttligt avsteg från principen om religionsfrihet. Men å andra sidan kan jag inte finna det särskilt angeläget att bevara sådana traditionella inslag ens i detta sammanhang. I stort sett tror jag att det är fråga om ett skenproblem, som utskottsmajoriteten försökt göra till ett kardinalproblem.

Om man till nöds medger vissa undantag från huvudprincipen, är det ändå angeläget att karaktären av dessa undantag preciseras. Detta har inte skett i utskottsmajoritetens skrivning. Reservanternas skrivning gör däremot rent hus med all tvångskommendering till religionsutövning i egentlig mening. Man tycks om jag har förstått saken rätt antyda möjligheten till specialbestämmelser i samband med militär personals användande i vissa officiella ceremonier, där religiösa inslag förekommer.

I båda fallen är det alltså fråga om en opinionsyttring från riksdagens sida, och försvarsdepartementet får väl sedan pröva vilka praktiska problem som kan uppkomma vid detaljutformningen av bestämmelserna i ärendet.

Utskottsmajoritetens skrivning har väl i och för sig varit tänkt som en opinionsyttring i positiv riktning, även om man när man lyssnat till en del talare som stött majoritetens uppfattning

Gudstjänst och korum i militärtjänst

frågat sig hur positivt inställda de egentligen är. Reservationens skrivning är mera entydig och skapar mindre risk för missförstånd.

Jag ber därför att få yrka bifall till reservation I.

I detta anförande instämde herr *Martinsson* (s).

Herr RINGABY (h):

Herr talman! Religionsutövningssamband med vapnens bruk är smaklöst och fränstötande, sade herr Björk. Jag skulle vilja ställa frågan: Varför det?

När det utrikespolitiska läget skärps känner väl ändå de arma människor, som utan egen förskyllan har satts att värna våra gränser, ett behov av samling vilken kan ge styrka och hjälp i en svår stund, och därvidlag har religionen enligt min uppfattning en stor mission att fylla.

Jag skall inte vidare bemöta herr Björk, och jag skall självfallet heller inte ge mig in på herr Lundbergs mycket yviga historik i denna fråga — frihetskämpen Gandhi har faktiskt ingenting med detta problem att göra. I denna fråga har varken politisk eller religiös uppfattning påverkat utskottets ledamöter. Meningarna har gått starkt isär och delat två av partierna i två olika läger.

Många har kanske ännu i dag en gammal och dammig bild av militärkorum i minnet, med en stackars framkommenderad värnpliktig som osäkert och stapplande förkunnade texten. Kanske finns också i minnesbilden en arg officer, som helt enkelt avbröt vederbörande och utpekade någon annan, bättre skickad, att fortsätta förkunnelsen. På så sätt kunde en andaktsstund för i världen förvandlas till ett spektakel. Men så går det inte till i dag, ärade kammarledamöter.

Kravet på att avskaffa militära korum borde enligt mitt förmenande ha ställts för flera decennier sedan. I dag har det mindre aktualitet, eftersom vi

Gudstjänst och korum i militärtjänst

nu befinner oss i en helt annan situation.

För det första förekommer korum mycket sällan, och de gånger vi har korum sätts de in i ett sammanhang där det anses helt naturligt att ha en andaktsstund. För det andra är det nu för tiden oftast präster och pastorer som leder andaktsstunderna. För det tredje har det utvecklats ett stort inslag av frivillighet i de militära andaktsstunderna.

Jag skall dock gärna understryka att även utskottsmajoriteten trots det sistnämnda förhållandet anser, att nuvarande ordning har något för stark karaktär av obligatorium för att rimma med den religionsfrihet, som vi alla ansluter oss till. Därför har vi också försökt öka frivilligheten i samband med militära gudstjänster. Det är detta som är huvudinnebörden i utskottsmajoritetens skrivning. Det skall talas om för de värnpliktiga att det råder full frihet i detta avseende.

Men reservanterna går så långt i sina frihetskav, att de vill avskaffa obligatoriekaraktern genom att helt och hållet avskaffa korum i samband med militär tjänst under tjänstetid. På så sätt, herr Björk, blir det väl inte mycket kvar av friheten. Det är ett effektivt sätt, ett alexanderhugg i den gordiska knuten, men det är inte särskilt elegant och inte särskilt liberalt att lösa frågan på detta vis.

Det verkligt besvärliga i detta sammanhang är att dra upp rågångar mellan tjänst och fritid i den militära tjänstgöringen. Utskottsmajoriteten har tyckt det vara att bruka större våld än nöden kräver att, såsom motionärerna och reservanterna vill, helt enkelt förbjuda korum under tjänstetiden.

Vi har ställt frågan hur detta kommer att verka vid mera långvariga förbandsövningar eller under beredskap, när det är tjänst praktiskt taget dygnet runt. Vi anser inte att kravet på religionsfrihet tillgodoses genom att värn-

pliktiga som verkligen känner ett behov av andaktsstunder under exempelvis en lång beredskapstjänst förhindras att anordna sådana.

Frågan har också ställts om militär personal skall avlägsna sig när en andaktsstund hålls på platser, dit de har kommenderats i andra sammanhang, t. ex. vid högtidligheterna på Svenska flaggans dag. Kommer korum över huvud taget att få hållas i det sammanhanget om reservationen bifalls? På den frågan måste svaret tyvärr bli nej.

Herr talman! Jag skall inte orda mer i denna sak; det är många talare anmälda. Jag vill sluta med att påpeka vad som står i utskottsutlåtandet på sidan 3. Därav framgår att frågan är under utredning och att man avser att inte på något sätt göra intrång på religionsfrihetens område. Jag tror inte, herr talman, att man vinner något på att förbjuda korum i tjänsten. Unga svenska pojkar tar säkert inte skada av att i samband med militärtjänst frivilligt få komplettera sin militära och fysiska träning med en andlig uppräckning.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag tror att herr Ringaby har missförstått hela denna sak. Han talar om de religiösa frågorna. Vad det gäller här i dag är att vi skall se till att även militären respekterar principen om religionsfrihet för alla människor i detta land. Något annat gäller det inte. De värnpliktiga som vill hålla andakt vill, föreställer jag mig, inte bli kommenderade till det, de vill inte bli kommenderade att stå i givakt eller enskild ställning medan någon läser upp en bön eller vad det nu månde vara. Jag trodde att religion var något som de religiösa höll i helgd och att de ville utöva den under former som anstår de varmt religiösa, ty det finns människor som är det.

Vi har i reservationen angivit att vi

förutsätter att man skall ställa lokaler till förfogande för utövande av såväl religiös verksamhet som andra former av fritidsverksamhet. Detta är en principfråga, och vad det gäller nu är respekt för de principer, som riksdagen godtagit.

Herr GÖRANSSON (s):

Herr talman! Det är tydligt att denna fråga har väckt starka känslor, och stora kanoner har dragit in för att försvara sina åsikter och påverka frågans utgång. Jag har för min del inte några personliga konflikter med min själ, eftersom jag inte tillhör vare sig statskyrkan eller något annat religiöst samfund. Jag upplever därför denna fråga som en detalj i det tvång som hela militarismen innebär.

Vi som här i dag skall ta ställning till denna fråga har säkert olika uppfattningar om vilken betydelse korum och andra religiösa förrättningar har i det militära, bl. a. beroende på att sedvänjorna växlar från regemente till regemente och från tid till annan; som förhållandena var för 40 år sedan är de inte i dag.

För att ge frågan dess rätta proportioner tror jag att man till att börja med bör ställa sig frågan: Hur ofta förekommer korum eller gudstjänst i det militära? Jag har försökt att göra mig underkunnig om det och funnit att det givetvis kan skifta från förband till förband men som regel förekommer korum eller gudstjänst tre till fem gånger under en normal tjänstgöringsperiod. Men detta innebär inte att de värnpliktiga kommenderas till korum tre till fem gånger. Dessa korum eller gudstjänster bör nämligen enligt min mening delas upp i två grupper. I den ena gruppen ingår kortare korum som hålls i samband med traditionella högtider såsom Svenska flaggans dag, varvid man sjunger en psalm och kanske läser en bön. Sådana korta korum förekommer en à två gånger om året. I den andra

Gudstjänst och korum i militärtjänst

gruppen ingår de korum som hålls två à tre gånger om året då kompaniet, regementet eller ett visst förband så önskar.

Man kan fråga sig: Är det någon större skillnad mellan reservanternas, motionärernas och utskottsmajoritetens förslag? Jag tycker inte att det är det.

Motionärerna och reservanterna anser att det inte bör få förekomma någon form av religionsutövning under tjänstetid. Utskottsmajoriteten anser att det nuvarande reglementet inte tar tillbörlig hänsyn till det krav på religionsfrihet som vi så gärna vill tillämpa på olika områden. Utskottsmajoriteten förordar därför, även om det kanske inte klart framgår av texten — det skall jag villigt erkänna — att sådana korum där tjänsteutövandet bara består i att man läser en bön och sjunger en psalm skall vara helt frivilliga och att värnpliktiga utan motivering skall slippa att delta om de så önskar. De kan — för att uttrycka saken enkelt — i stället gå och dricka en kopp kaffe på marketenteriet eller ta en promenad i skogen.

Om grupper av värnpliktiga på ett kompani eller regemente vill ha någon form av religionsutövning, så bör de beredas tillfälle härtill — vare sig det sker på tjänstetid eller fritid — men de som inte vill vara med slipper det. Man bör alltså inte kunna kommenderas till en sådan förrättning.

Som exempel på de traditionella högtider då korum kan förekomma och då obligatorisk närvaro kan vara önskvärd, nämnde jag Svenska flaggans dag. Låt mig ta även ett annat exempel. Tyvärr inträffar det ibland — speciellt vid flygflottiljerna — olyckor med dödlig utgång. Enligt reservanternas skrivning skulle en regementschef eller en kompanichef, såvitt jag förstår, inte ha rättighet att anordna en minnesstund för dem som förolyckats. Det är beträffande de religiösa inslagen vid sådana tillfällen som utskottsmajoriteten och reservanterna har olika uppfattning. Ma-

Gudstjänst och korum i militärtjänst

joriteten anser att det vid t. ex. en minnesstund skall få förekomma religiösa inslag. Vi anser inte att man kan för enkla frågan så som reservanterna gör; vid en minnesstund för förolyckade kamrater finns det inte så många alternativ till de religiösa inslagen.

Hela det militära systemet bygger på en hel del disciplinärt tvång. Det förekommer i militärtjänsten åligganden, vilkas fullgörande strider mot ens personliga åsikter. Bland annat har de värnpliktiga att lära sig en omänsklig hantering, som helt strider mot vad deras samvete bjuder. Militärtjänsten är ett nödvändigt ont, och i Sveriges riksdag har år efter år framhållits, att så länge människorna på jorden inte kan leva i fred med varandra måste vi ha en viss beredskap och lära oss att utföra handlingar som strider mot vårt samvete.

Jag betraktar inte ett religiöst inslag i vissa förrättningar som de värnpliktiga kommenderas till som ett större tvång än t. ex. om jag som republikan tvingas att delta i en parad för någon kunglig person. Jag ser frågan helt enkelt på det sättet, att så länge vi har en militär organisation måste det förekomma tvång.

Detta problem berör för övrigt inte bara de värnpliktiga utan även den fast anställda personalen, t. ex. musiker. Inte heller för dessa kan man införa möjligheter till befrielse från vissa delar av tjänsten. En medlem av en musikår får ena gången spela konsertmusik i matsalen och en annan gång spela en psalm vid någon högtid. I sådana fall är det inte möjligt att tillgodose de krav som religionsfriheten ställer, utan vi måste konstatera att deltagande i dessa förrättningar är någonting som tjänsten kräver.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan. Jag gör det främst av den anledningen, att det inte föreligger någon väsentlig skillnad mellan utskottsmajoritetens och reser-

vanternas uppfattning. Utskottsmajoriteten vill till skillnad från reservanterna inte förbjuda religiösa inslag i vissa förrättningar, men vi anser att deltagande i sådana förrättningar i största möjliga utsträckning bör göras frivilligt.

Reservanterna skriver: »Om korum och andra religiösa förrättningar helt utesluts från tjänstetid är det emellertid enligt utskottets mening angeläget att reella möjligheter ges att anordna sådana förrättningar under fritid. Vilka krav på materiellt och annat bistånd som därvid bör ställas till förfogande bör det ankomma på behörig myndighet inom högsta försvarsledningen att närmare utreda.»

Jag anser att man med en sådan skrivning tillmäter den religiösa fritidsverksamheten alltför stor betydelse. Jag kan inte acceptera att man skall ge större möjligheter till religiösa förrättningar än till övriga fritidsaktiviteter såsom gymnastik, handboll och annan idrott liksom naturligtvis till studiecirkel av olika slag. Nej, skall en upprustning på den personalvårdande sidan ske, bör en sådan äga rum på lika grunder utan någon prioritering av de religiösa förrättningarna.

Herr talman! Jag skulle kunna sluta där och bara tillägga att man efter herr Lundbergs senaste deklaration kan vara beredd på från hans sida, att man sjunger en psalm och läser en bön i samband med Regementets dag. Det anser han man kan underkasta sig. Jag hoppas att jag fattat honom rätt. Utskottsmajoriteten säger just att man i sådana fall kan underkasta sig en viss tjänsteplikt.

Herr BJÖRK i Göteborg (s) kort genmäle:

Herr talman! Det var verkligen intressant att höra herr Göransson angripa reservanterna därför att dessa vill tillmäta en religiös verksamhet alltför stor betydelse under militärtjänsten. Strax dessförinnan hade herr Ringaby försökt

ge sken av att det som reservanterna över huvud taget vill hindra de värnpliktiga under långvarig beredskapstjänst från är att i någon form ägna sig åt sina religiösa intressen. Jag tycker nog ändå att de två talesmännen för utskottsmajoriteten borde försöka komma överens om tolkningen.

Annars har jag ingen större lust att polemisera mot herr Göransson, särskilt som jag misstänker att han egentligen tycker rätt bra om reservationen och inte riktigt trivs med sin roll. Men jag tar fasta på vad han säger när han ger sin bruksanvisning för hur utskottsmajoritetens utlåtande skall läsas. Han vidgår där att den förklaring han ger inte klart framgår av skrivningen. Denna förklaring återfinnes ingalunda i herr Ringabys kommentar till utlåtandet. Slutsatsen härav blir just det som jag tidigare har sagt: utskottsmajoritetens skrivning är inte tillräckligt entydig. Den ger utrymme för tolkningstvister. Det är tryggast att rösta för reservationen — givetvis då läst på ett förnuftigt sätt utan de hårklyverier och konstruktioner av egenartade situationer, med vilka majoriteten försöker motivera sin hållning.

Herr FRIDOLFSSON i Stockholm (h):

Herr talman! Motionärerna med herr Björk som första namn har bl. a. anfört två skäl för korums avskaffande. Dels anser man att korum strider mot religionsfrihetens principer, dels anser man att korum utgör en tvångsbetonad vägledning i religiösa frågor. Motionärerna har försökt bevisa att så är fallet genom att hänvisa till 1960 års tjänstereglemente för krigsmakten, där det talas om att korum är obligatoriskt. Genom att hänvisa till detta reglemente anser man det vara styrkt att här föreligger tvångskommendering. Den i reglementet omnämnda möjligheten att erhålla befrielse avfärdar motionärerna som »täm-
ligen illusorisk».

Gudstjänst och korum i militärtjänst

Trots att en person kan slippa korum med endast en anmälan, trots att man inte behöver göra denna anmälan skriftligt och trots att vederbörande inte kan tänkas bli utsatt för några negativa reaktioner från sin kamratkrets anser motionärerna att korum ugör ett ingrepp i den personliga integriteten. För att få motionen verkligen underbyggd anför motionärerna det som troligt att — jag förmodar att man avser kamratkretsen — den person som begär befrielse från korum blir utsatt för obehag och därför drar sig för att begära befrielse.

Ja, det var en fullkomligt ny bild av militärlivet. Var och en som känner till det militära finner detta påpekande fullkomligt osannolikt. Antagandet att de personer som begär befrielse från korum skulle utsättas för obehag får betecknas som en verklighetsfrämmande konstruktion. Tvärtom är det väl så att den som bekänner kristen tro i detta sammanhang löper betydligt större risk att bli trakasserad än den som förnekar densamma. Men om det är som motionärerna tycks tro, är jag övertygad om att vederbörande som begär befrielse från korum är så pass karlar, att de står för sin övertygelse; det får ju andra göra.

Låt mig understryka att jag anser att motionärernas uppfattning att man inte skall påtvinga folk en mening är fullkomligt korrekt. Men här föreligger inte den situation som man betecknar som tvångsbetonad vägledning, eftersom var och en som av religiösa skäl inte vill vara med på korum kan vägra att delta. Man begår inte någon straffbar handling när man vägrar att vara med. Man kan anföra vilket religiöst skäl som helst. Säg gärna att man har en ateistisk livssyn och man blir befriad från att delta.

Jag hade inte tänkt nämna något om den stillsamma reflexion jag gjorde när jag läste motionen, men med anledning av herr Lundbergs anförande här måste jag göra det. Man kan inte undgå att fråga sig varför motionärerna reagerar

Gudstjänst och korum i militärtjänst

så kraftigt — enligt min mening fullständigt onödigt — i denna fråga som de betecknar som tvångskommendering. Man bör understryka att här föreligger ingen reservationsplikt. Svenska folket kallas för ett kristet folk, och då är det fullt naturligt att man alltjämt finner programpunkter och företeelser här och var i samhället som avspeglar denna be-kännelseform. När reservanterna vill slå vakt om religionsfriheten, som de anser vara mycket viktig — vilket jag också måste hålla med dem om — föreslår de att riksdagen måtte besluta att korum icke må förekomma i tjänsten. Ja, konsekvensen av detta blir med andra ord att en militär chef förbjudes att i ett visst läge i krig eller när det föreligger särskilda svårigheter anordna korum. Är det religionsfrihet? Jag vill gå så långt att jag vill påstå att det ligger mera tvång i reservationens skrivning än i utskottets.

Nej, herr Björk, de skäl ni i motionen anför för korums avskaffande är säkerligen inte annat än svepskäl. Motionen har av allt att döma kommit till av den anledningen att ni och edra meningsfränder är irriterade över att det fortfarande finns en programpunkt på det militära utbildningsschemat som har en kristen anstrykning. För bara tre decennier sedan hölls korum varje morgon utan möjlighet att få befrielse. Nu förekommer korum endast sporadiskt och endast vid de tillfällen när respektive militärchefer anordnar sådant. Med andra ord: en militär chef kan uraktlåta att hålla korum och begår därigenom inte något tjänstefel. Det går alltså åt rätt håll ur herr Björks synvinkel sett.

Det är välgörande att läsa utskotts-majoritetens skrivning, vilken bevisar att denna på ett mera vidsynt sätt bedömt frågan i dess helhet. Eftersom inte någon mot sin vilja kan tvingas delta i korum och eftersom korum på sin höjd berör den militära dagordningen någon eller några timmar per

år, måste jag tillstå att jag anser motionen vara helt onödigt.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! För att inget missförstånd skall råda vill jag bara påpeka för herr Göransson att jag uttryckligen sagt: Om korum och andra religiösa förrättningar helt utesluts från tjänstetid är det emellertid enligt utskottets mening angeläget att reella möjligheter ges att anordna sådana förrättningar under fritid.

Jag tillade även: Detta bör givetvis även gälla för andra ideella och frivilliga organisationer. Det borde herr Göransson ha uppmärksammat.

Jag har inte sagt att korum skall hållas på Regementets dag — det bör vara en frivillig sak.

Herr Fridolfsson i Stockholm har tydligen missförstått hela denna fråga. Han talar om tvång och om att bekänna en kristen tro m. m. Herr Fridolfssons uppfattning om religiös utövning och respekt för kristna värden torde vara ganska diffus. Om han nämligen över huvud taget skall ge sig in på religiösa resonemang borde herr Fridolfsson tänka igenom, huruvida det kan vara överensstämmande med den uppfattning som exempelvis frireligiösa församlingar har att militär personal skall kommenderas till korum.

När herr Fridolfsson säger att det inte föreligger något tvång i detta fall vill jag fråga honom: Står inte hela denna föreskrift om korum i direkt strid med den dissenterlagstiftning vi har? Står den inte i strid med den uppfattning vi har över huvud taget om de mänskliga fri- och rättigheterna? Om svaret blir ja kan han också se efter vad Sveriges grundlag säger. Han kommer då nog fram till att en sådan företrädare för frireligiös rörelse som Mosesson inte skulle ha förordat dissenterlagkommitténs förslag om han haft den uppfatt-

ning som herr Fridolfsson har. I grundlagen liksom i Parisdeklarationen av 1948 fastslås klart och tydligt principerna för religionsfrihet, trosfrihet m. m. i det svenska samhället.

Herr **FRIDOLFSSON** i Stockholm (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag ville i mitt förra anförande komma fram till att här icke föreligger något tvång. Man kan anförda vilka religiösa skäl som helst för att bli befriad och alltså föreligger inget tvång.

Att korum nu är obligatoriskt betyder att förbandet, kompaniet eller plutonen skall delta i detsamma. Men något obligatorium gäller inte för den enskilde medlemmen av truppen, utan denne kan bli helt befriad från att delta i korum.

Ordning och disciplin är ju ett utmärkande drag för det militära. Alla vi som har kännedom om detta vet att man i tid och otid måste anhålla om permission. Därför är det väl inte något anmärkningsvärt att man även i detta fall måste underkasta sig denna ordning. Men vad som verkligen bör observeras är att begäran om permission här icke kan eller får förvägras.

Man kan inte begära befrielse från annat övningspass. Själv har jag aldrig funnit någon större glädje i exercis 1, åtminstone inte när momentet ålning medelst hasning förekommit. Jag har vetat om att det är omöjligt att vinna gehör för en protest mot detta, och jag har otvivelaktigt fått en viss färdighet i övningsmomentet i fråga.

Jag anser det därför vara viktigt att vi är på det klara med att korum är den enda programpunkt på det militära schemat, från vilken man kan erhålla befrielse med den motiveringen att det icke står i överensstämmelse med ens egen tro och uppfattning.

Herr **RINGABY** (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Lundberg är helt

Gudstjänst och korum i militärtjänst

oförbätterlig. Utskottsmajoriteten vill ge de värnpliktiga fullständig frihet att slippa korum och fullständig frihet att anordna ett korum om de så önskar. Krångligare är det inte.

Herr **LUNDBERG** (s) kort genmäle:

Herr talman! Det var herr Fridolfsson som uppkallade mig när han jämförde ålning medelst hasning med religiösa värden. Jag tycker verkligen att det borde finnas någon respekt för de religiösa värdena och att man inte skall dra ned diskussionen på detta sätt.

Herr **FRIDOLFSSON** i Stockholm (h) kort genmäle:

Herr talman! Att snedvrیدا debatten på det sätt som herr Lundberg gör är rätt fantastiskt. Här har jag pekat på möjligheten att erhålla befrielse från att delta i korum med användandet av den motiveringen att det strider mot ens uppfattning. Jag drog en parallell med andra övningsmoment där man förvägras sådan befrielse och tog då som exempel exercis I. Jag har väl inte försökt att dra paralleller mellan exercis I och religion. Jag har bara bevisat att det finns inskrivet i tjänstereglementet att man beträffande korum skall ha rätt till befrielse. Var och en som inte vill vara med har rätt att utbli från korum.

Herr Lundberg har väl redan gått ur landsstormen, men om han tidigare hade försökt begära befrielse från exercis I, även om ålning medelst hasning hade ingått däri, och sagt: jag tror inte på detta, så har herr Lundberg ändå fått kravla där.

Herr **SJÖHOLM** (fp):

Herr talman! Jag lyssnade med stor tillfredsställelse till herr Björk i Göteborg som så värtaligt hävdade friheten. Men herr Björk må förlåta mig att jag osökt kom att tänka på vad herr Björk yttrade strax före jul förra året, när vi diskuterade frågan om skyddet för

Gudstjänst och korum i militärtjänst

den enskildes politiska integritet. Då argumenterade herr Björk också mycket värtaligt precis rakt emot vad han gör i dag. Det gällde tvångsanslutning till socialdemokratiska partiet av fackföreningsmedlemmar. Herr Björk är alltså för religiös frihet — och det är hederligt — men emot en obesuren politisk frihet. Det räcker tydligen inte här med den mångbesjungna reservationsrätten för att rädda friheten.

Jag är anhängare av både politisk och religiös frihet, och för mig räcker det alltså inte med reservationsrätt vare sig i det ena eller andra fallet. Det kan inte gärna vara en kristen tanke att man skall tvinga människor i trosfrågor. Det brukar sägas på kristet håll att sanningen skall göra människan fri, men det gäller tydligen inte om specifikt kristna sanningar. Man bör som bekant leva som man lär.

Självfallet respekterar jag varje människa som vill delta i en andaktsutövning av det slag som vi nu diskuterar och lika självfallet måste det finnas möjlighet härför, men det skall ske helt på frivillighetens grund. Allt tvång skall bort, och det är helt enkelt anledningen till att jag nu yrkar bifall till reservationen.

Herr BJÖRK i Göteborg (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Sjöholm har tyvärr nog inte riktigt uppfattat situationen. Vad motionärerna angriper är att värnpliktiga och militärt anställda tvingas att delta i en viss typ av religiös förkunnelse, i vissa religiösa kulthandlingar.

I diskussionen om kollektivanslutningen är det ju däremot ingalunda fråga om att några människor skulle tvingas att lyssna till socialdemokratisk förkunnelse eller delta i socialdemokratiska möten. Skillnaden är vidare att det i ena fallet är fråga om ett av staten utövat tvång. I det andra fallet tillhör herr Sjöholm dem som önskar stat-

lig inblandning i fria organisationers verksamhetsformer. Nog om detta!

Jag tycker att reservanterna har all anledning att känna den djupaste tacksamhet mot herr Fridolfsson för hans deltagande i denna debatt. Utskottsmajoritetens talesmän har bemödat sig om att visa att de är anhängare av full frivillighet. Herr Fridolfsson assisterar dem på det sättet att han säger att det i den nuvarande ordningen inte finns något tvång. Följaktligen yrkar han bifall till utskottsmajoritetens hemställan. Detta kan ändå hos misstänksamma själar framkalla den slutsatsen att vissa anhängare av utskottsmajoriteten med frivillighet i själva verket menar den nuvarande formen för tvång.

Herr SJÖHOLM (fp) kort genmäle:

Herr talman! Nej då, herr Björk i Göteborg, jag har inte missuppfattat detta. Det gäller en stor fråga, det gäller frihetsbegreppet. Det är långtifrån så, att jag önskar statsingripande i fria organisationers liv. Jag önskar att det skall vila på varje människas personliga övertygelse och frihet att avgöra både om han vill delta i religiös förkunnelse och om han vill bli medlem av ett politiskt parti. Här befinner sig socialdemokratiska partiet i ett dilemma som naturligtvis är litet obehagligt och svårt att komma ur.

Herr OSKARSON (h):

Herr talman! Som aktiv militär är jag kanske belastad i denna fråga enligt någras uppfattning, men jag dristar mig ändå att ta till orda.

Jag har under en relativt lång tjänstgöring haft tillfälle att under årens lopp delta i många korumförrättningar, och det har varit under — skulle jag vilja påstå — de mest skiftande förhållanden. Jag har varit med i trånga och mörka kompanikorridorerna tidigt på morgnarna, då man endast har varit halvvakna och sjungit »Din klara sol går åter upp», som man brukar sjunga

Gudstjänst och korum i militärtjänst

även om det är aldrig så mulet ute. Det andliga utbytet av dessa korumförrättningar har väl inte varit så stort, men jag har också varit med många gånger under högtidliga och anslående former, då ett korum har varit ett högtidligt och — skulle jag vilja säga — efterlängtat avbrott i en många gånger enformig och ganska långtråkig tjänstgöring. Liksom också — och det är kanske det väsentligaste — många gånger under beredskapstjänstgöring, då allvaret stått för dörren och då korum eller fältgudstjänst värderats och uppskattats av deltagarna. Jag tror att jag vågar säga — utan att göra mig skyldig till överdrift — att det har varit mycket efterlängtat av många.

Kriget, det som vi till syvende og sidst utbildar för i det militära, framstår väl för oss normala människor som vederstyggligt och avskyvärt, och hela vårt inre jag reser sig emot att man — som här tidigare sagts — för att nå ett mål eller lösa en uppgift skall behöva slå ihjäl sina medmänniskor.

Vi är väl innerst inne de största fredsvänner, tror jag mig kunna påstå. Jag har svårt att föreställa mig att det förhåller sig på något annat sätt. Ändå underkastar vi oss — åtminstone huvuddelen av de svenska männen — den utbildning, som erfordras för att, om så skulle behövas, möta en motståndare med vapen i hand och försvara oss. Det gör vi i medvetande om vilka värden vi har gemensamt och vad vi har att slå vakt om. Ansvarskänsla och plikt-känsla blir alltså den faktor som får bli bestämmande för vårt handlingssätt trots avskyn och motviljan mot kriget som sådant.

Att ett sådant ställningstagande inte görs utan både stora och allvarliga inre konflikter inom en normalt funtad människa är väl också alldeles självklart. Den militära utbildningen är ju i och för sig destruktiv, och om det är någons inom vår samhällsfunktion som behovet av själslig och andlig vård

framstår klart, är det inom den militära verksamheten. Denna uppfattning delas tydligen också av reservanterna, då det i sitt yrkande säger, att det enligt deras mening är »angeläget att reella möjligheter ges att anordna sådana förrättningar under fritid». På ett annat ställe säger de att detta behov bör »tillgodoses helt utanför tjänsten». Det är dessa båda uppfattningar som, efter vad jag förstår, är mycket svåra, för att inte säga omöjliga, att i praktiken för-ena.

Såsom utskottet framhåller finns det tillfällen då korum eller gudstjänst framstår som naturliga i sammanhanget. Det har nämnts Regementets dag, Krigsmans erinran och flera sådana. Jag skulle också vilja peka på andra tillfällen, då militära förband ingår som en del i ett större sammanhang. Det gäller många organisationer där det firas jubiléer, invigningshögtidligheter eller högtidligheter av annat slag och där militären bara utgör en del av det hela. Där är det inte den militära chefen som bestämmer programmet och om det skall vara någon form av gudstjänst eller korum. Det är den arrangerande organisationen eller också vederbörande myndighet. Ett fullföljande av reservanternas förslag »att gudstjänst eller korum ej bör förekomma i tjänsten» — så är yrkandet — skulle innebära att militära förband skulle vara uteslutna vid sådana tillfällen. Ätminstone måste den militära chefen i förväg förvissa sig om att någon andlig utövning inte förekommer i sammanhanget, ty i så fall måste han vägra medverkan.

Det görs ofta framställningar i detta hänseende från frivilliga organisationer och även från myndigheter, och jag tycker att det skulle vara tråkigt om man skulle ställa våra militära chefer i den situationen att de i sådana sammanhang måste vägra medverkan.

Herr Göransson har tidigare nämnt tillfällen, då det kanske framstår som ännu naturligare att man ordnar någon

Gudstjänst och korum i militärtjänst

form av minneshögtid. Jag tänker på alla olyckor vi tyvärr inte är förskönade ifrån. Då sägs det, att visst får man vid sådana tillfällen sjunga en psalm och läsa en bön. Men en psalm och en bön är korum och går man med på det går man in för frivillighet, och det är det jag också vill ansluta mig till.

Herr talman! Jag vill dra upp ett annat exempel, då konsekvensen av ett absolut förbud framstår som ännu allvarligare. Under fälttjänstövningar, förstärkt försvarsberedskap och om vi skulle tvingas att sätta vårt försvar på krigsfot finns det ingen fritid. Det är tjänst dygnet runt. Antingen jag äter, sover eller arbetar är jag i tjänst. Förbandet som sådant måste hela tiden vara gripbart — det har endast en lägre eller högre grad av beredskap. Jag förmodar att det inte är reservanternas avsikt att korum eller gudstjänst skall förbjudas under sådana förhållanden, då korum enligt all krigserfarenhet framstår som något mycket självklart. Korum behövs då, inte för att höja stridsmoralen — det tillhör en förgångens tid — utan helt enkelt därför att den enskilde i sådana stunder verkligen behöver all den hjälp han kan få för att över huvud taget kunna uthärda.

Enligt det tjänstgöringsreglemente som det här är fråga om kan den, som på grund av samvetsbetänkligheter inte önskar delta i gudstjänst, anmäla detta. Han skall då befrias från deltagande. Jag tycker detta är det enklast tänkbara förfaringsättet. Han behöver inte redovisa eller riskera att utsättas för förhör om vari hans samvetsbetänkligheter består. Jag har haft sådana fall — jag vill inte påstå att de varit många, ty de är inte ofta förekommande — men jag vet att några sådana förhör inte förekommer. Det enda vederbörande behöver göra är att säga till. Och trots den vördnad och högaktning som de värnpliktiga hyser för sitt befäl brukar det enligt min erfarenhet inte vålla dem några större besvär att begära permis-

sion varken för det ena eller det andra ändamålet. Jag kan därför inte förstå varför det skulle vara annorlunda när de vill anmäla att de inte önskar delta i korum.

I samband med inryckningen orienteras mycket noga om dessa saker. Enligt bestämmelserna skall chefen för förbandet själv orientera de värnpliktiga och dessutom tar oftast militärpastorn eller personalvårdskonsulenterna upp samma fråga för att skapa ytterligare klarhet.

Någon större tillströmning av anmälningar att bli fri från korum förekommer inte. Jag kan nämna att under det senaste året jag tjänstgjorde var det av hela förbandet på ca 700 man en enda som anmälde att han inte önskade delta i korum — och efteråt var han faktiskt med ändå.

Jag är helt överens med både motionärer och reservanter om att vi skall slå vakt om åsikts- och religionsfriheten. Jag tror jag vågar försäkra herr Lundberg att den respekteras av militärerna. Men jag vill i det sammanhanget också slå fast, att det är lika angeläget att vi tar hand om den del av de värnpliktiga, som har en positiv inställning till religionsutövning och som kanske anser att korum är en lämplig form härför. Dessa bör också få sin rättighet tillgodosedd.

Jag är överens med utskottet när det skriver att ingen bör tvingas eller känna sig tvingad att delta. Men jag kan inte, av skäl som jag redovisat här, gå med på ett direkt förbud. Ett sådant skulle få konsekvenser, som jag tror skulle vara till stort men, inte bara för de militära förbanden utan även för många organisationer och myndigheter, som vid högtidliga tillfällen önskar att militära förband deltar. Om de då vill anordna en gudstjänst i samband med högtidligheten kan militära förband icke delta, om för dessa ett absolut förbud mot deltagande i gudstjänst föreligger. Det är detta jag vänder mig emot.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig ställa följande fråga till herr Oskarson: Anser herr Oskarson att militära myndigheter skall följa svensk lag och förordning som gäller för andra personer i detta land? Eller anser herr Oskarson att militära myndigheter har rätt att sätta de principer, som vi har accepterat i grundlag beträffande religionsfrihet, skolundervisning m. m., ur spel? Om herr Oskarson menar att militären skall stå utanför de principer som gäller för andra medborgare kan jag förstå hans argumentering.

Herr OSKARSON (h) kort genmäle:

Herr talman! På den första frågan kan jag svara ett obetingat ja. Varför skulle militärer vara någon särart inom det svenska samhället? Det är de inte, de är vanliga svenska medborgare med samma rättigheter och skyldigheter som alla andra.

Jag förstår inte på vilket sätt herr Lundberg anser att dessa principer skulle åsidosättas, om vi slår vakt om att varken åsiktsförtryck eller påtvingad religionsutövning får förekomma. Detta är nämligen vad jag framhållit. Vad jag vänder mig emot är emellertid — det vill jag upprepa än en gång — ett förbud mot anordnande av korum eller gudstjänst inom militära förband. Om ett sådant förbud införes, hur är det då med friheten för oss militärer?

Herr LUNDBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Oskarson besvarade min fråga med ett obetingat ja. Om herr Oskarson verkligen tänker igenom den fråga vi diskuterar här i dag, måste han också i logikens namn rösta för reservationen. De frågor som nu är under debatt är ju frågorna om åsiktsfrihet och religionsfrihet. Alla dessa

Gudstjänst och korum i militärtjänst

frågor berörs i svensk grundlag och i deklARATIONEN om de mänskliga fri- och rättigheterna. Eftersom man har understrekat att dessa principer skall vara gällande inom det svenska samhället i övrigt, så bör herr Oskarson inte tala om frihet m. m. på det sätt som han nyss gjorde, utan han bör klart och tydligt säga ifrån, att om man skall följa lag och förordning, så är det orimligt, att man skall ha denna särslag inom det militära.

Herr OSKARSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag fick, herr Lundberg, inget svar på min fråga på vilket sätt vi skulle undertrycka svensk lag och rätt eller åsidosätta denna, om vi är beredda att stödja det utskottsutlåtande som här ligger framför oss, där det sägs att frivilligheten skall vara vägledande. Man kan väl inte komma längre än till frivillighet för alla parter. Jag håller fortfarande fast vid detta, och jag vill än en gång slå fast att vi inte på något sätt försöker påtvinga de värnpliktiga några åsikter i religiös riktning eller i annat avseende. Även politisk opinionsbildning är förbjuden innanför kaserngrindarna. Det finns alltså inget område där vi vare sig gör några försök till åsiktstväng eller har rättighet därtill. Vi har skyldighet att låta bli att göra sådant.

Herr GÖRANSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skulle bara vilja säga att jag anser att herr Lundberg skjuter bra mycket över målet. Jag vill än en gång upprepa att utskottsmajoritetens önskan är att man genomför frivillighet i allra största utsträckning på detta område. Vi vill ingalunda ha kvar den nuvarande skrivningen i tjänstereglementet utan vi vill lätta upp den, så att den ger uttryck för en frivillighet som så nära det nu går ansluter sig till principen om religionsfrihet.

Låt mig ta ett exempel! När vi i januari varje år samlas i denna riksdag

Gudstjänst och korum i militärtjänst

för att gå upp till Konungen för det högtidliga öppnandet, föregås detta av ett korum i slottskapellet. Det är alltså ett inslag i en ceremoni, och vi ställer beredvilligt upp — de allra flesta av oss — vare sig vi är religiösa eller inte religiösa. Men jag tror tyvärr inte att kammaren i dag eller inom den närmaste tiden är beredd att ändra på denna tradition, så att vi helt enkelt skulle förbjuda marschen till slottskapellet och går direkt till Kungen. Så radikala tror jag inte vi är här och inte heller svenska folket, att vi tar bort detta alldeles. Nej, herr talman, det får nog vara en viss form av frihet även på detta område, och det är det vi anser har kommit till uttryck i utskottets skrivning.

Herr WERNER (h):

Herr talman! Pastor Lewi Pethrus har på sitt geniala sätt fångat hela denna fråga i en rubrik i ett nummer av tidningen Dagen av gårdagen: »Behåll frivilligt korum.» Man går att slå in öppna dörrar, säger han. Däri har han rätt, och de dörrarna kommer att stå på vid gavel om vi bifaller utskottsutlåtandet i denna fråga.

Man måste väl säga att motionärerna och reservanterna är kortsynta. Man framhåller att den militära själavården med gudstjänster och korum bör förläggas till fritid för att de därmed skall få mer frivillig karaktär över sig. Emellertid finns det, som sagts tidigare, i krig ingen fritid. Förslaget skulle alltså innebära att det införs förbud att ordna gudstjänst och korum i krig. Med anledning därav vill jag fråga alla dem som fortfarande menar sig stå på fädernas trosgrund: Kan vi verkligen med gott samvete fatta ett sådant beslut i dag, då vi vet hur många förtvivlade män det finns efter varje drabbning? En amerikansk militärpräst har sagt mig att vid varje drabbning sker lika stor avgång av manskap på grund av att männen drabbas av neuroser och

förtvivlan som på grund av att de blivit sårade eller dödade. Det vore verkligen ett hårt slag, om man inte skulle kunna få ordna den enklaste nattvardsgång till tröst och hjälp för dem som ser att dagarna och timmarna är räknade.

Man har också förvånat sig över den egenartade sammanblandningen av övning i vapnets bruk och religionsutövning. Herr Ringaby har sagt att de bägge väl hör ihop. Det gör de sannerligen. Med tanke på den groteska verklighet som kriget innebär måste vi bistå soldaten — inte för att han skall bli en härdad soldat — utan för att han skall kunna härda ut som människa i denna förbannelse. Det är med tanke på krigets hårda verklighet som vi utbildar oss i fred, och då måste rimligtvis också den värnpliktige på olika sätt få kontakt med militärprästen och hans verksamhet. Och detta inte bara i studsyfte. Jag har i tio år varit präst vid ett regemente och jag känner väl till att värnpliktstiden kan vara prövande för många av dessa pojkar i tjuoårsåldern. Det är besvärligt för dem med anpassningen till kollektivet, med kamrattrycket och med den militära jargong, som vi väl själva kommer ihåg. Värnpliktstiden kan beröva pojkarna både ideal och tro. Det är sannerligen ingen vinning att så sker. Men här kan kyrkan verkligen ge hjälp.

Jag skulle också kunna referera till erfarenheter från FN-bataljonen i Gaza, där enligt bataljonschefernas mening fältkyrkan har varit en obestridligt positiv faktor när det gällt att tjäna den enskilde soldaten i en många gånger pressande situation.

Liksom många inte har riktigt klart för sig vad korum är, eftersom det har gått så lång tid sedan de själva gjorde sin värnplikt, är det också många som inte vet vad en predikan går ut på. Det gäller kanske i synnerhet dem som ger sig ut för att vara kristendomskritiker. Prästen dömes ohörd, eftersom kristendomskritikern sällan sitter i kyrkbän-

ken. Därför får man för sig att det är fråga om »religiös propaganda». Så älskar somliga att kalla prästens predikan. Man ser i andanom en präst i agitationstagen för kufiska domedagsdogmer och sterila metafysiska idéer, man tänker på talet om krigets förhålligande och allt sådant. Men det är rakt inte fråga om detta.

När prästen står i predikstolen är han ute för att hjälpa människor. Hjälpa dem att bli lyckliga så att de också en gång kan dö i frid. Militärprästen talar rakt in i de värnpliktigas problematik: hur de skall handskas med varandra, med besvärliga kamrater och besvärligt befäl, hur de skall klara troheten mot flickan där hemma och hur förlösande det kan vara att i väl och ve lägga sitt liv i Guds hand. Det är sådant som sägs. Prästen vill hjälpa människorna, och därför är den militära själavården en betydelsefull del av den militära personalvården, beträffande vilken man här i kammaren ofta har rekommenderat en upprustning.

Motionärerna och reservanterna framhåller att de visst inte vill förhindra religionsutövning, utan att de bara menar att sådana saker inte har på det militära schemat att göra. Man säger att religionsfriheten kräver att ingen utsättes för andligt tryck. Ja, det är riktigt. Men i religionsfrihetens princip ligger också respekten för varje människas religiösa övertygelse. Den får inte förträngas eller förhindras utan måste garanteras livsbetingelser. Att tro tillhör också de mänskliga fri- och rättigheterna.

I vårt land döps 87 procent av folket — i mitt hemstift är siffran 96 procent. Där ligger tvivelsutan en klart uttalad föräldravilja. Man påstår nu att föräldrarna inte vet vad de menar när de bär sina barn till dopet. Det kan vara svårt att helt avgöra vad de menar och icke menar, men i varje fall kan föräldrarna icke mena sig vara motståndare till kristen fostran. Och sedan kommer nästan

Gudstjänst och korum i militärtjänst

lika stor procent av de döpta tillbaka efter 14 år och blir konfirmerade. 93 procent återvänder efter ytterligare ett tiotal år för att bli vigda i kyrkor och kapell. Om vi också tar med jordfästningsstatistiken, som har en viss relevans i krigiska sammanhang, finner vi att 99,9 procent av svenska folket jordfästes i kristen ordning.

Är det under sådana förhållanden inte rimligt att staten ordnar religiös service — om jag får uttrycka mig så banalt — åt vårt folk också i fält? Jag betvivlar att voteringsutslaget i första kammaren speglar folkviljan i detta sammanhang. Under alla förhållanden kräver enkel demokratisk ordning att man ger så stor del av vårt folk vad de vill ha och behöver i ett pressat läge.

Får jag, herr talman, till sist säga några ord om obligatoriet, tvånget och kommenderingen som det i dag har talats så mycket om. Det borde inte behöva talas om något sådant därför att utskottsskrivningen så klart vänder sig mot sådant och rekommenderar full och hel frivillighet, något som jag också varmt vill förorda. Men ordet obligatorisk har varit olyckligt valt när det gäller tidigare tjänstereglemente. Det är egentligen inte relevant i sammanhanget. Vad det gäller är endast att det på schemat skall finnas reserverad tid för gudstjänst. Sedan har de värnpliktiga, såsom tidigare nämnts, möjlighet att utebli därest de så önskar.

Det går lätt att hamna i sterila principer, som kan förefalla nog så bestickande, och att glömma verkligheten. Man skulle önska att de ärade kammarmedlemmarna fick tillfälle att närvara vid ett korum och se hur det går till, när pojkarna sista timmen av tjänstgöringsveckan sitter uppsträckta i sina permissionsuniformer i kyrkan och sjunger med i psalmerna färdiga att sedan fara hem. Eller ännu hellre skulle man önska att många civila tveksamma själar fick bevittna det avslutningskorum, där det firas nattvard, på eftermiddagen

Gudstjänst och korum i militärtjänst

före muckskivan, t. ex. vid regementet i Malmö. Det är väl ingen som tror att man kan tvinga 20-åriga pojkar till nattvard. Men vad är det som sker? Jo, 80—85 procent går fram. Duklag efter duklag böjer knä vid Herrens altare och tar emot Kristi lekamens och blods sakrament. När man står innanför altarrunden och betjänar dessa pojkar finner man ingenting av masspsykos, ingenting av disciplinärt tvång, inget fnissande och inga tuffa tag. Det är små, ärliga människor som böjer knä. Varför gör man så? Man är ju inte annars Guds bästa barn. Jo, någon gång måste man få vara den man är. Annars står man inte ut, och när man är den man är, är man inte så märkvärdig längre.

Det är dessa i sann mening uppbyggliga högtidsstunder som det finns all anledning slå vakt om i en tid då så mycket förflackar och bryter ned unga människor.

Herr talman, jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr BJÖRK i Göteborg (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag lyssnade med stort intresse till herr Werners inlägg där han utifrån sin erfarenhet som religiös förkunnare belyste sambandet mellan krig och religion. Det är bara synd att kammarens ledamöter inte haft tillfälle att höra de lysande anföranden som har hållits i första kammaren av ledamöter som torde ha väl så stor erfarenhet såsom religiösa förkunnare som herr Werner och vilka i praktiken kommit till rakt motsatta slutsatser.

Det är emellertid inte detta som uppkallat mig till en replik utan snarare det faktum, att ett antal talare här inlätit sig på försök till uttolkningar av en motionstext som jag personligen är ansvarig för. Jag hoppas att herr Werner ger mig förlåtelse om jag konstaterar, att han läser min text som fan läser bibeln.

Det är fullständigt självklart att när

jag tillsammans med mina kamrater har vänt mig mot korum i samband med tjänst o. s. v. detta har gjorts med tanke på sådan religionsutövning som varit invävd i tjänstgöringsprogrammet, och att när vi talat om tjänste- och arbetstiden detta givetvis har gällt normala förhållanden. Tanken att ett bifall till reservationen och motionen skulle innebära att det vore omöjligt att anordna frivilliga religiösa andakter under krig eller förhöjd beredskap, därför att man då formellt har tjänstgöring dygnet runt, är helt grotesk.

Herr WERNER (h) kort genmäle:

Herr talman! Detta förtydligande borde sannerligen varit med i skrivningen och i klämman, men där sägs endast att korum och gudstjänst icke bör förekomma i tjänst. Och tjänst är det alltid i krig. Den befälhavare bryter mot detta reglemente som i något läge låter sin fältpräst utlysa t. ex. en nattvardsgudstjänst. Det är beklagligt att skrivningen blivit så oklar i utformningen.

Herr OSKARSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Herr Björk i Göteborg sade att det är orimligt att vilja göra gällande att ett bifall till reservationen skulle innebära förbud mot gudstjänst eller korum under förstärkt försvarsberedskap eller under fältförhållanden.

Men herr Björk, det måste väl ändå bli så, ty det enda vi har att hålla oss till är tjänstgöringsreglementet. Det är föreskrifterna i detta som vi nu diskuterar och de gäller både i fred och krig. Innebär då reservationen att vi skulle skriva särskilda bestämmelser för personalvården under krig?

Nu gäller dessa bestämmelser under alla förhållanden, och vi har alltså att rätta oss efter dem vare sig vi har utbildningstjänstgöring i fred eller förstärkt försvarsberedskap eller befinner oss i krig.

Om jag tolkar reservationens yrkande som förbud mot gudstjänst och korum i samband med militär tjänst.

Herr BJÖRK i Göteborg (s) kort genmäle:

Herr talman! Ordet förbud, herr Oskarson, förekommer varken i motionen eller reservationen. Om jag förstod herr Oskarson rätt riktade han en direkt fråga till mig, om reservationen skulle innebära att man skulle vara tvungen att ha särskilda bestämmelser för personalvården under krig? Ja, om det är praktiskt nödvändigt är det väl inte ett alltför högt pris att betala för en full tillämpning av religionsfrihetens princip.

Detta är emellertid praktiska detaljfrågor, och jag har redan i mitt första anförande framhållit, att det här är fråga om en opinionsyttring från riksdagens sida. Därefter får försvarsdepartementet se på de praktiska detaljerna. Man bör avhålla sig från dessa fullständigt förnuftslösa försök till uttolkning och omtolkning av motionen och reservationen.

Herr OSKARSON (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill säga till herr Björk i Göteborg, att jag absolut inte vill göra mig skyldig till några feltolkningar, men i yrkandet står det faktiskt följande: »att riksdagen med bifall till föresvarande motioner, I: 53 och II: 63, måste i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om sådan ändring i 1960 års tjänsterelemente för krigsmakten att gudstjänst eller korum ej må förekomma i tjänsten». Och uttrycket »ej må förekomma» utgör ett absolut förbud.

Herr GÖRANSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! När vi skrev utskottsutlåtandet, ansåg vi att reservanternas önskan var att införa förbud mot all form av religionsutövning. Detta framhöll man också under utskottsbehandlingen. Men jag erkänner gärna att det inte framkommer lika klart av reservanternas skrivning. Reservanterna har skrivit litet mera runt omkring hela frågan och försökt att få det hela att

Gudstjänst och korum i militärtjänst

låta litet bättre. Men vid diskussionerna i utskottet ville reservanterna införa ett direkt förbud mot korum och andra religiösa inslag. Jag har velat klargöra detta för dem som inte var med vid utskottsbehandlingen.

Helt naturligt kan herr Björk i Göteborg inte heller försvara reservationen, eftersom den är skriven efter utskottsutlåtandets tillkomst.

Herr JOHANSSON i Skärstad (cp):

Herr talman! Vad vi här behandlar är inte frågan om vår inställning till det militära. Inte heller är det religionsfriheten. Om den råder ju delade meningar. En del anser att religionsfrihet är frihet från religion, medan andra uppfattar begreppet som frihet till religion.

Nej, vad vi nu diskuterar är vad som skall få förekomma och inte förekomma under militärtjänsten, och det stora problemet löser man inte genom att bara angripa den del av problemet som ett fåtal inte tycker om. Det sker en gränsdragning mellan kristen och ateistisk livssyn inte bara på det teoretiska utan även på det praktiska planet. Här krävs hänsyn till ett litet fåtal — vilket är alldeles riktigt — men hänsyn måste också tas till den stora grupp som vill värna om andliga och religiösa värden och som vet att människorna även i det militära behöver stanna upp inför andliga värden, som lyfter och berikar vårt liv.

Jag kan tänka mig att det finns några människor vilkas känslor blir sårade av att behöva delta i korum. De nuvarande bestämmelserna tar också hänsyn till detta och medger befrielse. Men om vi inför ett förbud, kommer frågan i ett helt annat läge. Då måste man också vara villig att medverka till att allt i det militära som sårar den religiösa känslan skall förbjudas.

Om den mänskliga samlevnaden skall kunna fungera i vår demokrati, fordras det ett visst mått av tolerans.

Gudstjänst och korum i militärtjänst

Herr JANSSON (k):

Herr talman! Flera talare, bland dem herrar Björk i Göteborg och Lundberg, har redan givit uttryck åt uppfattningar som sammanfaller med min, och jag kan därför fatta mig kort.

Tillåt mig börja med att uttala min förvåning över att vi år 1965 kan föra en så lång debatt om huruvida religionsutövningen inom krigsmakten skall vara frivillig eller tvångsmässig. Borde vi inte i vårt moderna samhälle kunna bli eniga om att envar i livsåskådningsfrågor skall få göra sitt eget val utan påtryckningar?

Vi är inte där ännu, men vi kan se fram mot den dag då förhållandet mellan stat och kyrka regleras enligt demokratiens och religionsfrihetens principer. Vad vi diskuterar i dag är bara en del av det stora problemet om förhållandet mellan kyrka och stat. Om stat och kyrka hade separerats, så hade dagens debatt sannolikt aldrig kommit till.

Jag ansluter mig till reservanternas mening att korum och gudstjänst inte bör förekomma inom krigsmakten under tjänstetid. All religionsutövning bör vila på frivillighetens grund. Här handlar det om att trygga ett självklart, elementärt, demokratiskt rättvisekrav.

Herr Ringaby sade att de värnpliktiga ungdomarna inte tar skada av att lyssna på en religionsförkunnelse, men det tycker jag är en för blygsam utgångspunkt för att motivera utskotts-majoritetens ståndpunkt. Det sättet att se på hela frågan tycker jag är ett uttryck för slentriantänkande och innebär ett förringande av och en brist på respekt för den kristna etiken. Är det rimligt att favorisera en viss livsåskådnings till den grad att gudstjänsten göres tvångsmässig, om utgångspunkten bara är den att ingen tar skada, som herr Ringaby sade?

Herrarna Ringaby, Fridolfsson, Oskarsson — och Werner — nej, jag tar tillbaka herr Werner, eftersom hans in-

lägg kanske inte var ett inlägg i själva debatten, utan mera ett vittnesbörd — tycker jag ger uttryck för en nästan okristlig ensidighet i argumenteringen mot valfrihet på detta område. Herr Fridolfsson anförde att det inte råder något tvång, om man, som han sade, redovisar sin ateistiska uppfattning. Nej, men om jag inte vill demonstrera min uppfattning och inte vill tala om vilken ståndpunkt jag har i trosfrågor, då får jag inte vara borta från gudstjänsten. Men det är ju orimligt! Vi måste ha absolut valfrihet. Och de som i princip bekänner sig till en sådan valfrihet borde enligt min mening hamna på reservanternas linje.

Herr Werner talade om att det fanns så många förtvivlade män — han har själv varit militärpräst. Jag vet inte om de blev mindre förtvivlade efter att ha hört herr Werner. Nu vidgade han hela uppgiften för militära gudstjänster och korum. De skall göra människorna lyckliga, de skall säkra troheten mot flickan där hemma o. s. v. Jag skall, herr talman, inte gå in på dessa problem. Det skulle föra alltför långt att ta upp nya etiska värden i debatten utöver dem som redan tidigare har berörts.

Med hänsyn till de konservativa attityder som alltjämt råder inom krigsmakten och med hänsyn till att allt annat som där sker, sker tvångsvis, kanske det anses rimligt, att detta blir den sista instans där också religionsutövning är tvångsmässig. Men å andra sidan kunde det väl vara rimligt att man på ett område där allt annat sker tvångsvis åtminstone lämnade religionsutövningen kvar till frivilligheten.

Jag lyssnade med intresse till herr Göranssons resonemang. Han sade inledningsvis att korum egentligen ingick som ett led i det militaristiska tvånget. Jag kan instämma i hans resonemang, även om jag var förvånad över att han inte i logikens namn kom fram till stöd för reservanternas mening.

Herr talman! Jag vill med detta yrka bifall till reservationen.

Herr FRIDOLFFSSON i Stockholm (h) kort genmäle:

Herr talman! Min bänkgranne ansåg att jag var okristligt ensidig i min argumentation. Jag vet inte om jag är ensam om uppfattningen att jag försökte belysa frågan från olika synpunkter. Jag kom till den slutsatsen att här förekommer den frihet som är nödvändig för att man inte skall behöva tala om att det är ett obligatoriskt samlande av individer.

Herr HAMRIN i Jönköping (fp):

Herr talman! Herr Björk i Göteborg rycker i dag ut från sin bänk nästan som en polispiket. Jag ser att han alltså jämt befinner sig i alarmberedskap — till min glädje får jag säga, eftersom det alltid är värdefullt att ha intresserade åhörare.

Låt mig, herr talman, allra först få säga att då det är så jämförelsevis sällan som kammaren kostar på sig en debatt av detta slag, som ju på sätt och vis rör vid de finaste strängarna i det den mänskliga gemenskapens mångskiftande sammanhang som vi här i huset är satta att i förekommande fall efter bästa förstånd och samvete söka komma till rätta med och reglera, kan det även för dem som inte har någon del i utskottsutlåtandets tillkomst finnas anledning att säga några ord.

Av den kulturdebatt som förs här i landet och någon gång i detta hus — också i viss mån av den debatt som förs här i dag — bibringas man nästan ett intryck av att det angelägnaste av allt på sina håll är att i alla uppkommande sammanhang söka skärpa av från det som av ålder räknats som en omistlig beståndsdel i svenskt folkligt liv, kort sagt vårt kristna kulturarv. Jag skall här bara snudda vid den speciella problematik som sammanhänger med den svenska skolans utformning

Gudstjänst och korum i militärtjänst

och de ständigt fortgående attacker som från vissa håll sätts in mot kristendomsundervisningen, dess plats på schemat, dess innehåll, dess integritet. Jag är väl medveten om att det i dag är religionsfrihetsintresset som är alltings måttstock, den suveräna faktorn. Låt mig slå fast att jag är den siste att vilja bestrida värdet av den grundläggande princip som här kommit till genombrott i vårt samhälle. Men detta konstaterande kan och får, som jag ser det, för ingen del utesluta diskussioner och överväganden om hur detta religionsfrihetsintresse i varje särskilt fall skall tillgodoses, så att vi inte en dag hamnar i ett tillstånd, där vi måste säga oss att vi begick det för hela vår kulturutveckling ödesdigra missgreppet att förväxla religionsfrihet med religionslöshet.

För ögonblicket har vi uppenbarligen inte att syssla med de avvägningsproblem som har särskild relevans för skolans del. Men det var måhända anblicken av herr Arvidsons namn på talarlistan som kom mig att fundera något också på den aspekten. Om herr talmannen tillåter det, vill jag här i förbigående bara säga att det tycks mig som om vi raskt närmade oss en mycket kritisk punkt, där det, just i religionsfrihetens namn, kan bli nödvändigt att kristendomskunskapen — eller religionskunskapen som det nu skall heta — förmedlas genom två kanaler, så att den starka och breda föräldraopinion som fasthåller vid kravet på kristendomsundervisning i en betryggande klar och koncis utformning, kan få sina intressen tillgodosedda i vanlig demokratisk ordning, varigenom ju även den föräldraopinion som för sina barns räkning vill förbehålla sig en ateistisk fostran, får sitt. Jag föreställer mig att den sistnämnda gruppen inte skulle visa sig alltför överväldigande stor. All sannolikhet talar för att denna min bedömning är riktig.

Men i dag är det alltså, herr talman,

Gudstjänst och korum i militärtjänst

koruminstitutionen det gäller, och åtskilligt i den frågan har redan sagts under den nu rätt långa debatten. Men även härvidlag frestas man att efterforska vad det är för ett märkligt opinionstryck som gör att just denna fråga plötsligt fått en så brännande aktualitet — nätt opp som om det gällde att komma till rätta med något i vårt folks liv särskilt fördärvligt, anstötligt och skadebringande. Och jag frågar, liksom en rad tidigare talare: Vad är det för ett tvång som människor lider under med den ordning vi nu har?

Såvitt jag kan begripa, förefinnes när det gäller koruminstitutionens funktion — det må upprepas ännu en gång — inget tvång, eftersom det som bekant står varje inkallad fritt att utebli, efter en enkel anmälan. Jag kan under sådana förhållanden omöjligen inse varför man alls, som nu sker, i ett tydligt tendentiöst syfte skall behöva ta orden »kommendering» och »kommenderas» i sin mun. Man brukar utanför den militära sektorn tala om att »kalla till gudstjänst», en formulering som i varje fall kyrkfolk och samfundsfolk förvisso är väl förtroget med och som jag, uppriktigt sagt, tycker väl täcker också ett korum i den kloka och frivilliga utformning som nu tillämpas och även i fortsättningen skulle tillämpas, om utskottsmajoritetens mening vinner kammarens bifall.

Korum är en kollektiv gudstjänstform, liksom många andra gudstjänstformer. Men det gäller här som eljest självfallet att det ytterst och djupast sett måste vara fråga om ett avgörande helt och hållet på det personligt-individuella planet.

Herr talman! Det är möjligt att en dag också det element i en lång kristen svensk tradition, som den militära självården och korum utgör, kommer att försvinna. Lyckas man inte i dag, så lyckas man kanske en annan dag. Man kan med olika förbudsparafer hindra att Guds namn längre nämns eller

åkallas på våra militärförband eller eljest inom försvarsmakten. Vad många befarar, är bara att det tyvärr inte kommer att bli lika lätt att hindra att den ondes namn framgent som hittills åkallas och anropas på våra kaserngårdar, både i och utanför tjänsten. Jag för min del håller bestämt före att det vore ett gemensamt kulturintresse att den sistnämnda vanan avskaffades, inte den förstnämnda.

Till sist bara några ord om en sak jag också särskilt vill understryka.

Vad som inger sådana utomordentliga betänkligheter också i detta sammanhang, är att man får ett intryck av att det är en process på sikt som här är på gång, där man ena gången plockar bort ett ting, nästa gång ett annat, så att vi slutligen riskerar att ställas inför ett fullbordat faktum — i en situation där många av oss inte skulle känna oss hemma, därför att allt är avlovat, bortskalat, som en enda grå senhöstdag. Det är den processen som inger oro och beklämning.

Jag inskränker mig till att säga detta, herr talman, och yrkar bifall till utskottets hemställan.

I detta anförande instämde herrar *Berglund* (fp), *Hylander* (fp), *Nelander* (fp), *Nilsson* i Lönsboda (fp), *Nilsson* i Agnäs (h) och *Gomé*r (cp).

Herr **JONSSON** (fp):

Herr talman! Utskottets utlåtande har tidigare motiverats av talesmän för utskottsmajoriteten. Med hänsyn härtill skulle jag kunna inskränka mig till att enbart yrka bifall till utskottets hemställan. Det är dock några synpunkter i utlåtandet, som även jag särskilt ville understryka.

Jag vill framhålla, att frivilligheten att delta eller inte delta i militär gudstjänst eller militärt korum redan för närvarande är till finnandes. Att den enskilda människan har rätt till frihet i religiöst avseende och att religions-

utövning skall byggas på frivillighetens grund råder det inga delade meningar om. Att tänka, tycka och tro fritt är den enskilda människans rättighet, oavsett vad man sedan tror: om man har en kristen eller en annan övertygelse. Religionsfrihetsprincipen är fast förankrad i vårt samhälle.

När det gäller den frågan som vi nu diskuterar, nämligen gudstjänst eller korum i militärtjänst, har också andra lagutskottet i sitt utlåtande velat framhålla att deltagande i sådan förrättning skall byggas på frivillighetens grund. Utskottsmajoriteten har uttalat detta och har även velat stryka under det genom att framhålla, att en sådan förrättning inte skall utgöra ett obligatoriskt tjänsteåliggande. Detta har utskottet klart understrukt.

På denna punkt kan det således inte föreligga någon väsentlig skillnad i uppfattning mellan utskottsmajoriteten och reservanterna. Diskussionen rör sig främst om de tillfällen, då det kan vara naturligt att militär personal deltar i en förrättning, i vilken det kan förekomma inslag av religiös karaktär.

Även reservanterna har uppmärksammat att sådana förhållanden kan uppstå. De skriver i slutet av reservation I, att denna fråga bör närmare regleras i samband med den översyn som pågår inom försvarsmakten när det gäller korumbestämmelsernas utformning.

Utskottets majoritet har emellertid inte velat gå så långt som motionärerna och föreslå ett förbud för religiösa inslag i en förrättning, som anordnas i militärtjänsten. Ett sådant förbud skulle å sin sida föranleda andra komplikationer, vilket har berörts av tidigare talare.

Även i andra officiella sammanhang, där det kan tänkas att militär kan komma att deltaga, förekommer inslag av religiös art, såsom gudstjänst eller liknande, och ett förbud av den karaktär som motionärerna har tänkt sig kunde medföra, att militär personal skulle vara

Gudstjänst och korum i militärtjänst
förhindrad att deltaga i sådana officiella sammanhang.

När det gäller den andliga vården är det klart att några enstaka korum eller gudstjänster inte är tillräckligt för att fylla en sådan uppgift. Det finns enligt min uppfattning även utrymme för frivilliga organisationer att spela en roll i den andliga vården inom militärväsendet. Vi kan bara som ett litet exempel nämna den verksamhet, som soldathemmen och liknande institutioner bedriver.

Utskottet har enligt min mening gjort en skrivning, som avser att täcka principen om frivillighetens bevarande när det gäller deltagande eller icke i gudstjänst eller korum. Samtidigt som man gjort detta har man dock velat ge en lösning av frågan om vid vilka tillfällen det kan vara naturligt att all personal deltar i en förrättning, där inslag av religiös art kan förekomma.

Herr talman! Jag ber med hänvisning till vad jag nu anfört att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **HECTOR** (k):

Herr talman! Trots den billiga skenradikalism, som jag tycker präglar mycket i motionerna och i reservationen I, trots den falska liberalism som så typiskt lättvindigt mynnar ut i krav på förbud och restriktioner,

trots den falska individualism som är mest intresserad av att bryta sönder de ramar inom vilka individualismen också kan leva och kämpa,

trots bristen på sinne för den logik och det sammanhang, som byggt upp de institutioner och anordningar motionärerna angriper,

trots allt detta men med hänsyn till att man med andra utgångspunkter och med andra synsätt kan komma till en liknande slutsats som den reservanterna dragit, måste jag, herr talman, just utifrån min kristna ståndpunkt yrka bifall till reservationen I.

Gudstjänst och korum i militärtjänst

Herr ZETTERBERG (s):

Herr talman! Många talare har i dag redogjort för sina ståndpunkter i samvetsfrågor. Jag tror att många av de ledamöter som suttit i bänkarna och lyssnat har fänkt: Här talar man om frihet och tvång i samband med en eller annan gudstjänst per år. Men ställer inte hela det militära systemet med den obligatoriska värnplikten de mest ohyggliga krav på en ung människa som kan ställas? Är inte detta ett tvång värre än något annat? Den militära utbildningen går ju ut på att de värnpliktiga skall lära sig att använda de mest fruktansvärda metoder att avliva andra människor, sina egna medmänniskor. Också den kasernerade samvaron innebär — det vet vi alla — en enorm uppoffring för en ung människa.

Jag måste säga att det verkligen är att silla mygg och svälja kameler att lägga fram ett motionskrav som detta.

Jag tror att många kristna i likhet med mig, ju längre vi lever, mer och mer förstår krigets ohygglighet och drivs mot pacifism i någon form. För oss innebär hela det militära systemet ett så svårt samvetsproblem, att vi anser den fråga det nu gäller vara förhållandevis enkel att komma till rätta med.

Vad är det frågan gäller?

Man vill införa full frihet på ett område, där friheten hittills så till vida varit begränsad, att endast den erhållit befrielse som anhållit om sådan. Ett sådant krav tycker jag vi kan förstå, och jag vill personligen biträda det. I förbigående vill jag bara säga till min vän herr Jansson, att man nog inte bör framställa det nu rådande förhållandet som en följd av statskyrkosystemet. Jag har haft tillfälle att studera fältprästinstitutionen i USA. I denna stat, som principiellt hävdar religionsfriheten med större skärpa än många andra stater i världen, anställs 3 200 pastorer från olika konfessioner, och i denna stat är kommendering till gudstjänst en mycket vanligt företeelse.

Nu står vi inför två alternativ. Vi har dels utskottets förslag, enligt vilket denna fråga i huvudsak överlåtes till Konungen, och dels reservationen, vars skrivning jag — och jag tror många med mig — delvis kan gilla. Detta gäller framför allt vad som skrivs i andra stycket på sid. 5: »Frivilligheten bör bestå i friheten att utan krav på särskilt tillstånd själv få välja om man vill delta.» Men i reservationens kläm finns denna frivillighet inte längre med utan där krävs det, att det över huvud taget inte skall få förekomma korum eller gudstjänst under tjänstetid.

Alla som deltagit i militära sammanhang vet, att det kan förekomma fälttjänstövningar som varar flera dagar och att det hastigt kan hända någonting som gör att en pluton eller ett kompani begär att det skall äga rum en gudstjänst. Enligt reservanternas skrivning skulle det alltså inte vara möjligt att bifalla en sådan anhållan. Mig synes det som om detta yrkande kommer i strid med sista meningen i själva reservationstexten där det heter: »Även frågan om militär personals användande i vissa officiella ceremonier där religiösa inslag förekommer bör närmare regleras i samband med en sådan översyn.»

Inte kan det regleras! Religiösa inslag skall ju förbjudas. Det avgörande som skall träffas är, huruvida en för rättning är att betrakta som tjänst eller inte.

Herr talman! Jag vill föreslå en annan skrivning i reservationen, vilken medför att huvudorden i reservationen — de ord på sid. 5 som jag nyss citerade — får sitt uttryck också i klämmen. Jag föreslår sålunda att första stycket på sid. 5 utgår samt att klämmen får följande lydelse:

»att riksdagen med anledning av förevarande motioner I: 53 och II: 63 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om sådan ändring i 1960 års tjänstereglemente för krigsmakten att gudstjänst eller korum må ske endast i

full överensstämmelse med frivillighetens principer.»

Herr ULLSTEN (fp):

Herr talman! Det är inte alltid som en debatt om religionsfrihet i denna kammare handlar om hur vi på det ena eller andra området skall tillämpa en individualistisk syn på religionen. Men i dag gäller debatten just den saken. Vad som skiljer dem som hävdar utskottsmajoritetens linje och oss som står för reservationen är frågan om hur religionsfriheten skall garanteras. Skall den bestå i möjligheten att under vissa givna betingelser avstå eller i rätten att helt fritt få välja om man vill detta? När det gäller korum eller andra religiösa förrättningar inom försvaret är den frågeställningen helt knuten till frågan, huruvida sådana förrättningar skall förläggas till tjänstetid eller inte.

Den frihetsprincip, som jag finner riktig när det gäller individens förhållande till religiösa samfund lika väl som när det gäller hans engagemang i politiska rörelser, är den som bygger på rätten till egna initiativ. När det gäller korum går den principen inte att tillämpa, om religiösa förrättningar förekommer under tjänstetid. Tjänst i det militära förutsätter ju en kommendering, och befrielse från en kommendering förutsätter ett särskilt tillstånd. Detta i sin tur innebär att korum i princip är obligatoriskt.

Det går alltså inte, som herr Zetterberg försökte göra gällande nyss, att tillämpa religionsfriheten om religiösa förrättningar utövas under tjänstetid.

En partivän till mig med mycket stark religiös förankring, herr Joel Sörenson, har i dag i första kammaren gett den tanke, som finns i reservationen, följande som jag tycker lika värddiga som eleganta uttryck:

»Den ställning man intager till detta ärende beror på hur allvarligt man tar frågan om religionsfriheten och på hur man tolkar innebörden av religionsfri-

Gudstjänst och korum i militärtjänst

hetens idé. Det finns en parallellitet mellan lagens bestämmelser om tillhörighet till svenska kyrkan och deltagande i korum. När det gäller svenska kyrkan är det f. n. inte en fråga om frivilligt inträde utan om rätt till utträde. Den religionsfrihetstolkningen är, synes det mig, en halvmesyr. Hyser man en sann respekt för individens inre värde, och en sådan respekt är ju en hörnsten i vår demokrati, så leder det till en sann respekt också för individens religiösa ställningstagande. Det är inte rätt till utträde ur kyrkan saken gäller, utan det är frivilligheten inför anslutning till ett kristet samfund som är kärnfrågan, och när det nu gäller korum borde, synes det mig, samma princip gälla. Befrielse från ett gudstjänstobligatorium kan inte vara det sannaste uttrycket för religionsfriheten. Sann religionsfrihet överlämnar åt individen att avgöra om vederbörande önskar deltaga i gudstjänst eller inte.»

Jag kan helt ansluta mig till den tankegången i herr Sörensons anförande, och jag vill med den motiveringen liksom han yrka bifall till reservationen.

Herr KÄRRLANDER (s):

Herr talman! När jag har studerat detta utlåtande och sett vad utskottet har skrivit har jag — liksom många andra talare i dag enligt vad de har betygat — kommit fram till att majoritetens uttalande inte är godtagbart. Jag finner reservanternas förslag mera sympatiskt och menar att det är det enda tänkbara av de två alternativen. Men herr Zetterbergs ändringsförslag tycker jag är ännu bättre, och det är egentligen därför jag har begärt ordet. Antar man det, får man en garanti också för friheten. Skall man vara konsekvent så skall det vara frivillighet över hela linjen.

Herr Zetterberg påpekade att reservanternas skrivning innebär förbud mot gudstjänst eller korum under tjänstetid. Jag tycker att herr Zetterbergs

Gudstjänst och korum i militärtjänst

förslag bättre tillgodoser deras önskemål, som inte vill rösta för utskottets skrivning, än vad reservationen gör genom den formulering som klämman där fått.

Herr Ullstens reflexioner om att korum som hålls under tjänstetid inte kan vara frivilliga måste vara resultatet av en missuppfattning, och det finns därför ingen anledning att bemöta dem men väl att påpeka det.

Jag har velat göra denna korta deklaration därför att jag i den kommande voteringen har för avsikt att rösta för reservationen med den ändring däri som föreslagits av herr Zetterberg.

Herr RUBIN (mbs):

Herr talman! När herr Björk i Göteborg i dag inledde sitt debattinlägg sade han att reservationen skapar mindre möjligheter till missförstånd. Efter att ha hört hela dagens debatt måste jag säga att jag tycker att det förekommit åtskilliga missförstånd; man har t. o. m. föreslagit en ny lydelse av reservationen. Det var herr Zetterberg som gjorde det.

Herr Björk talade så mycket om religionsfriheten. Det är förvånande att få höra sådant från män som herr Lundberg och herr Björk som är emot frihet i etern, som hyllar principen om kollektivanslutning till ett visst politiskt parti och som i går hade tillfälle att höra landets statsminister stå här i talarstolen och säga att var och en hade frihet att anmäla att han inte ville tillhöra socialdemokratiska partiet. Det var den största frihet han kunde tänka sig. Varför hyllar då inte herr Björk samma principer här? Var och en som vill reservera sig och inte delta i gudstjänst eller korum behöver inte heller göra det, säger utskottet. Då har man ju, enligt herr Björks sätt att resonera i andra sammanhang, full frihet att delta eller låta bli.

Jag tycker att man litet bättre borde definiera vad som menas med »tjänst».

När är egentligen en krigsman i tjänst? Av någon gammal överste t. ex. kan man få höra: »Pojkar, en krigsman är alltid i tjänst så länge han är i det militära.»

Det är också en viss skillnad mellan gudstjänst och korum. I reservationen står klart och tydligt »att gudstjänst eller korum ej må förekomma i tjänsten». Jag som själv deltagit som frivillig i krig har en känsla av att där mer än någonsin behöver man religionen. Jag är inte så stark som vissa personer i denna kammare tycks vara, de som inte anser sig behöva någon religion. Jag vill ha friheten att få vara med om gudstjänst vare sig det är krig eller fred. I motionen sägs att gudstjänst eller korum inte bör få förekomma i tjänsten. Det har sagts tidigare här i dag att när det är krig så är varje krigsman i tjänst. Som en föregående talare, herr Werner, klart och tydligt framhöll är det så att 99,9 procent av Sveriges befolkning för närvarande jordfästes enligt den svenska kyrkans ritual — med andra ord att man önskar en gudstjänst vid jordfästningen. Bifall till motionen skulle, herr Björk, under krigstid innebära att vi som bekänner oss till den kristna etiken och läran inte skulle kunna få bli jordfästa enligt våra önskemål.

Med hänsyn till vad jag här sagt ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr talmannen återtog ledningen av förhandlingarna.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Det skulle kanske inte vara så mycket mera att säga till herr Rubin, men när han talar om frihet i etern och i fråga om kollektivanslutning och samtidigt menar att det skall vara frihet i fråga om deltagande i gudstjänster, visar detta att han blivit utsatt för stor begreppsförvirring. Lika väl som han ansåg att man skulle ha den s. k. piratradion, som är olaglig och brottslig, menar han att vi skall tilläm-

pa religionsfrihet på ett olagligt sätt för den som är inkallad till militärtjänst. Det är orimligt.

När vi går till riksdagens högtidliga öppnande har damerna och herrarna möjlighet att vara med eller inte vara med. Det är fullständigt frivilligt. Samma sak gäller för andra medborgare: vill de delta i en gudstjänst kan de göra så men de kommenderas inte dit, ty den som måste kommenderas dit har inte känsla för de värden som religion och kyrka skall ge. Har man inte en sådan känsla och vill stanna hemma, kan jag inte förstå vad det kan vara för mening i att här tillgripa en tvångskommendering. Jag tror att man ändå bör betänka att begreppet religionsfrihet utgjort det medel som svenska folket har tillgripit, inte minst när det har förvägrats att utöva fri religionsverksamhet. Men det har också varit angeläget att slå vakt om de mänskliga fri- och rättigheterna. Om man nu har tolererat detta ända fram till 1965, borde man förstå de värden som de mänskliga fri- och rättigheterna ändå innebär, inte minst vad gäller olika uppfattningar i fråga om kyrka och religion. Detta är viktigt för varje svensk medborgare.

Eftersom första kammaren har tagit reservationen, skulle ett bifall till herr Zetterbergs yrkande innebära att kamrarna skulle stanna vid olika beslut. Jag hoppas därför att kammaren följer reservationen. Då reservationen och herr Zetterbergs framställning inte skiljer sig på väsentliga punkter, kan jag inte förstå varför herr Zetterberg nu i sista minuten ställt detta yrkande.

Herr GÖRANSSON (s):

Herr talman! Jag lyssnade till vad herr Zetterberg hade att säga angående sin tolkning av denna sak, och jag har även tagit del av hans förslag till skrivning. I princip ser jag inte någon skillnad mellan utskottsmajoritetens förslag och herr Zetterbergs utan anser att de

Gudstjänst och korum i militärtjänst till sin innebörd faktiskt sammanfaller med vad vi menar.

Herr ZETTERBERG (s):

Herr talman! Jag tycker att det var ett obehagligt argument herr Lundberg förde in i debatten. Vi har tills vidare två olika kamrar. Jag har en gång i denna kammare fått en liten läxa, då jag åberopade vad som hänt i första kammaren. Det fattades som ett påtryckningsargument i denna kammare. Detta är alltså en fri kammare och vi har rätt att fatta vårt beslut fullkomligt oberoende av de upplysningar som här är lämnade av herr Lundberg. Om vi kommer till den övertygelsen att vi skall besluta på ett visst sätt, kan vi göra det. Beslutet kommer att föras vidare till Kungl. Maj:t, som har möjlighet att överarbeta den förordning som herr Lundberg och jag är överens om att Kungl. Maj:t bör ändra på. Men detta ger ett mera nyanserat uttryck för vår mening än den — om damen och herrarna ursäktar — inte särskilt väl-skrivna eller logiskt sammanhängande reservation som vi i dag har ställts inför.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Med mitt påpekande av-såg jag att framhålla att det är angeläget att få besluten i kamrarna så lika som möjligt. Om man här skulle följa herr Zetterbergs rekommendation får man två beslut som skiljer sig åt och som man måste taga hänsyn till båda två. Vi vet också att vissa frågor kan stjälpas genom olika beslut. Herr Zetterberg får givetvis ställa vilka yrkanden han vill — ingen har sagt någonting därom. Men han får då också vara beredd att ta konsekvenserna.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr talmannen gav propositioner på 1:o) bifall till utskottets hemställan; 2:o) bifall till reservationen I) av fru Hamrin-Thorell m. fl.; samt 3:o) bifall

Förvaltningen av den allmänna pensionsfonden m. m.

till det av herr Zetterberg under överläggningen framställda yrkandet, att riksdagen med anledning av förevarande motioner I: 53 och II: 63 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om sådan ändring i 1960 års tjänstereglemente för krigsmakten, att gudstjänst eller korum finde ske endast i full överensstämmelse med frivillighetens principer, samt därvid anföra vad i reservationen I) av fru Hamrin-Thorell m. fl. föreslagits med utslutande av det första stycket i reservationens motivering; och fann herr talmannen den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Lundberg begärde likväl votering, i anledning varav herr talmannen för bestämmande av kontrapositionen ånyo upptog de båda återstående propositionerna, av vilka herr talmannen nu fann den under 2:o) angivna ha flertalets mening för sig. Beträffande kontrapositionen begärde dock herr Zetterberg votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående andra lagutskottets utlåtande nr 63 antager reservationen I) av fru Hamrin-Thorell m. fl., röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit det av herr Zetterberg under överläggningen framställda yrkandet.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda angående omröstningens resultat, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 93 ja och 101 nej,

varjämte 15 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså till kontraposition i huvudvoteringen antagit den under 3:o) angivna propositionen.

I enlighet härmed blev efter given varsel följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 63, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit det av herr Zetterberg under överläggningen framställda yrkandet.

Sedan kammarens ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och sistnämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för nejpropositionen. Herr Ringaby begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 73 ja och 119 nej, varjämte 17 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit det av herr Zetterberg under överläggningen framställda yrkandet.

§ 19

Förvaltningen av den allmänna pensionsfonden m. m.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 64, i anledning av väckta motioner angående förvaltningen av den allmänna pensionsfonden m. m.

Andra lagutskottet hade till behandling förehaft tio inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen

Förvaltningen av den allmänna pensionsfonden m. m.

1) de likalydande motionerna nr 507 i första kammaren av herr *Per Jacobsson* samt nr 628 i andra kammaren av herr *Jönsson* i Ingemarsgården m. fl.;

2) de likalydande motionerna nr 516 i första kammaren av herr *Mattsson* m. fl. samt nr 629 i andra kammaren av herr *Jönsson* i Ingemarsgården m. fl.;

3) de likalydande motionerna nr 529 i första kammaren av herr *Sundin* m. fl. samt nr 621 i andra kammaren av herr *Hedlund* m. fl.;

4) de likalydande motionerna nr 532 i första kammaren av herrar *Åkerlund* och *Lundberg* samt nr 631 i andra kammaren av herr *Magnusson* i Borås m. fl.; samt

5) de likalydande motionerna nr 533 i första kammaren av herrar *Åkerlund* och *Lundberg* samt nr 636 i andra kammaren av herr *Magnusson* i Borås m. fl.

I *motionerna I: 507* och *II: 628* hade hemställts, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära förslag om sådan ändring av reglementet för allmänna pensionsfondens förvaltning att återlånerätt får ackumuleras under fem år och att amorteringstiden utsträcks till 20 år».

I *motionerna I: 516* och *II: 629* hade hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller att den utredning rörande tilläggs pensionssystemets samhällsekonomiska verkningar, fondförvaltningens framtida utformning m. m., som 1963 års riksdag begärt, måtte komma till stånd genom en särskild utredning med parlamentarisk medverkan».

I *motionerna I: 529* och *II: 621* hade hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsamt utredning och förslag angående en reformering av bestämmelserna för återlån från allmänna pensionsfonden, så att de mindre och medelstora företagens samt jord- och skogsbrukets kreditbehov bättre kan tillgodoses, samt även i övrigt angående allmänna pensionsfon-

dens möjligheter att aktivt främja näringslivets utveckling».

I *motionerna I: 532* och *II: 631* hade yrkats, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa, dels om förslag till sådan ändring av reglementet för allmänna pensionsfondens förvaltning att arbetsgivare erhåller möjlighet att för återlån få utnyttja de ATP-avgifter som inbetalats under loppet av de fem senast förflutna åren och att återlån skall få ske upp till 75 % av inbetalda avgifter; dels också om en utredning rörande a) utsträckande av amorteringstidens längd för återlån till 20 år, b) anpassning av räntenivån för lånen till kreditinstituten till gängse inlåningsränta».

I *motionerna I: 533* och *II: 636* hade hemställts, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa, att Kungl. Maj:t måtte med beaktande av vad i motionen anförts, 1) företaga utredning och framlägga förslag, att arbetsgivare medges rätt att — utöver de årliga avgifterna för tilläggs pensioneringen — skattefritt avsätta medel till egen pensionsfond i syfte att göra pensionsutfästelserna fullt säkra, 2) igångsätta utredning i syfte att — sedan AP-fonderna nått en med hänsyn till kravet på likviditet och risken för konjunkturförsämring fullt betryggande storlek och erfarenhet vunnits rörande storleken av arbetsgivarnas frivilliga avsättningar till egna pensionsfonder — begränsa de årliga pensionsavgifterna till AP-fonderna till vad som erfordras för täckande av fondernas löpande pensionsbetalningar under året».

Utskottet hemställde,

A. att *motionerna I: 516* och *II: 629* icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

B. att följande motioner, nämligen

1) *motionerna I: 507* och *II: 628*,

2) *motionerna I: 529* och *II: 621*, samt

3) *motionerna I: 532* och *II: 631*, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd; samt

Förvaltningen av den allmänna pensionsfonden m. m.

C. att motionerna I: 533 och II: 636 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits

vid utskottets hemställan under A.

I. av herrar *Kaijser, Edström, Erik Filip Petersson, Axel Kristiansson, Jönsson* i Ingemarsgården, *Johansson* i Skärstad, *Ringaby* och *Jonsson*, vilka ansett, att utskottet under A. bort hemställa,

att riksdagen med bifall till motionerna I: 516 och II: 629 måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om parlamentarisk utredning rörande tilläggs-pensionsystemets samhällsekonomiska verkningar, fondförvaltningens framtida utformning m. m.;

vid utskottets hemställan under B.

II. av herrar *Kaijser, Edström, Erik Filip Petersson, Axel Kristiansson, Jönsson* i Ingemarsgården, *Johansson* i Skärstad, *Ringaby* och *Jonsson*, vilka ansett, att utskottet under B. bort hemställa,

att riksdagen i anledning av följande motioner, nämligen

- 1) motionerna I: 507 och II: 628,
- 2) motionerna I: 529 och II: 621, samt
- 3) motionerna I: 532 och II: 631,

i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla dels om skyndsamt förslag till sådan ändring av reglementet angående allmänna pensionsfondens förvaltning att återlånerätt skulle få ackumuleras under 5 år, dels ock om utredning angående en reformering av bestämmelserna för återlån från allmänna pensionsfonden i enlighet med vad reservanterna anfört;

vid utskottets hemställan under C.

III. av herrar *Kaijser* och *Ringaby*, vilka ansett, att utskottet under C. bort hemställa,

att riksdagen, med bifall till motionerna I: 533 och II: 636, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad reservanterna anfört;

IV. av herrar *Edström, Erik Filip*

Petersson, Axel Kristiansson, Jönsson i Ingemarsgården, *Johansson* i Skärstad och *Jonsson*, utan angivet yrkande.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (cp):

Herr talman! Jag skulle i stort sett kunna hänvisa till vad som tidigare år sagts i denna fråga i de debatter vi har hållit här, jag tror det är sedan fyra år. Det har då sagts här i debatten liksom i utskottsutlåtandena att de nuvarande återlånereglerna inte är ändamålsenliga. Så långt har man varit överens. Men man har också sagt att man inte hade tillräcklig erfarenhet för att vidta en ändring av dessa regler. Det har nu väckts nya motioner om återlånereglerna. Ärendet har varit ute på remiss. Remissinstanserna har redovisat olika uppfattningar, men flera av dem har ansett att det är på tiden att man vidtar vissa justeringar.

Nu säger utskottet, liksom tidigare i stort sett, att man bör avvakta. Jag ställer frågan: Vilka motiv har man egentligen för att avvakta längre?

Jag skall bara ta ett par exempel för att belysa återlånereglernas egendomliga verkningar. En företagare driver ett enmansföretag, där han själv arbetar, och har 18 000 kronor i inkomst. Basbeloppet i ATP-systemet är för närvarande 5 200 kronor. Det innebär att det pensionsgrundande beloppet i detta fall skulle bli 12 800 kronor. Med en avgiftsprocent på 7,5 blir den årliga avgiften till ATP-systemet för denne företagare 960 kronor. Han får alltså inte möjlighet att återlåna någonting, eftersom han enligt reglerna har rätt att återlåna 50 procent av det inbetalda beloppet, dock att lånet skall vara lägst 500 kronor. En annan företagare har 20 000 kronor i inkomst; basbeloppet är detsamma, 5 200 kronor. För honom blir det pensionsgrundande beloppet 14 800 kronor, och med samma avgiftsprocent blir avgiften för ett år 1 110

Förvaltningen av den allmänna pensionsfonden m. m.

kronor. Det gör att han har rätt att återlåna 550 kronor av dessa inbetalda avgifter. Det säger sig självt att denna form för återlån — 550 kronor varje år i detta fall — är administrativt kostsam.

Vi har här i motion och reservation begärt att reglerna ändras så att det skulle bli en ackumulering, varigenom man på en gång skulle få låna 50 procent av sammanlagda inbetalningarna under fem år. I detta fall skulle det bli 2 775 kronor på fem år i stället för 550 kronor per år. Den sistnämnda låneformen betyder att han, när han en gång skall likvidera lånen, får betala in 550 kronor och låna ungefär lika mycket. Det gör att denna grupp av företagare är diskriminerad när det gäller återlåning.

Här finns nu ett par reservationer till utskottsutlåtandet, och under B. är det reservation II av herr Kaijser m. fl., som jag ber att få yrka bifall till.

Det finns en annan reservation, I under A, som jag också vill yrka bifall till. Jag vet att en talare efter mig kommer att vidareutveckla synpunkterna på denna. Däremot kan jag inte ansluta mig till reservationen III under C.

Herr talman! Jag ber att med det sagda få ansluta mig till reservationerna I och II.

Herr RINGABY (h):

Herr talman! I och för sig skulle de ärenden vi nu har att behandla kunna föranleda en lång och intressant debatt. De gäller samhällsekonomiskt sett betydligt större frågor än de andra frågor vi har diskuterat i dag och ägnat så många timmar åt. Jag skall i likhet med herr Gustavsson i Alvesta fatta mig mycket kort om dessa reservationer och bara göra några reflexioner.

Jag kan genast yrka bifall till reservation I, som kräver en utredning om de samhällsekonomiska verkningarna av tilläggspensionssystemet och fond-

förvaltningens framtida utformning. Det är en betydelsefull fråga, och det har många gånger framförts krav på att man skall göra en parlamentarisk utredning av dessa problem. Tiden bör vara inne att man verkligen gör den.

Reservation II behandlar återlånerätten, som bl. a. skall ge företagarna möjlighet att låna av inbetalda ATP-avgifter. Jag vill genast från början ha klart utsagt att detta för många småföretagare är ganska betydelselöst, i varje fall för jordbrukare, som ju till 80—90 procent är enmansföretagare och alltså inte har så mycket att återlåna. Även om man skulle utvidga återlåningsrätten till 75 procent av inbetalda avgifter, blir det inte mer än 750 kronor på 1 000 kronor i ATP-avgifter, och om man skulle få ackumulera detta i fem år, blir det ändå bara 3 750 kronor som de skulle få återlåna. Det är en ganska betydelselös summa när det gäller att skaffa pengar för att rationalisera. Den summan kan man låna i form av ett vanligt P-lån i vilken bank som helst. Den här ackumulerade återlånerätten har naturligtvis en ganska stor betydelse för medelstora företagare, där det blir fråga om en något större ATP-avgift. Det kan då bli en summa värd att ackumulera och återlåna.

För övrigt är det diskutabelt om man över huvud taget får återlåna av en egen avgift. Då 80 procent av jordbrukarna har en egenavgift och är ensamma lär det i dag vara oklart om de över huvud taget får återlåna på denna egenavgift. Då har återlånerätten ingen större betydelse för dem, utan jordbrukets kreditbehov torde nog få lösas i annan ordning om man skall komma till rätta med det.

Reservation III är högerpartiet ensamt om. Den bygger helt enkelt på principen att det är önskvärt att försöka decentralisera ATP-fonderna i så stor utsträckning som det över huvud taget är möjligt. Vi har ansett att en mycket stor del av fonderna måste lig-

Förvaltningen av den allmänna pensionsfonden m. m.

ga i ett fritt näringsliv om vi skall kunna göra pensionsutfästelserna säkra.

Tidigare har företagare fått göra pensionsinbetalningar till särskilda pensionsfonder. Den möjligheten är numera borttagen. Vidare blir ATP-avgiften skattefri endast om man hämtar den ur dessa särskilda pensionsfonder. Därför har man under senare tid åderlåtit dem ganska kraftigt.

Nu sker ett fonduppyggande i det privata näringslivet, i det s. k. PRI-systemet, där företagarna kollektivt står ansvariga för pensionsutfästelser till sina anställda, vilka man gör för att trygga gluggen mellan en tidigare pensionsålder och ATP-åldern.

Ifrågavarande högermotion leker helt enkelt med tanken att man skall tilllåta fondavsättningar på samma sätt som i PRI-systemet och därigenom, om jag så får uttrycka det, lägga en stor del av avgifterna tillbaka i näringslivet, som kollektivt står ansvarigt för pensionsutfästelserna.

Detta är en fråga som givetvis behöver utredas. Därför utmynnar reservation III också i ett utredningskrav.

Med det sagda, herr talman, ber jag att få yrka bifall till samtliga reservationer i andra lagutskottets utlåtande nr 64.

Herr JÖNSSON i Ingemarsgården (fp):

Herr talman! De frågor som vi nu behandlar har ju diskuteras många gånger förr här i kammaren. Problemställningarna är alltså kända för varje riksdagsledamot. Vi i folkpartiet har motionsledes yrkat att återlånerätten får ackumuleras under fem år samt att amorteringstiden förlängs till 20 år.

Beträffande återlånerätten vill jag helt kort framhålla att den för mindre företag inte fått den användning som man hade räknat med. Vi anser att detta delvis beror på att reglerna försvårar ett praktiskt utnyttjande av återlånerätten. Därför tycker vi att det finns fog för en reformering i gynnsam rikt-

ning, som skulle ge möjligheter att utnyttja den bättre.

Remissinstanserna har ju också visat sig förstående för förslaget och från näringslivet har man i stort sett tillstyrkt det av oss framförda önskemålet.

Herr talman! Jag ber därför att få yrka bifall till reservation II.

Vidare har folkpartiet och centerpartiet i en motion tagit upp frågan om parlamentarisk medverkan i den utredning rörande tilläggs pensionssystemets samhällsekonomiska verkningar, fondförvaltningens framtida utformning m. m. som 1963 års riksdag begärde. Nu har det upplysts i utskottet att den utredning, som då tillsattes om det finansiella långtidsperspektivet inom samhällsekonomien, kommer att avsluta sitt arbete under innevarande år. Denna undersökning har verkställts utan den parlamentariska insyn som motionsledes krävts. Vi finner det därför angeläget att, när den icke-parlamentariska undersökningen står inför sitt slutförande, möjlighet ges för parlamentarikerna att delta i utredningsarbetet.

Den utredning som riksdagen begärde 1963 avser ju frågor av central betydelse för kapitalmarknaden och det ekonomiska livet i övrigt. Med hänsyn till den ställning som ATP-fonderna kommer att inta på kreditmarknaden är det naturligt att frågan om fondförvaltningens framtida utformning tas upp till behandling. Detta spørsmåls stora vikt motiverar enligt vår uppfattning en utredning med parlamentarisk sammansättning. Det är väsentligt att den parlamentariska utredningen kommer till stånd nu. Den bör givetvis genomföras i samband med det utredningsarbete som utförs av det ekonomiska planeringsrådet.

Herr talman! Jag ber därför att få yrka bifall till reservation I.

Till de i reservation III framförda förslagen om decentralisering av pensionsfonderna har vi inom folkpartiet

Förvaltningen av den allmänna pensionsfonden m. m.

inte kunnat ansluta oss. Det av oss tidigare framförda önskemålet om decentralisering av fondförvaltningen är av helt annan innebörd. Vi har nöjt oss med att tillkännage detta i form av en blank reservation.

Herr **THYLÉN** (h):

Herr talman! Både i dagligt tal och här i riksdagen talas det ofta om återlånerätten från allmänna pensionsfonderna. Tyvärr finner vi att begreppet är en fiktion. För det första är det inte fråga om en automatisk rätt till återlån utan om en möjlighet därtill. För det andra är denna möjlighet mycket starkt beskuren för gruppen små och medelstora företagare, alltså för de egenföretagare som vi även i andra hänseenden anser styvmoderligt behandlade av statsmakterna men vilkas betydelse för näringsliv, samhälle och framåtskridande är odiskutabelt.

Återlånen fullgör — som herr Jönsson i Ingemarsgården framhållit i sin motion — inte den uppgift som ursprungligen avsågs med dem, nämligen att utgöra en smidigare metod för näringslivets kreditförsörjning med fondmedel än vad de i övrigt mycket restriktiva placeringsbestämmelserna tillåter. De mindre och medelstora företagen ligger i finansieringshänseende sämre till än de stora anonyma företagen, därför att de i regel inte kan uppta obligationslån. Återlånen skulle vara en lättnad, om reglerna för sådana lån vore konstruerade på ett annat sätt. Det är därför vi inte kan släppa våra tidigare krav på förbättrade möjligheter till återlån utan måste hålla frågan levande.

I proposition nr 100 vid 1959 års riksdag sade departementschefen bl. a.: »Vidare förutskickar jag att ett inlemmande av företagarna i tilläggs pensioneringen kunde föranleda modifikationer i kommittéförslaget.» Vidare sade han i propositionen: »I likhet med vad pensionskommittén föreslog bör en betydande del av fondmedlen i form av

återlån gå tillbaka till dem, som erlagt pensionsavgifterna.» Detta tolkar vi, som känner till förhållandena inom företagarvärlden, som ett löfte av dåvarande socialministern på regeringens vägnar. Det är därför vi återkommer till frågan och begär löftenas förverkligande. Kanske kan man genom att ofta återkomma härtill på detta sätt väcka förståelse för de berättigade önskemålen från den mindre och medelstora företagsamheten. Jag antar att det bristande intresset för att lösa denna fråga bottnar i, inte en ond vilja gentemot den mindre företagsamheten utan en bristande förståelse för de bekymmer som denna del av vårt näringsliv måste kämpa emot. Dessa problem har bara blivit värre med åren. Självfinansieringsmöjligheterna har beskurits, och den som dagligen umgås med företagare vet hur stora svårigheter den mindre och medelstora företagsamheten har att utvidga sin verksamhet och expandera. Det är själva växandet, företagens möjligheter att bli större och producera fler nyttigheter till lägre priser, som drabbas av finansieringssvårigheterna. Vill man ha starka företag, som kan producera tillräckligt för rimliga priser och ge de anställda trygghet och god försörjning, får man undvika att hämma de företag som har växtkraft.

I en tid av växande anspråk på kreditmarknaden är det viktigare än någonsin att man driver en politik som inte hindrar tillväxten i framstegstakten. Vidgade möjligheter till återlån skulle vara ett steg i rätt riktning.

Vad som framför allt ligger mig om hjärtat är att den mindre och medelstora företagsamheten får de möjligheter att ackumulera återlånemöjligheterna som yrkas i motionerna. Jag vill också gärna att taket för återlånerätten höjes från 50 till 75 procent. Man kan naturligtvis gå fram på många olika sätt. Ett sätt är att ge en bestämd grupp företag möjlighet till kollektivt återlån av samtliga av gruppens medlemmar in-

Förvaltningen av den allmänna pensionsfonden m. m.

betalda premier. Inom gruppen skulle sedan lånen kunna dirigeras till i tur och ordning utvalda företag. Vill man bibehålla det nuvarande systemet att varje företag endast får återlåna en del av sina egna premier måste företagen få möjlighet att ackumulera sin rätt. Åren 1961, 1962, 1963 och 1964 anförde andra lagutskottet att erfarenheter i någon större utsträckning ännu inte vunnits av de nuvarande reglerna. Det är väl dock en erfarenhet av dessa regler att det från näringslivets sida hela tiden riktats och alltjämt riktats kritik mot utformningen. Blotta förekomsten av en så ihärdig kritik vittnar om att det föreligger behov av en ändring. Man kan fråga sig vilka erfarenheter vi väntar på när vi nu har erfarenheter från fem år.

I år har andra lagutskottet erkänt att de nuvarande återlånereglerna inte är helt ändamålsenliga. Emellertid anser utskottet det inte lämpligt med en ändring eftersom utredning pågår om finansiella långtidsperspektiv. Den ändring som det nu är fråga om borde kunna göras utan att denna utredning avvaktas. Med vårt krav vill vi inte göra någon revolution som skulle kunna rubba den ekonomiska långtidsplaneringen. Här gäller det bara en detaljfråga — men en detaljfråga som är viktig för många småföretag.

Det är ganska svårt att förstå varför de mindre och medelstora företagen skall placeras i strykclass. Bankerna gör reklam för någon sorts sparlån för konsumenterna, där en person, som sparar ett visst belopp i banken, i sinom tid skall få låna lika mycket som han sparat. Vi företagare begär inte att få låna lika mycket som vi sparat. Vi begär endast den mycket rimliga rätten att av ATP-fonderna få låna 75 procent av de pengar som vi inbetalt till fonderna. Vi begär t. o. m. bara möjligheten att få låna något — utan ackumuleringsrätt är nämligen denna lånerätt en ren illusion. Det är kanske meningslöst att be-

gära en rättvisare behandling av denna grupp. Den är inte van att bli behandlad på samma sätt som andra grupper i samhället. Vi kräver bara en rättvisare fördelning av orättvisorna.

Herr talman! Jag ber att få ansluta mig till reservationerna I, II och III.

I detta anförande instämde herr *Nordgren* (h).

Herr **HOLMBERG** (k):

Herr talman! Debatten om ATP gäller numera inte så mycket frågan om företagets och samhällets plikt att tillförsäkra löntagarna en dräglig pension. Det är typiskt att till och med årets högermotionärer medger att man till pensionsfonderna bör avsätta så stor del av företagsvinster som nu uttas enligt ATP-reglerna.

Framför allt från högerhåll — det har ju framgått även av denna debatt — men också från andra borgerliga kretsar attackerar man nu ATP främst på grund av den betydelse som fonderna kan få för kreditpolitiken och andra samhällsekonomiska frågor. Ur arbetarrörelsens synpunkt finns det ingen anledning att beklaga en sådan förskjutning av debatten.

Fortfarande är det visserligen delade meningar även på arbetarhåll om viktiga delar av pensioneringen, men inte om ATP-fondernas roll. Kommunisterna har föreslagit tillskott av medel över budgeten så att alla pensionärer kommer upp i ATP-nivå. Därmed avviker vi från alla andra som har framställt förslag beträffande de reella verkningarna för pensionärerna. Vi vill också ha en sänkning av pensionsåldern eller en sådan förändring av bestämmelserna om förtida uttag att detta inte spolierar möjligheterna att erhålla hustrutillägg och kommunala bostadstillägg, som ju är intimt förknippade också med ATP-pensioneringen.

Men ingenting av detta rubbar ATP-reformens grunder. Det gör däremot högerförslaget om pensionstillskott från

Förvaltningen av den allmänna pensionsfonden m. m.

fonderna och årets förslag från högerhåll om rätt för företagen att skattefritt avsätta medel till egna fonder och en motsvarande minskning av avgifterna till ATP. Som exempel nämns i högermotionen att man kan tänka sig tre procent till ATP och sju procent till företagens egna fonder. Förmodligen kan högern mycket väl tänka sig ännu otryggare förhållanden för de anställda, om man bara kan få riksdagen att ge sig in på denna väg.

Det är dock främst ATP-fondernas roll som kreditinstitut som högern är ute efter. Motiveringen är den gamla vanliga, nämligen att sparatet för näringslivets expansion skall ordnas på sådant sätt att de privata företagsägarna och inte samhället skall få bestämmanderätten i sådana frågor. Bortsett från att det därvidlag finns oförenliga ståndpunkter om vad som är demokratiskt blir det ju också mer och mer tydligt att man inte kan ordna ett rationellt utnyttjande av arbetskraft och andra produktiva resurser utan att statsmakterna och andra samhällsorgan har bl. a. ekonomiska möjligheter att ingripa. Det beror på att privata kapitalägare vidtar sina åtgärder uteslutande med hänsyn till sina vinstintressen. Att en extrem tillämpning av borgerliga principer därvidlag kan leda till allvarliga skadeverkningar både för enskilda och för samhället är knappast möjligt att bestrida mot de utomordentliga bevis som finns i detta hänseende. Vi vill därför att samhällsinsgränsningen som kan öka produktion och välförstånd över huvudet taget skall möjliggöras. Det är ett samhällsintresse som gäller för alla landsdelar och alla branscher.

Men i vissa fall är behovet av en sådan ekonomisk politik särskilt påfallande. T. ex. vid lösningen av de problem, som brukar sammanfattas under rubriken lokaliseringsfrågor, är det ju sålunda tydligt att en ökning av kapitalkoncentrationen hos privata företag inte är en framkomlig väg.

Den förhärskande meningen bland privata företagare är nämligen den att bristen på arbetskraft inom vissa delar av landet skall klaras genom att flytta folk från dessa delar av landet till orter där företagen behagar investera sina pengar. Bara i undantagsfall — och vanligen i ringa omfattning — sker investeringar i syfte att utnyttja de väldiga reserverna av arbetskraft där denna arbetskraft finns.

Detta är därtill en metod som tillämpas utan hänsyn till sociala och samhällsekonomiska skadeverkningar som uppstår såväl i utflyttningsorter som på platser där det på grund av dessa förhållanden sker en onormalt stor anhopning av företag.

Vi har ofta kritiserat statsmakterna för att de inte ingripit med tillräcklig kraft mot den otillfredsställande ordning som de privata kapitalägarna är skulden till av de anledningar jag här angivit. Det har visserligen förekommit ansatser till en lokaliseringspolitik av bättre slag — bl. a. genom tillkomsten av statsindustrier i mitt hemlän — mycket omfattande statsindustrier för övrigt. Det har dock skett i alltför ringa omfattning och utan den planmässighet som man skulle önska. Men det är i alla fall bättre än den situation som vi skulle haft i sådana landsdelar, om vi varit beroende bara av privata kapitalägare. Även med de subventioner som riksdagen nu beviljar företagare för att locka dem till insatser i ekonomiskt underutvecklade områden, är det alldeles tydligt att ökad statsdrift och en viss styrning av den ekonomiska politiken från samhällets sida är oundgängliga och, såvitt jag kan se, den enda metoden för att genomföra genomgripande förändringar till det bättre i sådana områden.

Jag ser ATP-fonderna som ett instrument även för att ge samhället bättre resurser för insatser inom näringslivet. Teoretiskt — men säkert bara teoretiskt — kan man kanske tänka sig

Förvaltningen av den allmänna pensionsfonden m. m.

andra alternativ. Det är till exempel inte pengar som fattas hos dem som behärskar den svenska verkstadsindustrin. Det skulle vara en smal sak för den att uppbringa de medel som behövs för att ge Norrbotten en stor verkstadsindustri, men det sker ej. De pengar som finns användes på annat håll för expansion bl. a. genom att bygga stora fabriker i utlandet. Om ekonomiskt eftersatta landsdelar i vårt land skall bli föremål för liknande insatser, så är det tydligt att det måste ske med statens medverkan. Vi har långvarig erfarenhet av att det förhåller sig på detta sätt, och då är det också nödvändigt att staten har pengar för att göra insatser. Utskottet har rätt i att fondens låneregler måste omprövas, men enligt min mening kan denna omprövning — just med utgångspunkt från vad jag här har sagt — inte ske i den riktning de borgerliga motionärerna önskar. Tvärtom är det angeläget tillse att de fonder, som har tillkommit i syfte att bereda de gamla en tryggad tillvaro, under tiden tills pengarna tas i anspråk för detta ändamål ytterligare förkovras genom att medlen sätts in i produktion som också har till uppgift att tillgodose sociala och samhälleliga behov.

Herr talman! Jag hemställer därför om bifall till utskottets förslag.

Herr LUNDBERG (s):

Herr talman! Med hänvisning till vad utskottet framfört tror jag det kan vara lämpligt att helt kort uttala en viss glädje över det stora intresse som man nu visat AP-fonden. Tyvärr visades inte samma stora intresse då AP-fonden en gång beslutades.

Nu gäller det arbetstagarnas pengar och sättet att använda dessa. Jag tror emellertid att utskottet har lämnat ett tillfredsställande svar på motionerna.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Härmed var överläggningen slutad.

Mom. A

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen I); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Ringaby begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i mom. A) i utskottets utlåtande nr 64, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen I) av herr Kaijser m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Ringaby begärde emellertid röst-räkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 111 ja och 98 nej, varjämte 1 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. B

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen II); och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr Ringaby begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i mom. B) i utskottets utlåtande nr 64, röstar

Interpellation ang. åtgärder för att få till stånd en effektiv katastrofberedskap

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen II) av herr Kaijser m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning. Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr Ringaby begärde emellertid röst-räkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 111 ja och 97 nej, varjämte 1 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit utskottets hemställan.

Mom. C

Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen III) av herrar Kaijser och Ringaby; och biföll kammaren utskottets hemställan.

Som tiden nu var långt framskriden beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta behandlingen av återstående på föredragningslistan upptagna ärenden till kl. 19.30, då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

§ 20

Interpellation ang. åtgärder för att få till stånd en effektiv katastrofberedskap

Ordet lämnades på begäran till

Herr NIHLFORS (fp), som yttrade:

Herr talman! Den stora tunnelolyckan på Söder i Stockholm har under de senaste dagarna hållit det svenska folket i spänningsfylld uppmärksamhet.

Som vi alla vet fick olyckan genom utomordentligt fina insatser av alla olika kategorier räddningsmanskap en lycklig utgång. En omfattande och väl fungerande räddningsaktion organiserades snabbt upp.

Det var emellertid fråga om en improviserad aktion. Någon permanent organisation eller något slags katastrofplan för olyckor av detta slag torde inte finnas, i vart fall inte vad Stockholm beträffar. På vissa håll i landet lär det finnas uppgjorda katastrofplaner och former av kommunalt samarbete. Huruvida man genom dessa anordningar på ett tillfredsställande sätt kan möta svåra olyckor av det inträffade slaget undandrar sig mitt bedömande.

Så mycket är emellertid klart att även om improvisationer kan fungera väl — som i det nu aktuella fallet — är det ändå sannolikt att de leder såväl till en fördröjning av räddningsarbetet som till en onödigt omfattande personalinsats.

Det är alltså enligt min mening nödvändigt att man omedelbart vidtar åtgärder för att få till stånd en effektiv katastrofberedskap. Jag kan inte här exakt ange vilka åtgärder som är erforderliga. Det kan t. ex. röra sig om expertbistånd till kommunerna beträffande uppgörande av katastrofberedskapsplaner, rekommendationer om olika former av kommunalt samarbete, bidrag till anskaffande av erforderlig specialutrustning o. s. v. Det kan eventuellt också bli fråga om lagstiftningsåtgärder av olika slag.

Enligt min mening är det angeläget att denna fråga blir föremål för en snabb granskning i syfte att utröna vilka åtgärder som kan vidtagas för en förbättrad katastrofberedskap. En sådan granskning kunde t. ex. ske genom tillsättande av en expertgrupp inom departementet.

Med hänvisning till det anförda hemställer jag om kammarens tillstånd att

Interpellation ang. studier i Radiouniversitetets regi för två betyg i statskunskap

till statsrådet och chefen för inrikesdepartementet få ställa följande fråga:

Är statsrådet beredd vidtaga någon särskild åtgärd — exempelvis genom tillsättande av en expertgrupp — för att över hela landet få till stånd en effektiv beredskap mot katastrofartade olyckstillbud av det slag som nu senast inträffat i Stockholm?

Denna anhållan bordlades.

§ 21

Interpellation ang. studier i Radiouniversitetets regi för två betyg i statskunskap

Ordet lämnades på begäran till

Herr KÄLLSTAD (fp), som yttrade:

Herr talman! Genom att vi erbjuder universitetsutbildning per radio tillgodoses behovet av kvalificerade studier hos en avsevärd grupp människor. De svenska universitetsmyndigheterna har i och med Radiouniversitetets tillkomst tillsammans med Sveriges Radio tagit ett berömvärd initiativ.

Det är en organisatorisk prestation av den statsvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet att praktiskt taget ensam under den förlidna sommaren kunna anordna seminarieövningar för omkring 1 500 studerande vid Radiouniversitetet. Man har också anordnat skriftliga prov på en mångfald platser för ungefär lika många elever.

Antalet elever har blivit mycket stort, större än den mest optimistiske vågat räkna med. I och med att kursen i statskunskap dubblerades kom dessutom över 1 800 nya anmälningar i höstas. Denna elevanstormning har kommit till stånd utan att antalet studerande vid de statsvetenskapliga institutionerna har minskat.

Radiokursens seminariedeltagare har enligt lärarnas samfälliga omdöme stått sig synnerligen väl i jämförelse med institutionens ordinarie studerande. Vid de två skrivningar som radiokursen och

institutionen för statskunskap anordnat gemensamt uppvisade radiokursens deltagare en lägre kuggningsprocent än institutionens ordinarie studerande.

Radiouniversitetet är ett värdefullt komplement till de universitet vi har och eventuellt kommer att få. Flera skäl talar för en utbyggnad av Radiouniversitetet. Särskilt för landsbygdens folk kan studier vid Radiouniversitetet framstå som ett alternativ till ordinarie studiemöjligheter. Man kan förutsätta att studierna i statskunskap tagits upp av blivande och nuvarande opinionsledare på det lokala planet. Folk rörelsernas medlemmar kan dra nytta av dessa studier. De stora organisationerna får allt större krav på kvalificerade medlemmar för det organisatoriska arbetet.

Framför allt kan Radiouniversitetet spela en stor roll för vuxenutbildningen. Det kan nämnas att många folkskollärare använt sig av Radiouniversitetet i sin vidareutbildning. Det kan också i viss utsträckning tjäna som en avlastning av de ordinarie universiteten inför den väntade studentanstormningen.

Inför möjligheten av en utbyggnad av Radiouniversitetet har man skäl att fråga, om studierna endast skall bedrivas på ettbetygsnivå. Det rimliga är att man också erbjuder fördjupade studier, förslagsvis på tvåbetygsnivå. Sådana studier torde vara möjliga att genomföra, t. ex. i statskunskap, och den här omnämnda statsvetenskapliga institutionen torde ha intresse att genomföra sin del av ett sådant program. Det skulle sålunda härvidlag bli fråga om en utbyggnad av Radiouniversitetet på höjden.

Studier i statskunskap beräknas pågå t. o. m. vårterminen. Därefter avsågs en ettbetygskurs i pedagogik att börja till höstterminen nästa år. Det synes tyvärr nu som om denna möjlighet för Radiouniversitetets elever att fortsätta sina studier kommer att bli uppskjuten. De elever som tenterat till ett betyg under våren står i så fall utan möjlighet att fortsätta sina studier, trots att Radio-

universitetet inte längre skulle befinna sig på försöksstadiet. En utbyggnad på bredden borde också komma till stånd, så att nya ämnen kommer till.

Med anledning av vad som ovan anförts anhåller jag om andra kammarens tillstånd att till statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet få framställa följande frågor:

Är herr statsrådet beredd att skyndsamt undersöka huruvida möjlighet kan beredas dem av Radiouniversitetets elever, som under våren tenterar färdigt till ett betyg i statskunskap, att till hö-

ten fortsätta sina studier på tvåbetygsnivå?

Är herr statsrådet beredd att om förutsättningarna härför synes goda föranstalta om åtgärder som gör det möjligt för eleverna att bedriva sådana studier i Radiouniversitetets regi?

Denna anhållan bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes här efter kl. 17.10.

In fidem

Sune K. Johansson

Onsdagen den 17 november

Kl. 19.30

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet; och leddes förhandlingarna därvid av herr andre vice talmannen.

§ 1

Föredrogs vart efter annat andra lagutskottets utlåtanden:

nr 65, i anledning av väckta motioner angående förarskydd på traktor, och nr 66, i anledning av väckta motioner om höjd dagpenning till värnpliktigt m. m.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 2

Möjlighet för visst värnpliktigt befäl att erhålla reservanställning

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 67, i anledning av väckt motion om möjlighet för visst värnpliktigt befäl att erhålla reservanställning.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr OSKARSON (h):

Herr talman! Det problem som motionärerna tar upp gäller möjligheterna för värnpliktiga underofficerare att få anställning i reserven i samband med att de går ur värnpliktsåldern. Under många år har jag haft tillfälle att syssla med frivilligt försvarsarbete, och jag har därför fått kontakt med detta problem.

Vi är alla överens om betydelsen och värdet av frivilligt försvarsarbete. Det är heller inte någon hemlighet att vi i dagens läge har svårighet med rekryteringen av befäl av olika kategorier — inte minst har vi brist på värnpliktigt befäl. Vi har därför all anledning att stödja sådan verksamhet som bidrar till att avhjälpa bristerna.

Utbildningen av det värnpliktiga befälet bedrivs som vi alla vet i organisatorisk form i länsförbund och föreningar. Liksom inom alla organisationer är verksamhetens intensitet beroende på det utbyte som vederbörande får av sina insatser. Många av den frivilliga befälsutbildningens aktiva funktionärer

Förbud för minderårig att inneha och bruka luftvapen m. m.

på olika plan tillhör just den här ifrågasvarande kategorien, värnpliktiga underofficerare.

Dessa värnpliktiga underofficerare hade tidigare, liksom värnpliktiga officerare fortfarande har, möjlighet att inträda i reserven vid värnpliktstidens utgång. Denna möjlighet stoppades för några år sedan med motiveringen att det organisatoriska behovet av denna kategori i vår krigsorganisation skulle undersökas. Det är ingenting att säga om denna åtgärd — den är fullt i sin ordning. Men vad som är olyckligt i sammanhanget är att detta värnpliktiga befäl har fått gå år efter år utan att få något besked om hur framtiden i fråga om möjligheter till reservanställning gestaltat sig.

Denna som man tycker alltför långa väntetid har icke varit till gagn för frivilligt försvarsarbete. Tvärtom har den orsakat mycken olust och irritation till men för förenings- och förbundsarbetet. Intresset för deltagande i utbildningen bland värnpliktiga underofficerare har minskat under de senaste åren i mycket påtaglig grad. Detta är beklagligt.

Motionärerna är mycket hovsamma i sin framställning. De begär endast att de värnpliktiga underofficerare, som påbörjat sin fanjunkarutbildning före 1961, skall få möjlighet till reservanställning. Många av dem har nämligen börjat sin utbildning just med sikte på att vid värnpliktstidens utgång övergå till reserven och på så sätt få möjlighet att även i fortsättningen göra en insats inom vårt försvar.

Det rör sig här endast om ett mycket begränsat antal personer, men för dessa framstår det som en klar orättvisa att de har berövats möjligheten till anställning i reserven.

Lösningen av frågan måste också sägas vara mycket brådskande. Varje år uppnår ett antal av de här ifrågasvarande personerna den ålder då värnplikten upphör, och därigenom har de berövats möjligheten att få denna anställ-

ning som de har önskat sig och siktat på.

Jag har inte något yrkande, men jag vill att 1960 års befälsstatsdelegation, som nu har detta ärende om hand, beaktar de synpunkter som jag här har anfört, och jag vill framhålla betydelsen och värdet av att delegationen når en snabb lösning i positiv riktning i denna fråga.

Herr FREDRIKSSON (s):

Herr talman! Med hänvisning till att denna fråga är under utredning ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 3

Föredrogs vart efter annat andra lagutskottets utlåtanden:

nr 68, i anledning av väckt motion om viss ändring av reglerna för beviljande av förtidspension, och

nr 69, i anledning av väckta motioner om ändrade regler för tillstånd till innehav av radioamatöranläggning.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 4

Förbud för minderårig att inneha och bruka luftvapen m. m.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande nr 70, i anledning av väckta motioner om förbud för minderårig att inneha och bruka luftvapen m. m.

Sedan utskottets hemställan föredragits yttrade:

Herr WERBRO (fp):

Herr talman! Under senare år har det blivit allt vanligare att minderåriga har tillgång till luftvapen. Det verkar kanske egendomligt, men statistiken från

Förbud för minderårig att inneha och bruka luftvapen m. m.

försäljarsidan visar att minderårigas inköp av sådana vapen blir allt vanligare. Därmed har också antalet olyckor som uppkommer genom minderårigas oförsiktighet och bristande omdöme vid handhavandet av dessa vapen blivit allt större. Olyckorna drabbar för det mesta jämnåriga till dem som innehar vapen.

Likaså har vapnens effekt under senare år ökat i mycket hög grad, vilket har varit en bidragande orsak till att de skador som uppkommit vid olyckorna blivit allt svårare. Jag skall inte här redovisa för kammaren de skador och olyckor som uppkommit genom minderårigas handhavande av luftvapen. Jag vill bara nämna att jag har ringt upp ett flertal sjukhus i landet och frågat om man har haft några olycksfall som förorsakats av luftvapen, och jag har ännu inte träffat på något sjukhus där man varit förskonad från sådana skadefall. Vi har till och med här i landet haft en sådan olycka med dödlig utgång. Den inträffade i somras. Oftast är det ögon-, led- och muskelskador med framtida men som förekommer. Vilka skador som för övrigt åsamkas djur ute i markerna kan jag inte redovisa, men deras antal är förmodligen mycket stort. Det skulle ha varit värdefullt att här kunna lämna en redogörelse för de lidanden som djuren ute i markerna får utstå genom de skadeskjutningar som förekommer med luftvapen som brukats av minderåriga.

De inskränkningar som nu finns för minderårigas rätt att inneha och bruka dessa vapen är mycket obetydliga. Det går över huvud taget inte att förbjuda ett sådant vapeninnehav i dag. Den enda möjligheten att komma till rätta med problemet anser jag vara ett förbud för den som är under 18 år att inneha sådana vapen. Redan 1949 togs denna fråga upp till behandling, och då var ett stort antal myndigheter på det klara med de stora olycksrisker som förelåg genom att minderåriga hade tillgång till luftvapen. Frågan har ock-

så varit uppe här i kammaren vid ett flertal tillfällen men utan att några åtgärder vidtagits.

I december 1964 överlämnade Svenska jägareförbundet en skrivelse till Kungl. Maj:t, vari man begärde att luft- och fjädervapen skulle lyda under vapenkungörelsen. Det var mycket på grund av den skrivelsen som vi väckte vår motion i frågan till årets riksdag. Vi anser nämligen att ett licensvång för dessa vapen är en alltför stor och administrativt krävande åtgärd. Med licensplikt följer inte endast skyldighet att inhämta myndigheternas tillstånd att förvärva dessa vapen, utan licensen följer också vapnet för all framtid. Om vapnet kasseras, förkommer eller förstöres, sättes därför en mycket omfattande utredningsapparat i gång för att häva den licens som följer med vapnet i fråga.

Jag anser att när en person har nått 18 års ålder har han vunnit sådan mögnad att man utan särskild licens eller några ingripanden från myndigheternas sida kan tillåta honom att förvärva sådant vapen. Man må dock bibehålla de begränsningar som finns i ordningsstadgan. Jag vill erinra om att just vid 18 års ålder inträder värnpliktskyldighet, och under värnpliktstjänstgöringen erhåller ungdomarna sådan utbildning som gör dem väl skickade att handha vapen av detta slag.

Det avsnitt av rikspolisstyrelsens yttrande som återfinnes i andra lagutskottets utlåtande ger också belägg för att snabba åtgärder måste vidtagas för att förhindra att ytterligare svåra olyckor uppkommer. Jag kan dock inte dela rikspolisstyrelsens åsikt när det gäller införande av licensplikt för personer under 18 år. Jag anser att det där uppkommer ett problem som gör att förmyndare eller föräldrar måste komma in i bilden på något sätt. Jag kan inte finna att det finns något som helst motiv i andra lagutskottets uttalande som anser att personer under 18 år över hu-

Jakten på sjöfågel vid Bottenviken och Östersjökusten

vud taget inte skall ha möjligheter att inneha och bruka sådana vapen. Det verkar också egendomligt att andra lagutskottet inte nu har kunnat ta steget fullt ut och föreslå ett förbud för minderåriga att inneha och bruka luftvapen av detta slag. Det finns tydliga belägg för att så bör ske snarast möjligt. När det inte hänt något sedan år 1949 är det hög tid att något görs på området.

Herr talman! Med hänsyn till utskottets skrivning skall jag inte framställa något yrkande, men jag vill uttrycka förhoppningen att Kungl. Maj:t omgående vidtager åtgärder i den riktning som motionen åsyftar.

Herr JÖNSSON i Ingemarsgården (fp):

Herr talman! Vi har inom andra lagutskottet vid behandlingen av föreliggande motion haft en mycket positiv inställning, men med hänsyn till att detta problem övervägs inom inrikesdepartementet har vi nöjt oss med att ge till känna utskottets mening:

»Utskottet delar uppfattningen att det är angeläget att man får bestämmelser som mer effektivt än de nuvarande hindrar barn och ungdomar från att använda luft- och fjädervapen. Åtskilliga problem är emellertid förenade med en sådan lagstiftning.»

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren vad utskottet hemställt.

§ 5

Jakten på sjöfågel vid Bottenviken och Östersjökusten

Föredrogs tredje lagutskottets utlåtande nr 28, i anledning av väckt motion angående jakten på sjöfågel vid Bottenviken och Östersjökusten.

Tredje lagutskottet hade behandlat en inom riksdagens andra kammare väckt och till lagutskott hänvisad motion, nr 643, av herr *Hedin m. fl.*

I motionen hemställdes »att riksdagen

gen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära att bestämmelser utfärdas, innebärande att möjlighet till förlängd vinterjakt och begränsad vårjakt på sjöfågel erbjudes skärgårdsbefolkningen vid Bottenviken och Östersjökusten i enlighet med motionens syfte».

Utskottet hemställde,

a) att riksdagen i anledning av förevarande motion, II: 643, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t såsom sin mening giva till känna vad utskottet anfört rörande vårjakten, samt

b) att motionen i övrigt ej måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Göran Karlsson, Svante Kristiansson, Wirmark* och *Johansson* i Torp, vilka ansett att utskottet bort hemställa, att förevarande motion, II: 643, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Utskottets hemställan föredrogs; och anförde därvid:

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp):

Herr talman! Det är ett ganska intressant aktstycke som nu ligger på kammarens bord. När man läst igenom det säger man sig att det i detta verkliga är många hjärtans tankar som blivit uppenbarade. Synsätt står mot synsätt och uppfattning mot uppfattning. Motionen har kommit många mycket värdepåvärdade remissinstanser att ställas emot varandra.

Inte ens om tolkningen av 1950 års konvention om fågelskydd är man ense. Domänstyrelsen hävdar att bestämmelserna i denna konvention hindrar den ifrågasatta vårjakten. Svenska jägareförbundet anser att den begärda vårjakten faller inom undantagsbestämmelserna i tredje stycket artikel 6 i konventionen. Auktoriteten hos denna sista uppfattning kanske naggas något i kanten av att Svenska jägareförbundet är part i målet under det att domänstyrelsen förmodligen ser saken något mer von oben.

Jakten på sjöfågel vid Bottenviken och Östersjökusten

Jag har läst igenom både motionen och föreliggande utlåtande med stort intresse och stor uppmärksamhet. Jag kan inte finna, att de synpunkter som domänstyrelsen, Vetenskapsakademiens naturskyddskommitté, Svenska naturskyddsföreningen och Sveriges ornitologiska förening givit till känna i avstyrkande riktning har vederlagts av övriga remissinstanser.

Ovannämnda remissinstanser vill göra gällande följande. Först och främst är all vårjakt principiellt förkastlig från såväl biologisk som allmän naturvårds-synpunkt.

Man uttalar vidare att sjöfågeljakten har mistat sin betydelse som näringsfång.

Sjöfågelstammarna har dessutom ännu inte nått tillfredsställande numerärer på ost- och sydkusten.

Vid den krävda vårjakten kan man befara att även icke tillåtna arter skjuts.

Man uttalar att en effektiv jaktkontroll är svår att upprätthålla vid ett partiellt jaktförbud.

Sjöfågelstammarna kan tyvärr alltför förväntas bli decimerade genom oljeskador. Inom parentes vill jag, herr talman, påpeka att det sistnämnda är ett över hövan bedrövligt kapitel.

Till skärgårdarna söker sig vida skolor av fritidsfolk för rekreation, och det rika fågellivet är för dem av allra största intresse.

1949 års jaktutredning framlade sitt betänkande den 4 juli 1961 och gick ut på remiss. De instanser jag åberopat ställde sig därvid helt negativa till den uppjukning av gällande bestämmelser, vilken det nu är fråga om.

Herr talman! Jag vill på denna punkt inte göra något definitivt påstående utan vill endast anföra, att förslaget om vårjakt *kan* medföra betydande risker för utarmning av fågellivet och att jag i varje fall inte vill ge min röst för att vi skall ta denna risk. Det är inte att måla hin på väggen för nöjet att klå honom, om man räknar med en nog

så intensivt bedriven vårjakt under den vecka, som det är fråga om, över stora delar av ostkustens häckningsområden. Detta kan betyda — jag säger dock inte definitivt att så blir fallet — en realisation av de vinster, som de senaste tio årens sjöfågelskydd givit, såsom man också framhåller i den argumentering som jag refererat.

Motionen ansluter sig till remissinstansernas framhållande av att jakten som inkomstkälla numera saknar betydelse. Det är alltså fastslaget, och även Svenska jägareförbundet instämmer härvidlag. Som näringsfång kan alltså jakten sägas vara avförd.

Då återstår trivselfrågan för folk i skärgården. Men kan man inte fråga: Är detta ett spørsmål av den dimension att det uppväger de skäl som talar mot vårjakten på viss sjöfågel? Jag går gärna med på att trivselfrågan för oss människor är en allvarlig fråga av hög dignitet, och den är särskilt i denna de ökande neurosernas trista tid av stor aktualitet. Men jag är inte säker på att man skjuter bort neuroserna eller otrivseln under fem dagars brandskattning av sjöfågel, så att man på den vägen kan lösa problemet. Jag skall medge att överskottet på hanfågel av ejder, vigg och storskrake har en viss relevans, men den uppväger i varje fall inte skälen mot vårjakten.

Nu skall det i sanningens namn också erkännas att utskottet är ganska restriktivt men går med på vårjakt om den begränsas på lämpligt sätt, som det heter. Jakten begränsas till tre slags fåglar, och jaktens verkningar skall vidare följas med uppmärksamhet. Den kan inskränkas, heter det, eller — om så skulle visa sig behövt — helt förbjudas. Utskottet vill inte närmare gå in på detaljer vad gäller bestämmelser. Man tycker nästan, med hänsyn till alla dessa begränsningar, att utskottet känner sig skakat i djupet av sin själ inför vad det föreslår.

Herr talman! Det finns en instans som

Jakten på sjöfågel vid Bottenviken och Östersjökusten

heter jakttidsberedningen med representanter för Svenska jägareförbundet, Vetenskapsakademien, Skogs- och lantbruksakademien, statens veterinärmedicinska anstalt, Svenska naturskyddsföreningen och viltforskningsrådet. Denna instans arbetar ju med dessa frågor, men jag har inte kunnat hitta den bland remissinstanserna. Jag utgår från att dess synpunkter speglas i de andra instansernas remissvar, så att tankarna går igen där.

För att inte åter inspirera till debatt om huruvida den folkvalda kammaren bör veta vad senaten gör och vad som tilldrar sig där skall jag, herr talman, inte säga ett enda ord om hur medkammaren har beslutat i denna fråga. Beslutet är annars, inte minst med hänsyn till reservanternas politiska hemvist, ytterst intressant. Tydligt är att ingen har betraktat denna fråga som på något sätt partipolitisk, och det är den ju inte heller. Varför det bara finns socialdemokrater antecknade på reservationen vet jag inte, men jag vill uttrycka min stora tillfredsställelse över att en reservation fogats till utlåtandet, och jag ber att på det varmaste få tillstyrka denna.

I detta anförande instämde herr *Sjöholm* (fp).

Herr **HAMRIN** i Kalmar (fp):

Herr talman! Låt mig först med några ord redogöra för vad motionen och utskottsutlåtandet innehåller.

Det är ett gammalt önskemål från skärgårdsbefolkningen och från fiskarnas organisationer att skärgårdsbefolkningen skall få tillfälle att under en kortare tid på våren jaga hanfågel av ejder, vigg och storskrake. Tillståndet för vårjakt på ejder upphörde 1951 och för vårjakt i övrigt på sjöfågel år 1955. Jag vill betona att det inte är denna vårjakt som motionärerna eller utskottsmajoriteten avser att få återinförd, utan det gäller en begränsad jakt på hanfåglar av de tre arter jag nämnde. Försla-

get går också ut på att jakten skulle begränsas till en mycket kort period — fem dagar under våren.

Önskemål i denna riktning har ideligen framförts av skärgårdsbefolkningen. Frågan är alltså inte ny, utan den har ständigt och jämt förts fram av skärgårdsbefolkningen och fiskarnas organisationer. Det är begripligt — och det borde vara begripligt även för oss stadsbor, ty skärgårdens befolkning lever ju ett relativt isolerat liv, i varje fall under den tid då den inte får påhälsning av turister. Skärgårdsbefolkningen vill gärna ha den avkoppling och den omväxling i tillvaron som jakten på ifrågavarande fåglar kan ge — en avkoppling som vi andra kan skaffa oss på andra sätt men som är litet svår att få ute i skärgården.

Det finns också ett argument som jag egentligen inte skulle anföra, om det inte återkom i flera remissvar, nämligen att denna jakt pågår. När remissinstanserna uttalar detta tycker jag det finns skäl att fundera över om man inte antingen skall legalisera jakten eller också skaffa de resurser som kustbevakningen, vilken sköter dessa frågor, behöver för att klara uppgiften. För min del tvekar jag emellertid inte att säga att alla skäl talar för att skärgårdsbefolkningen och fiskarna får tillstånd att bedriva jakten under den korta tid det är fråga om.

Självfallet finns också skäl *mot* ett sådant tillstånd till jakt. Utskottet har vägt skälen för och emot och framför allt synat de invändningar som remissinstanserna — såsom herr Gustafsson i Borås redovisade — gjort. Från naturvårdshåll har man ju uttalat att vårjakten över huvud taget är av ondo och inte bör återinföras i någon form eller under någon tid. Jag kan förstå denna synpunkt: det bör råda frid i naturen under våren, när fåglarna häckar och fortplantningen pågår. Men i detta fall ligger det helt enkelt så till att hanarna, om vi nu håller oss till

Jakten på sjöfågel vid Bottenviken och Östersjökusten

ejdern, är på väg söderut redan på våren, och det bleve alltså den stammen som i så fall skulle beskattas. Jag kan nämna att ejderavskjutningen här i Sverige under den höstjakt, som är tillåten, för närvarande omfattar ungefär 18 000 fåglar. Den avskjutningen gäller enbart honor och ungfågel, ty hanarna har då redan försvunnit från våra trakter. I Danmark däremot beskattas ejderstammen årligen med ungefär 400 000 fåglar. Utan att på något sätt vara avundsjuk på våra danska bröder — de må göra den beskattning de anser vara rimlig och riktig — tycker jag ändå att våra fiskare borde få delta något i beskattningen av hanfågeln, vilken nu alltså i största utsträckning sker i Danmark.

Om inte mycket vägande skäl talar emot att villfara dessa starka önskemål från skärgårdsbefolkningen, anser jag för min del att man inte bör säga nej.

Reservanterna hänvisar även till 1950 års Pariskonvention angående sjöfågelskydd och anser i likhet med en del remissinstanser att det på grund av bestämmelserna i konventionen, som vi ratificerade 1963, skulle vara omöjligt för Sverige att återinföra denna begränsade vårjakt.

Innan utskottet tog ställning till denna fråga undersökte vi självfallet vad konventionen i detta fall innebär. Vi har fått det beskedet från den svenske representant, som var med om att upprätta konventionen, att det skulle vara möjligt att återinföra vårjakten i denna begränsade omfattning. I varje fall ansåg den svenske representanten att undantagsbestämmelserna i konventionen gällde just sådana här fall. Man kan för övrigt fråga sig vad undantagsbestämmelserna skulle gälla om inte ett sådant här fall: en rätt för fiskarbefolkningen att bedriva en begränsad vårjakt.

År 1963, då vi ratificerade konventionen, torde väl knappast några näringsbekymmer eller liknande omständigheter ha föresvävat dem som skrev kon-

ventionstexten och dem som ratificerade den; det var säkerligen inte sådana ting man då tänkte på vid denna sena tidpunkt.

Utskottet har vid sin bedömning haft full förståelse för den olust, som griper dem som inte är jägare, över att man över huvud taget skall bedriva jakt här i Sverige. Men när vi ändå har en jakt och när vi inte kan säga att vi över huvud taget inte bör tillåta någon jaktutövning, så har utskottet vid sin avvägning kommit fram till att det är möjligt att utan att åsidosätta de naturvårdande myndigheternas intressen tillåta en begränsad vårjakt. Utskottet har därför hemställt, att riksdagen skall i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t tar upp denna fråga till övervägande.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr TOBÉ (fp):

Herr talman! Allteftersom det vi kallar kulturliv går framåt och breder ut sig över jorden, kommer djurlivet i kläm. Vi upprörs mycket över att flyttfåglar, som drar till sydliga länder, råkar illa ut på olika sätt: de jagas, de fångas i nät, och de får sina uppehållsplatser förstörda genom utdikning och andra kulturåtgärder. Därför har man på olika områden försökt få till stånd internationella konventioner för att förhindra den egoism som tar sig uttryck i naturskövling. Den konvention det här gäller — 1950 års Pariskonvention — som ratificerades av Sverige 1963, innehåller en undantagsbestämmelse som säger, »att i Norge, Sverige och Finland samt på Färöarna rådande särskilda förhållanden inom näringslivet berättigar vederbörlig myndighet i dessa länder att medge undantag samt göra vissa avvikelser i fråga om bestämmelserna i konventionen».

De två ämbetsverk som yttrat sig i denna fråga — domänverket och statens naturvårdsnämnd — har klart sagt ifrån

Jakten på sjöfågel vid Bottenviken och Östersjökusten

att de anser, att motionens syfte inte överensstämmer med denna konvention.

Jag vill bara göra det inlägget i denna debatt, att om man, på goda grunder, är osäker på denna punkt — själv är jag inte osäker; jag anser att motionens förslag inte överensstämmer med konventionens syfte — så bör man vara mycket försiktig med att bifalla motionens yrkande. Vi har även andra konventioner, som vi har anledning att ta på allvar. Gör vi inte det kan vi förlora vårt anseende i det internationella sammanhang det gäller.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr HEDIN (h):

Herr talman! Frågan om vårjakt är av utomordentligt stort intresse för skärgårdsborna vid Bottniska viken och Östersjökusten. Det kan var och en förvisa sig om som deltar i något möte ute i skärgården eller bland yrkesfiskarna. De har aldrig förstått varför vårjakten togs bort, och det har förorsakat en mycket stark irritation och stor besvikelse hos dem. De ställer sig helt oförstående till det tal de får höra av välmenande människor från inlandet som de anser okunniga om förhållandena ute i skärgården, vilka menar att det skulle vara till stort förfång att gå tillbaka till en begränsad vårjakt, att låta skärgårdsborna själva under några dagar beskatta sin sjöfågelstam. Skärgårdsborna är ju ändå minst lika intresserade som andra av att ha rika fågelstammar, och de om några är väl de verkliga naturvännerna.

Utskottet säger att återinförandet av en begränsad vårjakt kan antas stimulera skärgårdsbornas intresse för att på olika sätt vårda sig om sjöfågelbestånden. Jag anser att det är en mycket viktig synpunkt i sammanhanget. Sjöfågelbestånden är i högsta grad beroende av den vård skärgårdsborna kan lämna dem, och just de som bor därute och inga andra. Om vi inte har förståelse

för deras mycket starka intresse att få några dagars vårjakt, har vi inte heller rätt att vänta oss några positiva insatser från deras sida för fågelvården. Att skydda häckningslokalerna mot objudna, tvåbenta fridstörare, att hålla efter truten och kråkan, minken och räven som blir kvar där sedan isarna har gått upp, att sätta upp holkar för skrak och knipa är exempel på åtgärder som har mycket stor betydelse för stammarna där ute. En ringa beskattning på våren kan under inga förhållanden vålla någon skada jämförbar med skador som kan åstadkommas av trut och kråka o. s. v.

Sjöfågelvården kan med fördel organiseras som man på ett föredömligt sätt har gjort i Finland och på Åland, där man har sjöfågelvårdsområden med en kärna av häckholmar där jakt över huvud taget inte får förekomma. Endast från ytterhällarna får det ske en begränsad jakt. Det är så som vi motionärer också tänkt att det skulle gå till här i våra svenska skärgårdar.

Jag vill framhålla för dem som är tveksamma — jag hyser stor sympati för herr Gustafsson i Borås och hans modesta anförande här — att det är en mycket begränsad jakt som föreslås här. Den är begränsad till tiden — endast fem dagar — den är begränsad i fråga om personkretsen, till antalet fågelarter — tre stycken bara — och till platser där jakten skulle få bedrivas.

Om personkretsen säger reservanterna att det skulle vara svårt att avgöra vilka som skall få och vilka som inte skall få tillstånd. Men vi har redan nu en tillståndsgivning från år 1951, nämligen enligt 2 § 3 mom. jaktlagen. Där har man fått en god praxis, och det har visat sig att det inte är några svårigheter att tillämpa den för att avgöra vilka personer som skall få tillstånd. Utskottet anser att man i huvudsak kan följa den tillståndsgivning som tidigare skett.

Jag tror alltså att reservanterna överdriver svårigheterna när det gäller

Jakten på sjöfågel vid Bottenviken och Östersjökusten

gränsdragningen. Den är i praktiken inget större problem.

Jag tror också att vi har all anledning att lita på att skärgårdsborna, om de får chansen att sköta detta som de anser riktigt, kommer att göra det på ett sätt som inte är menligt för sjöfågelstammarna. Den fågelart som är mest frekvent är ejdern. Här har redan sagts att det är ett väsenligt skäl — och det höll också herr Gustafsson i Borås med om — för beskattningen på våren att ejdern faktiskt ger sig i väg, hannarna redan i maj och under juni och juli efter parningen, att de alltså inte finns här under hösten och blir föremål för beskattning då. Därför finns det ett betydligt överskott av hanfågel av ejder, och det är helt förklarligt mot denna bakgrund. Därtill kommer att ejdern är polygam och alltså kan ha flera honor. Det är alltså en biologiskt riktig jakt att skjuta hanfågel på våren, och det är också det sätt varpå man i Finland, som har en föredömlig fågelvård, bedriver sin beskattning av sjöfågel.

Till slut vill jag beröra en synpunkt som togs upp av herr Tobé, nämligen att vi är anslutna till 1950 års Pariskonvention och att det skulle utgöra ett hinder för vårjakt. Men det är ju ändå så att de undantag som finns i tredje stycket av artikel 6 enligt uppgift kom till på svenskt initiativ just för att ge möjlighet till en begränsad vårjakt för skärgårdsborna. Har det inträffat några förändringar sedan artikel 6 kom till? Det är samma förhållande nu som då: Frågan är av stort intresse och stor betydelse för skärgårdsbornas trivsel men också i inte ringa mån som tillskott till deras privata hushåll. Därigenom är det också en ekonomisk fråga av inte ringa vikt. När reservanterna säger att den saknar nämnvärd betydelse i det sammanhanget, så är det en felaktig bedömning.

Jag ber, herr talman, att, när jag yrkar bifall till utskottets förslag, få framföra förhoppningen att kammaren ger

skärgårdsborna möjlighet att få visa att de kan sköta sjöfågelstammarna på det sätt som de själva anser vara riktigt.

Fröken ANDERSON i Lerum (s):

Herr talman! Att så långt som möjligt bevara vår svenska natur, dess flora och fauna måste vara ett intresse för oss alla. Riksdagen har också vid flera tillfällen visat sin vilja att skapa bestämmelser som skall skydda naturen mot skadegörelse. Man har strävat efter att bevara den egenart som är varje landsdels egen.

När riksdagen 1963 beslöt ratificera konventionen om fågelskydd, tolkade i varje fall jag detta som en strävan att bevara vårt bestånd också av sjöfågel av skilda slag, så att dessa i många fall sällsynta arter inte skulle få decimeras allt för mycket.

Det utskottsutlåtande som vi nu behandlar vill medge en utökning av möjligheterna att genom jakt ytterligare minska beståndet av sjöfågel. Som ett argument för förslaget anför både motionärerna och utskottet att det för skärgårdsbefolkningen skulle vara av mycket stort värde att man fick jaga sjöfågel också under några dagar på våren.

Man säger emellertid att detta värde numera inte ligger så mycket i att det blir en ekonomisk vinning eller att det blir ett tillskott till det egna hushållet, utan man säger att »värdet av sjöfågeljakten är i stället främst att söka i den möjlighet till omväxling och avkoppling som den bereder sina utövare».

Jag har — och det tror jag de flesta, ja kanske alla av oss — en stor respekt för de människor som har sin gärning förlagd till ensliga delar av vår ofta ganska karga skärgård. Deras behov av att efter en lång och hård vinter få tillfälle till avkoppling och rekreation sätter jag heller inte i fråga. Däremot får kammaren förlåta mig, men jag kan inte förstå att deras fritids-

Jakten på sjöfågel vid Bottenviken och Östersjökusten

problem inte skulle kunna lösas på annat sätt än genom att riksdagen skall besluta om att mot tidigare fattade beslut tillåta denna skärgårdsbefolkning att, visserligen bara under några få dagar, få inte bara döda en del av våra vackra sjöfåglar utan också säkerligen skrämma bort ännu fler av dem och medverka till att vi kanske om några år får en mycket decimerad stam av t. ex. ejder.

Jag ber därför att få yrka bifall till den vid utskottsutlåtandet fogade reservationen av herr Göran Karlsson m. fl.

I detta anförande instämde fru *Ekroth* (s).

Herr **GUSTAFSSON** i Borås (fp) kort genmäle:

Herr talman! När riksdagens ledamöter läser igenom utskottsutlåtandet får de säkerligen en bestämd uppfattning om att man inom utskottet har varit väldigt tveksam inför hela saken. På sidan 19 heter det att vårjakten kan tänkas stimulera till bättre vård från skärgårdsbornas sida, att vårjakten på sjöfågel kan medges endast i mycket begränsad omfattning, och man späder på ytterligare och säger att en starkt inskränkt vårjakt längs ostkusten bör kunna tillåtas. Utskottet förutsätter att jaktens verkningar på fågellivet följs med uppmärksamhet och att jakten, då omständigheterna så påkallar, ytterligare inskränks eller helt förbjuds.

Utskottet har inte haft det lätt, det vill jag lova. Man räddas inte ur den brinnande ugnen genom att göra medgivande av detta slag, där det ena efter hand upphäver det andra. En kammarledamot tillhörande regeringspartiet viskade till mig från bänken, att de fåglar som överlever oljedöden inte bör utsättas för dödsrisk under en vecka på våren. Det är mycket förnuftigt sagt.

Herr **HAMRIN** i Kalmar (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är ingen som har

påstått att utskottet haft det lätt, men utskottet har försökt att väga skälen för och emot. Utskottet har också redovisat dem och kommit fram till det ståndpunktstagande som utskottsutlåtandet innehåller.

Beträffande jaktens vådor då det gäller avskjutningen vill jag än en gång upprepa att för närvarande skjuts ungefär 18 000 ejdrar här i Sverige under det att ungefär 400 000 skjuts i Danmark. Skulle man då kunna tänka sig att dessa fem dagar så radikalt skulle förändra dessa siffror, att det skulle utgöra något hot mot vår ejderstam här i Sverige? Jag tvivlar mycket starkt på den saken.

Till herr Tobé vill jag säga — som jag sade i mitt anförande förut — att det är självklart att utskottet noga har övervägt vad konventionen innehåller och hur den skall tolkas. Jag är fullt på det klara med att vissa remissinstanser har en annan åsikt om hur man skall tolka denna. Men jag vill bara här till kammarens protokoll citera ett remissyttrande från utredningsmannen i 1949 års jaktutredning herr Bouveng till Kungl. Maj:t rörande konventionen: »Utredningsmannen övergår så till tredje stycket av artikel 6, som ger myndigheterna på Färöarna och Island samt i Finland, Norge och Sverige rätt att tillåta undantag från samt göra vissa modifieringar i konventionens bestämmelser. Grund för detta medgivande ha utan tvivel utgjort de av naturförhållandena, det geografiska läget ävensom den utövade näringens art betingade speciella ekonomiska problemen för vissa befolkningsgrupper i nämnda länder. För Sveriges del torde här komma i fråga samerna, den svenska befolkningen i Norrlands skogs- och fjällbygder samt fiskarbefolkningen i de yttre skärgårdarna.»

Man kan ha olika uppfattning om den här saken, men om man sätter sig in i den och går till grunden och undersöker hur det ligger till, så kommer man fram till vad utredningsmannen här har givit

Jakten på sjöfågel vid Bottenviken och Östersjökusten

till känna i sitt remissutlåtande. Denna uppfattning har alltså uttalats av den som har varit med om att utreda frågan.

Herr **HEDIN** (h) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara helt kort med anledning av att herr Gustafsson i Borås tog upp frågan om oljeskador upplysa om att dessa i mycket liten utsträckning drabbar de fågelarter som här är aktuella. De fåglar som drabbas av oljeskador utgöres till mellan 90 och 100 procent av alffåglar.

Herr **GUSTAFSSON** i Borås (fp) kort genmäle:

Herr talman! Beträffande ordalydelsen i konventionen kan sägas att domänstyrelsen och statens naturskyddsnämnd och övriga remissorgan tolkat konventionen på visst sätt. De har inte bara skummat på ytan utan de har väl också haft möjlighet att djuploda. Efter den läsning de gjort och den djuplodning de företagit har de kommit fram till sin uppfattning. Sedan får förstånd stå emot förstånd. Vilket som är mest effektivt och riktigt får var och en söka bedöma.

Herr **GREBÄCK** (cp):

Herr talman! Herr Gustafsson i Borås säger att uppfattning står mot uppfattning, och det är riktigt. Här står skärgårdsbefolkningens uppfattning om att en begränsad vårjakt före parningstiden är betydligt djurvänligare än den sjöfågeljakt som samhället tillåter på hösten innan ungarna är flygfärdiga. Denna har enligt skärgårdsbefolkningens uppfattning betydligt vådligare konsekvenser för fågelstammen än en vettigt bedriven vårjakt.

Fröken Anderson i Lerum säger att vi skall vara rädda om flora och fauna. Jag är övertygad om att skärgårdsborna är rädda om den flora och fauna som finns ute i skärgården, betydligt räddare om den än de flockar av tätortsmänniskor som sveper över öarna och stör

fågellivet under häckningstiden, plockar sällsynta blommor och far fram som vandaler.

Sedan tror jag också att det finns en annan sak som vi även borde ta in i bilden. Vi är måna om att bevara fågelbeståndet och detta med all rätt. Det vill också jag, men jag vill även bevara den bofasta befolkningen ute i skärgården. Den utgör också ett led i en gammal skärgårdskultur som vi ingalunda vill avvara. Men tätortsmänniskorna har mycket liten förståelse för skärgårdsbornas sätt att reagera och se på dessa problem. En enig skärgårdsbefolkning är övertygad om att denna vårjakt är betydligt djurvänligare än höstjakten. Jag tycker att man skall lyssna till de människor som känner till förhållandena utan och innan och inte låta — höll jag på att säga — skrivbordsmänniskorna av skäl som har mycket litet underlag i verkligheten bestämma över deras sätt att leva i den bygd som de sedan gammalt är uppvuxna i.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till tredje lagutskottets hemställan under denna punkt.

Herr **KELLGREN** (s):

Herr talman! Jag är principiell motståndare till allt slag av jakt som nöje, som en s. k. rekreationsmöjlighet. Det är ovanligt primitivt när det gäller så väsentliga ting som levande varelser att handla på det sättet. Om villebråd över huvud taget skall dödas bör detta uppdrag lämnas åt specialister, folk vilka har detta släckande av liv som yrke till människans nytta och uppehälle. Då först kan man räkna med att villebrådet utsättes för så litet lidande som möjligt.

Ta t. ex. älgjakten på höstarna. Det finns egentligen inte något mera osmakligt än när man betraktar denna såsom ett stort folknöje, där man går man ur huse för att släcka liv. Även om också jag uppskattar en god älgstek, tycker jag att den bör levereras av folk som verkligen förstår sitt yrke och inte har

Jakten på sjöfågel vid Bottenviken och Östersjökusten

dödandet som nöje. Alldeles speciellt obehagligt blir det när man tänker på att den nu ifrågavarande jakten skall bedrivas just under våren. Det finns ingenting som lättare gör en människa lyrisk än tanken på vår skärgård längs ostkusten. Och under denna tid skall människor ha rätt att plötsligt fara ut och skjuta villebråd, fåglar, vilka inte gjort dem minsta skada, och göra detta enbart därför att de tror att de skall få någon nytta av det. Jag kan inte för ett ögonblick förstå att de skall kunna ha något nöje av detta. Just under dessa veckor bör det vara stillhet i naturen och allt levande bör ha frid. Då vill man bevilja rättigheter att skjuta, något som vi lyckats ta ifrån människor med en primitiv inställning till allt levande.

Det finns ytterligare en synpunkt, herr talman, och den gäller förslaget att det bara skall vara tillåtet att skjuta hanar av ejder, vigg och storskrake. Jag skall inte på något sätt betrakta detta som ett könsrollsproblem, men onekligen kan det föreligga risk för förväxlingar. När jägarna har kommit i tagen ser de inte skillnad på hanar och honor, även om det är olika färg på dem, utan de bara skjuter. Det är skjutgalenskapen som sådan som inspirerar dem att fara ut och nedlägga dessa villebråd.

Herr talman! Detta har blivit ett personligt inlägg, men jag tror att man i denna fråga måste ha en personlig inställning. Jag yrkar bifall till reservationen. Det är den som är det vettiga. Varför skall vi tillåta någonting som vi tidigare har förbjudit?

Herr GUSTAFSSON i Borås (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag är tacksam om jag bara får säga några få ord. Jag tror att man skall vara mycket försiktig när man försöker sätta en stämpel på människor och säger att den ene är en skrivbordsmänniska som har hamnat i ett slags dimmigt teoretiserande medan den andre är en det praktiska livets männi-

ska som vet vad han talar om. Jag vet inte vad det är för människor som sitter i domänstyrelsen, statens naturvårdsnämnd och naturskyddsföreningen, men jag skulle tro att en hel del av dem är praktiskt orienterade.

När för tio år sedan beslut fattades att vi skulle ha ett fågelskydd av det slag som nu gäller, så tror jag att detta var mycket välgrundat. Beträffande det praktiska livets människor vill jag be kammaren beakta att herr Johansson i Torp är med på reservationen. Jag har aldrig uppfattat honom såsom en människa som hamnat i något slags skrivbordsmentalitet, utan han är i hög grad praktiskt orienterad.

Herr HAMRIN i Kalmar (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag hade nog väntat mig att debatten skulle ramla in i ett ganska känslomättat läge, men att den skulle göra det så snabbt trodde jag inte när herr Kellgren tog till orda.

Man kan ha olika uppfattningar om huruvida vi över huvud taget skall ha jakt eller ej. Jag har redan sagt det i mitt anförande. Men om vi skall ha jakt, så anser herr Kellgren att specialister bör bedriva den jakten. Skall vi sätta specialister att bedriva sjöfågeljakt, herr Kellgren, så blir det nog just de människor som åsyftas i motionen och utskottsutlåtandet. Det är vår skärgårdsbefolkning, som känner sin natur, känner fågellivet, vet vad de talar om och kan hantera en bössa.

Men det var inte enbart detta, herr talman, som jag tänkte beröra utan även resonemanget om att allt levande skall få leva. Jag vet inte om herr Kellgren är fiskare, har suttit bakom ett flöte någon gång. Men var drar vi gränsen, om man tillåter det ena och inte det andra? Vi plockar blommor litet till mans. Skall vi göra det eller skall vi låta bli? Jag tror att det där resonemanget är mycket ofruktbart. Däremot tror jag att vi i viss mån skall ha tole-

Jakten på sjöfågel vid Bottenviken och Östersjökusten

rans för olika människor, olika sysselsättningar som de ägnar sig åt, under förutsättning att man inte skadar varandra eller trampar varandra på tårna. Sådan tolerans tror jag är i hög grad nödvändig i vårt samhälle.

Herr **GREBÄCK** (cp) kort genmäle:

Herr talman! När jag använde ordet skrivbordsmänniskor menade jag sådana människor som ger sig in i debatten och är så tvärsäkra på vad som är djurvänligt eller inte djurvänligt. Att skärgårdsbefolkningen inte skulle kunna skilja mellan hanar och honor tycker jag är en förolämpning mot dem. Det finns andra områden där endast tuppar är tillåtna för jakt, t. ex. i fråga om fasaner. Inte skjuter man höns när man kommer ut i markerna. Jägarna är så pass djurvänliga över huvud taget att de förstår att skilja mellan hanar och honor även i jaktsammanhang.

Att ge sig ut på jakt när fåglarna skall häcka m. m. tycker herr Kellgren är upprörande. Ja, men det är ju det som vi inte vill att folk skall göra. Det är ju fråga om en mycket begränsad tid, fem dagar, innan parningen börjar. Skall man vara konsekvent, herr Kellgren, borde man begära att få all sjöfågelsjakt bannlyst. Höstjakten är ingalunda djurvänligare än vårjakten, tvärtom. Den som har kännedom om förhållandena vet hur man härjar i ungfågelsflocker innan de kan lyfta. Det tillåter samhället. Men en form av jakt som enligt skärgårdsbornas egen uppfattning är betydligt djurvänligare förbjuder man. Det borde vara tvärtom.

Herr **KELLGREN** (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Hamrin i Kalmar är så tolerant att han vill att vi inte skall trampa varandra på tårna. Men samtidigt är han med om att vi skall ge oss ut med bössa för att under vartiden ta död på fåglar. Vad har de egentligen gjort oss för ont?

Om det nu finns ett överskott tycker

jag att man skall ta hänsyn till hur man skall begränsa detta överskott. Ännu har det inte kunnat bevisas att det finns sådant överskott, även om herr Hamrin vill göra gällande att det finns överskott på hanar av ifrågavarande sjöfågelsarter, utan risken är just den att villebrådet kommer att försvinna ur vår natur. Om jägarna varje år får öka i antal på det sätt som de gör kommer det vilda att snart försvinna.

Om herr Grebäck hade varit konsekvent och föreslagit att man skulle inskränka höstjakten, hade jag förstått honom bättre. Men jag har inte ett ögonblick hört att herr Grebäck är så human att han vill att vi skall inskränka på höstjakten därför att vi skall ha litet vårjakt också.

Herr **HAMRIN** i Kalmar (fp) kort genmäle:

Herr talman! Visst skall vi väl kunna vara toleranta mot varandra, men är det verkligen ett bevis på att man är tolerant när man säger att här skall inte skärgårdsbefolkningen få den rätt de skulle vilja ha därför att man över huvud taget ogillar all jakt. Skulle man inte kunna tänka sig att i stället säga att det finns vissa människor som har detta intresse och därför skall få den rättighet de begär om det inte skadar andra intressen?

Jag vill också påpeka att det överskott, som herr Kellgren talat om — jag tror för min del att det finns, enligt vissa remissinstanser finns det — i varje fall inte minskas i någon större utsträckning av svenska fiskare, utan det är andra länder som gör detta i stor utsträckning, och jag tror för min del att det är möjligt även för de svenska fiskarna att få utöva denna jakt.

Herr **GREBÄCK** (cp) kort genmäle:

Herr talman! Jag skulle vilja ge herr Kellgren ett praktiskt förslag. Vi kommer överens om att inskränka höstjakten med någon vecka, och så går han

Jakten på sjöfågel vid Bottenviken och Östersjökusten

med på en fem dagars vårjakt innan parningstiden är inne tidigt på våren. Därmed har vi tillgodosett hans önskemål.

Herr **KELLGREN** (s) kort genmäle:

Herr talman! Om herr Grebäck lagt fram detta förslag så att det hade kunnat diskuteras i utskottet och läggas fram som alternativ, då skulle jag bättre ha förstått det än som det nu presenterats i diskussionen. Han vet ju att det inte finns några realiteter bakom för att kunna genomföra ett sådant förslag.

Herr Hamrin ville nu inte att vi skall skada något i allmänhet, men ibland vill han att man skall ha rätt att skada — i detta fall sjöfågel. Jag tycker i så fall att herr Hamrin skulle tala litet mindre försiktigt när han är inne på boxningen och dess vådor och skador, ty såvitt jag vet har herr Hamrin talat mycket om boxningen och de skador den medför. Jag tycker att han skulle tänka också litet på den skada man gör villebrådet.

Herr **LEVIN** (s):

Herr talman! Om man över huvud taget accepterar att det viltbestånd det här gäller, sjöfågelsbeståndet, skall få lov att i någon mån beskattas, kan det alltid bli diskussion om vilken tid jakten skall vara tillåten. Jag vet alltför väl att skärgårds- och fiskarbefolkningen längs östersjökusten sedan länge har reagerat mot de jakttider vi har, inte bara så att man varit missnöjd med att vårjakten tagits bort, utan man har också varit allmänt missnöjd med att höstjakten släppts loss så tidigt.

Nu säger herr Kelgren att utskottet kanske skulle kunna föreslå en senareläggning av höstjakten. Det skulle vi säkert inte ha någonting emot. För några år sedan var ett förslag om senareläggning av höstjakten på andfåglar ute och valsade. En av de remissinstanserna — jag kan inte säga med säkerhet vilken,

men det var en mycket framstående remissinstans — avstyrkte då en senareläggning av höstjakten, därför att då skulle de — det gäller främst gräsänder och liknande, som kläcks och uppföds i småsjöar — bli flygfärdiga och lämna dessa småsjöar innan jakten börjat. Man vill således ha jakten tillåten innan fåglarna är flygfärdiga, men man kan inte tänka sig att släppa jakten på hanar av vissa slags fåglar fri under en kort tid på våren.

Detta förbud och dessa jaktbestämmelser har av fiskar- och skärgårdsbefolkningen hela tiden ansetts tokiga. Alltsedan vi fick totalförbud på vårjakt har det årligen gjorts framstötter om att man velat ha tillbaka denna vårjakt. Vad som föreslagits i motionen och av utskottet innebär ingalunda någon återgång till den gamla vårjakten, då vi hade tre veckors vårjakt på praktiskt taget all slags sjöfågel, hanar som honor. Vad utskottet här föreslagit är en mycket begränsad vårjakt på tre slags fåglar, och då bara hanarna. Det skulle inte bli någon allmän jakt på dessa heller utan ett licensförfarande. Man har sedan tänkt sig att bygga upp detta licensförfarande på samma sätt som gäller för tillstånd att jaga sjöfågel på allmänt vatten. Det är således ingalunda någon avsikt att återgå till det gamla, och ingen har heller begärt detta, men utskottet har tänkt sig att man genom att kringgärda med alla möjliga bestämmelser och restriktioner skulle kunna släppa jakten för några dagar för ett visst, mycket begränsat antal människor för vinterjakt på dessa två, tre olika arter.

Jaktutredningen med alla dess experter från olika håll har tillstyrkt förslaget. En enda expert har avstyrkt det. Jägarförbundet har också tillstyrkt det. Det är tre instanser som avstyrker men dessa, även t. ex. domänstyrelsen, tillstyrker den andra halvan av motionsförslaget, d. v. s. förslaget om förlängd vinterjakt. Detta förslag har utskottet

Jakten på sjöfågel vid Bottenviken och Östersjökusten

emellertid gått emot trots att endast en instans, länsstyrelsen i Stockholms län, avstyrkt det. Jag är övertygad om att vinterjakten skulle bli mycket farligare och mer förödande än fem dagars vårjakt — i synnerhet som man hade tänkt att vinterjakten skulle omfatta sjöfågel i allmänhet.

Jag hyser vissa sympatier för herr Kellgrens uppfattning att nöjesjägare är av ondo. Här är det dock knappast fråga om några nöjesjägare. Och om man, som herr Kellgren föreslog, skulle låta verkliga specialister sköta avjagningen vill jag säga att det knappast finns några större specialister på fågelskytte än befolkningen i ytterskärgården. Dessa jägare måste ofta ligga i en öppen båt och skjuta därifrån.

Herr Kellgren sade vidare att om man frigav jakten på hanfågel av dessa tre arter kunde man förväxla hanfågel med honfågel. Det kan man inte. I så fall skall man vara alldeles färgblind eller inte ha en aning om skillnaden mellan guding och åda. Ejderhanen är grön i nacken, vit på ryggen och svart på buken, medan honan är brun över hela kroppen.

Med den ytterligt försiktiga skrivning som utskottet åstadkommit, där utskottet yrkar blankt avslag på förslaget om förlängd vinterjakt och endast vill tillstyrka att ett mycket begränsat antal människor mot personliga licenser får tillstånd att jaga hanfåglar av dessa tre arter en eller annan dag på våren, tror jag inte att jakten efter dessa linjer kan bli farlig eller förödande för sjöfågelbeståndet. Jag kan försäkra att om herr Kellgren eller någon annan framlägger förslag om att höstjakten skall flyttas fram så att sjöfågeln är flygfärdig när jakten börjar kommer jag att biträda det förslaget.

Herr TOBÉ (fp):

Herr talman! Jag skall endast göra några kommentarer till två yttranden som fölls, det ena av herr Hamrin i Kalmar och det andra av herr Hedin.

Herr Hedin sade att om man inte får vårjakt kan man inte räkna med några positiva åtgärder för sjöfågellivet från skärgårdsbefolkningens sida. Jag hade verkligen hoppats att man inte skulle behöva använda sådana argument, och jag tror inte att skärgårdsbefolkningen är sådan. Den tar sig säkerligen an fåglarna i skärgården inte minst med tanke på höstjakten.

Herr Hamrin antydde att här pågår vårjakt och att detta möjligen skulle kunna vara ett påtryckningsmedel för att man skall släppa den fri. Dessa argument tycker jag inte hör hemma i denna debatt.

Det har sagts att hanfåglarna flyger söderöver redan i maj och att dessa inte finns kvar i Södermanlands och Stockholms skärgårdar under slutet av maj och juni. De undersökningar som gjordes 1957 och 1958 och som är redovisade i en skrift för utskottet visar att det förekommer ganska stora norrsträck genom Kalmarsund. Det finns siffror som visar detta, men de är inte redovisade i utskottsutlåtandet. De strider delvis mot vad den sjöfågelkonsulent sagt som är citerad på sid. 14 i utlåtandet.

Herr Hamrin sade att 1949 års jaktvårdsutredning framhållit att vårjakt inte hindras av konventionen. Domänstyrelsen och statens naturvårdsnämnd har emellertid en motsatt uppfattning, trots att de är väl medvetna om utredningens inställning, eftersom utredningens utlåtande avgavs 1959 och deras fem—sex år senare. Denna konventions undantagsregler talar dessutom om särskilda förhållanden med hänsyn till näringslivet inom vederbörande område. I utskottsutlåtandet framhålls emellertid på sid. 19: »Sjöfågeljakten har numera även i huvudsak spelat ut sin roll från försörjningssynpunkt...» Det har inte längre med näringslivet i dessa trakter att göra utan det är andra faktorer som kommer in, omväxling m. m. Det talas även om »den urgamla jakt-

Jakten på sjöfågel vid Bottenviken och Östersjökusten

traditionen». Av utlåtandet framgår att det i många av dessa trakter varit uppehåll i 15 år eller i varje fall i 10 år. Det finns alltså ett avbrott i den urgamla traditionen, och då kan man inte åberopa den heller.

Vi får tacka för herr Levins lektion om skillnaden mellan åda och guding, men det är inte lika lätt att skilja en storskrakhane från en storskrakhona.

Herr **HAMRIN** i Kalmar (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag förstår inte varför herr Tobé drar fram argument som utskottet har underkänt, nämligen om tradition och näringsliv m. m. Läs utskottsutlåtandet så får herr Tobé se att det inte är dessa skäl som utskottet har anfört för sin ståndpunkt. Under sådana förhållanden tycker jag det är ganska onödigt att anföra dessa argument. Om man gör det kan man ju dra fram hur många frågor som helst som inte är relevanta i detta ärende. Utskottet har ju sagt att de argument herr Tobé nu nämnt inte är bärande.

Beträffande frågan om den omständigheten att olaga jakt förekommer skall kunna anföras som skäl för ändring av jakttiden sade jag redan i mitt första anförande att det är ett mycket olustigt argument, men jag nämnde det därför att åtskilliga av remissinstanserna har påpekat denna sak. Jag kan läsa upp följande ur ett remissutlåtande av domänstyrelsen: »Redan nu pågår en olaglig jakt under våren i så stor omfattning att den av 1949 års jaktutredning i samband med 1961 års förslag angavs som ett viktigt skäl för att vårjakten borde legaliseras.» Det finns ingen anledning att sticka huvudet i busken. Men jag säger ännu en gång att det argumentet vill jag inte i första hand anföra i detta sammanhang.

Däremot kan jag säga att med hänsyn till det allmänna rättsmedvetandet och laglydnaden bör vi inte ha sådana lagar som vi inte är beredda att se till att de

efterföljs. Skall vi ha kvar ett förbud mot vårjakt skall vi också se till att det finns resurser att upprätthålla ett sådant förbud.

Herr **BOHMAN** (h):

Herr talman! Det är med stor tvekan jag blandar mig i den här jaktdebatten — jag är personligen inte road av jakt. Att jag ändå har gjort det beror på att jag inte betraktar frågan som en ren jaktfråga utan som en fråga av väsentlig psykologisk betydelse för vår skärgårdsbefolkning och därmed som en viktig naturvårdsfråga.

Jag vågar påstå att jag verkligen känner skärgården, dess natur, dess befolkning och befolkningens livsbetingelser. Skärgårdsbefolkningen betraktar inte sjöfågeln i skärgårdsområdena som potentiella jaktoffer utan mera som hemdjur som skall vårdas och bevaras och vid lämplig tid skattas på ett rimligt sätt. Sjöfågelsbeståndet är en väsentlig del i de, vågar jag säga, oerhörda naturtillgångar som våra skärgårdar utgör.

Det fågellivet hotas av räv, av mink, av trut och av kråka, som herr Hedin framhållit. Det är rovdjur som mycket hårt skattar sjöfågelsstammen, hårdare nu då fritidsfolket med sina plastbåtar och sina vattenskidor ute i yttre skärgården skingrar kullarna och gör dem till lätta offer för rovdjuren. Jag kan försäkra kammaren att en enda trut skattar ejderkullarna hårdare än flera sjöfågeljägare under den vårjakt på fem dagar det här gäller.

För skärgårdsbefolkningen är det naturligt att hålla efter rovdjuren. Människorna därute har gjort det sedan generationer och de är beredda att fortsätta att göra det. Men den befolkningen, som verkligen fortfarande på sina håll lever ett hårt och ofta fattigt, icke sällan isolerat liv, har betraktat förbudet mot sjöfågelsjakt som ett övergrepp och har aldrig kunnat förstå det. De som verkligen kan naturvård, som verkligen vet vad som äger rum där ute i skärgårds-

Jakten på sjöfågel vid Bottenviken och Östersjökusten

områdena, har alltså aldrig accepterat motiven för förbudet. Det är därför naturligt att de har reagerat i trots och att deras intresse för naturvård och jaktvård har minskat. Det är klart, herr Tobé, att intresse fortfarande finns, men det är också naturligt att det nedgår när statsmakterna vidtar åtgärder, vilkas motivering de människor som vet vad det är fråga om helt underkänner.

Vill man ha god naturvård där ute, och det behövs sannerligen i de isolerade områden det här gäller, då måste man engagera den befolkning som verkligen känner till vad naturvård i praktiken innebär. Dessa människor är de »specialister» som herr Kellgren anser att vi behöver. Herr Tobé och alla de som vill bevara naturen och faunan borde verkligen anstränga sig att utnyttja alla de goda krafter som finns där ute. Jag menar att det är dålig naturvård — och det är ju naturvården som även reservanterna talar för — att bibehålla den extremt negativa inställning som man hittills haft i denna fråga, och det är därför jag vill yrka bifall till utskottets förslag.

Herr BÖRJESSON i Glömminge (cp):

Herr talman! Jag har fullt klart för mig en sak, nämligen att om jag skulle möta herr Kellgren i skogen med gevär, så bör jag hålla mig undan. Här talar han om ejderskytte och säger att det är svårt att skilja på honor och hanar. Han borde väl veta att en ejderhane ser helt vit ut när han flyger, medan en ejderhona som flyger ser ut att vara mörkbrun.

Dessutom synes herr Kellgren vara en dålig skytt även då han skjuter på riksdagsmän. När han skulle försöka träffa boxningens motståndare tog han också fel på villebråd och sköt på herr Hamrin i Kalmar — det är ju herr Hamrin i Jönköping som är motståndare till boxningen.

Man skall inte vara förvånad om det

känslomässiga kommer i förgrunden vid diskussionen av en sådan fråga som sjöfågelsjakten. Jag lyssnade särskilt uppmärksamt på fröken Anderson i Lerum. Jag förstår henne mycket väl. Om man är en naturälskare och intresserad av att iakttäta det vilda, fåglar, fyrfota djur o. s. v. vill man naturligtvis bevara vartenda djur och varenda art. Men det vilda måste nu en gång beskattas på ett eller annat sätt; annars far det vilda själv illa. Det kanske ligger något i herr Kellgrens yttrande att det inte finns något överskott på sjöfågel. Nej, i Östersjön och i Bottniska viken finns det nog utrymme för flera ejdrar, men ejderstammen är inte så liten att den inte tål en beskattning.

Jag är kanske den av kammarens ledamöter som har sett de flesta ejderskockarna, eftersom jag bor vid Kalmarsund, där ejdern drar förbi både norr- och söderut och både vår och höst. Före andra världskriget fanns det gott om ejder, men såvitt jag förstår var inte ejdern då talrikare än den nu börjar bli. Under och efter kriget gick ejderstammen ned. På grund av bristen på livsmedel i Centraleuropa sköts det nämligen stora mängder sjöfågel längs Nordsjökusten, kusterna vid Engelska kanalen och nedåt. Nu har ejderstammen på nytt ökat och har åter nått sin fulla rikedom.

Det diskuteras huruvida biociderna gör att rovdjur, såsom havsörnar och andra, försvinner och man finner det beklagligt om så skulle ske. Men man måste väl också då tänka på att dessa rovdjur skall kunna leva, och det betyder att havsörnarna i sin tur skall ta död på ejdrar och andra fåglar som jägarna jagar.

De sakkunniga säger också att det av biologiska skäl inte innebär någon risk med en liten vårjakt på ejder och de båda andra arter som det här talas om. Det kommer inte att ske någon större beskattning av stammen eller vållas någon skada i biologiskt avseende, om

Jakten på sjöfågel vid Bottenviken och Östersjökusten

man får skjuta ejder vid de tillfällen då den skulle vara lovlig.

Medan jag har ordet vill jag beröra en annan sak i naturskyddsdebatten som ofta har förvånat mig. Det talas om det brutala med jakt och det djurplågeri som jakten skulle innebära. Men man nämner inte att det finns, såsom någon nyss framhöll, miljontals amatörfiskare som sitter med metspöet i hand och försöker lirka en krok i halsen på en fisk. Ibland lyckas det, ibland inte utan fisken blir bara söndersliten i gapet.

Jag har respekt för alla vänner av natur och naturvård men man skall vara konsekvent när man diskuterar dessa ting.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **KELLGREN** (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag är inte alldeles övertygad om att jag begick något misstag tidigare i debatten. Jag befann mig nämligen i samma situation som vårjägaren när han skulle skjuta storskrake men kanske i stället sköt en gräsand, eller var det måhända en liten dykand som plötsligen försvann. Det måste vara mycket svårt även för jägarna att skilja på kusinerna i fågelvärlden.

Fru **TORBRINK** (s):

Herr talman! I en tidigare debatt i dag var det någon som klassificerade talarna och anförandena så, att det hållits både sakliga och känslomässiga anföranden samt att det också lämnats något vittnesbörd. Kanske jag får stå för ett vittnesbörd eftersom jag inte är så sakkunnig i frågan.

Jag har emellertid varit med vid utskottsbehandlingen av den här frågan som fått så stora dimensioner, och jag har följt utskottsmajoriteten i stället för att biträda reservationen. Varför har jag gjort detta? Jo, jag har gjort det helt enkelt därför att jag har förtroende för

den skärgårdsbefolkning som lever vid Kalmarsund, där jag har min hemvist. Följ med en skärgårdsbo ut på sjön en gång och tala med honom och ge akt på hur väl han känner både fågelplatser och andra djurplatser och lägg märke till hur varmt han talar om sådant. Tror ni att det är fråga om marodörer som ger sig till att skjuta blindt? En del uttalanden som har gjorts är knappast värda att bli bemötta. Det verkar som om det skulle vara blindhöns som skall ut och skjuta sjöfågel och inte erfarna skärgårdsbor. Det är faktiskt sådana det är fråga om.

Om man nu tar livet som utgångspunkt och menar att det är fel att störa detta på våren, måste man kanske säga att jakten inte stör så mycket som när sportfiskarna kommer ut med sina motorbåtar. De är ute i ett fullt vällovligt syfte under sin fritid i och för rekreation. Jag tycker inte att det är någonting ont i detta. Jag har själv en make som är entusiastisk sportfiskare, men man skall inte kasta sten när man sitter i glashus och man skall också söka förstå andra människor.

Dessutom hör man från sakkunnigt håll att det inte finns några biologiska skäl varför man inte under några dagar skulle kunna tillåta denna jakt, och det är inte heller alla som kan få licens att skjuta. Det är bara ett fåtal det rör sig om, och det står ju också i länsstyrelsens eget skön att dra in licenser om de skulle missbrukas.

Det gäller helt enkelt förtroendet för den befolkning som bor i dessa bygder och som kanske tycker att det är gott med en liten sjöfågelstek på våren och som också är mån om det vilda som den har i sin fauna — liksom vi väl hoppas, men som vi inte är alldeles säkra på, att vissa jägare är när de är ute och skjuter. Kanske skjuter de någon gång för mycket, och det vill jag inte vara med om.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Åtgärder för att öka åldringarnas trygghet till liv och egendom

I detta anförande instämde herr *Arweson* (s).

Härmed var överläggningen slutad.

Herr andre vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan, dels ock på bifall till reservationen; och fann herr andre vice talmannen den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Herr *Gustafsson* i Borås begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller tredje lagutskottets hemställan i utskottets utlåtande nr 28, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit reservationen av herr *Göran Karlsson* m. fl.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning. Herr andre vice talmannen tillkännagav, att han funne flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Herr *Gustafsson* i Borås begärde emellertid rösträkning, varför votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgavs 108 ja och 63 nej, varjämte 10 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså bifallit vad utskottet hemställt.

§ 6

Föredrogs vart efter annat jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 20, i anledning av väckta motioner om höjd övre gräns för lån ur kronotorparnas inventarielånefond,

nr 21, i anledning av väckt motion

angående vissa åtgärder för bekämpande av salmonella,

nr 22, i anledning av väckta motioner om utbyggnad av den resistensbiologiska forskningen,

nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av protokoll rörande förlängning av giltighetstiden för 1962 års internationella veteavtal, och

nr 24, i anledning av väckt motion angående åtgärder för att förhindra olaga trälfiske i Öresund.

Kammaren biföll vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

§ 7

Åtgärder för att öka åldringarnas trygghet till liv och egendom

Föredrogs allmänna beredningsutskottets utlåtande nr 45, i anledning av väckta motioner om åtgärder för att öka åldringarnas trygghet till liv och egendom.

Sedan utskottets hemställan föredragits anförde

Fröken **WETTERSTRÖM** (h):

Herr talman! Det är inte första gången som jag här i riksdagen tagit upp frågan om att på olika vägar söka skapa ökad trygghet till liv och egendom för gamla, försvarslösa och kanske på olika sätt handikappade människor. Orsaken är som vi alla vet att brottsligheten på detta område i form av rån, överfall, stölder och bedrägerier har tilltagit i oroväckande grad.

Under år 1964 inträffade sammanlagt 105 fall av kända brott mot åldringar, vilkas genomsnittsalder låg mellan 75 och 80 år. Av de 105 anmälda fallen lyckades polisen klara upp mellan 30 och 40 och gripa gärningsmännen. År 1963 registrerades 20 brott av denna beskaffenhet. Ökningen mellan dessa två år var alltså markant. Jag har inte kunnat erhålla några siffror för 1965, men att döma av de många brott av

Åtgärder för att öka åldringarnas trygghet till liv och egendom

detta slag som återgivits i pressen torde siffran även i år i stort sett bli densamma som under år 1964. Dessutom är det ett stort antal brott som av olika skäl inte kommer till polisens kännedom.

Men det är inte bara *antalet* brott av detta slag som skrämmer — ett antal som om man ställer det i relation till de över 800 000 folkpensionärer som finns här i landet visserligen kan te sig ringa — utan det är själva *arten* av brotten som inger avsky och som vi reagerar mot. Som jag vid ett tidigare tillfälle har sagt är ett enda brott mot dem som i speciellt hög grad är i behov av samhällets skydd ett brott för mycket.

Den motion som jag har avlämnat är ett uppföljande av den interpellation jag fick svar på av inrikesministern i december förra året. Jag är glad över att i allmänna beredningsutskottets utlåtande över motionen kunna konstatera att några av de åtgärder på det förebyggande området som jag föreslagit nu håller på att realiseras. Jag syftar på den sakliga upplysning via press, radio och TV som nu är på gång och på de råd och anvisningar som är avsedda att distribueras i samband med utbetalning av folkpensionerna. Eftersom risken för upptäckt är något av det viktigaste för den brottsförebyggande verksamheten, är den samordnade spaning, som genom rikspolisstyrelsens försorg bedrivs, givetvis av mycket stor betydelse, liksom att tillräcklig personal finns att tillgå för att bekämpa brotten mot åldringar.

Jag vill, herr talman, hoppas och tro att justitieministern vid behandlingen av rikspolisstyrelsens anslagsäskande för nästkommande år skall finna skäl att tillmötesgå den blygsamma utökning av personalstyrkan på inbrottssektionen med tre tjänster som begärs och som utskottet nämner i sitt utlåtande.

Jag har, herr talman, givetvis inte något yrkande eftersom jag i stora stycken har fått mina önskemål tillgodo-

sedda, men jag kommer framdeles som hittills att vaksamt följa vad som händer och sker på detta område.

Vidare yttrades ej.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 8

Anmäldes och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 365, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av protokoll rörande förlängning av giltighetstiden för 1962 års internationella veteavtal.

§ 9

Tillkännagavs, att Kungl. Maj:ts proposition nr 172, angående den statliga trafikpolitiken, överlämnats till kamraren.

Denna proposition bordlades.

§ 10

Anmäldes, att följande motioner under sammanträdet avlämnats till herr andre vice talmannen:

nr 944, av herr *Lundberg*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 165, angående godkännande av avtal mellan vattenfallsstyrelsen och Bolidens gruvaktiebolag om utbyggnad av Grytfors kraftstation m. m., samt

nr 945, av herr *Kristenson m. fl.*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 166, med förslag till lag om ändrad lydelse av 5 § kommunallagen den 18 december 1953 (nr 753).

Dessa motioner bordlades.

§ 11**Meddelande om enkla frågor**

Meddelades, att herr talmannen tillställts två enkla frågor, nämligen av:

herr *Björk* i Göteborg, till herr statsrådet och chefen för försvarsdepartementet angående en av flygstabens

pressavdelning utarbetad sammanställning över flygkriget i Vietnam, och

herr *Henrikson*, till hans excellens herr ministern för utrikes ärendena angående tillvaratagandet av svenska medborgares intressen i Rhodesia.

§ 12

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes här-
efter kl. 21.21.

In fidem

Sune K. Johansson
